

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ŞİDDETİN GÖRÜNMEYEN YÜZÜ:
KADININ KADINA ŞİDDETİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
AYŞE NUR LEBLEBİCİER**

Enstitü Anabilim Dalı : Sosyoloji

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Tayfun AMMAN

AĞUSTOS-2020

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ŞİDDETİN GÖRÜNMEYEN YÜZÜ:
KADININ KADINA ŞİDDETİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ayşe Nur LEBLEBİCİER

Enstitü Anabilim Dalı : Sosyoloji

**“Bu tez sınavı 20/07/2020 tarihinde online olarak yapılmış olup aşağıda isimleri
bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”**

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI
Prof. Dr. Mehmet Tayfun AMMAN	BAŞARILI
Doç. Dr. Metin KILIÇ	BAŞARILI
Dr. Öğr. Üyesi Aydın AKTAY	BAŞARILI

 SAKARYA ÜNİVERSİTESİ	T.C. SAKARYA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU	Sayfa : 1/1
Öğrencinin		
Adı Soyadı	:	AYŞE NUR LEBLEBİCİER
Öğrenci Numarası	:	Y176013015
Enstitü Anabilim Dalı	:	Sosyoloji
Enstitü Bilim Dalı	:	
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	ŞİDDETİN GÖRÜNMEYEN YÜZÜ: KADININ KADINA ŞİDDETİ
Benzerlik Oranı	:	%14
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,		
☒ Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.		
20/07/2020 İmza		
☐ Sakarya Üniversitesi Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.		
Bilgilerinize arz ederim.		
...../...../20..... İmza		
Uygundur		
Danışman Unvanı / Adı-Soyadı: Prof. Dr. Mehmet Tayfun AMMAN Tarih: 20/07/2020 İmza:		
☐ KABUL EDİLMİŞTİR ☐ REDDEDİLMİŞTİR EYK Tarih ve No:	Enstitü Birim Sorumlusu Onayı	

ÖNSÖZ

Lisans eğitim yıllarımdan bu yana öğrencisi olmakla gurur duyduğum, ilmin zerresinin kıymetini anlamamda ve kitapları kendime dost edinmemde bir köprü olan kıymetli danışmanım M. Tayfun Amman'a, bir teşekkürle borcumu ödeyemeyeceğimin şüphesiz bilincindeyim. Bu çalışma, bu yolda şevkle yürüyeceğime dair kendisine ilk sözümdür.

24 yıllık hayat yolculuğum süresince eğitimim için ellerini taşın altına koymaktan hiç çekinmeyen canımdan bir parça aileme, gösterdikleri destek ve sabır için şükranlarımı sunarım.

Son olarak saha çalışması sürecinde değerli vakitlerini ayırıp içini döken, yalnızca çalışmaya katkı sunmayıp hayatıma dokunan tüm kadınlara en kalbi teşekkürlerimle...

Ayşe Nur Leblebicier

25.08.2020

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ ..	8
1.1. Şiddetin Tanımı ve Felsefî, Sosyolojik, Dilbilimsel İncelemesi	8
1.2. Şiddet Türleri	15
1.2.1. Fiziksel Şiddet.....	17
1.2.2. Duygusal/Psikolojik Şiddet.....	18
1.2.3. Ekonomik Şiddet.....	21
1.2.4. Siber Şiddet	23
1.2.5. Cinsel Şiddet	25
1.2.6. Sosyal Şiddet.....	27
1.2.7. Kültürel Şiddet	28
1.2.8. Sembolik Şiddet	29
1.3. Şiddetin Kuramsal Temelleri	30
1.3.1. Biyolojik ve İçgüdüsel Açıklamalar.....	30
1.3.1.1. Psikanalitik Kuram.....	31
1.3.1.2. Etolojik Kuram.....	32
1.3.2. Sosyal Psikolojik Açıklamalar	33
1.3.2.1. Engellenme-Saldırganlık Teorisi.....	33
1.3.2.2. Sosyal Öğrenme Kuramı	34
1.3.2.3. Sosyal Bilişsel Kuram	36
1.3.2.4. Kuşaklararası Geçiş Kuramı.....	37
1.3.3. Sosyolojik Açıklamalar	37
1.3.3.1. Mikro Sosyolojik Katkıları.....	38
1.3.3.2. Medya ve Kitle İletişim Araçlarının Etkisi	39
1.3.4. Dışsal Faktörlerin Etkisine Yönelik Açıklamalar	42
1.3.4.1. Olumsuz Uyarılma Teorisi.....	44
1.3.4.2. Bireysel ve Biyopsikolojik Faktörler	44

II. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ	46
2.1. Evren ve Örneklem	48
2.2. Veri Toplama Teknikleri.....	49
2.3. Karşılaşılan Zorluklar	49
2.4. Verilerin Analizi	51
2.5. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	51
2.6. Araştırmanın Problemleri	52
III. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN BULGULARI.....	54
3.1. Aile İçi ve Komşuluk İlişkilerinde Kadınlar Arasında Şiddet.....	54
3.1.1. Anne- Kız Arasında Şiddet	54
3.1.1.1. Kuşak Çatışması.....	56
3.1.1.2. Aile Yapısına Dair Etkiler.....	63
3.1.1.3. Üvey Anne ve Kız Çatışması	70
3.1.2. Kız Kardeşler Arası Şiddet.....	79
3.1.3. Kayınvalide -Gelin Arasında Şiddet	99
3.1.4. Eltiler Arası ve Gelin-Görümce Arası Şiddet	116
3.1.5. Komşuluk İlişkilerinde Şiddet.....	134
3.1.6. Aldatılan Kadınlarda Şiddet.....	147
3.2. İşyerinde Kadınlar Arası Şiddet.....	161
3.2.1. Ast –Üst İlişkilerine Dair Çatışmalar	162
3.2.2. Evli/Bekâr Ayrımlarına Dair Çatışmalar.....	168
3.2.3. Giysi ve Görünüm Çatışmaları.....	172
3.2.4. Kariyer-Çocuk Eksenli Çatışmalar.....	176
3.3. Üniversite Öğrencileri Arasında Kadın Kadına Şiddet.....	179
3.3.1. Görünüm ve Güzelliğe Dair Konular	179
3.3.2. Erkekler Yüzünden Çatışmalar	184
3.3.3. Ders ve Başarı Nedenli Çatışmalar	187
3.4. Ortak Paydalar ve Düşünceler	190
3.4.1. Kadınlara Göre Şiddetin Tanımı/Şiddet Algısı	190
3.4.2. Kadınlarda Şiddete Karşı Savunma Mekanizmaları	193
3.4.3. Kadınlarda Şiddeti Meşrulaştırma Araçları.....	199
3.4.4. Kadınlara Göre Kadınlar Arasında Şiddetin Nedenleri.....	202
3.4.5. Kadının Kadına Şiddetinin Etkileri ve Sonuçları	211
SONUÇ ve DEĞERLENDİRME	218

KAYNAKÇA.....	230
EKLER	243
ÖZGEÇMİŞ	253

KISALTMALAR

Akt.	: Aktaran
AI	: Amnesty International (Uluslararası Af Örgütü)
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
Haz.	: Hazırlayan
KAS	: Kraliçe Arı Sendromu
KAMER	: Kadın Merkezi
KSGM	: Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TKAA	: Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması
UNICEF	: United Nations International Children's Emergency Fund
Vb.	: Ve benzeri
Vs.	: Vesaire
Who	: World Health Organization
Yay.	: Yayıncılık
Yy.	: Yüzyıl

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans	☒	Doktora	☐
Tezin Başlığı: Şiddetin Görünmeyen Yüzü: Kadının Kadına Şiddeti			
Tezin Yazarı: Ayşe Nur Leblebicier		Danışman: Prof. Dr. M. Tayfun Amman	
Kabul Tarihi: 20.07.2020		Sayfa Sayısı: ix+ 256= 265 Sayfa	
Anabilim Dalı: Sosyoloji			
Bu çalışmanın iki temel dayanağını oluşturan şiddet ve kadın mefhumları, yüzyıllardır üzerinde konuşulan, tartışıl原因 araştırma konularındandır. Ancak literatürde kadına şiddet olgusu ekseriyetle erkeğin fail, kadının mağdur olduğu çerçevede ele alınmaktadır. Kadın'a bir bütün olarak bakabilmenin, başka bir deyişle terkihi değerlendirmelere varmanın bir yolunun terkihi oluşturan parçaları incelemekten geçtiği aşikârdır. Bu nedenle, bu çalışma, buzdağının görünmeyen yüzüne işaret etmeyi amaçlayarak, toplumsal cinsiyet çalışmalarında ihmal edilmiş bir konuyu; 'kadının kadına şiddetini' mercek altına almaktadır. Bu bağlamda Eskişehir ve Muş illerinde ikamet eden ve kartopu örneklem türüyle seçilen toplamda yirmi dokuz kadına yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanarak kendileriyle 'derinlemesine mülakat' gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerde katılımcılar, aile içi ilişkiler ve komşuluk ilişkileri, iş hayatı, üniversite ortamı gibi gündelik hayatın farklı alanlarında irdelenmiştir. Sonuç olarak kadınlar, kadınlardan şiddet gördüklerini kabul etmekle birlikte; hemcinslerini kıskanç, güzellikleriyle ön plana çıkma arzusunda olan, dedikoducu gibi sıfatlarla nitelendirmişlerdir. Çevrelerindeki kadınlara güvenmediklerini ifade eden görüşmeciler medyanın da mizah haline getirdiği 'kadın kadının kurdudur' düşüncesine katıldıklarını vurgulamışlardır. Özetle, nitel yaklaşım ilkelerine bağlı kalınarak yürütülen bu çalışmada, şiddete yönelik teorik tartışmalar ve sahadan elde edilen verilerle 'kadının kadına şiddeti', 'nasıl' ve 'neden' soruları çerçevesinde incelenip, kadınlara kadınlar tarafından atfedilen olumsuz nitelendirmelerin ardında yatan nedensel dinamikler ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır.			
Anahtar Kelimeler: kadın, şiddet, kadına şiddet, toplumsal cinsiyet			

Sakarya University
Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree	☒	Ph.D.	☐
Title of Thesis: The Unseen Face of Violence: Violence of Women Against Women			
Author of Thesis: Ayşe Nur Leblebicier Amman		Supervisor: Prof. Dr. M. Tayfun	
Accepted Date: 20.07.2020		Number of Pages: ix+256= 265 Page.	
Department: Sociology			
The concepts of violence and woman, which form the two main pillars of this study, are among the research topics that have been handled and discussed for centuries. However, in the literature, the phenomenon of violence against women is mostly addressed within the framework that the male is the perpetrator and the woman is the victim. It is evident that one way of looking at the woman as a whole in other words reaching constitutive assessments is to examine the parts that make up the constitution. Therefore, this study examines a subject neglected in gender studies; the 'violence of women against women' by aiming to point out the invisible face of the iceberg. In this context, by applying semi-structured interview forms an “in-depth interview” was conducted with twenty nine women in total, who were resident in Eskişehir and Muş provinces and selected with the snowball sample type. In these interviews, participants were analyzed in different areas of daily life such as family and neighborhood relationships, business life and university environment. As a result, women admitted that they were subjected to violence from their fellows and they described them with adjectives/features like jealous, desiring to stand out with their beauty or gossipers. The interviewees, who stated that they do not trust the women around them, emphasized that they agree with the idea that "the woman is other woman's wolf", which the media has turned into humor. In summary, in this study carried out by adhering to the principles of qualitative approach, 'violence of women against women was dealt with ' within the framework of the questions 'how' and 'why' and the causal dynamics behind the negative qualifications attributed to women by women were examined through the theoretical debates about violence and the data obtained from the field.			
Keywords: women, violence, violence to women, gender			

GİRİŞ

Hiç kimse işkenceye, zalimane, gayriinsani,

haysiyet kırıcı cezalara

veya muamelelere tabi tutulamaz.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi - Madde 5

Şiddet, insanlık tarihinden bu yana kendini var etmekle birlikte çeşitli sebeplerden ötürü her bireyin yaşamının bir parçası haline gelmiştir. Televizyonda yer alan şiddet haberlerine genel olarak bakıldığında şiddet içeren davranış edimleri hastane, okul, cadde gibi mekan fark etmeksizin herhangi bir yerde gerçekleşebilmektedir. Sanıkların niçin şiddet gösterdiğine dair sorgulamalarda elde edilen ‘trafikte yol vermedi, yan gözle baktı, arabama çarptı, ayrılmak/ boşanmak istedi’ gibi en sıradan sebepler dahi şiddet üreten bir kültür veya çevre şartları içerisinde olunduğunu doğrulamaktadır. Ayrıca bu vakalar, medyada yer aldığından ötürü şiddetin görünür yüzleridir. Peki bu kadar görünür olan şiddet ‘gündelik hayatın derinlerine nasıl nüfuz etmektedir? Bu durumda toplumsal koşullar eğer bir şiddet üretiyorsa bu koşullar hangileridir?’ sorularının cevabı titizlikle araştırma konusu edinilmelidir.

Şiddet dışında çalışmanın temelinde yer alan bir diğer kavram olan ‘kadın’ da toplumsal bir sorun haline gelmiş bulunmaktadır. Bu cümleden kasıt kadının bir etken fail olarak sorun olmasından ziyade yüzyıllardır üzerinde yazılmış, çizilmiş, bazen susturulmuş, hırpalanmış; bazen de dünya üzerinde hemen hemen çoğu ülkenin yıllarca ana gündemi olmaktan çıkmamış olmasında yatmaktadır. Dünyanın yarısını oluşturan kadın, aynı zamanda bir milletin de mihenk taşlarından biridir. Ancak mevcut toplumsal değişme süreçleri içerisinde kadınların kamusal ve özel alanda konumlarının değişmesiyle birlikte zaman zaman gündeme gelen söylemlerde kadının, toplumun en küçük birimi aile içindeki ufak kırılmaların nedeni olarak görülmesi veyahut ‘erkek olmak’ tabiri iltifata işaret ederken, erkeklere yöneltilen ‘kız gibi olmak’ deyiminin bir hakaret sayılması ortada bir sorunun var olduğunu aşikâr etmektedir. Tüm bunların dışında toplumdaki tipolojiler elbette yalnızca bir tek taraftan/ötekiler tarafından yaratılmaz. Bu düşünce bizi kadına atfedilen sıfatların, değerlerin; yine kadınlar tarafından üretilme ihtimalinin ne

kadar muhtemel olduğu sorgusuna götürmektedir. Nitekim bu sorguya yönelik eleştiriler çeşitli düşünürler tarafından dile getirilmiştir. Örnek vermek gerekirse liberal feminizmin önemli kadın savunucularından olan Mary Wollstonecraft, temel yapıtlarından biri ‘Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi’nde şunları söylemektedir: “içinde bulundukları konum ve aldıkları eğitim nedeniyle dezavantajlı olsalar da kadınlar hemcinslerinin zehirli nefretiyle tam bir çaresizlik içinde bırakılmadıkça, nadiren bütünüyle yoldan çıkarlar” (Wollstonecraft, 2012, s. 205) , “aynı meslekten erkekler nadiren dost olduklarından, birbirlerini itip kaksalar da hemcinslerinin çoğuyla hiçbir çatışmaya girmezler. Ama kadınların birbirleriyle kurdukları ilişkiler bundan farklıdır- çünkü hepsi rakiptir” (Wollstonecraft, s. 274). Wollstonecraft’ın bir kadın olarak hemcinslerine yönelttiği eleştirilerin çoğunluğu kadınlardan gözlenen davranışların ürünüdür. Tüm bunların yanında neredeyse milattan önce Antik Yunan’da Pythagoraslardan başlayarak aydınlanma çağı filozoflarına kadar süregelen kadını erkekten aşağı ve tamamlanmamış erkek olarak görme, toplumsal hayatta kadının pasif ve zayıf kalması gerektiği yönündeki düşünceler tarihten bu yana mizojininin varlığı ve buna yol açan sebepler hakkında araştırmacıları düşündürmektedir. Örneğin kitleler üzerinde dini, kültürel ve sosyal anlamda yoğun etkileri bulunan Papalık kurumu da Orta Çağ boyunca kadın cinsiyeti hakkında düşünceleriyle bireyleri etkilemiştir. Papa II. Pius’a göre “kadın görüldüğünde durup, düşünmeli. Çünkü o bir şeytan olabilir” (Akın, 2002, s. 158; akt. Ülgen, 2018, s. 14).

Sadede gelinirse, tüm bu sosyal ve tarihsel geçmişin ışığında bireylerin gündelik hayat söylemlerinde ve medyada yaygın bir vaziyette kullanılan Thomas Hobbes’in ‘insan insanın kurdudur’ cümlesinin ‘kadın kadının kurdudur’a dönüşmesinin altında yatan nedensel dinamikleri bizzat kadınları esas alarak araştırmak bizi alışılmışın dışında farklı sonuçlara götürme avantajı sağlayacaktır.

i. Araştırmanın Konusu

Bu çalışmanın konusu bir fail olarak kadının, yine kadına yönelik gösterdiği şiddet veyahut başka bir ifadeyle bir mağdur olarak kadının, hemcinsinden gördüğü şiddettir. Bu bağlamda fiziksel, duygusal, cinsel, ekonomik, sembolik, sosyal ve kültürel şiddet türlerini esas alarak gündelik hayatın farklı mekanlarında kadının kadına şiddeti başlıca aile ve komşuluk ilişkilerinde, iş hayatında ve üniversite öğrencileri arasında olmak üzere

üç ayrı başlıkta incelenmiştir. Diğer başlıklara nazaran aile içerisindeki kadının konumu daha sık yer değiştirmekte ve dolayısıyla zaman içinde çeşitli unvanlar alabilmektedir. Örneğin bir kız çocuğu belli bir süre sonra anne olup; ailesindeki evlilik ve çocuk ağının gelişmesine paralel olarak kayınvalide, teyze, görümce olabilir. Bu nedenle çalışmanın sahasında elde edilen verilerde, aile içi kadından kadına şiddet kapsamında incelenen görüşmeciler aynı bölümde farklı unvanlara bağlı olarak ele alınmıştır. Tüm bu temel başlıkların dışında “Ortak Paydalar ve Düşünceler” başlığı altında görüşmecilere sorulan sorularda şiddetin neliği, kadının kadına niçin şiddet gösterdiği, kendilerinin bir başka kadına şiddet uygulayıp uygulamadıkları, gördükleri şiddet karşısında ne tepki verdiklerine yönelik cevaplar ele alınmıştır. Özetle bu çalışmanın temel konusu kadınların gündelik hayatın farklı alanlarında birbirine nasıl şiddet uyguladıkları ve ne sebeple uyguladıklarıdır.

ii. Araştırmanın Önemi

Çalışmanın inancı toplumda makro seviyede görülen sorunların, gündelik hayata yani mikro düzeye inildiğinde sorunu oluşturan kaynaklarının tespit edileceği yönündedir. Bu bağlamda en temel soru ve sorun kadının neden yine kendinden (kendi hemcinslerinden) şiddet gördüğü üzerinedir. Bu nedenle konuya dair mikro ve makro sosyolojik bakışların yanında insan davranışlarının incelenmesindeki sosyal psikolojik bakış büyük önem arz etmektedir. Fakat kadın şiddetini incelemenin zor yanı literatürde kadın çalışmalarının (doğal ve haklı olarak da) ‘erkek şiddeti’ üzerine kurulmuş olmasıdır. Kadına yönelik şiddetin yalnızca erkekler tarafından tanımlanıyor olması, ana aktör olarak kadını ele aldığımızda bütünü parçalar hale getirmektedir. Bütünde parçayı, parçada bütünü görebilmek adına ve hatta ‘ters okuma’ yapma pratiği ile erkek şiddetini de ele alan çalışmalar değerlendirilip; kadından kadına şiddeti anlama ve anlamlandırabilme önemli bir adım olacaktır.

Konuyla ilgili Türkçe literatürde yalnızca üç adet oldukça kısa veri bulunmakla birlikte iş hayatında kadının kadına uyguladığı şiddet üzerinde dikkate değer birkaç çalışma ve bu alana ait “kraliçe arı sendromu”, “pembe taciz” gibi kavramlaştırmalar bulunmaktadır. Umut Can Öztürk ve Ezgi Cevher’in ortak çalışmaları olan “İşyerinde Tacizin Pembe Hali: Kadınların Kadınlara Uyguladığı Mobbing” (2015) başlıklı makaleleri ile bir diğeri

Hatice Karakuş'un "Kraliçe Arı Sendromu -Pembe Taciz" (2014) başlıklı çalışmaları bu alana yapılan katkılara birer örnektir.

Öncelikle şu belirtilmelidir ki bittabi kadın ve şiddet alanında oldukça geniş bir bilgi havuzu bulunmaktadır. Fakat az öncede vurgulandığı gibi literatürde hakim olan kadına şiddet; fail olarak erkeklerden gelen şiddettir. Kadının kadına yönelik şiddetinde gelin/kayınvalide gibi aile içi şiddet çalışmalarında rastlansa da araştırma sonuçları genellikle ataerkil sistem ve geleneksel kodlara bağlanarak açıklanmıştır. Bu çalışmadaki amaç özel ve kamusal alan dahil edilerek konuya geniş bir perspektiften yaklaşmaktır. Bu bağlamda kadına, kadından gelen şiddet ve istismar davranışına dair çok az bulgulara rastlanmıştır. Bunlardan biri 2007 yılında yayınlanan Ümran Sevil ve Selma Şen'in "Gazetelerde Aile İçi Şiddet" adlı makaleleridir. Bu çalışmada gazetelerde yer alan şiddet içerikli haberleri inceleyerek; şiddetin uygulayıcısı ve mağduru konumunda olan kişileri istatistiksel olarak tespit eden araştırmacılar; hazırladıkları tabloda kadından-kadına uygulanan şiddete de yer vermişlerdir. Tabloda Hürriyet, Milliyet ve Sabah gazetelerinden alınan verilere göre erkekten-kadına uygulanan şiddet sayısı 177, kadından erkeğe 27, ebeveynden çocuğa 19 sayısıyla belirtilirken kadından- kadına yalnızca Hürriyet gazetesinde 4 kez yer almıştır. Kadından kadına şiddetin bu kadar az bir rakamla sonuçlanması şiddetin görünmez/gizli yönünü göstermektedir. En yüksek rakama sahip olan erkekten kadına yönelik şiddet davranışı ise medyada görünür ve hakim olanın erkek şiddeti olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bu durum şiddetin tanımlanmasının 'erkek' üzerinden yapılmasının hem nedeni hem sonucudur.

Bir diğer rastladığımız bulgulardan biri İndigo dergisi'nin web sayfasında birkaç satır ele alınan kadın şiddeti iken bir diğeri konu açısından önemli bir yerde bulunan Ümmiye Koçak'ın yönettiği maddi imkansızlıklardan ötürü Mersin'in Arslanköy beldesinde amatörce çekilen 'Yün Bebek' (2012) filmidir. Bu noktada Yün Bebek filminin es geçilemeyecek kadar farkındalık bilinci oluşturması adına önemli bir film olduğunu söylememiz gerekir. Başından sonuna kadar hiçbir şekilde erkek yüzü gösterilmeyen filmin başında '*Bu film Elif'in gerçek hikayesini anlatmaktadır*' ibaresi yer almakta ve film babaanneden kız toruna, kayınvalideden geline, kadın akrabalarından ve komşulardan kadınlara yönelik gerçekleşen fiziksel ve sözlü şiddeti ele almaktadır. Gerçeklerin herhangi bir sinema efekti olmadan en doğal yollarla anlatıldığı bu film köydeki iş yükünün altında ezilen ve iş yapmaktan hiç zamanı olmayan Anadolu kadınının öyküsünü

anlatmasının yanı sıra kadının kadına yaptığı haksızlıkları ve şiddeti de gözler önüne sermektedir.

Bu çalışmayı hazırlama sürecinde özellikle dikkat edilmeye çalışılan hususlardan birisi tez konusunun ismi söylendiğinde alınan geri dönüşler, yüz ifadeleriydi. Bu dönütler bazen alaycı olmakla birlikte bazen de olumsuz tepkilerdi. Birkaç kadın akademisyene mülakat yapmak için teklifte bulunulduğunda; ‘erkeğin şiddeti bitti, kadına mı geçtin’ , ‘bu kadar kadın cinayeti varken söz konusu kadının şiddeti mi’ ‘kadınla uğraşacağına (...) fakültesinin erkek hocalarını gözlemle kadına şiddeti orada gör’ , ‘kadın kadına kadın olduğu için mi şiddet uyguluyor? Ne saçma(!)’ gibi tepkiler alındı. Bir kısım yaşları ve eğitim düzeyleri değişen kadınlar ise ‘ben sana neler anlatırım bana gel’ , ‘kadının kadına yaptığını kimse kimseye yapmıyor’ gibi şevkle anlatacak çok hatıraları oluyordu. Yalnızca kadınlar değil; konu erkeklere açıldığında ise karşılaşılan genel tepkiler değişmedi; ‘kadınların derdi biter mi hiç’, ‘işin içinden hiç çıkamazsın hangi birini yazacaksın’, ‘fesatlık içinizde var, ne yapalım’...

Kadının kadına şiddetini ele almak erkeğin kadına şiddetini görmezden gelmek, hafife almak anlamına gelmemektedir. Bilakis toplumda yaygın olan bir başka eğilimleri anlamaya çalışmak; insanlar arası ilişkilerde zuhur eden sorunları ortaya çıkarmak ve çözüm önermek için bir girişimdir. Sosyolojik davranışın arka planlarını ortaya çıkarırken tek yönlü olunamayacağı, bu davranışları etkileyen birçok faktör bulunduğu aşıkardır. Bu anlamda ‘kadın, kadına kadın olduğu için şiddet gösteriyor’ gibi bir iddiada bulunmak nasıl ki sosyolojik düşüncede mümkün değil iken erkeğin kadına, kadın olduğu için şiddet uyguluyor iddiası da bir o kadar yetersiz ve sığ düşüncedir.

Gözlemlediğimiz bu söylemler bizi kadına şiddet konusuna farklı noktalardan bakabilme konusunda yardımcı olmaktadır. En çok karşılaşılan bulgu şiddetin erkekle eşdeğer tutulmasıdır. Bu duruma yol açan hususların; kadın ve erkeğin biyolojik yapılarından doğan farklılıklara yönelik açıklamalar, ataerkil kodlarla var olan kültür, kadına yönelik cinayetlerin medyada çok görünürlüğü gibi birçok nedeni bulunmasıyla birlikte sorunları da beraberinde getirmektedir. Örneğin erkeğin erkeğe şiddeti; kadının erkeğe şiddeti gibi diğer şiddet davranışlarını görmemizi engellemekte, ayrıca hem erkeğe yönelik lincin ileri boyutlara ulaşmasına çanak tutmakta hem de erkeklerin üzerindeki baskıyı artırmaktadır. Örneğin metroda, otobüslerde kadına karşı tacizci erkeğe yönelik herhangi

bir suçlama, bağırma doğal olarak halkın linç girişimi ile sonuçlanırken, böyle bir durumun olmadığı vakalarda erkekler zor durumda kalabilmektedir. Örneğin 30 Eylül 2019’da yayımlanan, görüntüleri bulunan bir haberde iddiaya göre bir erkek yanındaki kadına ‘çantanız rahatsız ediyor, dikkat eder misiniz’ dedikten sonra uzun bir süre kadın tarafından hem fiziksel hem de sözel saldırıyla karşı karşıya kalmaktadır. Görüntülerden de izlediğimiz kadarıyla erkek ‘hanımefendi elimi kaldırmak istemiyorum lütfen’ diye karşılık verirken, kadın sert biçimde vurmaya devam edip küfürler savurmaktadır (Haber 7 Tv, 2019).

Çalışmanın bizi düşünmeye sevk ettiği ikinci konu ise kadınların kendi hemcinsleri hakkındaki düşünceleridir. Mülakatlarda sorulan sorularda, yirmi dokuz kadın görüşmeciden yirmi sekizi kadınları ‘kıskanç, hemcinslerine rakip, dedikoducu’ olarak tanımlamış ve bu niteliklerin kadınlarda doğuştan olduğunu veya genlerinde bulunduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu durum kadınların birbirlerine karşı şiddet gösterme eğilimini doğrudan veya dolaylı bir şekilde etkilemektedir. Hatta aldatılan kadınlar mevzu bahis olduğunda suçun tamamıyla erkekle gayrimeşru biçimde ilişki yaşayan kadına atılması bu durumu doğrulamaktadır. Dolayısıyla bu düşünce kadınlara dair toplumda mevcut olan olumsuz kalıp yargıların, yine kadınlar tarafından sürdürülebilir hale getirdiğini göstermektedir.

iii. Araştırmanın Amacı

Tüm bu anlatılardan yola çıkarak araştırmanın amacına gelindiğinde ‘kadın’ genel olarak dezavantajlı sosyal grupta yer alan, karşı cinsten şiddet gören, çalışma yaşamında dışlanan ve bilhassa ataerkil bir hegemonyada varlığını sürdürmeye çalışan bir aktördür. Fakat gerek üniversitelerin ‘Kadın Çalışmaları Enstitüleri’ndeki akademik çalışmalar gerekse kadın haklarının savunucusu çeşitli sivil toplum kuruluşları; kadının toplumda yaşadığı eşitsizlikler ile mücadele ederken ‘kadının kadına olan şiddeti’ni arka planda bıraktıkları görülmektedir. Bu çalışma toplumda kadına şiddet konusunda başta egemen olan erkek şiddetinden ötürü göz ardı edilen ve buzdağının görünmeyen yüzünde bir sosyal sorun olarak mevcut olan kadının kadına şiddetine mikro bir bakış açısıyla yaklaşarak gündelik hayatın hangi mekanlarında meydana geldiği, nasıl ve niçin gerçekleştiğini anlamak ve anlamlandırma amacını gütmektedir.

iv. Araştırmanın Yöntemi

Çalışma kapsamında ilk bölümde öncelikle teorik kısım için çeşitli kaynaklardan literatür taraması yapılmış; bu kaynaklardan elde edilen bilgiler ile şiddet kavramının tanımı yapıp şiddetin felsefi, dilbilimsel, sosyolojik yönü incelenmiş ve şiddetin kuramsal kaynakları ele alınmıştır. Çalışmanın kuramsal yönünde toplumsal şartların insan davranışını nasıl etkilediğini anlamak için sosyal psikoloji alanındaki çalışmalara yoğunlaşmakla beraber kuramlar şiddetin sosyolojik, psikolojik, çevresel ve biyolojik kaynakları başlıkları altında incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünü araştırmanın metodolojisine dair detaylı bilgiler ışığında araştırmanın örnekleme, araştırmada uygulanan görüşme formu, görüşme sürecinde yaşanan zorluklar, araştırma verilerinin analizi, araştırmanın sınırlılıkları ve son olarak araştırmanın problemleri oluşturmaktadır.

Araştırmanın bulgularının yer alacağı üçüncü bölümde ise saha çalışmasında elde edilen veriler yorumlanmıştır. Saha çalışması kapsamında nitel yönetime bağlı kalınarak Eskişehir ve Muş illerinde ikamet eden toplamda otuz dört kadınla görüşülse de bu mülakatların yirmi dokuzu değerlendirmeye alınmıştır. Görüşmecilere ‘derinlemesine mülakat’ tekniği uygulanmakla beraber, görüşmecilerden yalnızca bir konu değil birçok konu dâhilinde veri alınmaya çalışılmıştır. Örneğin bir üniversite öğrencisinden kendi akranları arasında yaşadığı şiddetin yanında annesi ve kız kardeşi ile yaşadığı sorunlar da değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bu nedenle kişi bazında ele aldığımızda değerlendirmeye alınan sayı yirmi dokuz olsa da mülakat formları açısından incelemeye tabii tutulan sayı daha fazladır. Nitel araştırma metodunun detayları “Araştırmanın Metodolojisi” başlıklı ikinci bölümde sunulmuştur.

1. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. Şiddetin Tanımı ve Felsefi, Sosyolojik, Dilbilimsel İncelemesi

Politika, spor, aile, din-mezhep çatışmaları gibi kolektiften kişiler arası bireylere kadar bütün dünyada çok geniş çapta karşılaştığımız ve disiplinlerce farklı tanımlanan şiddet, Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından; “Bir başka kişiye, gruba veya topluluğu karşı; yaralama, ölüm, psikolojik zarar, mahrumiyetle sonuçlanan ya da sonuçlanma olasılığı yüksek olan tehdit veya fiili biçimde fiziksel güç veya iktidarın kasıtlı bir biçimde kullanılması” (WHO, 2002) olarak tanımlanmaktadır.

Bir başka tanım ise “bir karşılıklı ilişkiler ortamında taraflardan biri veya birkaçı doğrudan veya dolaylı toplu veya dağınık olarak diğerlerinin bir veya birkaçının bedensel bütünlüğüne veya törel(ahlaki/moral/manevi) bütünlüğüne veya mallarına veya simgesel ve sembolik ve kültürel değerlerine, oranı ne olursa olsun zarar verecek şekilde davranırsa, orada şiddet vardır” demektedir (Michaud, 1991, s.11; akt. Öztürk, 2014, s. 45).

Dünyanın neresinde olursa olsun şiddetin nedenleri farklılık gösterebilmektedir. Bu nedenler bazen kültürel-sosyal kodlar ile açıklanırken (namus cinayetleri, töre, gelenekler vb.) bazen de şiddet eğilimli davranışa kişinin eğitim ve gelir düzeyleri, yaş, cinsiyet, sosyal çevresi gibi faktörlerin neden olduğu şeklinde açıklanır. Fakat hangi şiddet türü olursa olsun; şiddet; uygulanan kişiye hatta biraz daha özele indiğimizde bizzat kadına iş, ekonomik, eğitim ve sosyal hayat gibi birçok alanda kısıtlama getirmektedir. Şiddetin başta bireysel görünmesi yanıltmamalıdır. Şiddet yaygınlaştıkça ölüm oranlarının artması, fiziksel şiddetin getirdiği sakatlık, yaralanma, yaşam kalitesinin düşmesi ve mutsuzluk, bu mutsuzluğun getirdiği psikolojik problemler, akabinde bu problemlerin kişinin kendisine ve çevresine zarar verecek davranışlarda bulunmasına neden olması, alkol/madde kullanımının artması ve en tehlikelisi şiddetin çocuğa aktarılması ile gelecek nesiller boyu devam etmesi gibi örnekler çoğaltılabilir. Son verdiğimiz örneği bilhassa en tehlikeli kabul etmemizin nedeni, şiddet kuşaklar boyu aktarıldığında ve çocuk şiddeti sosyal öğrenme yoluyla öğrendiğinde çocuğun zihninde şiddet bir çözüm şekli olarak kalacaktır. Bu durum hem şiddetin toplumda tekrar tekrar üretilip, meşru kabul

edilmesine yol açmakta hem de şiddeti en aza indirgemeyi zorlaştırmaktadır. Akabinde böylelikle şiddet karşımıza halk sağlığı sorunu olarak çıkmakta ve bu nedenle insanlık tarihi kadar eski bir olgu olan şiddet, dünyada ve ülkemizde zaman geçtikçe hukuki gelişmelere rağmen ne yazık ki azalmamaktadır.

Şiddetin felsefi, sosyolojik ve dilbilimsel alandaki tartışmalara gelindiğinde ise konuyla ilgili dikkati ilk çeken husus şiddet ve saldırganlık kavramlarıdır. Bu iki mefhum sık sık kullanılmasına rağmen bazı çalışmalarda aynı anlamda ele alınıp bazılarında ayırdı yapılmakta hatta yalnızca ‘saldırganlık’ teriminin kullanımı dahi zaman zaman zihinde şüphe uyandırmaktadır. Örneğin saldırganlık birine, bir nesneye veya canlıya zarar verme, incitme anlamında ele alındığında bir doktorun hastasının canını acıtarak işini yapması saldırganlık olarak değerlendirilebilir mi? Bu sorunu aşmak için birçok sosyal bilimci araştırmacılar saldırganlık kavramı tanımına ‘niyet’ mefhumunu eklemiştir. Örneğin “insan saldırganlığı, bir diğer bireye karşı zarar verme niyetiyle gerçekleştirilen davranıştır” (Anderson and Bushman, 2002, s. 28). Böylelikle birçok sosyal bilimciye göre, tüm şiddet davranışları saldırganlıktır fakat çoğu saldırganlık şiddet değildir. Örneğin bir oyun parkında ya da karate sporu yapan çocukların diğerini itmesi veya spor şartları gereği birbirlerine vurmaları saldırganlık davranışdır fakat şiddet değildir. Öyleyse iki kavramın ayırdında ‘niyet’ kilit nokta ise şiddetin tanımını “kasti olarak yapılan ciddi fiziksel incitme eylemleri” (Feldman, 1998, s. 297; akt. Özen, 2013, s. 2) olarak yapmak mümkündür. O halde şiddet, psikolojik değil sadece fizikseldir. Saldırganlık ise aktif, fiziksel bir şiddet olabileceği gibi pasif, sözel ya da başka bir biçimde de ortaya çıkabilir. Örneğin, işyerinde sevmediği bir astının terfi kararnamesini geciktiren bir yönetici ya da sınıf içindeki tartışmalarda herhangi bir öğrenciyi sürekli önemsememe tavrı gösteren bir öğretmen saldırgan davranış göstermektedir. Bunlar pasif saldırganlık örnekleridir. “Pasif saldırganlık, hiçbir faaliyet yapılmamasına rağmen, karşıdakine zarar vermeyi amaçlayan faaliyetsizlik” olarak tanımlanmaktadır (Bilgin, 2000, s. 276; akt. Özen, 2013, s. 2). Anlaşıldığı üzere araştırmacılar tarafından saldırganlık da kendi arasında doğrudan/dolaylı, aktif/pasif saldırganlık gibi türlere ayrılmaktadır.

Ancak ayırt edilmesi gereken bir diğer husus daha vardır. Araştırmacıların şiddet davranışına niyet, kasıt kavramlarını eklediklerini söylemiştik. Öyleyse kasıtlı bir şekilde teröristi öldüren polisi alkışlama davranışı hangi sınıflamaya girecektir? Bu noktada

‘özgeci(prosocial) saldırganlık’la, ‘düşmanca (antisocial) saldırganlık’ arasında bir ayırım yapılması önerilmiştir. Buna göre düşmanca saldırganlık toplumsal kurallara aykırı ve bu kuralların çiğnendiği davranışlardır. Bu davranışlara suikast, cinayet gibi eylemleri örnek gösterebiliriz. Özgeci saldırganlık ise “grubun moral standartları açısından kabul edilebilir amaçlar çevresinde toplumsal olarak onaylanan saldırganlıktır” (Sears, 1961; akt. Freedman vd. 2003, s. 249).

Fakat yıllardır tartışmalara yol açan şiddet kavramı yalnızca bu genel tanımlardan ibaret değildir. Kelimenin kökenine indiğimizde; “Şiddet kelimesi, anlamı şiddetlilik, coşkunluk, ateşlilik(vehemence), tutkulu ve kontrolsüz güç anlamına gelen Latince ‘violentia’ kelimesinden türemiştir. Ancak aşırı güç/kuvvet eylemleri sıklıkla normların, kuralların veya hakların ihlali ile sonuçlandığı için şiddet çoğu kez; karşı gelme, ihlal anlamı taşıyan Latince ‘violare’den gelen violation(ihlal) kelimesi ile birleştirilmektedir. Gerçekten de şiddeti tanımlamaya yönelik çoğu girişim fiziksel güç eylemi fikrini bir ‘ihlal’(violation) ile birleştirmeye meyillidir” (Bufacchi, 2005, s. 194). Bu durumda felsefi anlamda baktığımızda şiddet; kuvvet ve ihlal etme kelimeleriyle birlikte ele alınmaktadır.

Şiddeti daha çok “kuvvet” kelimesi ile birlikte inceleyen düşünürlerden biri John Deweydir. “Dewey, kuvvetin (force) üç kavranışını ayırt eder: Güç (power) ya da enerji, zorlayıcı kuvvet (coercive force) ve şiddet (violence). Güç ya da enerji, hedefleri gerçekleştirme ve yapmadaki kapasite, yapabilme gücüdür. Şiddet ise, yanlış kullanımlı kuvvet güç ya da enerjidir. Enerjinin, amaçları gerçekleştirmenin ve yapmanın yerine bozması ve parçalaması durumunda şiddetin olduğunu belirtir. Zorlayıcı ya da baskılayıcı kuvvetin ise, enerji ve kuvvet olarak güç ile şiddet olarak güç arasında bir konum işgal ettiğini ifade eder” (Dursun, 2011, s. 5). Görüldüğü üzere enerjinin negatif bir yönde harcanması, yıkıcı bir eyleme yönelik olması şiddet kabul edilirken; Dewey’e göre pozitif yönde bir enerji veya güç kullanımı şiddet değildir. “Örneğin, doğayı insanın hizmetine sunma amacıyla dönüştürmek, yani bina yapmak, yol yapmak, köprü inşa etmek vs. gibi şeyler şiddetle ilgisi olmayan kuvvet kullanımıdır. Buna karşılık Dewey, bir dinamiti kayaları patlatmak yerine insanları havaya uçurmak için kullanılmasının, sonucu üretim yerine kayıp ve bunun da kurucu değil yıkıcı olmasından dolayı şiddet olduğunu belirtir” (Dursun, 2011, s.5).

Şiddetin “ihlal” kelimesi ile birlikte kullanımında öne çıkan isim ise Newton Garver’dir. Garver, şiddet eyleminde bir şekilde bir şeyin ihlal edildiğini belirtir (Joseph, s. 340; akt. Dursun, 2011, s. 8). Ona göre şiddette ihlal edilen haklar iki türdedir; birincisi kişinin bedenine yönelik haklar; ikincisi kişinin onuruna, haysiyetine yönelik haklardır. Bu görüş şiddet tartışmalarına yeni bir boyut getirmiştir. Bufacchi bir makalesinde ihlal olmadan da şiddet örnekleri olduğuna değinmiş; Audi’den alıntılarla “en sıradan vakalarda bile şiddet bazı ahlaki hakların ihlaline yol açarken; güreş ve boks gibi hatta hiç ahlaki hak ihlali olmaksızın pragmatik şiddetin bile meydana gelebildiği vakalar vardır” (Bufacchi, 2005, s. 197) diyerek şiddet eyleminin ihlal olmadan da gerçekleşebileceği yönündeki düşünceleri açıklamıştır.

Şiddete sosyolojik bir perspektiften baktığımızda, toplumsal değişmelerin, çözümlerin, yeniden yapılanmaların şiddet davranışını artırdığı ve bu geçiş sürecinde toplumda anominin yaygınlaştığına dair çalışmaların yoğun olduğu görülmektedir. Tarihsel süreç içerisinde değerlendirdiğimizde sosyolojinin 19. Yüzyılda büyük dönüşümlerin yaşandığı bir ortamda bir bilim dalı olarak ortaya çıkışı ve o dönem klasik sosyologların bu toplumsal değişmeleri açıklama ve anlama çabalarında şüphesiz şiddete referans yapılmıştır. Fakat bu dönem sosyolojik kuramlar daha çok ‘makro’ perspektiften açıklandığından ötürü; toplumda mevcut olan şiddete dair yorumlar da devlet, siyaset, egemenlik, iktidar gibi kavramlar ekseninde ilerlemiştir. Bireysel olanın toplumsal olarak açıklandığı, yapı-eylem düalizminde yapıya vurgu yapan bu teorisyenlerin başında Karl Marx, Friderich Engels gelmektedir. Emile Durkheim ise konuya şiddetin bir ögesi olan suç, intihar, anomi gibi olgular üzerinden açıklık getirmiştir.

Toplumsal gerçekliğe çatışmacı perspektiften yaklaşan “marksist görüşe göre toplumun sınıflara bölünmesinin bir sonucu olarak belirli bir iktisadi aşamada ortaya çıkan devlet, ezilen sınıfları boyunduruk altında tutmak ve sömürmek için vardır. Şiddet tekeli de ezilenlerin boyunduruk altına alınması için zorunlu görünmektedir” (Bayrak, 2019, s. 60). Türkçeye “Kadın ve Aile” olarak çevrilen Marx, Engels ve Lenin’in derleme yapıtında proleterlerin ağır çalışma koşulları ve bu koşulların yol açtığı sosyal sorunlar detaylı irdelenmiştir. Bu uzun ve ağır çalışma koşullarının işçi sınıfında yarattığı problemler vücut eğrilikleri, yüksek çocuk düşürme oranları, pamuk ve keten ipliği fabrikalarındaki birçok odada öksürük, akciğer rahatsızlıkları, göğüs darlanması gibi hastalıklarla sıralanmıştır. Tüm bu koşullar “bellidir ki, içkiye düşkünlüğe yol açar” (Marx, Engels vd.

1979, s. 49). “*Toplum onu, zorunlu olarak sarhoşluğa iten bir konuma soktuktan sonra nasıl suçlayabilir; onu kendi başına kendi yabanlığına bıraktıktan sonra nasıl suçlayabilir?*” (Engels, 1997, s.150; akt. Avcı, 2010, s. 9). “İngiltere İçişleri Bakanlığı yıllık suçlu çizelgelerinden yola çıkan Engels’e göre bireyi suçlu hale getiren mevcut toplumsal düzendir” (Avcı, 2018, s. 96).

Max Weber’e göre ise “modern devlet, bütün siyasal birlikler gibi, sosyolojik olarak ancak kendine özgü somut araçları açısından tanımlanabilir: o da fiziksel güç ve şiddet kullanımıdır. Buna göre modern devlet, belli bir arazi içinde fiziksel şiddetin meşru kullanımını tekelinde bulunduran insan topluluğunu ifade eder” (Weber, 1987, s. 79-80; akt. Sancar, 2000, s. 29). Daha açık bir ifadeyle Weber’e göre modern devlette şiddet kullanma hakkı yalnızca devlette bulunur ve kendisi dışındaki toplumda meydana gelen her türlü şiddet yasadışı veya gayrimeşru görülür.

Kişinin kendine şiddeti diyebileceğimiz intiharı bireyselden ziyade sosyal bir olgu olarak gören Durkheim, bu olguyu incelediği çalışmasında intihar oranları ile sosyo-kültürel durumlar arasında korelasyonlar kurmuştur. Kurulan bu bağlantıların başında hızlı toplumsal değişme, ekonomik yoksunluk, kentleşmenin getirdiği sorunlar gelmektedir. Aynı nedenleri şiddetin sosyal dinamikleri olarak görmek mümkündür. Birçok çalışmada şiddet eylemi gerçekleştiren sosyo-kültürel ortamların özelliklerine bakıldığında; köyden kente göç etmiş, gecekondulu ve kenar mahallelerde yaşamını ekonomik anlamda yoksunlukla sürdüren, çevresine yabancılaşmış, kuralsızlığın yaygınlaştığı bölgeler olduğu görülmektedir. Bu normsuzluk/kuralsızlık Durkheim’in katkısıyla sosyolojide anomi olarak adlandırılmaktadır. Dolayısıyla bu tür sosyo-kültürel nitelikleri taşıyan bölgelerde şiddete ve suça eğilim de artmaktadır.

Çağdaş sosyologlara gelindiğinde şiddet konusundaki değerlendirmeler Norbert Elias, Randall Collins ve Johan Galtung üzerinden ele alınacaktır. Kendine özgü bir uygarlık kuramı geliştiren Alman kökenli sosyolog Elias, uygarlık sürecinde insan davranışlarındaki değişim ve dönüşümlerini, adab-ı muaşeret kurallarını detaylı bir şekilde incelemiştir. Ona göre modern topluma geçiş süreciyle birlikte, şiddet tekeli devletin eline geçmiştir. Bu husus Ortaçağ bireyine kıyasla modern bireyin şiddet konusundaki davranış değişikliğini de husule getirmiştir. Örnek vermek gerekirse eski çağlarda var olan şiddet bireysel anlamda da serbest denilecek kadar yaygındır, devlet

tarafından sıkı bir müdahale söz konusu değildir. Ancak modernlikle birlikte gündelik ilişkilerde şiddet azalmış, daha barışçıl bir toplum söz konusu olmuştur. Elias’a göre şiddetin azalmasının temel nedeni; “şiddet tekelinin ortaya çıkmasıyla mekânların pasifize edilmesi ve şiddetten arındırılmasıdır” (Bayrak, 2019, s. 69). Uygur toplumda özel bir örgütlenme türünün olduğunu ifade eden düşünöre göre “bu örgütlenme türünde; şiddet tekeli, devlet tarafından denetlenmekte, asker ve polis tarafından temsil edilmektedir” (Nalbant Arabacı, 2019, s. 82). Bir diğere deyişle modern toplumda şiddet söz konusu olduğunda, hukuki mekanizmalar devreye girmektedir. Artık kışlalara konulan şiddet, artık aşırı uç durumlarında; savaş ve toplumsal dönüşüm zamanlarında ortaya çıkmaktadır (Bayrak, 2019, s. 69).

Amerikan sosyolog Randall Collins ise şiddeti tünel metaforu ile açıklamıştır. Collins’in açıklamalarını diğerelelerinden ayıran şey şiddeti anlık bir durum olarak ele almayıp; bir süreç içerisinde değerlendirmesidir. Tünel metaforuna göre şiddet tüneli; kısa şiddet tüneli, orta şiddet tüneli ve uzun şiddet tüneli olmak üzere üçe ayrılmaktadır:

“Kısa şiddet tüneli; birkaç dakika ya da daha az süren ve genelde barlarda yumruklarla çıkan kavgalar, polis atışmaları ve çeteler arasında çıkan kısa süreli kavgalar bu tünel türüne örnektir. Orta Şiddet Tüneli ise birkaç saat süren şiddet türüdür ve şiddeti uygulayanların şiddet eylemini muhafaza etmesine imkan veren, tekrarlayan şiddetin içinde şiddeti dönüştüren ya da yüz yüze geline gerilimin/korkunun üstesinden gelen daha güçlü mekanizmalara bağlıdır. Bu tüneller, okul ve işyerlerindeki toplu katliamlar gibi saldırı ölümlerini, kurbanı küçük düşürücü şiddetleri, aile içi şiddeti, futbol holiganlarını içermektedir. Uzun Şiddet Tüneli de isminden de anlaşılacağı üzere birkaç gün ya da haftalarca sürer. Cinayet, gasp, soygun, tecavüz gibi bir grup tarafından yapılan eylemleri içermektedir. Bu bağlamda kişilerin şiddet tüneline ne kadar süre kaldıkları şiddet türlerine işaret etmektedir” (Taşdemir Afşar, 2015, s. 725-726).

Collins’in bir diğere kavramı ise ‘duygusal tahakküm’dür. “Şiddetli bir çatışmada kazanmak veya kaybetmek ilk olarak duygusal tahakkümün kimin kurduğu meselesidir... İlk önce duygusal tahakküm gelir ve fiziksel tahakkümü mümkün kılar” (Collins, 2013, s. 10). O halde Collins’e göre bireylerin bir araya gelişlerindeki duygusal enerjileri arasındaki bir dengesizlik durumu, başka bir deyişle bir tarafın pasif diğere tarafın kendine

güveni olması durumunda duygusal tahakküm ortaya çıkacaktır. Böylelikle iki taraf arasındaki eşitsizlikle beraber duygusal tahakküm şiddete dönüşmektedir.

Son olarak şiddete yönelik daha geniş bir çerçeveden açıklama sunan Norveçli sosyolog Johan Galtung şiddeti kişisel (doğrudan), yapısal ve kültürel olmak üzere üçe ayırmaktadır. Ona göre şiddet “insani ihtiyaçların karşılanması önüne geçilebilecek şekilde engellenmesi, daha genel bir ifadeyle, insanın ihtiyaçlarını karşılayabilirliğinin aslında olabileceğinden daha düşük bir düzeyde gerçekleşmesiyle insan yaşamının zarar görmesidir” (Memiş, 2015, s. 176). “Doğrudan şiddet, belli bir özne/aktör tarafından icra edilen fiziksel şiddettir. Kültürel şiddet, doğrudan veya yapısal şiddeti meşrulaştırma işlevi gören kültürel özelliklerdir. Yapısal şiddet ise, temel insani ihtiyaçların, potansiyel olarak mümkün olanın altında bir düzeyde karşılanmasına yol açan önlenbilir bir ihlaldir” (Taşdemir Afşar, 2019, s. 192). Kişisel (doğrudan) ve kültürel şiddet literatürde sıkça ifade edilen şiddet ayrımları olmasına karşın yapısal şiddet kavramıyla Galtung’un önemli katkısı şiddeti belli bir özneye atfederek sınırlamamasıdır. Çünkü yapısal şiddet görünmezdir, uygulayanı doğrudan belli değildir. Bu anlamda yapısal şiddetin kişisel şiddetten farkını şu şekilde ifade etmektedir: “bir toplumda bir erkek eşini dövüyorsa kişisel şiddet olduğu ancak yine aynı toplumda bir milyon erkek eşlerini göz ardı edip ikinci kategori insan olarak görüyorsa burada yapısal şiddetin olduğunu söylemektedir” (Galtung, 1969, s. 171; akt. Simeonov, 2019, s. 500).

Esasında Galtung’un kavramlaştırmasını sisteme vurgu yaptığı için Genel Sistemler Teorisi ile benzerlik gösterdiğini söylemek mümkündür. “Bu teoriye göre Strauss (1973) ve Jean Giles Sims (1983) aile içi şiddeti açıklamak için bir sosyal sistem yaklaşımı geliştirdi. Burada şiddet bireysel patolojinin bir sonucu olmaktan ziyade bir sistemin ürünü olarak gözükmemektedir. Aile sisteminin çalışması, ailelerdeki şiddetin düzeyine göre artar veya azalır. Genel sistemler teorisi, aile içi ilişkilerde şiddetin kullanımı ile karakterize edilen, şiddeti üreten ve onu istikrarlı hale getiren yöntemleri açıklayan süreçleri tasvir eder” (Richard, 1993; akt. Gök, 2009, s. 24-25).

Strauss'a göre, ailenin yapısal özelliklerinden şiddete yol açabilecek olanlar şunlardır:

1. “Aile bireyleri birlikte çok zaman geçirirler. Aile üyelerinin daha az zaman paylaştıkları iş grubu gibi gruplarda şiddet aileden daha azdır.

2. Ailelerin faaliyetleri daha kapsamlıdır ve üzerinde çatışma olabilecek meseleler çoktur.
3. Aile içi ilişkilerin yoğunluğu şiddet olasılığını artırır.
4. Aile üyelerinin faaliyetleri diğer üyeler üzerinde de etkili olur. Örneğin, birinin başarısızlığı diğerlerini de etkiler
5. Bir aileye mensup olmak kişiye diğer üyelerin davranışlarına karışma hakkı verir.
6. Aile içinde yaş ve cinsiyet farklılıklarının var olduğu bir yapıdır, bu farklılıklar aileyi bir kültür çatışması arenasına yapar.
7. Aile içinde önemli derecede cinsiyet eşitsizliği vardır, bu da önemli bir çatışma ve şiddet kaynağıdır.
8. Aile toplumun diğer kısımlarından özellikle sosyal kontrol ve rekabet mekanizmalarından soyutlanmıştır. Bu nedenle aile çatışma ve şiddet zamanlarında yardım için bunlara başvuramaz.
9. Aile üyeliği gönüllü değildir. Eş ve çocuklar her şeye rağmen kendilerini aile ile birlikte kalmaya zorunlu hissederler, başka seçenekleri olmadığını düşünürler.
10. Ailede yaşam süresince değişik boyutlarda gerginlik, kararsızlık, dengesizlikler yaşanır. Örneğin, hastalıklar, doğum ve ölümler, yaşlılık gibi” (Ritzer, 1991, s. 193; akt. İçli, 1994, s. 11-12).

Yukarıda sıralanan birçok madde kendi içinde ilişkili biçimde olmasıyla birlikte bu maddeler çalışmanın saha kısmında elde edilen verilerle örtüşmektedir. Örneğin aile bireylerinin birlikte çok zaman geçirmesi ve ilişkilerinin yoğun olması zamanla kişilerin birbirleri üzerinde şiddet uygulamaya veyahut daha hafif bir ifadeyle kızma, bağırma, yönelik ‘hakkı olma’ düşüncesini beraberinde getirmektedir. Aile içinde yaş ve cinsiyet farkının yarattığı kültür çatışması arenası güç ve iktidar ilişkileriyle de bağlantılıdır. Örneğin eril kodları benimsemiş bir ailede erkek çocuk, kız çocuk üzerinde daha rahat hakimiyet kurabilecektir veya aile üyelerindeki kişiler yaş alarak zamanla aile üzerindeki otoritesini eline alabilme yetisine sahip olacaktır. Aile üyeliğinin gönüllü değil zorunlu ilişkiler olması ve bu ilişki ‘birlikte kalma zorunluluğu’nu beraberinde getiriyorsa üyeler arası şiddet artış gösterecektir.

1.2. Şiddet Türleri

Şiddetin mağdurlarına yönelik sınıflandırmalara bakıldığında, yaşlıya yönelik şiddet, lgbt şiddeti, mülteci şiddetleri, akranlar arası veya flört şiddetleri gibi geniş bir çerçeveye karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada yalnızca ‘kadına yönelik şiddet’ ele alınacak olup; şiddetin faillerinin de kadın olduğu şiddet türleri incelenecektir. Bu bakımdan aile içi şiddet dediğimizde beraberinde anneden kıza, kız çocuğundan anneye, gelin-kaynana ve elti görünce içindeki karşılıklı ilişkiler ve kız kardeşler arası yaşanan şiddet ele alınacaktır. Ayrıca yalnızca aile değil kadınların gündelik yaşamda içinde bulunduğu bir başka sosyal ortamlarda yaşadığı şiddet değerlendirmeye alınacaktır. Bu da iş yerinde şiddet ve üniversite öğrencileri arasındaki şiddeti kapsayan okul gibi mekanları beraberinde getirmektedir. Tüm bu detaylara inmeden önce bu çalışmada şiddet türleri aşağıdaki başlıklar halinde ele incelenmiştir:

- 1) Fiziksel Şiddet
- 2) Duygusal Şiddet
- 3) Ekonomik Şiddet
- 4) Siber Şiddet
- 5) Cinsel Şiddet
- 6) Sosyal Şiddet
- 7) Kültürel Şiddet
- 8) Sembolik Şiddet

Literatürü incelediğimizde şiddetin tanımını veya türlerini genellikle belli başlı bir kalıplar içinde açıklandığını görürüz. Bu nedenle birçok tanımda bazı şiddetin türlerinin; örneğin ekonomik şiddetin göz ardı edildiğine rastlıyoruz. Daha uygun bir ifade ile kimi şiddet türlerinin ortaya çıkarılması zor olmaktadır. Bunun nedenlerinden biri psikolojik şiddet gibi ekonomik şiddetin de ‘görünmez’ olmasıdır. Öyle ki bu şiddet türlerini nicel bir veriden ibaret ele almak imkansızdır. Çünkü bütün şiddet biçimleri birbiriyle kenetlenmiş, birbirine bağlı şekilde oluşmaktadır. Keza fiziksel şiddet yaşanmadan önce hakaret, aşağılayıcı sözlerin gerçekleştiği çalışmalarda belirtilmektedir. Örneğin; kadın ticareti hem cinsel şiddete hem de ekonomik şiddete girmektedir. Bilhassa saha çalışmalarında zor olan bir başka husus da şiddetin, kadınların zihninde farklı biçimde

algılanması, tanımlanmasıdır. Uluslararası Af Örgütü'nün hazırladığı bir raporda İstanbul'da bir kadın aktivistin söylediği sözler bunun en açık örneğini vermektedir:

“ Kadınlarla konuşuyoruz ve onlara şiddete maruz kalıp kalmadıklarını soruyoruz. Hayır diyorlar. Sonra hiç tokat yediniz mi, diye soruyoruz. Evet, elbette. Hiç dayak yediniz mi? Evet, elbette. Bu kadınlara göre şiddet, sanki ancak hastaneye gitmeniz gerekiyorsa şiddet olarak görülüyor” (AI, 2004, s. 6).

Bu alıntı bir başka şekilde yorumlandığında; duygusal veya ekonomik şiddet; fizikselde olduğu kadar gözle görülür açık biçimde sonuç vermediği için şiddetin ‘görünmeyen’ yüzleri arasında olduğunu söyleyebiliriz.

1.2.1. Fiziksel Şiddet

Fiziksel şiddet, gerçekleştiğinde en belirgin somut göstergeleri olan bir şiddet türüdür. Derecesi olmaksızın karşı tarafa her türlü fiziksel zarar verecek olan, herhangi bir yerine vurma, itirme, tekme, tokat ve yumruk atma, saçını çekme, el, ayak, kol ve parmakları bükme, boğmak, saçından veya herhangi bir şekilde kişinin bir yerinden tutarak yerde sürüklenme, kişiye nesne fırlatma veya kızgın yağ, kezzap gibi şeyler dökme ve kullanılan her türlü bıçak, silah, sopa gibi sert cisimlerle kaba kuvvetin kullanılması fiziksel şiddet türlerindendir. Buna göre sert temas sonucu yaralanmaya, öldürmeye yol açan her türlü eylem fiziksel şiddettir.

Fiziksel şiddet, toplumda sıklıkla dile getirilen deyim ve atasözleriyle de devam ettirilebilmektedir. Örneğin ‘kadının sırtından sopayı, karnından sıpayı eksik etmeyeceksin’, ‘kızını dövmeyen dizini döver’ ve hatta ‘dayak cennetten çıkmadır’ diyerek şiddetin kutsallaştırıldığını görürüz. Hatta bu anlayış, devletin üst karar mercilerine kadar etkili biçimde devam etmiş, 1987 yılında Çankırı’da eşine boşanma davası açan bir kadını reddeden hâkimin bile ‘kadının sırtından sopayı, karnından sıpayı eksik etmemek gerekir’ dediği hayretle görülmüştür. Bu durumun yalnızca ülkemizde değil şiddetin tüm dünyada çeşitli biçimlerde meşru hal almıştır. Örneğin “İngiliz kanunlarında uzun yıllar erkeklerin, eşlerini ‘herhangi makul bir aletle’ döverek cezalandırılmalarına izin verildiği görülmektedir. Daha sonra yapılan revizyonda

dövmede kullanılan aletin başparmağından kalın olmaması gerektiğine ilişkin değişiklik yapılmıştır” (Polat, 2017, s. 27).

Bittabi fiziksel şiddet o anda yaşanıp sona eren bir süreç değildir. Devamında bıraktığı kalıcı veya geçici izlerle kişiyi ruhsal açıdan psikolojik sorunlar yaşatmaya devam etmektedir.

1.2.2. Duygusal/Psikolojik Şiddet

Kadına yönelik şiddetin en yaygın biçimi olan duygusal şiddet: “Fiziksel bir eylem uygulamaksızın kişinin ruh sağlığını bozucu davranışlarda bulunma” (Özbey, 2012, s. 38) olarak tanımlanmaktadır. “Bu şiddet türüne giren davranışlar; bağırarak, hakaret etmek, küfretmek, tehdit etmek, korkutmak, aşağılamak, alay etmek, karar vermesine izin vermemek, başka kadınlarla erkeklerle kıyaslamak, kendini geliştirmesine izin vermemek, ailesi arkadaşları komşuları ile görüşmesine izin vermemek, evden dışarıya çıkmasına izin vermemek, her an nerede olduğunu kontrol etmek, inançlarını - kökenini - işini - maaşını küçümsemek, başkalarının önünde sürekli sözünü kesmek” (KSGM, 2009; KAMER, 2015; akt. Taşdemir Afşar, 2015, s. 728) yokmuş gibi davranmak, surat asmak ve benzeri örneklerle sürdürülebilir.

2014 yılında yapılan bir çalışmada “Türkiye genelinde kadınların yaşamlarının herhangi bir döneminde maruz kaldıkları duygusal şiddet/ istismar yüzde 44, son 12 ayda ise yüzde 26’dır. Batı Anadolu ve Orta Anadolu bölgelerinde yaşayan kadınların yarısı yaşamlarının herhangi bir döneminde duygusal şiddet/istismara maruz kaldıklarını belirtmiştir” (TKAA, 2014, s. 11).

Literatürdeki şiddet türlerini incelediğimizde psikolojik (duygusal) şiddet ile sözlü şiddetin bazen birlikte bazen de ayrı ele alındığını görmekteyiz. Fakat aralarındaki küçük bir fark, sözlü şiddet doğrudan biçimde sözel aşağılayıcı, hakaret içeren söylemlere dayanırken; psikolojik şiddet yine aşağılayıcı sözlerin yanında görmezden gelme, yok sayma gibi yıldırma politikalarını da içeren hatta mobbing ile birlikte kullanılan bir kavram haline gelmiştir. Mobbing kavramı 80’li yıllarda İsveç’te yaşayan Alman çalışma psikoloğu Heinz Leymann tarafından literatüre kazandırılmış olup; “bir veya birkaç kişi tarafından diğer bir kişiye yönelik olarak, düşmanca ve ahlâk dışı yöntemler ile sistematik

bir şekilde uygulanan psikolojik terör” (Çobanoğlu, 2005, s. 28; akt. Karcıoğlu ve Akbaş, 2010, s. 139) olarak tanımlanmaktadır.

Psikolojik şiddeti yalnızca işyeri bağlamında incelersek; “psikolojik şiddet sinsî, fakat hızlı ilerleyen, ruhsal sıkıntı veren ve rahatsız eden davranışlardan oluşur. Kurbanın haysiyetine, özgüvenine, mesleki yeterliliğine saldırılır. Temeli gerçeklere dayanmayan karalamalarla başlar, kişiyi yıpratma amaçlı jest ve mimiklere kadar uzanır. Kurban tehdit unsuru olarak görülerek ona zarar vermeye ve onu sindirmeye yönelik psikolojik baskılar uygulanır” (Çay, 2008). Biraz önce belirtildiği üzere mobbing olarak açıklanan bu davranışların beraberinde Heinz Leymann tarafından mobbing kavramı açık bir şekilde; “belli bir işyerinde çalışanlar arasında benzer tipte, uzun dönemli, düşmanca ve saldırgan davranışların varlığına dair yaptığı saptamaların sonucunda kullanılmıştır” (Tınaz, 2006; akt. Öztürk ve Cevher, 2015, s. 157). Burada dikkat çekilmesi gereken husus az sayıda birkaç kez gerçekleştirilen kötü davranışın mobbing olarak değerlendirilemeyeceğidir. Mobbing olması için, sistemli ve uzun dönemli olması gerekmektedir.

Araştırmacılara göre mobbing yatay ve dikey olmak üzere iki şekilde gerçekleşmektedir. Dikey mobbing türü ise kendi içinde aşağıdan-yukarıya ve yukarıdan-aşağıya olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Yukarıdan-aşağıya mobbing türü en sık karşılaşılan olmakla beraber üstlerin astlarına uyguladığı şiddet biçimidir. Aşağıdan-yukarıya doğru gerçekleştirilen şiddet en az görülmesinin yanında astların birlik olup üstlerine uyguladığı şiddeti ifade etmektedir. Son olarak yatay mobbing türü, işyerinde eş konumda olan bireylerin birbirlerine uyguladığı şiddet biçimidir.

Çalışmayla alakalı bir kavram “kraliçe arı sendromu”dur. Erkek egemen bir iş ortamında başarılı ve yüksek pozisyonda bulunan kadın yöneticileri referans alan kavrama göre; bu kadınlar hemcinslerinin yükselmesini istemeyip, hemcinslerinden uzaklaşmakta ve onlara destek vermemektedir. Kavram ilk olarak 1973 yılında G. Staines, C. Tavis ve T.E. Jayaratne tarafından kullanılmıştır. “Onların; kadınların kurtuluşuna yönelik tutumları üzerine yaptığı çalışmada, -Kraliçe Arı Sendromuna örnek bir şekilde- geleneksel cinsiyet rollerindeki değişikliklere bazı kadınların karşı geldiği ortaya çıkmıştı” (Mavin, 2008, s. 79; akt. Sobczak, 2018, s. 54). Bu metaforun kullanılması ise bal arısı kolonilerinden ileri gelmektedir. Kast sistemi bazında düşündüğümüzde en yüksek konumda bulunan kraliçe arı; kolonideki diğer arıların annesi ya da lideri

konumundadır ve konumunu korumak için elinden geleni yapmaktadır. “Bu fenomen, kadınların bunu hangi yollarla yaptığına dair 3 yol çıkarmıştır;

- 1) Kendilerini daha çok erkek gibi sunarak,
- 2) Kendilerini fiziksel ve psikolojik olarak diğer kadınlardan uzaklaştırarak,
- 3) Mevcut cinsiyet hiyerarşisini onaylayarak ve meşrulaştırarak” (Derks vd. 2016, s. 457).

Bu konuda ülkemizde yapılan sayılı çalışmalardan biri Gülşah İmamoğlu Akman Ve Yeter Akman’a aittir. “*Kraliçe Arı Sendromu Bağlamında Kadın Öğretmenlerin Kadın Yöneticilere İlişkin Görüşleri*” başlıklı çalışmada kadınların, kadın yöneticilere dair olumsuz ifadeleri gözler önüne serilmiştir. Nitekim katılımcı kadınların % 50’si erkek yöneticiler ile % 7.1’i ise kadın yöneticiler ile çalışmanın daha kolay olduğunu, % 78.5’i iş ortamında birden fazla kadın yöneticinin bulunmasının ortamı olumsuz etkileyeceğini belirtmişlerdir (İmamoğlu Akman vd. 2016, s. 748-763). Ancak bazı araştırmacılara göre kadınların üst pozisyonlara gelebilmesi için bazı bedeller ödemeleri gereklidir. “Nieva ve Gutek’e (1981) göre erkek egemen bir iş ortamında kadın yöneticilerin bulundukları konuma gelmek için ödedikleri bedel, diğer kadınlara sırt çevirmek, onlardan kendilerini ayrı tutmak, onları desteklemek yerine gelişimlerine ve ilerlemelerine engel olmak ve iş ortamında aşağılanmalarına katkıda bulunmak şeklinde tezahür etmektedir” (Greer, 2000, s. 394; akt. Baykal, 2018, s. 161). Fakat “Derks vd.’nin (2001) çalışmasında çıkan sonuçlara göre ise; kadın çalışanların kendilerini diğer kadın çalışanlardan izole ederek farklılaştırmaya çalışmalarının altında genel bir tutum olarak kadınları küçük görmeleri veya beğenmemeleri yatmadığı, iş hayatında daha önce yaşadıkları cinsiyet odaklı olumsuz deneyimler yüzünden ait oldukları cinsiyet grubundan kendilerini ayırtırmayı başarı olma yolunda daha anlamlı bir strateji olarak kabullenmeleri yatmaktadır” (Baykal, 2018, s. 164).

Birtakım çalışmacılara göre ise KAS, cinsiyet kalıp yargılarına göre oluşturulduğu için bir geçerliliği yoktur. Bu tezi çürütenlerden biri de Bickfor’dur. “Kraliçe arı sendromunun bir önyargıdan ibaret olduğunu gösteren Bickford (2011), yapmış olduğu araştırmada başarılı kadınların büyük bir kısmının ekipteki diğer üyeleri desteklemekte ve onların gelişimi için gayret göstermekte olduğunu görmüştür ve bu kadınlar ekip arkadaşlarının

başarılarını kendilerine bir tehdit olarak algılamamakta ve bu başarılarla gurur duymaktadır. Bickford'a (2011) göre, 'Kraliçe arı sendromu' bayatlamış cinsiyet ayrımcılığına dayalı bir önyargıdan ibaret olup, kadınlara gerekli eğitimin verilmesi ve düzgün rol modellerle desteklenmesi ile kadınlar kariyerlerine yukarı doğru daha sağlam adımlarla ilerleyebileceklerdir" (Er ve Adıgüzel, 2015, s. 165).

İşyerinde kadın çalışanların bir başka kadından ya da kadın yöneticiden gördüğü şiddeti açıklayan bir başka kavram ise Karakuş'un (2014) '*Kraliçe Arı Sendromu - Pembe Taciz*' çalışmasında kullandığı pembe taciz kavramıdır. Bahsi geçen çalışmanın bulgularında "kadın yöneticilerin kadınlara daha şiddetli mobbing yaptığı, kadınlar arasındaki mobbingin kişiselleştiği ve dedikodu mekanizması ile mobbingin ivme kazandığı gibi bulgulara ulaşılmıştır" (Karakuş, 2014).

Mobbing yalnızca kadınlara yönelik olmayıp mağdurunun erkek de olabildiği bir şiddet biçimidir. Fakat "kraliçe arı sendromu" veya "pembe taciz" kavramları kadınlara atfedilmiştir.

1.2.3. Ekonomik Şiddet

Ekonomik şiddet kadının "emeğine, yarattığı/ürettiği değere, varlıklarına, kazanma gücüne, kazancına, karar alma hakkına el koymaktır" (Işık, 2007, s.115; akt. Gökkaya, 2014, s. 377). Bu tür şiddetin mağduru olan kadın yalnızca ev hanımı olan kadınlar değil herhangi bir işte çalışıp kendi geliri olan kadınlar da olabilmektedir. Ayrıca ekonomik olarak bir kadına el konulması, yalnızca eşler tarafından değil; aile çatısı içinde birlikte yaşanan herhangi birinden hatta aile dışında kamusal bir alanda sosyal güvenceden yoksun, kayıt dışı çalıştıran işverenler tarafından da gerçekleştirilebilir.

Bu tür şiddetin göstergeleri "kadının maddi açıdan erkeğe bağımlı olmasını sağlamak, kadının bir meslek sahibi olmasını ya da iş bulmasını önlemek, kadın çalışıyorsa parasını elinden almak, aile gelirini kadının bilmesine izin vermemek/söylememek, kadının mülkiyet sahibi olmasına ve bankada yatırım yapmasına izin vermemek ya da paylaşmamak, erkeğin para işlerini tekeline alması, para harcama konusunda kadının hesap vermesini istemek, harçlık vermemek veya kadının harcamalarını kısıtlamak" (akt. Yanikkerem, Kavlak, vd. 2007, s.34), "çalışmasına izin verilse bile nerede ve ne zaman çalışacağına müdahale edilmesi ve ekonomik konularda kadının fikrinin alınmaması"

(Uluocak vd. 2014, s. 6; akt. Parsova ve Eroğlu, 2017, s. 155) gibi örneklerle çoğaltılabilir.

Aile dışında, kamusal alandaki sorunlara baktığımızda ise Türkiye’de kadınlar “ekonomik bunalım dönemlerinde ya öncelikle işten çıkarılırlar ya da parttime olarak çalışmaya yönlendirirler. Karar alıcı, yönetici, örgütleyici konumlara çok az sayıda ve çok zor gelebilirler. Evlilik ve çocuk bakımı gibi nedenlerle işi aksatma veya bırakma olasılıkları oldukça yüksektir. Bundan ötürü, iş almalarında erkeklere tercih edilmezler” (Arat, 1996, s. 46; akt. Duruoğlu, 2007, s.63). Aynı zamanda “kadının enformel sektöre itilmesi, sigortasız çalıştırılması, iş verilirken cinsiyet ayrımcılığına maruz kalması, eşit işe eşit ücret verilmemesi, iş yerinde taciz edilerek çalışmasının engellenmesi” (Eşkinat, 2012, s. 333; akt. Parsova, 2017, s. 84) gibi örnekler de ekonomik şiddet dahilindedir.

Bu konuda yapılan çalışmaları incelediğimizde Emel Bahadır Yılmaz ile Fatma Öz’ün ekonomik şiddet ile ilgili bulgularına göre “çalışan kadınların %21.7’si maaş kartlarının eşlerinin denetiminde olduğunu, herhangi bir işte çalışmayan 86 kadının %7.0’sinin eşi ev masrafları için para vermemekte ve ev masrafları için eşi para veren 80 kadının %32.5’i eşinin verdiği parayı yeterli bulmamakta oldukları belirtilmiştir. Kadınların %22.9’unun kendi ailesinden kalan malı-mülkü bulunmaktayken, bu kadınların %40.7’sinin mal-mülk denetimleri ya eşinin ya da ailesinin denetiminde bulunmakta, takısı/mücevheri olan 59 kadının %96.6’sının takı/mücevher denetimleri eşinin kontrolünde ve kadınların %43.1’inin eşi kadının çalışmasına izin vermemekte oldukları ifade edilmiştir” (Yılmaz ve Öz, 2017, s. 99).

Bu konuda uluslararası bir sempozyumda Adaçay; diğer şiddet türlerinde olduğu gibi ekonomik şiddetin de diğer şiddet türlerini doğurduğunu, bağlantısı olduğunu belirtmiştir. Kendilerinin hazırladığı tabloda daha önce bahsedildiği gibi çoğu şiddet türünün birbiriyle kenetlenmiş halde olduğu tüm detayları ile aşıkard edilmiştir. (bkz. Güney, 2012, s. 325-326).

Ekonomik şiddetin verdiği tüm bu sonuçları kısaca ve süreç içerisinde değerlendirerek mikro bir perspektiften biraz daha detaylandırırsak; ekonomik anlamda yoksulluk çeken bir kadın ruhsal anlamda yıpranması sonucu bunu eşine ve çocuklarına yansıtabilir. Bu noktada eşinden fiziksel şiddet görme tehlikesi bulunduğu gibi; şiddetin güçlüden zayıfa doğru uygulandığı düşünülürse; kadın da bu atmosfer içinde çocuklarına şiddet

uygulayabilir. Keza erkeğin kazancı düşükse bu vaziyet daha şiddet içerikli bir nitelik halini alabilir. Ayrıca diğer aile üyeleriyle birlikte icbari bir yaşam sürdürülüyorsa ekonomik yoksunluğun yarattığı gerilimli atmosfer, kadınlar arasına da sirayet edecektir. Bunun bir örneği saha bulgularında detaylı incelenmiştir.

1.2.4. Siber Şiddet

Şiddetin kendisini farklı disiplinlerce ilgilenilen bir konu haline gelmesini sağlayan ayrılıklardan biri de dijital çağın getirdiği sorunlardır. Ayrıca teknoloji, sosyal medya, iletişim araçları dünya çapında insanların yaşamında önemli bir yer haline geldi. Böylelikle sosyal medya kullanımı yaygınlığının da siber zorbalıkla ilişkisini göz ardı etmemek gerekir.

Bu bakımdan bireyler sanal ortamda kendi kimliklerinden uzak, kendilerini oldukları biçimde değil; görünmek istedikleri şekilde kendilerini oluşturdukları için gerçek hayatta sosyal olarak kimliklerini inşa etmekte zorlanmaktadırlar. Bu durum gerçek hayatta iletişim kurmalarını zorlaştırıp, kendilerini sanal dünyada daha rahat hissetmelerine neden olmaktadır. Günümüzde siber şiddetin çalışma konuları başta çocuklara yönelik olan siber şiddet ve ergenler arasında gerçekleşen siber şiddet alanlarında yaygın olduğu için bu çalışmada verilen literatür bilgisi araştırmanın konusu gereği yalnızca toplumsal cinsiyete yönelik siber şiddet olarak sınırlandırılacaktır.

“Siber zorbalık, bir birey veya grubun bilişim ve iletişim teknolojilerini diğer bireylere zarar vermek amacıyla kötü niyetle ve tekrarlayan biçimde kullanması olarak tanımlanmaktadır (Belsey, 2008; akt. Peker ve Eroğlu vd. 2012, s. 187). Siber şiddet olarak adlandırılan eylemler aşağıdaki şekilde çeşitlenmiştir:

- “İstenmeyen cinsel içerikli e-postalar, metin (veya çevrimiçi) mesajlar;
- Sosyal ağ sitelerinde veya internet sohbet odalarında yaşanan uygunsuz veya saldırgan olaylar;
- E-posta, metin (veya çevrimiçi) mesajlarla fiziksel ve / veya cinsel şiddet tehdidi;
- Nefret içerikli konuşma, kişiyi kimliğini (cinsiyeti) ve diğer özelliklerini (cinsel yönelim veya engellilik gibi) dayatan, hakaret eden, tehdit eden veya hedefleyen bir şekilde davranma “(Temur Şimşekcan, 2018, s. 20).

Teknolojiyi anlamak ve kadına yönelik şiddet araştırmasında (Baker vd., 2013) ise kadına yönelik siber şiddet altı geniş kategoride sıralamaktadır:

1. “Çevrimiçi / Online ele geçirme: Kişisel bilgilerin edinilmesi, bilginin değiştirilmesi ya da dönüştürülmesi, mağdura ve / veya kadına yönelik şiddet ile ilgili kuruluşlara iftira atmak, küçümsemek amacıyla yasadışı ya yetkisiz sistem ya da kaynaklara erişim elde etmek için teknolojinin kullanımı. Örneğin parolaları ihlal etmek, bilgisayarı kitlemek veya kullanıcıyı devre dışı bırakmak gibi bilgisayar işlevlerini denetlemek.
2. Kimliğe bürünme: Mağdurun veya başkasının kimliğine, özel bilgilerine erişmek, mağduru utandırmak, kötü duruma düşürmek veya hileli kimlik belgeleri oluşturmak için teknolojinin kullanılması. Örneğin mağdurun e-posta hesabından rahatsız edici e-postalar gönderme, aramanın engellenmesini önlemek için bilinmeyen numaradan mağdurun aranması.
3. İzleme: Bir mağdurun faaliyetlerini ve davranışlarını gerçek zamanlı veya tarihsel olarak saptamak ve izlemek için teknolojinin kullanımı: Örneğin cep telefonu üzerinden GPS izleme, mağdurun bilgisayarındaki faaliyetlerini yeniden oluşturmak için tuş vuruşlarını izleme.
4. Taciz / istenmeyen posta-spam gönderme: Mağdur ile temas kurmak, rahatsız etmek, tehdit etmek ve / veya korkutmak için teknoloji kullanımı. Bu, sürmekte olan bir davranıştır (örneğin kalıcı mobil çağrılar / metinler).
5. İşe alma: Potansiyel mağdurları şiddet olaylarına sokmak için teknoloji kullanımı. Sahte ilanlar ve reklamlar verme (tanışma siteleri, istihdam olanakları ile iletişim kurma / reklam verme için web sitelerini kullanma).
6. Kötü niyetli dağıtım: Mağdur ve / veya kadına yönelik şiddet organizasyonlarıyla ilgili iftira niteliğinde yasadışı olmayan materyalleri manipüle etmek ve dağıtmak için teknoloji kullanımı; ör. samimi fotoğraflar / videoları tehdit eden veya sızdıran; teknolojiyi kadınlara yönelik şiddeti teşvik etmek için propaganda aracı olarak kullanıyor olması” (Temur Şimşekcan, 2018, s. 23).

Facendini ve Fialova 2011 yılında yaptıkları “Dijital Mekanlardan Sesler: Kadınlara Yönelik Teknolojik Şiddet” çalışmalarında kadınlara yönelik dijital şiddetin tanımlayıcı beş özelliği sıralamıştır:

- “Anonimlik; tacizci kişi mağdur tarafından tanınmayabilir.
- Eylem mesafesi; istismar fiziksel temas olmadan ve herhangi bir uzaklıktaki yerden yapılabilir.

- Otomasyon; teknoloji aracılığı ile yapılan taciz eylemleri daha az zaman ve emek gerektirir.
- Ulaşılabilirlik; birçok teknolojinin çeşitliliği ve ekonomikliği mağdurları failer tarafından kolaylıkla erişilebilir hale getirir.
- Yayılma ve süreklilik; internet ortamında çoğaltılan metinler ve resimler, sınırsız olarak veya uzun süre ortamda kalır” (Şener, Dirini vd. 2019, s. 8).

Siber şiddeti inceleyen bir tezin bulgularına göre; “siber şiddete maruz kalan kadınların oranı %59,8 olarak belirlenmiştir. Kadınların en fazla maruz kaldıkları siber şiddet örnekleri istenmeyen mesajlara maruz kalma, cinsel içerikli mesajlar / medya gönderilmesi ve profilinin takip edilmesidir. Katılımcıların yaş grupları, ilişki durumları ve internet kullanma sıklıkları ile maruz kaldıkları siber şiddet örnekleri arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. 18-30 yaş aralığında, ilişkisi olan ve günlük ortalama internet kullanım sıklığı 6 saatten fazla olan katılımcıların bir siber şiddet örneğine maruz kalma oranları diğer gruplardan daha yüksek olduğu belirlenmiştir” (Şimşekcan, 2018, s. 6).

Siber zorbalığın bir başka biçimini de özellikle kadın fenomenlerin veya ünlü kadın sanatçıların fotoğraflarına bizzat kadın takipçiler tarafından yapılan yorumlarda görülmektedir. Bilhassa kadınların dış görünüşleri üzerinden yapılan bu eleştirilerde; kişilerin eşlerine, çocuklarına hatta bedeninin birçok detaylarına ellerine, kaşlarına kadar olumsuz ve sert bir dille inilmektedir.

Son olarak siber zorbalığın kişilerde yarattığı olumsuz sonuçlara gelindiğinde; “siber zorbalığa maruz kalan kişilerde; depresyon, suç işleme, madde kullanımı, hayal kırıklığı, üzüntü, öfke, kaygı, derse karşı motivasyon kaybı, akademik başarısızlık, okul devamsızlığı, intihar etmeye kadar varabilen sorunlar görülmüştür. Ayrıca siber zorbalığa maruz kalan kızların erkeklere oranla daha çok boyun eğici bir tutum izledikleri tespit edilmiştir” (Peker, 2015, s. 303).

1.2.5. Cinsel Şiddet

Dünya Sağlık Örgütü cinsel şiddeti: “herhangi biri tarafından mağduru dikkate almadan, evi ve iş yerini de kapsayan herhangi bir ortamda herhangi bir cinsel eylem ya da girişim;

istenmeyen cinsel konuşma ve yakınlaşmalar, ticaret girişimleri, eylemleri, birinin cinselliğini baskı yoluyla kullanma” (WHO, 2002, s.149) olarak tanımlamaktadır.

“Bu şiddet türünde görülen eylemler: evli olduğu kişi bile olsa tecavüz, yani istemediği yer ve zamanda cinsel ilişkiye zorlamak, istemediği şekilde cinsel ilişki kurmak, başka insanlarla cinsel ilişkiye zorlamak, ensest, zorla evlendirmek, çocuk doğurmaya ya da doğurmamaya zorlamak, kürtaja zorlamak, cinsel organlarına zarar vermek, telefonla-mektupla ya da sözlü olarak cinsel içerikli tacizlerde bulunmak, kadınlığına- erkekliğine laf söylemek, namus gerekçesiyle öldürmek ya da öldürmeye zorlamak” (KSGM, 2009; KAMER, 2015; akt. Taşdemir Afşar, 2015, s. 728) olarak sıralanmaktadır. “Bu bağlamda cinsel şiddet; kurbanla fail arasındaki ilişki her ne olursa olsun, kurbanın evi ya da işyeriyle sınırlı kalmaksızın her türlü koşulda bir kişinin cinselliğine karşı dolaylı ya da direkt olarak ve zorlamayla yapılan cinsel bir eylem, fiziksel zorlamadan psikolojik yıldırma, şantaj ve fiziksel zarar verme, işten çıkartılma tehdidi gibi diğer tehditlere kadar baskı ve zorlamanın tüm boyutlarını ve derecelerini içermektedir” (Güzelgün, 2011, s. 6).

Cinsel saldırı sonrası süreçte mağdurların yaşadıkları sorunları ele alan bir çalışmanın bulgularında; “mağdurlar olayı ilk söyledikleri kişilerin çoğunlukla olumlu tepkilerde bulunduğunu belirtmişlerdir. % 6.1’lik bir oranda ‘önemsememe’ ve ‘ilgilenmeme’ tepkileriyle sadece kadın mağdurların karşılaşmış olması dikkat çekicidir” (Sezgin, 1996; akt. Barutçu, vd., 1999, s. 50). Bu durumun nedenlerinin bir örneği saha verilerinde yer almaktadır. Buna göre çalışmanın ilerleyen bölümlerinde toplumun baskısından çekinen bir annenin, kızının uğradığı tacizi inkar etmesi, üstünü örtmeye çalışması detaylı incelenecektir. Cinsel şiddetin bir başka boyutunu, toplumda pek bilinmeyen ve duyarlı olunmayan evlilik içi tecavüz kavramı oluşturmaktadır. “Ülkemizde 1980’li yılların sonlarında sivil toplum kuruluşlarının gündemine gelen evlilik içi tecavüz kavramı, 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren Türk Ceza Kanunu’nda (TCK) ‘Cinsel Dokunulmazlığa Karşı İşlenen Suçlar’ başlığı altında yapılan değişikliklerle suç sayılmıştır. Yasal değişikliklerin toplumsal alana yansımaları ise maalesef daha da geriden gelmektedir” (Güvenç, 2018, s. 5).

Cinsel şiddetin getirdiği bir başka sorun toplumun mahremiyet hassasiyetinde bazı kavramlara yüklediği anlamlardır. Örneğin cinsel bir saldırıya uğrayan kadın için namusun kirlenmesi, bozulması gibi söylemler kadın için onur zedeleyici olmanın

yanında kadının kendisine olan saygısını yitirmesine sebep olabilmektedir. Akabinde bu kir(!) toplumun kadını damgalamasıyla ömür boyu taşınacağı için mağdur kadın, üzerinde toplumsal baskı psikolojisiyle yaşamak zorunda kalmaktadır. Son olarak, kadına yönelik cinsel şiddetin neticelerine bakıldığında tıbbi sonuçlar aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır:

- “Ölümcül Olmayan Sonuçlar; yaralanmalar, istenmeyen gebelikler, cinsel yolla bulaşan hastalıklar, jinekolojik sorunlar, iritabl kolon sendromu, kendine zarar veren davranışlar, düşükler, baş ağrısı.
- Psikolojik Sonuçlar; depresyon, korku, anksiyete, kendine güvensizlik, cinsel bozukluklar, yeme sorunu, travma sonrası stres sendromu.
- Ölümcül Sonuçlar; özkıyım (intihar), öldürme (homisid), maternal mortalite (anne ölümü), HIV/AIDS” (Atman, 2003, s. 335).

1.2.6. Sosyal Şiddet

“Sosyal şiddet; kadının sosyal çevresini daraltan şiddet davranışlarıdır. Eşini başkaları önünde sürekli küçük düşürmek, başkalarının önünde, kıskançlık gösterilerinde bulunmak suretiyle, eşin davranışlarını kontrol etmek, kadının evden çıkmasına izin vermemek, sosyal ilişkilerini kısıtlayarak yalnız/desteksiz bırakmak, katı kurallar ve sınırlar koyarak baskı kurmak sosyal şiddet davranışları arasındadır” (Özkan, 2002; akt. Köse ve Beşer, 2007, s. 117).

Ayrıca toplumsal cinsiyet perspektifinden dışarı çıktığımızda; sosyal şiddete dair ülkemizde detaylı araştırmalar yapmış Orhan Türkdoğan, “Sosyal Şiddet ve Türkiye Gerçeği” adlı kitabında konuyu siyasi, ideolojik ağırlıklı olarak irdelemiştir. Onun tanımlamasına göre toplumsal düzenin bozulmasına yol açan tüm anti-sosyal olarak nitelendirilebilecek davranışlar sosyal şiddete girmektedir. Bu davranışlar adam öldürme, terör, suikast, tahrip etme, sözlü ve yazılı protestolar, eylemler, ırk ve mezhep çatışmaları sayılabilir.

“Türkdoğan'ın aktardığı bir araştırmaya göre dünya çapında 49 toplum üzerinde yürütülen bir araştırmada sosyal şiddet ve anti-sosyal davranışın ortak bir tablosu oluşturulmaya çalışılmıştır. Araştırmacılar, sosyal şiddeti yaratan yedi unsur belirlemişlerdir. Bunlar: “Ferdî gelir eşitsizliği, siyasi şiddet, bolluk, sosyal hareketlilik, sosyo-kültürel

heterojenlik, sosyal değişme oranı, nüfus büyüklüğü”dür. (Özerkmen ve Gölbaşı, 2010, s. 28).

Aynı araştırmaya göre bu yedi unsur ile ilişkili olarak toplumlarda sosyal şiddetin ortaya çıkması belli aşamalardan sonra görölmektedir:

- “Ferdî gelirlerin millî dağılımındaki eşitsizlik ne kadar büyükse, siyasî şiddetin seviyesi de o kadar büyüktür.
- Gelir eşitsizliğinin orta noktasından itibaren her iki istikamette millî sapma ne kadar büyükse, siyasî şiddetin seviyesi de o kadar büyüktür.
- Buna bağlı olarak siyasî sistemde yeni fırsatlar ve açılmalar, siyasal hareketlilik ve sosyal katılmayı artırır. Siyasallaşmış, iktisadî çıkarlar ve anlaşmazlıklar; gerginlik, çatışma ve şiddetle neticelenen gruplar arası anti-sosyal davranışlar, etnikler arası, diller arası, kastlar arası, cemaatler arası, kültür ve sınıflar arası gerginliklere biçim verirler” (Özerkmen ve Gölbaşı, 2010, s. 28).

1.2.7. Kültürel Şiddet

Her toplumun kendine ait kültürel normları vardır. Sosyolojik olarak bu normların; doğruluğunu veya yanlışlığını tartışmak etik olmasa da dünya üzerinde kadına yönelik şiddet olarak değerlendirebileceğimiz, yüzyıllardır süregeldiğı için de gelenek halini almış uygulamalar görölmektedir. Ülkemizde ve dünya üzerinde yaşanan kültürel şiddet türü; “eşin, ailesinin dışında aşiret gibi daha kalabalık akrabalık organizasyonlarının, kadınlar üzerindeki baskısı, kontrolü ve şiddet uygulaması, bunların meşru görülmesi hatta kadınların yaşam hakkının ellerinden alınması (töre cinayetleri), kadının aile baskısı nedeniyle eşinden ayrılamaması vb.” (Adaçay ve Güney,2012, s. 314; akt. Gökkaya, 2014, s. 373) gibi örneklerle sıralanabilir.

Kültürel şiddet kapsamında değerlendirilen bir başka husus kadın sünnetleridir. 1993 yılında İnsan Hakları Dünya Konferansı’nda kadın sünneti; kadına karşı şiddet kapsamında ele alınmakla beraber Afrika ve Ortadoğu’da yaygın olmak üzere hala dünya üzerinde birçok bölgede kadınların, yetişkin veya çocuk olsun ‘kadın sünneti’ uygulamalarına maruz kaldığı istatistiklerde belirtilmektedir. Kadın sünnetinin gerekçeleri olarak o toplumun sosyokültürel perspektifinde bulunan algılayışların yer aldığını görmekteyiz. Örneğin bu uygulamanın gerekçeleri olarak, tam bir kadın olup

pislikten arınmak, onurlu bir kadın olup evlenesiye kadar hiçbir cinsel ilişkide bulunulmaması gibi nedenlerin örnek gösterilmesi kültürel şiddet dâhilindedir.

Ülkemizde geleneksel/muhafazakar yapısını koruyan taşra bölgelerimizde hala kadına yönelik ‘töre’ adı altında normlar bulunmakta, namus kelimesi kadına atfedilmektedir. Bu anlamda tüm bu normlara aykırı nitelendirilebilecek durumların kadınlar için yaptırımları ağır olmaktadır. Bu nedenle namusu temizleme gibi gerekçeler gösterilerek namus cinayetleri, kuma, küçük yaşta evlendirilme ve çok nadir de olsa berdel gibi durumlar devam etmektedir.

Kültürel şiddete çalışmamızın şiddetin felsefi, dilbilimsel ve sosyolojik tartışmaları bölümünde Galtung üzerinden değinilmişti. Galtung’a göre bir toplumda şiddet olarak kabul edip yanlış nitelendirebileceğimiz bir tutum kültürel normlar ile haklı bir gerekçe gösterilerek doğru kabul edilebilmektedir. Onun kelimeleriyle ifade edilirse; “kültürel şiddetin çalışma prensibinde belli bir tutumun moral rengini kırmızıdan/yanlıştan yeşile/doğruya veya en azından sarıya/kabul edilebilire çevirme olduğu vurgulanmaktadır. Bir başka deyişle, kültürel etkiyle, gerçekte yanlış olan bir durumu doğru algılatan kültürel değerler kültürel şiddettir. Örnek olarak “devletin bekası için adam öldürmek doğrudur ama insan için birini öldürmek yanlıştır” bakış açısı kültürel bir şiddettir” (Galtung, 1990, 291-292; akt. Simeonov, 2019, s. 500).

1.2.8. Sembolik Şiddet

Pierre Bourdieu ile birlikte literatüre giren sembolik şiddet kavramı esasında somut göstergesi olan fiziksel anlamda bir şiddet değil; kendisinin deyimiyle ‘görünmez ve kibar bir form’ olarak, yaşamın her alanında bulunan ve kurbanlarınca fark edilemeyen şiddettir. Yaptırım gücü taşıyan toplumsal normların kendisi sembolik şiddet olarak algılanmaktadır. (Taşdemir Afşar, vd. 2017, s. 142) Simgesel şiddette “iktidara gösterilen rıza, bilinçli değil, refleks ve refleks öncesi davranışlarla üretilir... İktidar ilişkisi neredeyse doğal, kimsenin sorgulamadığı bir *işte-her şey- böyle* gerçeği olarak görüldüğü içindir ki çok etkilidir” (Byung-Chul Han, 2018, s.84). Tahakküm ilişkilerinin doğallaştırılmasının bir diğer nedeni de “hükmedilenlerin, tahakküm ilişkilerine hükmedenlerin bakış açısıyla oluşturulmuş kategorilerle bakmalarıdır... Bu onları sistematik bir şekilde kendi kendini değersizleştirmeye, hatta aşağılamaya götürebilir”

(Bourdieu, 2014, s. 50). Sembolik şiddeti kadına yönelik şiddet üzerinden okuduğumuzda egemen ataerkil yapının kadınlar üzerindeki izdüşümlerini kolaylıkla anlayabiliriz. Çalışmanın ileriki bölümlerinde görüleceği gibi, her ne kadar kadına iş dünyasında yer verilmiş, daha önce sahip olamadığı birçok hak elde edilmiş olsa da insanların bilinç düzeylerinde kadının ikincil konumdaki varlığı ve bizzat kadınlar tarafından ataerkil söylem ve pratikleri sürdürülmektedir.

1.3. Şiddetin Kuramsal Temelleri

Şiddetin kaynağına ilişkin çalışmaları incelediğimizde psikiyatri, sosyoloji, biyoloji, sosyal psikoloji ve kriminoloji gibi birçok alanda yapılan çalışmalar göze çarpmaktadır. Alanının genişliği nedeniyle de konu saldırganlık, şiddet eğilimi gösterme veya suç işlemeye yatkınlık gibi çeşitli başlıklar altında ele alınabilmektedir. Çalışmanın bu bölümünde şiddetin temelleri biyolojik ve içgüdüsel, sosyal psikolojik, sosyolojik ve çevresel etkilere yönelik açıklamalarla incelenmiştir.

1.3.1. Biyolojik ve İçgüdüsel Açıklamalar

“Biyolojik teoriler kendilerinden önce gelen içgüdü teorilerinden insanları saldırganlığa iten spesifik biyolojik mekanizmaları tanımlamasıyla ayrılır ve bu mekanizmaların önemine dikkat çekerler” (Ayan, 2007, s. 134). Bilhassa merkezi sinir sistemi ve endokrin sisteme odaklanan biyolojik yaklaşımdaki kuramcıların bir kısmı açıklamalarını, limbik sistemin bir yapısı olan hipotalamusun bazı noktalarının uyarılmasının öfkeye ve akabinde saldırganlığa yol açtığı yönünde yapmaktadır. Ayrıca boğazın ön kısmında bulunan, tiroksin adı verilen bir salgı salgılayan tiroit bezlerinin de çok fazla çalışması durumunda heyecanın artmasına paralel olarak bireyin içinde bulunduğu gerginlik halinin de saldırganlığa yol açtığı bilinmektedir.

İnsan organizmasına yönelik yapılan çalışmaların yanı sıra şiddetin nedenlerine dair açıklamalarda biyolojik faktörlerin içerisinde ‘cinsiyet’ farklılığına yapılan vurgular da göze çarpmaktadır. “Cinsiyetin şiddet ile ilişkisine bakıldığında, araştırmalara göre psikolojik veya sosyal zararlardan ziyade acı ve fiziksel zarar üreten saldırganlık davranışı bayanlara nazaran erkeklerde daha fazladır. Örneğin bayan ve erkekler arasında şiddet suçundan mahkûm olma oranı 1/7’dir. Başkalarına yönelik şiddetten hüküm giyenlerin % 92’si erkektir” (Karşı, 2016, s. 72). Fakat kimi araştırmacılara göre

saldırganlığın cinsiyetle bir ilgisi yoktur. Bilhassa ‘egemenlik’ üzerine yoğunlaşıl原因 çalışmalara göre “egemenliğin sosyal ilişkiler çerçevesinde oluşması ve sosyal dokunun özelliklerine bağlı olarak kişiler arasında farklı yoğunlukta rekabet olması, saldırganlığın genlerle, erkeklik ve kadınlıkla ilgili olmadığı sonucunu çıkarmıştır. Saldırgan davranışların kolayca öğrenilebilir olması da araştırmacıları bu sonuca itmiştir” (Kudat, 2007, s. 47).

“Saldırganlığı etkileyen diğer bir faktörde androjen hormonunun, beyin işleyişine etkisinin yanı sıra, kas gelişimini ve fiziksel büyümeyi etkileyerek, dolaylı olarak saldırganlığa yol açtığı şeklindeki varsayımdır. Genetik ve hormonal bulgular üzerinde yapılan çalışmalarla bu görüş desteklenmiştir. Örnek olarak bazı hayvanların çiftleşme döneminde androjen hormonunun yükselmesiyle erkekler arasında saldırgan ve kavgacı davranışlara neden olması gösterilmiştir. Ancak insanlardaki cinsel tepkiler hormon düzeylerinden çok sosyal çevre tarafından belirlenmektedir” (Bandura, 1973, s. 27-29 akt. Sarıca, 2008, s. 20).

Saldırganlığı içgüdüsel bir temelde açıklayan kuramlara geldiğimizde ise başta Freud, Lorenz ve McDougall olmak üzere bu kuramın destekçilerine göre insanlar nasıl kendilerini aç ve susuzken uyarılmış hissediyorlarsa; saldırganlığın da bu şekilde temel dürtülerden biri olduğunu savunurlar.

1.3.1.1. Psikanalitik Kuram

Saldırganlığın içgüdüsel bir davranış olup, insanın doğasında var olduğunu savunan ilk kişi Sigmund Freud’dur. Freud’a göre yapıcı ve yıkıcı olmak üzere iki temel dürtü vardır. “İnsanlardaki saldırganlık thanatos (ölüm içgüdü) ismini verdiği libidodan farklı ve ona göre tam karşıt fonksiyon icra eden bir içgüdüden kaynaklanmaktadır. Thanatos, yaşamın tahrip edilmesine veya sona erdirilmesine yönelik bir enerjiyi ifade eder. Eğer ölüm içgüdü kısıtlanmaz ise süreç kişinin kendisini tahrip etmesiyle sonuçlanır. İnsan ölüm içgüdüünü kısıtlayabilmek amacıyla değişik savunma mekanizmalarına başvurur. Savunma mekanizmaları aracılığıyla enerji yönlendirilir. Örneğin yer değiştirme(displacement) savunmasıyla dışarı aktarılır ve böylece saldırganlık ortaya çıkar. Buna göre saldırganlık, kişinin kendisini tahrip edecek enerjinin başkalarına yöneltilmesini ifade etmektedir” (akt. Vatandaş, 2003, s. 5).

“Freud saldırganlık hakkındaki görüşlerini, 1932 yılında Albert Einstein’ e yazdığı bir mektupta belirtmiştir. Dünya barışı ile ilgili çalışmalara katkıda bulunan Einstein, Freud’a insanların neden savaştıkları konusundaki görüşlerini sormuştur. İnsanlarda, diye soruyordu Einstein, “bir nefret ve yıkma arzusu” olması mümkün müdür? Freud’ un yanıtı şu olmuştur:

İnsanları savaş için coşturmanın bu denli kolay olması karşısında duyduğunuz şaşkınlığı dile getiriyor ve insanların içinde bu konuda işleyen bir şeyin –nefret ve yıkım içgüdü- savaşı çıkartkanlarının işlerini yarı yarıya kolaylaştırdığı yolundaki kuşkuvarınızı ekliyorsunuz. Size tamamen katıldığımı belirteceğim. Bu tür bir içgüdüün varlığına inanıyoruz; aslında, şu son birkaç yıldır bunun tezahürleriyle ilgili çalışmalar yapmaktayız. Ölüm içgüdü, yıkım içgüdüne dönüşmektedir. Bu içgüdü dışarıya, nesnelere doğru yönelmiştir. Deyim yerindeyse, canlı varlık, kendisine yabancı bir varlığı yok ederek, yaşamını korumaktadır” (Freud, 1963, s. 322; akt. Sarıca, 2008, s. 17-18).

Özetlemek gerekirse, Freud’a göre ölüm arzuları dediği “içtepiller içe dönük olarak etkinleştğinde, insanların enerjilerini kısıtlamalarına, kendilerini cezalandırmalarına, mazohistik olmalarına ve aşırı durumlarda intihar etmelerine neden olur. Dışadönük olarak etkinleştiklerinde ise saldırgan, savaşımca davranışlarda anlatım bulurlar” (Freedman, vd. 2003, s. 253).

1.3.1.2. Etolojik Kuram

İnsan saldırganlığının içgüdüsel temellere dayandığını hayvanların davranışlarını gözlemleyerek savunan etoloji kuramının öncüsü Konrad Lorenz’e göre “insanın da kalıtsal bir kavga içgüdü olmalıdır” (çev. Yıldız, 2007, s. 489). Sürüngen hayvanlardan memeli hayvanlara kadar inceleme yapan Lorenz iddiasını toplumsal yaşama da taşımıştır. 1966 yılında *On Agression* eseriyle bu konudaki hararetli tartışmaların başlamasıyla, bu kuramın savunucuları iddialarını desteklemede kanıt olarak genellikle analogi yöntemini ileri sürmüşlerdir. “Yani bir türdeki belirli davranış kalıpları bir diğerrinin hareketiyle benzerdir. Çünkü her ikisi de benzer çevresel talepler altında gelişmektedir” (Rajecki 1983; akt. Geen, 2001, s. 10). Fakat iki tür arasında benzer talepler; farklı saldırganlık edimi getirmektedir. Örneğin saldırganlık hayvanlara

yaşamsal bir değer katarken insanlarda durum farklıdır. İnsanların hayvanlar gibi pençe veya keskin dişleri olmaması dolayısı ile çağın teknolojisiyle paralel olarak daha kolay ve uzaktan saldılabileceği biçimde silahlar üretmiştir.

Tropik balıkları gözlemleyen Lorenz, aynı türde belirli erkek balıkların kendi türündeki diğer erkeklerle saldırdığını, diğer türdekilere saldırmadığını gözlemlemiştir. Fakat bir balığın kendi türleri akvaryumdan alındığında, yalnız kalan balık diğer türlerdeki balıklara da saldırmaktadır. Lorenz'in gözlemlerine göre balıkların saldırganlık içeren davranışlar sergilemeleri onlarda saldırganlığın içgüdüsel bir gereksinim olduğunu kanıtlamaktadır (Freedman, vd. 2003, s. 254).

Ancak bu kuramın yoğun eleştirilere tabii tutulduğunu belirtmemiz gerekir. Bu eleştiriler genellikle insanları, hayvanlar gibi bir yalıtılmışlık içine sokamayacağımız için hayvan üzerinden yapılan çalışmaların da ne kadar güvenilir olduğunu sorgulamaya yöneliktir. Ayrıca bir hayvan, kendinden başka bir hayvanı avladığında saldırganlık eylemi göstermiş olsa da burada içgüdüsel olanın saldırganlık değil, açlık olduğuna dair eleştiriler mevcuttur.

1.3.2. Sosyal Psikolojik Açıklamalar

1.3.2.1. Engellenme-Saldırganlık Teorisi

İlk olarak 1939 yılında Yale Üniversitesi Dollard ve arkadaşları tarafından geliştirilen hipoteze göre esas itibariyle saldırganlığa neden olan faktörün engellenme olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu varsayıma göre bireyin herhangi bir dürtüsünün doyurulmasının engellenmesi kendisinde saldırganlığa yol açmaktadır. Bir başka deyişle saldırganlık, engellenmenin ürünüdür.

Nitekim bu kuramın bilindik deneylerinden biri Barker, Dembo ve Lewin tarafından (1941) gerçekleştirilmiştir. Çocuklardan oluşan iki grubun birine oyuncaklarla dolu odada oynamalarına izin verilirken diğer grubun bu odaya girmesi engellenmiştir. Uzun bir süre bekleyişten sonra oyuncakları camın arkasından seyreden bu çocuklara odaya girme izni verildiğinde; oyuncakları atma, kırma gibi sert davranışlar göstermişlerdir.

Konu üzerinde bir başka deney yapan David Holmes (1972) ise deneyinde, yalancı denek konumunda bulunan kişinin geç gelmesini sağlayarak diğer deneklerin uzun süre

bekletilmesine neden olacak bir ortam hazırlamıştır (Freedman, 2003, s. 256). Deney sonucunda bekletilen deneklerin, grubun geç kalan kişisine ve grubun diğer masum üyelerine saldırganca bir davranış sergiledikleri gözlemlenmiştir.

Lakin kurama en çok getirilen eleştirilerden biri her engellenmenin saldırganlığa neden olmadığı veya her saldırgan davranışın öncesinde bir engelleme bulunmadığı yönünde olmuştur. Öyle ki çeşitli sebeplerden ötürü; hatta daha da spesifikleştirirsek trafik yoğunluğu sebebiyle önemli bir toplantısına geç kalan bir iş insanı herhangi bir saldırganlık göstermek yerine ‘keşke erken çıksaydım’ diyerek üzülmeye, pişmanlık eylemleri gerçekleştirebilir. Dolayısıyla Miller bu teoriyi her engellenmenin saldırganlığa yol açmayacağı; “kişinin engellenmeye göstereceği tepkisinin kişilik yapısıyla, geçmiş deneyimleriyle, olaya yüklediği anlam ve beklentileriyle yakından ilişkili” (Kapıcıoğlu, 2008, s.26) olduğu yönünde revize etmiştir. Böylelikle ileriki dönemlerde engellenme-saldırganlık kuramı keyfiliği de göz önünde bulundurarak biraz daha yumuşatılmıştır. Yani keyfi olan engellenmeler, keyfi olmayan engellenmelere nazaran daha çok saldırganlığa yol açacaktır. Örneğin derse geç gelen bir öğrenci; öğretmenin kontrasyonunu veya dersin düzenli işleyişini bozarak öğretmene göre bir engel oluşturmuş olabilir. Fakat bu öğrenci keyfi olmayan biçimde, olumsuz hava koşulları ya da geldiği aracın kaza yaptığını ve bu yüzden geç geldiğini söylediğinde, mazereti öğretmenini sınırlandırmeyebilir.

Bu teoriyi tekrardan ele alan Berkowitz’e göre ise engellenme, saldırganlığın doğrudan sebebi olmamakla beraber bireyde düşmanlık ya da öfke duygusunu ortaya çıkarabileceğini belirtir. Ona göre “hoş olmayan, istenmeyen olay, hoş olmayan olumsuz duyguları harekete geçirmekte ve onlarla eşleşmektedir. Bu durumun bir sonucu olarak da öfke ve saldırganlık duyguları oluşmaktadır” (Berkowitz, 1990 akt. Kılıçarslan, 2009, s.23). Berkowitz’in teorisi Aversive Stimulation Theory başlığı altında detaylı incelenecektir.

1.3.2.2. Sosyal Öğrenme Kuramı

Albert Bandura öncülüğünde 1960lardan bu yana etkisini güçlü bir biçimde sürdüren “sosyal öğrenme teorisi” saldırganlık eğilimlerinin nasıl kazanıldığı üzerinde durur. Ona göre “sosyalleşme sürecinde çocuklar ya doğrudan ödüllendirildikleri ya da başkalarının,

eylemleri nedeniyle ödüllendirildiğini gördükleri için saldırganlığı öğrenirler” (çev. Yıldız, 2005, s. 494). Sosyal öğrenme süreci, dört temel pratikte ilerlemektedir; Öğrenmenin ana fonksiyonlarından birinin *dikkat süreci* olduğunu savunan Bandura’ya göre bir birey, davranış modelinin ana özelliklerini dikkat etmeden veya farketmeden yalnızca gözlemleyerek çok fazla öğrenemez. İkinci safha olan *Akılda tutma* sürecinde, birey modelin davranışlarını zihninde tutar. Keza birey, modelin davranışlarını akılda tutmazsa gözlemlene yoluyla öğrenmeden çok fazla etkilenmez. Bandura’nın motoric reproduction olarak adlandırdığı üçüncü aşama ise bireyin gözlemlediği bir davranışı kopyalamasını ifade etmektedir. Son olarak güçlendirme ve motivasyonel safhada Bandura, bir bireyin gözlemlediği davranışın derhal eyleme geçilmesinin pozitif teşvikler sağlandığında mümkün olduğunu savunur (Bandura, 1971, s. 6-8).

Bu kuramın temelini atan Bandura ve meslektaşları Stanford Üniversitesi’nde oyuncak bir bebeğe vurma deneyi gerçekleştirmişlerdir. Özellikle gözlemlenmenin zihne yerleşmesiyle dolaylı bir yoldan da pekiştirme sağladığı yönünde vurgu yapan araştırmacılara göre, deney Türkçede hacıyatmaz dediğimiz bir oyuncak bebekle vakit geçiren yetişkin insanları izleyen 4-5 yaşındaki çocuklarla gerçekleştirilmiştir. “Deneyin birinci aşamasında, ilk koşulda yetişkin, şişme bebeği yumruklamış, havaya fırlatmış ve tüm bunları yaparken ‘*vur başına*’, ‘*al sana*’ diyerek bağırmıştır. İkinci koşulda ise yetişkin, palyaço ve oyuncaklarla sessizce oynamıştır. Deneyin ikinci aşamasında, hem şiddet içeren sahneleri izleyen hem de izlemeyen çocuklar oyuncaklarla odada yalnız bırakılmışlardır. Şiddet dolu sahneleri izleyen çocuklar yetişkin davranışlarının aynısını tekrar ederek saldırgan davranışlar gösterirken şiddet içeren sahneleri izlemeyen çocuklar, sessizce oyuncaklarla ilgilenmişlerdir” (Güler, 2010, s. 360). “Sosyal öğrenme kuramına göre, kişiler saldırganlığı kazandıktan sonra, en az beş nedenden dolayı devam ettirirler:

- 1) *Kurbanın yaralanarak acı çekmesinden hoşlanırlar (Olumlu pekiştirme).*
- 2) *Başkalarına bakarak saldırganlığın olumsuz sonuçlarından kaçınırlar (Olumsuz pekiştirme).*
- 3) *Saldırgan biçimde davranmamak için yaralanma ya da incinmeye maruz kalırlar (Ceza).*

4) *Saldırgan davranışları tarafından yönlendirilen kişisel standartlara ulaşırlar.*

5) *Başkalarının saldırgan eylemleri için ödüllendirildiklerini ya da saldırgan olmayan davranış için cezalandırıldıklarını gözlerler”* (Feist ve Feist, 2006; akt. Avcı, 2011, s.14).

Pekiştirme sürecini örneklerle detaylandırırsak bir çocuk, yaptığı bir davranış sonucu ödüllendirildiğinde o davranışı pekiştirerek, tekrar tekrar yapmak isteyecektir. Evinin duvarını boyamaya kalktığı anda ise yetişkinler tarafından cezalandırma ile karşılaştığında o davranıştan uzak durma olasılığı artacaktır. Bu konuda 1970 yılında Geen ve Pigg’in yaptıkları deneyde, “denekler, bir yalancı deneye elektrik şoku verdikleri için sözel olarak (iyi, iyi gidiyorsun gibi) ödüllendirilmişlerdir. Kontrol grubundaki deneklerse, yalancı deneye şok vermişler fakat bunun için ödüllendirilmemişlerdir. Ödüllendirilen deneklerin, ödüllendirilmeyenlerle karşılaştırıldıklarında, küçümsenmeyecek ölçüde daha şiddetli şoklar verdikleri görülmüştür” (Freedman vd, 2003, s. 265).

1.3.2.3. Sosyal Bilişsel Kuram

Albert Bandura, daha önce ortaya koyduğu sosyal öğrenme kuramını geliştirerek sosyal bilişsel kuramı oluşturmuştur. Bu kurama göre bilişsel davranışların şekillenmesinde sadece içsel faktörler değil aynı zamanda sosyal çevre gibi dışsal faktörlerde etkilidir. (Mızrak Şahin ve Özerdoğan, 2014, s. 12).

Toplumsal cinsiyet davranışlarının temellerine kadar geniş bir yelpazede açıklama yapan bu kuram, sosyal davranışa etki eden evrimsel faktörleri yadsımamakla birlikte, tek yönlü bir evrimi de kabul etmemektedir (Bussey ve Bandura, 1999 akt. Dökmen, 2009, s. 63). İnsan evrimi biyolojik hususları belirlese de sosyo-yapısal etkiler insan davranışının düzenlenmesi ve yapılanmasında etkili faktörlerdendir (Dökmen, 2009, s. 63).

Sosyal bilişsel teoriye göre, hayata boş bir levha şeklinde başlayan birey şiddeti öğrenmektedir (Karşlı, 2016, s. 77). “Teoriye göre sosyal davranış çoğunlukla bireyin ilk gelişim dönemleri boyunca öğrendiği davranış programları tarafından kontrol edilmektedir. Bu programlar hafızada depolanmış olan bilişsel senaryolar olarak tanımlanmakta ve sosyal sorun çözümünde rehber olarak kullanılmaktadır. Bu strateji veya senaryolar, diğer zihinsel davranış stratejilerinde olduğu gibi, kodlanmış, tekrarlanabilen, depolanmış ve tekrar geri getirilebilir durumdadır” (Karşlı, 2016, s.77).

Medya şiddetine maruz kalan bireylere sosyal bilişsel perspektiften yaklaşılan bir çalışmada medya şiddetinin bireylere uzun ve kısa vadeli etkileri ele alınmıştır. Çalışmaya göre bu etkilerin akabinde saldırgan davranışları izleyerek öğrenen izleyiciler; gelecekte nasıl saldırgan davranışlar sergileyebileceklerine dair zihinlerinde planlar geliştirebilmektedirler (Signorielli, 2005, s. 237).

1.3.2.4. Kuşaklararası Geçiş Kuramı

Sosyal öğrenme kuramıyla benzerlik taşıyan ve onun uzantısı olarak görülen kuramlardan biri de şiddetin kuşaklararası geçişi kuramıdır. “Davranış psikolojisi ve sosyal öğrenme teorilerinden bazı fikirleri birleştiren bu kuram şartlanma ve model geliştirme süreçleri aracılığı ile şiddetin öğrenildiğini savunur” (Gök, 2009, s. 17). Bireylerin çocukluklarında yaşadığı istismar ve gördüğü çeşitli şiddet biçimleriyle şiddeti öğrendiğini savunan sosyal öğrenme kuramından farklı olarak kuşaklar arası geçiş kuramının vurgusu; şiddet gören, herhangi bir istismara uğrayan kişinin bunu uygulayıcı olarak yetişkinliğine taşıyacağı yönündedir. Çocuk pasif bir alıcı iken; yetişkinler onu biçimlendiren bir roledir. Fakat çocuk erişkinliğe geldiğinde; kendisini biçimlendiren yetişkinlere benzeyecektir. Böylelikle şiddet davranışı nesilden nesile aktarılıp bir döngü haline gelecektir.

“Bu teori istismarcı ebeveynin çocukları fiziksel araçlarla terbiye ettiklerini ve çocukların da kendilerini nasıl terbiye edildiklerini gördüklerini ve gördükleri bu şeyleri kendi hayatlarında eşleri ve çocuklarına uyguladıklarını ileri sürer. Yapılan birçok araştırmada aile içi şiddete maruz kalan veya tanık olan erkeklerin, yetişkinliklerinde hem çocuklarına hem de eşlerine daha fazla şiddet uyguladıkları; çocukluklarında şiddet deneyimi olan kadınlarda da evlilik içi şiddet yaşantılarının daha fazla görüldüğü ifade edilmektedir” (Bayer, 2013, s. 125).

1.3.3. Sosyolojik Açıklamalar

Saldırganlığın toplumsal kökenine yönelik yapılan çalışmalarda Zimbardo’nun deneyi önemlidir. Bu deneyde boş bir cezaevine yerleştirilip, gönüllü olarak seçilen 24 denekten bir yarısı hükümlü rolü oynarken diğer yarısı gardiyan rolüne bürünmüştür. Denekler oynamaları gereken rollere ayrıldıktan sonra “sadece gardiyan rolü oynayacaklara ‘tutukevinin etkin bir biçimde işleyişi için gerekli olanın akla yatkın ölçüde düzenin sağlanıp sürdürülmesi gerektiği söylenir’; daha başka bir şey bildirilmez. Davranışlara

ilişkin hiçbir talimat verilmez. Herkes rolünü kendi düşündüğü/algıladığı biçimde oynayacaktır. Ancak ne var ki en azından iki hafta sürmesi planlanan deney sadece altı gün sürdürülebilir; altıncı gün zorunlu olarak deneye son verilir” (Fromm, 1984; akt. Vatandaş, 2015, s. 155). Her iki rolü oynayan taraf da kendilerini rollerine öyle kaptırmışlardır ki hükümlü rolünü oynayanlar sadistçe davranıp; hatta fazla mesai yaparlarken; hükümlüler ise şiddetli bir biçimde duygusal çöküntü yaşayıp, ağlayan, ürkek, gergin bireylere dönüşmüşlerdir.

Deneyin saldırganlığın toplumsal kökenine yönelik katkısına gelindiğinde ise, bu deney bireylerin toplum içinde üstlenilen rollerin gücünü açığa çıkarmaktadır. Nitekim bu roller oyun olsa dahi, denekler rolün gerektirdiği davranışları sergilemekten geri durmamışlardır (akt. Vatandaş, 2015, s. 156).

1.3.3.1. Mikro Sosyolojik Katkılar

Şiddetin bir diğer toplumsal dinamiklerinin başında göç, yoksulluk, işsizlik ve hızlı sosyal değişme gibi olgular gelmektedir. Bahsi geçen olgular aynı zamanda birbirleriyle ilintili durumlardır. Örneğin bireyler işsizlik nedeniyle bir yerden herhangi bir yere göç etmek isteyebilir ve bu durum büyük şehir olduğu takdirde yoksulluğu da beraberinde getirebilir. Bazı araştırmacıların görüşlerine göre, ekonominin bozulması akabinde gelişen sosyal dengesizlikler; adaletsiz, yolsuzluk içeren ortamın oluşmasına neden olacaktır. Hoşnutsuzluğa neden olan bu ortam ise bireylerin şiddet içerikli davranışlarının artmasına zemin hazırlayacaktır (Alpaslan, 1985, s. 460).

Şiddeti toplumsal ve kültürel temelde açıklayan etkin kuramlardan biri şüphesiz Wolfgang ve Ferracuti’nin öncü olduğu ‘şiddet-alkültürü’ kuramıdır. Eserlerinde Colombia, Meksika gibi birçok bölgeden örnekler veren çalışmacılar bu bölgelerde şiddete kimi zaman siyasi-ekonomik faktörlerin yol açtığını kimi zaman da ‘ölüm’ kelimesinin insanların folkloruna, gündelik diline yerleştiği; ölümün ve şiddetin inanç meseleleriyle de ilintili olarak bir şeref meselesi haline geldiğini ortaya çıkarmışlardır. Dolayısıyla bazı bölgelerde şiddet eylemlerinin kaynağı kültürel yapıda yatmaktadır. “Teoriye göre, alt-kültür grupların üyeleri şiddeti cesaret gösterme, sertlik gösterme ve statüyü savunma aracı olarak daha fazla vurgulamaktadır. Bu tür tutumların özellikle bir kişi kışkırtıldığında, provoke edildiğinde misillemeye yol açması muhtemeldir. Ayrıca,

altkültür üyeleri tarafından çok çeşitli koşullar şiddeti haklı bulmaktadır. Örneğin, genel nüfusta önemsiz olarak görülebilecek hafif aşağılayıcı bir sözün, şiddet içeren bir karşılık verme için fırsat olarak görülmesi muhtemeldir” (Markowitz ve Felson, 1998, s. 118). Esasında son vurgu, şiddetin kültürel olduğuna dair bizlere ipucu vermektedir. Kimi toplumlarda küfür sayılabilecek bir söz gündelik hayat diline yerleşirken, bazı toplumlarda ise bu cinayet sebebidir. Nitekim ‘küfür etti, öldürdüm’ ifadesi ile cinayet işlenen vakaların örneklerini ülkemizde görmekteyiz. (Habertürk, 2011). Bu bilgilerin ışığında ülkemizi değerlendirmeye tabi tuttuğumuzda şüphesiz siyasi çalkantılar, terörizm, üniversite mezunu genç nüfusun işsizliğinin artması, hayat standartlarının pahalılaşması akabinde gelen işsizlik ve yoksulluk gibi faktörlerin şiddete elverişli bir ortam yaratması su götürmez bir gerçekliktir. Tüm bu olguların dışında ülkemizin muhafazakar/geleneksel kısımlarında ‘onur, haysiyet, şeref, namus’ gibi kavramlara yüklenen anlamlara binaen gerçekleştirilen pratikler adeta bir şiddet-altkültür oluşturmaktadır. Bu tarz toplumsal yapılanmalarda birey şiddet davranışını reddettiğinde kişisel onuruna zeval gelecek biçimde stigmatize edilebilmektedir. Bu durumda kişileri şiddet davranışı göstermede teşvik edici bir rol oynamaktadır.

Bu hususta benzer bir diğer araştırmada; şiddete yönelimde kişilerin tutumları ile sosyokültürel yapı ve ekonominin karşılıklı birbirlerini etkilediğini gösteren Markowitz ve Felson tarafından yapılan çalışmalardır. Buna göre cesaret ve öç almaya yönelik vurgunun fazla olduğu kültürel yapılarda yetişen bireyler daha çok tartışma eğilimindedirler ve dolayısıyla daha çok şiddete başvurmaktadırlar. Ancak çalışmaya göre şiddete yatkın eğilimler düşük sosyo-ekonomik statüde olan bireylerde daha çok sergilenmektedir. Nitekim yoksul bireyler daha fazla cezalandırma ve intikam alma tutumlarına sahiptirler (Markowitz ve Felson, 1998, s. 132; akt. Kızmaz, 2006, s. 257).

Şiddet kültürünün oluşmasında birçok risk faktörünün olduğunu söyleyen bazı teorisyenlere göre ise okul ve akran çevresi, ailenin yapısal özellikleri, silahlara ulaşımın kolay olması, alkol ve uyuşturucu kullanım mekanlarının bulunması bireyleri toplumda şiddet davranışına iten önemli faktörlerdendir (bkz. Bernak ve Keys, 2000).

1.3.3.2. Medya ve Kitle İletişim Araçlarının Etkisi

İnsan yaşamı üzerindeki en önemli sosyalizasyon araçlarından biri de kitle iletişim araçlarıdır. Küçüklükten başlayarak bu araçlara maruz kalan birey; ekrandan gördüğü birçok şeyi zihinsel olarak ‘algılama’ yoluna gidecek ve bir davranış kalıbı haline getirecektir. Bu konuyu bizzat teknolojik determinizmle dile getiren Marshall McLuhan’a göre “araçlarımızı(aletlerimizi) biz şekillendiririz ve karşılığında onlar bizi şekillendirir” (Altay, 2005, s. 22). İletişim araçlarındaki değişim, insanın kültürel yaşamına şekil vermektedir. Dolayısıyla insan davranışlarının ve şiddetin nedenlerini irdelerken kitle iletişim araçlarının payının ne denli büyük oluşu vurgulanmadan geçilemez.

Günümüz kitle iletişim çağında şiddetle alakalı herhangi bir habere ya da sosyal medyada dolaşan görüntü ve videolara rastlamamak imkansız hale gelmiştir. Birey televizyon izlemese de bazen şiddete bizzat şahit olarak bazen de şiddet içerikli herhangi bir olayı duyarak bu durumdan kaçamaz hale gelmiştir. Şiddetin bu denli hayatımızın merkezinde olması alışmışlığın getirdiği his ile zihince kanıksanmakta, meşrulaştırabilmekte ve şiddet, birey için olağan, doğal bir durum haline gelmektedir. Bu konuda deneysel çalışmalar yapan önemli bir isim George Gerbner’dir. Ekranda görülen şiddetin, sadece şiddet olmadığını söyleyen Gerbner’e göre “o, hikayeler sunan bir aracın en önemli anlatım ögesi olarak, toplumsal rolleri ve toplumda işleyen korku mekanizmasını düzenler” (Çığ, 2011, s. 47). Ülkemizde minibüste katledilen Özgecan Aslan’dan sonra yapılan protesto yürüyüşlerinde; bir anne “Benim de 16 yaşında bir kızım var ve lise öğrencisi. Dolmuşa, minibüse tek başına binerek okula gidip geliyor. Ben bundan sonra çocuğumu nasıl göndereceğim onu düşünüyorum” (Hürriyet, 2015) yorumunu yapmıştır.

Bir başka güncel örnek vermek gerekirse geçen aylarda Emine Bulut cinayetinde ‘ölmek istemiyorum’ diye bağırarak bir anneyle; ‘anne ölme’ diyen bir çocuğun bağırışına tanık olundu. Ardından çeşitli tutuklama haberlerine bakıldığında: “Torbalı ilçesinde ikamet eden S.Ç, eski eşi tarafından öldürülen Emine Bulut cinayetiyle alakalı sosyal medya hesabında ‘Bir kadın ölüyorsa hak etmiştir’ ve ‘Benim eşimin de sonu böyle olacak, dayanamıyorum, yapacağım’ ifadelerine yer verdi” (Sadece Haber, 2019), Akova sakini Bekir Çakır, Türkiye’nin Kırıkkale ilinde Emine Bulut’un eşi tarafından katledilmesi olayını kast ederek, eşine “benden boşanmaya kalkarsan, onun Emine Bulut gibi olacak” dedi (Kıbrıs Gazetesi, 2019).

Eşlerini tehdit ederken Emine Bulut cinayetinden örnekler verilmesi medyada yayılan şiddet görüntülerinden ‘ilham aldıklarını’ ve ayrıca bu durum, kişilerin içerikten çok fazla etkilendiğini ve şiddet görüntülerinin bu kadar çok yayılmasıyla zihinsel-düşünsel ve hatta eylemsel anlamlarda kişileri manipüle ettiğini göstermektedir.

Konuyla alakalı bir diğer önemli faktör de ülkemizdeki kadın programlarının içerikleridir. Ekseriyetle moda, giyim ve yemek yarışmalarında yoğun olarak gördüğümüz kadınların kullandıkları dil ve üslupları, tartıştıkları konular ve tartışma biçimleri adeta kadına atfedilen ithamları pekiştirici rol oynamaktadır. Gelinlerin ve kayıinvalidelerin veya aynı program içindeki kadın yarışmacılarının birbirlerine umarsızca karşılık vermelerinin yanı sıra havada uçuşan hakaretler, ekran önünde fiziksel şiddete varan eylemlere bile kalkışmaları aile ve kadına zarar vermekle birlikte akabinde medya; bu tür kadın çekişmelerinden ‘mizah’ kattığı sansasyonel başlıklarla faydalanmakta ve espri konusu haline getirmektedir. Bu durum ortada var olan sorunu klişe bir hale getirerek haklılaştırmaktadır.

Gerbner televizyonlardaki şiddetin nicel çokluğuna binaen izleyiciler üzerindeki olumsuz tesirlerini “Acımasız Dünya Sendromu” olarak adlandırmıştır. Bu sendroma göre televizyon seyretme ile dünyayı tehlikeli ve korkulacak bir yer olarak görme eğilimi arasında doğru orantılı bağlantı bulunmaktadır. “Bunun anlamı üç saat bir televizyon karşısında oturuyorsanız, daha az televizyon seyreden komşunuza göre daha fazla şiddet altında yaşayacağınız ve buna bağlı olarak da daha fazla şiddet eylemi gösterebileceğinizdir. Televizyon en kötü korkularınızı harekete geçir ve paranoyaklaştırıcı bir etkisi vardır” (Gerbner, 2004; akt. Çığ, 2011, s. 51). Bu anlamda televizyon şiddetini gündelik hayatımızın önemli bir parçası haline getirdikçe; umutsuzluk, karamsarlık ve kötümserlik hakim olacaktır. Konuyla ilgili Sakarya’da çalışma yapan Hasan Hüseyin Taylan, ‘Televizyonun Acımasız ve Tehlikeli Dünya Algısı ve Suç Korkusu Üzerindeki Etkisi’ başlıklı çalışmasında Gerbner’i destekleyici bulgulara ulaşmıştır. Gerbner ve arkadaşlarının çalışmasında yer alan acımasız ve tehlikeli dünya algısı ölçeğindeki soruları örnek alan Taylan’ın “televizyonu çok izleyenler televizyonu az izleyenlerden daha fazla acımasız ve tehlikeli dünya algısına sahiptir” hipotezi kabul edilmiştir. Öyle ki ülkemizde yapılan birçok çalışmaya göre “şiddet içeren programların en yoğun yayınlandığı yayın kuşağı, prime-time (%38.3), gece kuşağı (%36.7), öğlen kuşağı (%15.7) ve sabah kuşağı (%10) olarak saptanmıştır”

(Görmez vd. 1998, s. 232). Prime-time televizyonun en çok izlendiği saatler olduğunu düşündüğümüzde durumun ciddiyeti gözler önüne serilmektedir.

Kitle iletişim araçları bittabi sadece televizyondan ibaret kalmayıp; günümüzde en yaygın şekliyle akıllı telefonları, sosyal medya uygulamalarını ve bilgisayar oyunlarını kapsamaktadır. Bir dönem Amerika’da ulusal bir endişe haline gelen öğrencilerin silahlı bir şekilde okullara saldırısının bazılarında video oyunlarına yönelik açıklamalar yapılmıştır. Örneğin iki öğrencinin Colorado’da bulunan bir liseye gerçekleştirdikleri saldırıda “gözlemciler, bunların ‘Kıyamet’ adlı kanlı ve saldırgan bir video oyunu oynamaktan zevk aldıklarına dikkat çekmişlerdir ve (...) bu iki öğrenci ‘Kıyamet’in kendi sürümlerine benzer bir video teybi hazırlamışlardır” (Taylor, Peplau vd., 2012, s. 411). Aynı şekilde üniversite öğrencileri üzerine yapılan bir çalışmada akıllı telefon ile geçirilen vakit arttıkça saldırganlık düzeyinin de arttığına yönelik bulgular doğrulanmıştır (Koç, vd. 2018, s. 106).

1.3.4. Dışsal Faktörlerin Etkisine Yönelik Açıklamalar

Bireyin anlık olarak nerede, hangi koşullar altında bulunduğu şiddet eğilimini etkilemektedir. Bu tür faktörlerde her zaman doğrusal bir ilişki kurulamasa da örneğin; havanın bunaltıcı derecede sıcak olması, çevredeki kötü kokular, kalabalık ve çok gürültülü bir ortam ya da besinsel anlamda eksikliğin saldırganlığı artırdığı yönünde çalışmalarda bulgular yer almıştır (bkz. Yalçın ve Erdoğan, 2013, s. 388-419).

Ülkemizde kalabalık ve gürültülü ortamların tetiklediği şiddet eğilimlerinin bilhassa futbol müsabakalarında yoğun olarak yükseldiği görülmektedir. Fakat bu konudaki çarpıcı örnek; 28 Ocak 2012 Bursaspor – Galatasaray Maçı, 3 Mayıs 2012 Beşiktaş – Fenerbahçe maçı ve 20 Eylül 2011 tarihindeki Fenerbahçe - Manisaspor müsabakalarında gerçekleşmiştir. Sadece kadın ve çocukların seyirci olarak katılmasıyla küfürlü tezahüratların, tribünlerde şiddetin son bulmasa da en azından azalacağı yönünde yaygın kanaat oluşurken durum beklenildiğinin aksi olmuştur. Hatta toplumsal cinsiyet rollerine mugayir düşen bu tezahüratlarda kadınların cinsel içerikli küfürler kullandığı da tespit edilmiştir. Bu durum yıllarca süregelen erkek taraftarların zihinlerde bıraktığı bir yargı haline dönüşecek izler olarak düşünülebilir. Konuya ilişkin bağlantı kurabilecek bir diğer faktör ise kitlelerin birey üzerindeki tesiridir. Kitleler Psikolojisi üzerine yaptığı

alışmalarla tanınan Fransız sosyolog ve antropolog Gustave Le Bon'un aynı isimli eserinde kitleler halindeki bireyin özellikleri, kitlelerin karakterlerinin oluşumundaki sebepler ele alınmıştır. Kısaca bu açıklamalara yer verilecek olunursa; kitlelerde "bilinçli kişilik ortadan silinir, bütün bu birleşmiş fertlerin düşünceleri ve duyguları tek bir tarafa yönelir. Şüphesiz, geçici fakat pek açık özellikler gösteren bir kolektif bilinç oluşur" (Le Bon, 1997, s. 20). Burada, "insan artık kendisi değildir. İradesi kendisine rehber olmaktan çıkmış bir otomatik haline gelmiştir. Bu durumda bir kitleye bağlı olması yüzünden insan uygarlık merdiveninden birçok basamak aşağı iner. Yalnız bulunduğu zaman terbiyeli, aydın bir kimse iken, kitle halinde ise içgüdüleriyle hareket eden bir yaratık, bir vahşi olmuştur" (Le Bon, 1997, s. 28). Yaşı, mesleği, eğitim düzeyi, toplumsal konumu farketmeksizin kadınların toplumda kabul gören sosyal değerlere aykırı düşecek biçimde davranması, bu duruma nasıl gelindiği sorusunu da beraberinde getirmektedir. Le Bon'a göre, kitlelerin hususi özelliklerinin oluşumundaki sebepler şu şekilde sıralanmaktadır;

"1) Kitle içinde bulunan birey sadece çokluğun, sayı fazlalığının verdiği bir duygu ile tek başına olduğu vakit frenleyebileceği içgüdülerine kendisini terk ederek yenilmez bir güç kazanır. Kitleler isimsiz ve dolayısıyla mesuliyetsiz olduğu için, fertleri daima, her yerde kuşatıcı rol oynayan kendi sorumluluk duygularından bütünüyle uzaklaştırırlar ve onları içgüdülerine daha kolayca bırakırlar.

2) Bir toplulukta her duygu, her hareket sirayet edicidir. Hem o derece sirayet edicidir ki, birey kişisel çıkarını topluluğun çıkarına kolayca feda eder. Bu fedakarlık hali aslında insanın tabiatına aykırı olmakla beraber ancak bir kitleye dahil bulunuldukça meydana çıkan bir şeydir.

3) Kitle psikolojisi kitle içindeki bireylerde, yalnız yaşayan bireylerin karakterlerine oranla zıt karakterler meydana getirir" (Le Bon, 1997, s. 26-27).

Kısaca anonimlik, sirayet ve telkin olarak sıralanabilecek bu özellikler; çevresel bir faktör olan 'kalabalık ve gürültülü' ortamların bireyi kendi içine çekerek; geçici bir süre de olsa bilinçsiz bir kişilik hale getirip şiddete meyilli olabileceğini göstermektedir.

1.3.4.1. Olumsuz Uyarılma Teorisi

Türkçeye “Olumsuz Uyarılma Teorisi” olarak aktardığımız “Aversive Stimulation Theory”, Leonard Berkowitz tarafından ileri sürülmüştür. Berkowitz’in konuyla ilgili daha önceki fikirleri yalnızca basit, hoş olmayan olayların agresif reaksiyonlar ürettiği yönündeyken, sonraki laboratuvar çalışmalarında daha karmaşık bir formülasyona yönelmiştir. Bu formülasyona göre Berkowitz, engellenme-saldırganlık teorisi, sosyal öğrenme teorisi ve bilişsel teoriyi kapsayan bir kuram inşa ederek "aversively stimulated aggression" teorisini ortaya koymuştur.

Teorisinin açılımını aşamalarıyla açıklayan Berkowitz’e göre; duygusal deneyim ve davranışlarda agresifliğin oluşumuna neden olan birkaç safha vardır. İlk safhada hoş olmayan, olumsuz bir olay negatif etkiler yaratmaktadır. Devamında ise flight and fight (savaş veya kaç) eğilimleri ile ilişkili hisler ve düşüncelerin varyasyonları yükselmektedir. Böylelikle agresif deneyimler ise saldırganlık eğilimlerin oluşmasına neden olmaktadır (Berkowitz, 1988, s. 8).

Fiziksel ağrıların çoğunlukla saldırganlığa yol açtığını savunan Berkowitz’e göre, bu durum fiziksel rahatsızlığın her zaman saldırganlık üreteceğini söylemek değildir. Ona göre çoğu hayvan savaşmaktan ziyade kaçmaktadır (Berkowitz, 1988, s. 8). Fiziksel sorunların yanında psikolojik rahatsızlıklarda agresif davranışlara yol açabilecek negatif etkiler üretmektedir. Örneğin bir deneyde, katılımcılara tiksiniç görüntüler izletildikten sonra katılımcıların saldırganca tavır sergiledikleri gözlemlenmiştir (Zillmann, 1981; akt. Berkowitz, 1988, s.9).

Son olarak insanlar tarafından hoş karşılanmayacak çevresel koşullarda saldırganlığı artırmaktadır. Örneğin provokasyon, aşırı sıcaklıklar, acı bir besin tatmak, stres gibi olumsuz nitelendirilen durumlar bireylerin saldırganlık eğilimlerini artırmaktadır. (Her birinin klinik çalışmaları örnekleri için bkz. Groves ve Anderson, 2017, s. 139-154).

1.3.4.2. Bireysel ve Biyopsikolojik Faktörler

Şiddetin bireysel faktörlerine bakıldığında; birçok çalışmada bireyde mevcut olan alkol-uyuşturucu bağımlılığı, zeka geriliği gibi bilişsel problemler; antisosyal, paranoid gibi çeşitli kişilik ve ruhsal sorunlar, biyolojik ve fizyolojik sorunlar, özgüven eksikliği,

çocukluk çağı travmaları, eğitimsizlik gibi durumların saldırganlık ve şiddet davranışlarını arttırdığı yönünde bulgular sıralanmıştır.

Kimi düşünürler şiddet eğilimi ile kişilik tipleri arasında bir bağlantı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Klinik uygulama ve gözlemlerinden yola çıkarak A ve B Kişilik Tipleri çıkartan, iki kardiyolog Friedman ve Rosenman'a göre iki tipten farklı nitelikler taşımaktadır. Buna göre A kişilik tipolojisine sahip kişiler başkalarıyla ve kendisiyle sürekli bir yarış içerisinde olan, rekabetçi ve agresif kişilerdir (Durna, 2005, s. 277). A kişilik tipi özelliği taşıyan bireyler saldırgan olmaya daha eğilimlidirler. Nitekim kendine zarar verme eğilimi, duygusal olarak tükenme, tehlikeli risklere girme gibi özellikleri bulunmaktadır (Baltaş/Baltaş, 2000; akt. Durna, 2005, s. 278).

Bazı araştırmacılar, saldırgan davranışların gelişmesinde etkili olan bir diğer faktörün zekayla ilişkili olduğunu ileri sürmüşlerdir (Loeber, 2008; akt. Yalçın, 2013, s. 391). Örneğin çocuk ve ergenlerde şiddet davranışının sağlıklı olanlara kıyasla, daha düşük zeka işlevi olanlarda görüldüğü belirtilmiştir (Yalçın, 2013, s. 391).

Bireyin çocukluk döneminde yaşadığı cinsel, fiziksel veya duygusal istismarların; bireyin yaşamının ileriki dönemlerinde saldırgan davranma eğilimi yarattığına dair birçok çalışma mevcuttur. Bunlardan biri McCauley ve arkadaşlarının 2000 kadınla gerçekleştirdiği çalışmadır. Bu çalışmaya göre çocukluk çağında fiziksel ve cinsel istismara uğrayan kadınların intihara daha meyilli oldukları ve ilerleyen dönemlerde bizzat fiziksel şiddete maruz kalan kadınların saldırgan davranışlara yatkın oldukları ortaya konulmuştur (Karaarslan, 2017, s. 47). Aynı şekilde Navalta ve arkadaşlarının yaptıkları çalışmada birtakım sinirsel ve psikososyal sorunların kaynağında çoğunlukla çocuklukta yaşanan cinsel taciz gibi travmaların yattığı ortaya konulmuştur (Karaarslan, 2017, s. 48).

II. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Bu araştırma yasa koyucu, genelleştirme ve açıklama amacı güden pozitivist ve nicel yaklaşımın tersine sosyal dünyayı bireyleri kendi bağlamı ve bütünlüğü içinde anlama ve anlamlandırma çabası içerisinde olan nitel yaklaşım ilkeleri temel alınarak gerçekleştirilmiştir. “Bir yanıyla bütüncül, diğer yanıyla ayrıntıcı olan nitel düşünce, bütünün ayrıntılardan oluştuğunu ve her bir ayrıntının, bütünün niteliğini belirleyen bir bileşen olduğunu kabul eder” (Kartarı, 2017, 211). Buna göre araştırmanın kabul ettiği dayanaklardan biri bireylerin doğal ortamlarından, bulundukları sosyo-kültürel yapıdan bağımsız olmamalarıdır. Fakat bu bütüncül çerçeveden bakış, sosyal dünyanın karmaşık yönünü de ortaya koymaktadır. Bu nedenle farklı sosyal bağlamlarda ortaya çıkan birey davranışlarının çözümlenmesi ancak ayrıntılı, kapsamlı ve derinlemesine incelemekle mümkün olmaktadır. Mecazi bir deyişle “Nitel araştırma incecik iplik, birçok renk, farklı doku ve çeşitli malzemelerin karışımından oluşan girift bir kumaşa benzer. Bu kumaş kolay veya basit bir şekilde açıklanamaz. Kumaşın dokunduğu tezgâh gibi, genel varsayımlar ve yorumlayıcı çatı nitel araştırmayı bir arada tutar” (Budak ve Budak, 2013, s. 42).

Bahsi geçen yorumlayıcı çerçevenin özünü ise ‘nasıl’ ve ‘neden’ soruları oluşturmaktadır. Bir davranışın nedeni, nasılı veya aktörün bir olguyu algılayış biçimini ve bu algıya kültürün nasıl etki ettiğini pozitivist paradigmanın hakim olduğu ve ‘ne, ne kadar’ sorularıyla ilgilenen nicel çalışmalarda ortaya çıkarmak zordur. Aynı şekilde aktörlerin ‘şiddet’e bakış açısını anlama ve anlamlandırma, deneyimledikleri şiddet edimleri, nitel yöntemde temel olarak kullanılan derinlemesine görüşme tekniği ile mümkün olmuştur. Bu vesile ile bireylerle doğrudan iletişim kurularak, yüzyüze etkileşim halinde çalışma gerçekleştirilmiştir. Bir aktörün ne kadar derinine inilirse ait olduğu toplumun kodlarının ve örüntülerinin izleri keşfedilecektir. Nicel yöntemin aksine kesin kurallar, yasalar koyma veya genelleme çabasında olmayan nitel paradigma; her bir görüşmenin kendi içerisinde anlamlı olduğunu kabul etmektedir.

Araştırmanın teorik çerçevesini oluşturan birinci bölümde şiddet kavramı ve şiddet ile ilgili kuramsal açıklamalar temel alınarak literatür taraması yapılmıştır. Kuramsal çerçevenin belirlenmesi, esasında araştırmacıya önemli açılardan avantaj sağlamaktadır. “Kuramsal çerçeve araştırmacıya, problemiyle ilgili boyutların tanımlanmasında,

bunların birbirleriyle olan ilişkilerinin saptanmasında, bilgi toplama araçlarının belirlenmesinde ve analiz aşamasında kullanılacak temaların seçilmesinde yardımcı olur” (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 83). Bu bakımdan çalışmanın alt yapısını oluşturma ve bütüncül bir çerçeve koyma açısından literatür taramasının önemli katkıları olmuştur. Böylece alan yazım taranarak şiddetin neliği, üzerinde tanımlamalar yapılmış, şiddetin felsefi, sosyolojik ve dilbilimsel incelenmesinin yanında literatürde mevcut şiddet türleri ele alınmıştır. Ayrıca literatürdeki şiddetin kaynaklarına yönelik veriler, kuramsal açıklamalarla zenginleştirilmiştir.

Bu noktada araştırmanın dayanaklarından birinin olgubilim olarak da adlandırılan fenomenolojik bakış olduğunu ifade etmekte fayda vardır. Nitel araştırma desenlerinden olan fenomenolojinin entelektüel köklerinin Alfred Schutz ve Edmund Husserl tarafından gelişmesiyle birlikte, en temel ve öz sorularından biri ‘gerçek nedir?’ sorusudur. Fenomenolojik araştırma bir bakıma “günlük hayatın pratiklerini, bu pratikleri yaratan davranışların, fikirlerin temelinde gerçekliği anlama ve yorumlama (Kümbetoğlu, 2019, s. 53) çabasıdır. Bu bakımdan bireylerin gündelik hayat pratiklerinde farkında ve bilhassa aşına olduğu bir olgu ve olay hakkında, ayrıntılı anlayışa sahip olmadığı durumlarda fenomenoloji detaylı veri elde edebilmek için önemli bir yaklaşımdır. Ayrıca şiddet fenomeni cinsiyet, yaş ayırt etmeksizin her bireyin gündelik hayatında aşına olduğu ve hatta yaşadığı bir kavramdır. Fakat şiddetin kadınlar için ne anlam ifade ettiği, onlar için şiddet eğilimli davranışların kaynağında nelerin yattığı, bu fenomenin yaşamlarında ne tür sorunlara yol açtığı gibi sorgulamalar ‘derine, öze inmeyi’ gerektirmektedir. Bu nedenle fenomenolojinin başlıca yararlandığı veri toplama aracı olarak derinlemesine görüşme kullanılmıştır. Verilerin kaynağı ise çalışmada odaklanılan olguyu bizzat deneyimleyen kimselerdir. Dolayısıyla “yaklaşımın temelini bireysel tecrübeler oluşturmaktadır. Bu yaklaşımda araştırmacı katılımcının kişisel (öznel) tecrübeleri ile ilgilenmekte, bireyin algılamaları ve olaylara yükledikleri anlamları incelemektedir” (Göçer, 2013, s. 28). Bu bakımdan “fenomenolojik çalışma birkaç kişinin bir fenomen veya kavramla ilgili yaşanmış deneyimlerinin ortak anlamını keşfeder” (Cresswell, 2020, s. 79). Bu şekilde şiddet fenomenini deneyimleyen kişilerden bunu nasıl deneyimledikleri, nasıl algıladıkları ve tanımladıkları yönündeki verilerden her bir görüşmecinin ‘ortak’ noktası betimlemeye çalışılmıştır. Ancak, elbette “fenomenoloji yalnızca bir betimleme değildir, araştırmacının yaşanmış deneyimlerin anlamına ilişkin

yorum yaptığı yorumsal bir süreçtir” (van Manen, 1990 akt, Cresswell, 2020, s. 82). Çalışmanın bu sürecinde bireylerin kendi anlam dünyaları içerisinde başkalarıyla ortaklığını nasıl edindiği yönünde keşfe çıkarak elde edilen veriler ile ‘öz’ betimlenmeye ve yorumlanmaya çalışılmıştır.

2.1. Evren ve Örneklem

Çalışma Eskişehir ve Muş illerinde gerçekleşmiştir. Bu kapsamda örnekleme dahil edilen katılımcılar araştırma konusunda detaylı bilgi verebilecek kişilerden seçilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla bulguları popülasyona genelleme amacı taşımayan nitel araştırma yöntemine bağlı kalınarak olasılığa dayalı olmayan örneklem türlerinden kartopu, bir diğer ismiyle zincirleme örneklem türü kullanılmıştır. Çalışmanın evrenini oluşturan kadınların kaçının annesinden, eltisinden veyahutta kadın bir mesai arkadaşından şiddet gördüğünün tam olarak tespit edilmesi mümkün değildir. Bu nedenle olasılığa dayalı bir örneklem seçimi de mümkün olmamaktadır. Ayrıca kartopu örnekleme “araştırmacının evrenin büyüklüğü hakkında çok fazla bilgi sahibi olmadığı, ya da evrene ilişkin bir kaydın olmadığı durumlarda” (Black, 2002; akt. Kümbetoğlu, 2019, s. 99) kullanışlı bir yöntemdir.

Olasılığa dayalı olmayan örneklem seçiminde örnekler tesadüfen seçilmemekle birlikte seçilen örneklerde çalışmaya uygun olarak belirli özelliklerin varlığı aranmaktadır. Bu nedenle evrendeki herkesin örnekleme dahil edilme şansı farklıdır (De Vaus, 1990, s. 60; akt. Suğur, Koçak vd. 2009, s. 144). Nitekim bu çalışmada aranan belirli özellik kişinin, çevresindeki herhangi bir kadından şiddet görmüş olmasıydı. Akabinde görüşme yapılan kadınlardan çalışmaya uygun olabilecek isimler öneri niteliğinde alınmış olup, bu kişilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Böylelikle süreç ilerledikçe isimler kartopu gibi büyüyerek devam etmiş ve veriler zamanla benzerlik gösterdikçe görüşülmesi gereken birey sayısı azalmaya başlamıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 139).

Araştırma süreci boyunca toplam 34 kişiyle görüşme yapılmıştır fakat beş görüşme yeterli veri alınamadığı gerekçesiyle değerlendirilmenin dışında tutulup toplam yirmi dokuzu değerlendirmeye alınmıştır. Bu bağlamda görüşmeler aile ve komşulukta kadının kadına şiddeti, iş hayatında kadından kadına şiddet ve öğrenciler arası kadın kadına şiddet olarak kategorilendirilmiştir. Ayrıca aile içi kadından kadına şiddet kendi içinde ; anne-kız arası şiddet, kız kardeşler arası şiddet, gelin-kayınvalide arası şiddet , elti ve görümce arası

şiddet, komşular arası şiddet ve son olarak aldatılan kadınlar arası şiddet olmak üzere altı ayrı kategoriye ayrılmıştır.

2.2. Veri Toplama Teknikleri

Araştırmada nitel çalışmacılar tarafından sıkça başvurulan derinlemesine görüşme tekniği kullanılmakla birlikte bu bağlamda katılımcılara yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmıştır. Buna göre temel sorular değişmemek kaydıyla toplamda 11 soru formu hazırlanmıştır. Bu soruların zeminini ise aktörlerin şiddeti nasıl tanımladığı, nasıl algıladığı, kimlerden şiddet görüp görmediği, hangi davranış edimlerini şiddet olarak kabul edip etmediği veya şiddet pratiklerini hangi insanlardan niçin yaşadığı gibi sorular oluşturmaktadır. Bu noktada nitel yöntemin önemli avantajlarından biri olan esneklikten faydalanılmıştır. Böylece görüşmecilerin anlamakta zorluk çektikleri veya yanlış anladıkları sorularda; soru biçimi değiştirilerek sorulmuştur. Ayrıca nitel çalışmalarda araştırma süreci ilerledikçe araştırmanın yönü çeşitli şekillerde değişebilir. Nitekim bu durum, nitel çalışmalarda başlangıç planının net bir şekilde oluşturulamayacağı anlamına gelir (Budak ve Budak, 2013, s. 47). Benzeri durum bu çalışma içinde geçerlidir. Örneğin örnekleme aldatılan kadınların dâhil edilmesi, mülakatların gidişatına göre karar verilip, eklenmiştir.

Mülakatlar 10 Kasım 2019-20 Şubat 2020 tarihleri arasında yaklaşık üç ayda gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler katılımcıların kendi istedikleri mekânlarda gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle görüşmelerin doğal ortamda olmasına ayrıca ihtimam gösterilmiştir. Değerlendirmeye alınan yirmi dokuz görüşmeden altı tanesi Eskişehir’de, geri kalanı ise Muş ilinde gerçekleştirilmiştir. Mülakatların her birinde görüşmecilerin izni alınarak ses kaydı alınmıştır. Böylelikle bulguların analizinde yanılmaya veya eksik hatırlamaya fırsat verilmeyecek biçimde gerektiğinde kayıtlar tekrar tekrar dinlenmiştir. Ayrıca katılımcıların hayatında ileriki zamanlarda risk oluşturmaması adına kendi isimleri yerine takma isim kullanılmıştır.

2.3. Karşılaşılan Zorluklar

Her ne kadar bir araştırma sürecinde araştırmacı; kendi kimliğini bir kenara bırakıp ön yargılardan sıyrılması gerekliyse de bir kadın olarak kadınları çalışmanın, empati kurma açısından önemli katkıları olmakla beraber aynı zamanda yaşanan mağduriyetlere eşlik

etmek, çalışmanın hassas bir zeminde ilerlemesine neden olmuştur. Bir kadın araştırmacı olarak empati kurma birçok feminist araştırmacı tarafından dile getirilmiştir. Örneğin feminist yaklaşımın savunucularından Reinharz; “sadece kadınların diğer kadınları bütünüyle anlayabileceğini belirtir ve ‘içeriden bakış, içeriden bilgi’nin önemine dikkat çeker”(Kümbetoğlu, 2019, s. 53). Nitekim aynı toplumun bireyleri olarak yaşanan, hissedilen her bir olay da aşinalık veya şahit olunmuşluk vardı. Ayrıca aldatılan kadınlardan birinin araştırmacıyı görür görmez ‘benim böyle durduğuma bakma bu ev halim, normalde bakımlıyım’ demesi, bir başka kadının ‘o kadın benden daha genç güzel tabi’ derken ses tonu ve yüz ifadeleri, kendilerini ve ‘öteki’ kadınları hangi kimlikle ön plana çıkardığını gözler önüne sermektedir. Aynı zamanda bu kendini ifade etme biçimi yüzyıllardır süregelen bir mağduriyetin dışavurumudur.

Bu çalışma henüz araştırmanın başından itibaren eğitilmiş kadın çevrelerince tepkiyle karşılanmıştır. Daha önce de belirtildiği üzere bu tepkiler ‘erkeğin şiddeti bitti, kadına mı geçtin?’ , ‘sorun, kadınlarda gibi mi yansıtmaya çalışıyorsun?’ gibi söylemlerle gerçekleşmiştir. Aynı şekilde araştırmanın bulguları ilerledikçe ‘bunu sanki erkekler yapmıyor mu’ , ‘kadın kadına kadın olduğu için mi şiddet uyguluyor’ biçiminde sert üsluplarla karşılaşmıştır. Bu araştırma kadın cinsiyetinin sorunlu yanlarını ifşa etmek gibi bir amaç taşımamaktadır. Erkeğin kadına şiddetini kabul etmekle beraber; bir sosyal bilimci vazifesi olarak madalyonun öteki yüzleri; yani erkeğin erkeğe şiddeti, kadının erkeğe şiddeti veya kadının kadına şiddeti de araştırılması gereken mühim konulardır. Bu vesileyle bu çalışma erkeğin kadına şiddetini küçümsememekle beraber; sosyolojik bir bakışla toplumda sorun arzeden, bireylerin -özelde kadınların yaşamında güçlük çıkaran olay ve olguları ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır.

Çalışmanın en zor yanlarından biri ise görüşmecilerin hassas olduğu konuların üzerinde durarak, tekrar tekrar konuşarak ağlamalarına sebebiyet vermek ve hatırlamak istemedikleri konularla yüzleştirmek olmuştur. Bazı kadınlarda mülakat esnasında gerçekleşen şiddetli ağlamalar ve görüşmecilerin hayatında adeta bir ‘yara’ olan konuları deşmek araştırmacı için sorularla ‘şiddet uygulama’ hissi uyandırmış ve bu nedenle araştırmacı için mülakatın başından sonuna kadar pür dikkat olma zorunluluk haline gelmiştir. Tüm bu durumlar araştırmacıyı zor durumda bıraksa da etik bir tavrın gereği olarak görüşmecilere konuşmak zorunda olmadıkları ve isterlerse mülakatın bitirilebileceği vurgulanmış, faydalı ve olumlu bir iletişim kurmaya çaba gösterilmiştir.

Ayrıca saha çalışmalarının bir temel özelliği ‘yerellik’ barındırmasıdır. Bu durum yalnızca bir yörenin kadınlarına odaklanma gibi bir dezavantaj yaratmıştır. Bu nedenle araştırma sürecinde Eskişehir de örnekleme katılmıştır. Bu zaman diliminde Eskişehir’de görüşmeciler bulunup; bir mülakat randevusu ayarlamak ise zaman açısından maliyet doğurmuştur.

2.4. Verilerin Analizi

Nitel veri analizi, “araştırmacının verileri düzenlediği, analiz birimlerine ayırdığı, sentezlediği, biçimleri (pattern) ortaya çıkardığı, önemli değişkenleri keşfettiği ve hangi bilgileri rapora yansıtacağına karar verdiği bir süreçtir” (Bogdan ve Biklen, 1992; akt. Özdemir, 2010 s. 328). Çalışmanın verileri analiz edilirken nitel veri analizlerinden betimsel analiz yöntemi esas alınmıştır. Farklı kişilere yöneltilen aynı sorularda alınan ses kayıtları yazıya dökülürken orijinalliklerine hiçbir müdahalede bulunmadan doğrudan metne aktarılmıştır. Doğrudan yapılan alıntılar betimlemeleri zenginleştirmekle beraber, “görüşme çözümlemelerinde yer alan kelimelere, ifadelere, kullanılan dile, diyalogların yapısına ve özelliklerine, kullanılan sembolik anlatımlara ve benzetmelere dayanarak tanımlayıcı bir analiz” (Kümbetoğlu, 2019, s. 154) yapılmıştır. Betimsel analizde amaç, bulguların sistematik bir biçimde düzenlenmesini ve yorumlanmasını içerir. Akabinde neden-sonuç ilişkileri irdelenerek sonuçlara ulaşılır (Yıldırım & Şimşek, 240).

Ses kayıtları deşifre edildikten sonra verilen cevaplar belirli temalara ve konulara ayrılarak daha önceden belirlenen başlıklar altında her biri detaylı incelenmiştir. Ayrıca görüşme esnasında kaydedilen; görüşmecilerin ses tonu, mimik, yüz ifadeleri gibi gözlem notları da metne aktarılmıştır. Belli başlıklar altında yer alan veriler belli temalar ile mantıklı, düzenli ve sistematik bir biçimde ilişkilendirilerek yorumlanmıştır.

2.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Kadının kadına şiddetinin incelendiği bu çalışmanın sınırlılıkları şu şekilde sıralanabilir:

- Araştırma Eskişehir ve Muş illeriyle sınırlıdır.
- Çalışmada kadınların şiddet fenomeni ile ilgili deneyimleri detaylı incelediğinden; araştırma derinlemesine görüşme tekniği ile sınırlıdır.
- Sahadan elde edilen veriler 29 kişiyle sınırlandırılmıştır.

- “İş Yerinde Kadınlar Arası Şiddet” bölümü, Muş Alparslan Üniversitesi’nde çalışan öğretim elemanları ile sınırlandırılmıştır.

2.6. Araştırmanın Problemleri

Bir çalışmanın araştırma problemleri “araştırmacının somut olarak farkına vardığı ve uygulamada yaşanan bu sorunun çözümlenmesini gerekli gördüğü bir olgu veya olay olabilir. Bunun yanında belirli bir literatür taraması yapılarak veya araştırmacının geçmiş deneyimlerinden hareketle de sorun tespit edilebilir” (Sandelowski, 1986; akt. Baltacı, 2019, s. 372). Bilvasıta bu çalışmada belirlenen ve doğruluğu sınanan problemler bizatihi şiddet konusunda yapılan araştırmaların yanında sosyolojik bakış açısıyla gözlemlenen maddelerden teşekkül etmektedir. Çalışmanın ana problemi “kadının kadına şiddeti niçin ve nasıl gerçekleşmektedir?” olarak belirlenmiştir. Alt problemler ise aşağıdaki şekildedir:

1. Kadınlara göre şiddet ne ifade etmektedir?
2. Kadınlara göre kadından kadına şiddet var mıdır?
 - 2.1. Kadınlara göre kadının kadına şiddetinin sebebi nedir? Kadınlar bunu birbirine neden yapmaktadır?
3. Kadınlar arasında şiddet davranışları hangi durumlarda ortaya çıkmaktadır?
4. Kadınlarda şiddetin çevrede yaygın olması, şiddete yönelik algılarını normalleştirmekte midir?
5. Kadınlar arasındaki kuşak farklılığı şiddet içerikli davranış edimlerini yaratmada etkili midir?
6. Kadınların sosyal profilleri (yaş, eğitim düzeyi, sosyo-kültürel ve ekonomik durum) şiddet davranışı göstermede etkileyici bir faktör müdür?
7. Geçmişinde şiddet gören kişi bunu sonraki hayatında idame ettirir mi? Yani şiddet öğrenilir midir?
8. Birlikte yaşama zorunluluğu kadınlarda şiddeti artırıcı bir etki eden faktör müdür?
9. Şiddet davranışlarının gerçekleşmesinde güç-iktidar dengesizliğinin etkisi nedir?
 - 9.1. Güçlüden zayıfa ve zayıftan güçlüye doğru şiddet türleri değişiklik göstermekte midir?
10. Şiddet biçimi ve şiddetin sebepleri, bulunulan ortama göre değişiklik göstermekte midir?

- 10.1. Biyolojik bağ bulunan aile bireyleri arasında ilişkinin yoğunluğuna bağlı olarak şiddet biçimleri değişiklik göstermekte midir?
11. Ataerkil söylemin sürdürülmesi kadının kadına şiddetinde ne tür bir rol oynamaktadır?

III. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN BULGULARI

3.1. Aile İçi ve Komşuluk İlişkilerinde Kadınlar Arasında Şiddet

Çalışmanın bu bölümünde kadınlar, mensubu oldukları ailenin kadınları ile aralarındaki çatışmalarla ve komşularıyla olan ilişkileri açısından incelenmiştir. Bu bağlamda bölümün alt başlıkları aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur;

Anne-Kız Arasında Şiddet

Kız Kardeşler Arası Şiddet

Kayınvalide -Gelin Arasında Şiddet

Etiler Arası ve Gelin-Görümce Arası Şiddet

Komşuluk İlişkilerinde Şiddet

Aldatılan Kadınlarda Şiddet

Akabinde “Anne-Kız Arasında Şiddet” bölümü ‘Kuşak Çatışması’, ‘Aile Yapısına Dair Etkiler’, ‘Üvey Anne ve Kız Arasında Çatışma’ olarak üç ayrı başlıkta incelenmiştir.

3.1.1. Anne- Kız Arasında Şiddet

Ülkemizde anne ve kızı arasındaki ilişkiyi konu edinen çalışmalar daha çok karşılaştırmalı edebiyat dalında yapılmış olup, bu çalışmalarda genellikle roman, öykü veya filmlerde oluşturulan anne ve kız arketipi incelenmiştir. Bu eserlerin dışında psikoloji dalında yapılan ebeveynlik ve çocuk arasındaki ilişkiye dair çalışmalar ilgisine konu açısından fikirler vermektedir. Örneğin Yavuz & Özmete’nin 18-25 yaş grubu içerisinde bulunan gençlerin ebeveynleri ile sorun yaşadıkları konuları yüzdeler diliminde ele alarak tablo haline getirdiği çalışmaları kız ve erkek çocuklarını karşılaştırma imkanı sunmaktadır. Bu çalışmaya göre ebeveynleri ile kılık- kıyafet tarzında sorun yaşayan erkeklerin oranı 19,8 iken kız ergenlerin 27,7 olarak bulgulanmıştır (Yavuz & Özmete 2012). Çopur vd.’nin yaptığı çalışmada ise annelerin çocuklarıyla en fazla sorun yaşadığı alanlarda ilk sırada yerini alan konu ‘kardeşler arası ilişkiler’ olmuştur. Ayrıca annelerin kız çocuklarıyla ‘giyim tarzı’, ‘arkadaşlarla gezi ve seyahate gitme’ , ‘kişisel bakım’

konularında erkek çocuklarına oranla daha fazla çatışma yaşadıkları vurgulanmıştır (Çopur vd. 2006).

Batı literatürü incelendiğinde ise annelik kavramı ve devamında anne-kız ilişkisinin ataerkil sistemi idame ettiren bir kurum olarak ele alınarak daha derinlikli incelendiğine tanık olunmaktadır. Bu alandaki çalışmalara dair temel kaynak niteliğinde olan Marianne Hirsch'in "Mothers and Daughters" makalesindeki ifadeleri konuya bakış açısını özetlemektedir;

“Bir kadını, kız ve anne rolleriyle dikkate almadan, kadın kimliğini önceki ve sonraki nesillerdeki kadınlarla olan ilişkisini araştırmadan ve bu ilişkiyi çok daha geniş bir çerçevede; aile ve toplumun duygusal, politik, ekonomik ve sembolik yapılarını incelemeyen ataerkil kültürdeki kadınları, kadınlar üzerindeki baskıyı gösteren sistematik ve teorik bir çalışma olamaz. Hangi alanda olursa olsun anne-kız ilişkileri konusundaki her çalışma özünde hem feminist hem de disiplinlerarasıdır” (akt. Güngör, 2017, s. 1).

Bu bakımdan Hirsch, anne kız ilişkisini ‘her kadının hayatındaki en biçimlendirici ilişki (Pileggi, 2014, s. 6) olarak tanımlamaktadır. Bu anlayışa göre kız çocuklarının ilk rol model aldığı kişiler anneleri olduğu için, annelerine benzer şekilde onlar gibi giyinecek, hareket edecektir. Ancak bu noktada karşılaşılan sorun, genelde kadınların özelde ise annelerin pratik ve uygulamalarının ataerki zihniyeti sürdürmesidir. Gerda Lerner bu noktada “kadının desteği olmadan ataerkil sistemin var olamayacağını; dahası, kadını aşağı ve değersiz gören ataerkil görüşü benimseyen kadınların, kendi üzerlerinde baskı ve kontrol kuran mekanizmalarla işbirliği yaptıklarını savunur” (Phillips XVII, 145; akt. Güngör, 2017, s. 6). Çeşitli araştırmalarla tasvip edilen bu düşünce çalışmada elde edilen veriler ışığında yorumlandığında, görüşü destekleyen birçok eylem ve pratik olduğunu söylemek mümkündür.

Anne ve kızı arasındaki ilişkiyi toplumumuz bazında ele aldığımızda ‘ana ile kızın helva ile koz’ kadar birbirine yakın, birbirinden ayrılamayacağı yönünde bir anlayışın hakim olduğunu görmekteyiz. Bu ilişkideki sorunlara ve şiddeti oluşturan unsurları incelemek istediğimizde; toplumda anne ve kız nasıl tanımlanmaktadır, birbirlerine karşı görevleri

nelerdir bilmek gerekir. Bu noktada da atasözleri ve deyimlerimiz konuya ışık tutmaktadır;

‘Bir anaya bir kız, bir kafaya bir göz’

‘Kız anadan öğrenir sofrı düzmeyi, er(oğlan) babadan öğrenir sohbet, gezmeyi’

‘Kız anasından görmeyince sofrı kaldırır’

‘Anasına bak kızını al’

‘Alma soysuzun kızını, sürer anası(nın) izini’

‘Ananın çıktığı dala kız salıncak kurar’

‘Bir anaya bir kız, bir kafaya bir göz’ gibi atasözleri ve deyimlerde kız çocuklarının sosyalizasyon sürecinin bilhassa annesiyle yaşandığı, annenin kızına rol model olduğu, kız çocuğunun yapması gereken şeyleri annesinden öğrendiği ve annesine benzediği anlatılmaktadır. “Bir başa bir göz ne kadar gerekli ise bir anneye bir kız da o kadar gereklidir. Kız çocuk, erkek çocuğun yapamayacağı birçok işleri yaparak annesine yardımcı ve en iyi arkadaş olur” (Aksoy, 1988, s. 128). Bu rol modellik durumu; ailedeki cinsiyetçi iş bölümüne ve anlayışlara ithafen; iyi bir temizlik ve yemek yapabilme, terbiyeli, ağırbaşlı ve hanımefendi bir kız olmayı içerir. Annesinin yanından ayrılmaması gereken kız çocuklarına karşı aksi bir durumda olumsuz telkinler yapılmaktadır. Çünkü kız çocuğu önemli konular hakkında kendi başına karar veremeyen kimsedir;

‘Kızını dövmeyen, dizini döver.’

‘Kızı kendi havasına bırakırsan, ya davulcuya varır ya zurnacıya’

Anne ve kızları arasındaki ilişki ve bu ilişki biçiminde tezahür eden şiddet türleri, toplumun genel yapısı, bu yapının zihniyetinde değişen olgular hakkında fikir vermektedir. Kızlarına nazaran geleneksel değerlerinin daha baskın taşıyıcısı konumda bulunan anneler, kızlarına özellikle cinsellik, ahlaklı ve edepli olma üzerinde baskı kurmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde anne ve kız arasındaki ilişki; kuşak çatışması, annelerin aile yapısından kaynaklı sorunlar ve üvey anne başlıkları altında incelenmiştir.

3.1.1.1. Kuşak Çatışması

Bu çalışmada anne ve kız çocukları arasında yaşanan muharebelerin en yoğun sebebi olarak anne ve kız arasındaki zihniyet farklılıklarından doğan kuşak çatışması görülmüştür. Bu sorunun en genel müsebbibi sosyal/toplumsal değişme ya da kültürel değişme dediğimiz olgudur.

“Kültür değişmesi yenilik, icat ve keşif sonucunda vuku bulur. Yenilik düşünme muhtevaları (zihniyet) ve davranış şekillerinin değişmesi ile ilgilidir. Öyle ki, değişme sonucunda meydana gelen bu yeni düşünme muhtevaları ve davranış şekilleri, daha önce mevcut olanlardan mahiyet itibariyle farklılık gösterir” (Arslantürk & Amman, 2014, s. 235). Kültür değişmesinin buluş, teknoloji ya da sanayileşme süreci gibi uzun veya kısa vadeli birçok nedenleri bulunmakla birlikte konumuzu ilgilendiren sonuçlarına geldiğimizde ise bireyler bazında bu süreç kimi zaman sancılı gerçekleşebilmektedir. Bu durum özellikle yenilik ve değişime açık genç kuşakla, geleneksel değerlerinin koruyucusu rolünü üstlenen yaşlı kuşak arasında çatışmaya neden olmaktadır. Literatürde kuşak çatışması olarak adlandırılan bu durum, çalışmamızın anne ve kız arasındaki çatışmaların kaynağında yerini bulmaktadır. “Yetişkin kuşakla genç kuşak arasındaki uyumsuzluk, her dönemde görülen, yüzyıllardır süregelen bir olgudur” (Yeşilyaprak, 1989, s. 50). Fakat gerek siyasi faktörlerle gerek dünyayı etkisi altına alan Batıda yaşanan hızlı dönüşümlerle birlikte yaşadığımız modernleşme pratikleri doğal yollardan ziyade yapay dinamiklere bağlı olarak gerçekleştiği için toplumsal değişme sürecine hızlı bir şekilde adapte olmaya çalışan toplum olarak anne ve kız arasındaki kuşak çatışması da kaçınılmaz hale gelmiştir. Geleneksel yapının çözülmeye başladığı bu süreçte yaşlılar veyahut yetişkin anneler yetiştirildikleri örf ve adetlere sınımsız sarılmayı yeğlerken, genç kuşak için bu durum ‘geri kafalılık, gericilik’ olarak algılanmaktadır. Gençlerin tutumları ise daha çok sorumsuz, saygısız, çokbilmişlik olarak değerlendirilmektedir.

Burada dikkat edilmesi gereken bir husus aile modellerinin yaklaşımı konusundadır. Yani geleneksel veya modern olarak nitelendirilen ailelerin-annelerin tutumları daima otoriter ya da serbest bir tutum olacak diye bir görüş iddia edilmemektedir. Geleneksel tutuma sahip anneleri incelersek en çok genç kızlarının kılık kıyafeti ve makyajları üzerinde, erkek arkadaşları olması durumunda, kardeşler arası çekişme ve ev işi yapmama konusunda tartışma yaşanmaktadır. Fakat bu geleneksel tutum sadece muhafazakar bölgelerde yaşayan geniş aileye mensup anneler arasında görülmemektedir. Çalışmada Eskişehir’in modern olarak tanımlanan bölgelerinde yetişmiş, çekirdek aileye mensup

birkaç annenin de geleneksel tutum sergilediğine şahit olunmuştur. Bu da kuşak çatışması dediğimiz olguyu doğrular niteliktedir. Tüm bunların yanında özellikle ev işleri konusuna sosyolojik açıdan bir başka şekilde yaklaştığımızda; modern hayat öncesi anne-kız arasındaki ilişkiyi dayanışma ve yardımlaşmaya dayanan bir ilişki olarak değerlendirmek mümkündür. İnternet ve kitle iletişim araçları gündelik hayata yoğun biçimde girmeden önce kız çocuklarının sosyalizasyon süreci aile içinde anneyle veya eve gelen misafirler, annenin arkadaşları, komşuları ile gerçekleşiyordu. Akabinde gerek misafirlere hizmette gerek ev işlerinde ve temizlikte kız; anneye yardımcı bir koldu. Şimdiki süreçleri değerlendirdiğimizde ise nesil; büyükleriyle veya evde değil kendi arkadaşları ile sosyalleşmekte, yoğun bir etkileşimde olduğu alan artık sosyal medya olmaktadır. Kültürün dijitalleştiği böyle bir ortamda ise anne ve kız arasında kuşak çatışması kaçınılmaz hale gelmektedir. Sırada, sahadaki bulgulara gelindiğinde görüşmecilerin anne veya kızlarıyla alakalı ifade ettikleri ilk düşünceler şu şekildedir;

Genelde annemden rastladım. Eskiden bu kadar serbest değildik şimdiki çocuklar kadar serbest değildik. Böyleyken bile tartışıyorduk, bir şey yapmasam bile her konuda tartışıyorduk bir şekilde. Ders konusunda, dışarıya çıkma konusunda, kıyafet konusunda. Sürekli yaşıyorduk. Tabi ki fiziksel temas gördüm. Babamdan göremezdim ama annemden gördüm. Özellikle terlikler yani, terliklerin dili olsa da konuşsalar yani. (Arife, 38, Ev Hanımı)

Büyüdükçe değişiyor birçok şey. Şöyle yapma böyle yapma hani vurma değil de artık sözlü oluyor. Mesela açık giyinme, dar giyinme bende 'bana karışmayın artık' diyorum. Bana diyorlar ki 'senin bir ailen var buna göre davranmalısın'. Erkekler konusunda çok kavga ediyoruz. Mesajlaştığım zaman çok kızıyor. Buluşmam mesela normal arkadaş olsalar bile. 'Genç kızım ben' diyorum ama daha çok yansıtmamaya çalışıyorum erkek arkadaşım olduğunda. (Müzeyyen, 22, Öğrenci)

Annem erkek arkadaşım olmasını istemiyor 'okulu bitir ne yaparsan yap' diyor. Ben diyorum okulu bitircem de tanışıcam da ne zaman evlenecem. Ama bulunduğumuz toplum gereği onlar bunu düşünemiyorlar. O yüzden karşı. Sevgilin olursa hakkımı helal etmem

demmişti çok ağlamıştım. Erkek arkadaşım ile konuştuğumu bilmiyor. Ev işinde ‘kalk şunu yap’ diyor ben ‘yapamam’ diyorum o zaman kavga çıkıyor. Ben dışardayım kaç sene. Ne yapayım alışamadım ev işlerine. (Eda, 23, Öğrenci)

Altı kız, dört erkek kardeşlik kalabalıktık. Annem bize iş yapın diyordu yapmıyorduk bize kızıyordu. Şu an diyorum ki keşke anneme yardım etseydim çok yoruluyordu. Evlenmek istemediğimi anneme söylediğimde kavga ettiydik annem dedi ki siz daha küçüksünüz aklınız ermiyor, başkalarını seçiyorsunuz mutsuz oluyorsunuz. Boşanmalar olur sonra kavgalar olur dedi. Bizim istediğimizle evlen dedi. Ben de onların sözünü dinledim napayım. (Şerife, 35, Ev Hanımı)

İfadelerden anlaşılacağı üzere en genel tartışmalar, ev işi yapma noktasında, kılık/kıyafet konusunda ve bir erkek arkadaş olması durumunda ortaya çıkmaktadır. ‘Senin bir ailen var buna göre davranmalısın’ sözü esasen erkek egemen bir toplumda kadının kimliğinin evlenmeden önce ‘babasının/ailesinin kızı olmakla’ evlendikten sonra da ‘kocasının eşi’ olmakla tanımlandığı için kız çocuğunun bireysel anlamda bir kimliği bulunmadığını göstermektedir. Kız çocuğu davranışlarından ve bunun getireceği sorunlu sonuçlardan yalnızca kendisi sorumlu değildir; bu nedenle onura aykırı bir davranış ailesinin de şerefini etkileyecektir. Nitekim bir başka görüşmecinin annesinin ‘sevgilin olursa hakkımı helal etmem’ biçiminde sert bir tutum takınması onur, şeref, haysiyet gibi kavramların kendileri için hayati bir önem taşıdığını göstermektedir.

Öte yandan yetişkin olmasına rağmen evlenmek istemediği biriyle annesinin ısrarı üzerine evlenen Şerife’nin ifadelerine baktığımızda, ‘aklınız ermiyor’ sözü, bir genç kızın kendi hayatına dair olsa dahi tek başına kararlar alamayacağını, ‘serbest bırakılırsa ya davulcuya ya zurnacıya’ gideceği zihniyetinden ileri geldiği söylenebilir.

Bir diğer görüşmecinin ‘genç kızım ben diyorum’ düşüncesi temelinde bir meşrulaştırma içermektedir. Zira gençlik bir yandan bağımsızlığı sevmek ve istediğini yapabilmekte özgür olabilmektir. Genç kızların bu anlayışını gündelik hayata da sirayet ettirmesi akabinde ailelerin veya annelerinin geçmişte ‘başat’ kabul ettiği hatta sorgulanamaz gördüğü normların, gençler tarafından hem sorgulanabilir hem de reddedilebilir hale

gelmesine tanık olunmaktadır. Bir anne olan 38 yaşındaki Arife Hanım'ın söyledikleri yaklaşık yirmi sene önceki ailelerin 'erkek arkadaş' konusuna tutumunu özetlemektedir;

Öyle giyinmeyi seviyor. Evet herkes o yaşta, bende belki onun yaşında olsaydım erkek arkadaşım ile hep birlikte durmak isterdim ama bizde bir korku vardı aileler zaten bilmezdi mümkün değil duyuramazdık öyle bir şeyden çok korkardık ailenin duymasından bile çok korkardık. Sözü bile geçmezdi. (Arife, 38, Ev Hanımı)

O dönemde genç kızların erkek arkadaşı olduğunda 'ailelerin bilmesi zaten mümkün değildir'. Ev içinde bu konunun sözünün dahi geçmemesi kültürel normların varlığına ve katı bir şekilde sürdürüldüğüne işaret eder. Zira bir genç kızın sevgilisinin olması toplum içinde yaygın olan bir durum değildir. Bu nedenle meşru olarak kabul edilen bir durum da değildir. Ancak günümüzde birlikte olan gençlerin sokakta, caddede görünürlüğünün artması, medyada tamamıyla doğal bir durum olarak lanse edilmesi katı kültürel normları esnetmiştir.

Anne-kız arasındaki şiddete bir de anne gözüyle bakıldığında kız çocuklarında; 2000 yılı ve sonrası dünyaya gelmiş bireyleri ifade etmek için kullanılan 'Z kuşağı', 'derin duygusal', 'kristal çocuk' kavramlarının yansımaları görülmektedir. Her ne kadar genelleştirmeler konuyu yüzeysel bırakma bakımından tehlikeli olsa da bu kuşaktaki bireyler ortak birtakım özelliklere sahiptir. Zira "kuşaklar, belli tarihlerde doğmuş, sosyalleşme sürecinde ortak sosyal, politik, ekonomik vb. olaylardan etkilenmiş, koşullar gereği benzer sorumluluklar yüklenmiş oldukları için ortak değer, inanç, beklenti ve davranışlara sahip gruplar olarak tanımlanabilir" (Taş vd. 2017, s. 1034). Bu bakımdan genç kızlardaki benmerkezcilik, görünüme önem verme, toplumun ve ailesinin kabul ettiği birtakım değerleri reddetme ortak özellikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Arife'nin kızıyla olan problemlerine bakıldığında:

Başta sözlü olarak başlıyor şiddete, zaten arkasından fiziksel olarak geliyor. Bir şey sorduğum zaman bile cevabı bile sözlü şiddet veriyor. Zaten istediğini yapabiliyor serbest ama sen hayır dediğin zaman 'hayır'ı asla kabul etmiyor. Mesela çok açık giyinmek istiyor, izin vermiyorum ve giyiniyor çıkıp gidiyor. Atıyorum erkek arkadaşıyla istediği gibi serbestçe takılmak istiyor sınırlı sayıdayız ama öyle çıkıyor

işte. Bizim çok büyük sıkıntımız giyim, kıyafet, erkek arkadaş. (Arife, 38, Ev Hanımı)

Görüşmeci henüz sözlerinin başında, çalışmanın kuramsal kısmında bahsi geçen şiddet sürecinin nasıl gerçekleştiğine dair bilgileri doğrulamaktadır. Buna göre fiziksel şiddet yaşanmadan önce sözlü biçimde hakaret, bağırma, çağırma eylemleri gerçekleşmektedir. Böylelikle duygusal tahakküm, fiziksel şiddeti mümkün kılmaktadır. Kızı Binnur'un reddedilmeyi kabul etmemesi; anne otoritesinin de varlığını kabul etmemesi anlamına gelmektedir. Nitekim annesinin 'hayır'larına karşılık, her şeye rağmen istediğini yapabilmektedir. Ancak annesine direniş gösteren genç, birinin 'hayır'larını kabul etmektedir:

Binnur beni dinlemez onu (erkek arkadaşını) dinlerdi. Mesela yakası şöyle bir bluz giysin açık. Biz giyme derdik giyerdi ama erkek arkadaş kapatır giyemezsin derdi onu dinlerdi. (Arife, 38, Ev Hanımı)

Genç bir kızın anne/baba otoritesini reddedip, erkek arkadaşının isteğini kabul etmesi nesildeki değişimin en büyük göstergelerinden biridir. Bu değişim aile ve anne ile olan her türlü etkileşimde kendini hissettirmektedir. Örneğin Binnur'un evindeki genel yaşantısı annesi tarafından aşağıdaki şekilde dile getirilmiştir;

Odadan dışarıya çıkmaz kapısını da kitler Binnur'u hiç dışarda görmezsin. Bizimle aynı sofraya oturmaz aynı sofrada bulunmaz. Saatlerce odasında bilgisayarıyla, telefonuyla durur. Aşırı dağınıktır. Kıyafetlerinin hepsi aşağıdadır, odanın içindedir. Ayağını ittirir öyle girebilirsin. Janga reklamında çocuk var ya bizimki de öyledir. Temiz değil. Atıyorum çorabı çıkartıyor, kirli kıyafet de var temiz de var yediği de oradadır içtiği de ordadır. Ben aylarca Binnur'un kıyafetlerini yıkamadığımı bilirim. Hepsini toplamak zor geldiği için bütün hepsini getirir getirir yıkarız yıkarız götürür. (Arife, 38, Ev Hanımı)

Binnur'un annesinin dillendirdiği sorunlar esasında genç kuşağın sanal ortamda kendine ait bir dünya kurmasının ortaya çıkardığı neticelerle yakından ilişkilidir. Buna göre tüm gün bilgisayar ve telefonu ile meşgul olan Binnur, ev içerisinde kendisini izole etmiş,

odasına yani kendi içine kapanmıştır. Bu durum ise asosyalleşmesine ve aile bireyleriyle bağının zayıflamasına neden olmaktadır. Bir diğer faktör ise Binnur'un temizliğine dikkat etmemesidir. Temizlik konusu Türk toplumunda özellikle 'ev hanımı' kadınlarını yakından ilgilendiren önemli bir sosyal ve kültürel değer konusudur. Ancak bu tür değer aktarımlarının yeni nesilde daha önemsiz hale gelip farklılaşmakta olduğu görülmektedir. Binnur'un önem verdiği konular ise aşağıdaki gibidir;

Hiç din namazdı, vatan milleti öyle şeyleri bir hedefi falan yok. Binnur da şey var hep güzel olayım. Hep güzel. Asansöre biniyoruz gurur duymalısın benim kadar güzel kızın olduğuna diyor mesela. Dışlerinde sıkıntı yok ama dişini yaptıracak, burnunu düzelttirecek. İlerde ben şunu olcam, şu mesleğe sahip olcam yok. Deseler ki 'gel mankenlik yap' deseler yapar. O konuda biraz babadan korkar. Ama Binnur hep ben bencil Binnur hep ben.... (Arife, 38, Ev Hanımı)

Güzelliği üzerinden övülmeyi bekleyen genç kızın isteği, bir ölçüde narsistik istektir. Binnur'un kendisinden gurur duyulması bir çaba sonucu elde edilen veya eğitimi ilgilendiren herhangi bir başarıya dayalı değil, güzelliğine bağlıdır. Genç kıza göre başarı aslında kendi güzelliğidir. Çünkü prestij, statü ya da popülaritesinin ölçüsü dış görünüşü üzerinden kazanılmaktadır. Binnur'un vatan, millet, din gibi olgularla ilgilenmeyip; görünüşüne estetik katma düşüncesinde olması bu kuşaktaki geleneksel değerlerin önemini yitirdiğini ve eski kuşağa göre hayatının daha öncelikli alanlarına bedeninin görünüşünü ilgilendiren konular koyduğunu göstermektedir. Bir başka görüşmecinin yakın akrabası arasında şahit olduğu anne/kız ilişkisi de Binnur'un kuşağının özellikleri ile benzerlik göstermektedir.

Israrla annesini görmezden gelirdi. Anne, anne olduğu için yanında yürür ama kız yanında durmasını hiç istemediğinden sokağın diğer tarafından yürürdü. Aile toplantısında çok şahit olurdum. Kız popülist bir kız, son dönem yetişen kız. Anne geleneksel kapalı, kız havalı bir tip açık. Görmezden gelirdi annesini. Annesi konuştuğunda susturmaya çalışır. Şiveli konuşuyordu annesi. Bir şey söylediği zaman alaycı bakardı hep. Hep baskılamaya çalışırdı. Belki kadın çağın gereklerine uymuyor, oturulmaya çalışılan şablonlar var sıfır beden olmak gibi.

Annesinden utanıyordu. Anne imajı beki saçları açık olmalı, yemeği eliyle yememeli. Çatal kullan diye dırterdi. Kız üniversiteli. Ailede üniversiteyi kazanan ilk kişi. (Hicran, 31 Akademisyen)

Görüşmecinin örnek verdiği anne-kız ilişkisi muhafazakâr bir çevrede vuku bulan ilişkidir. Anlatılanlara göre genç kız, yemeği eliyle yiyen veya örtünüş biçimi geleneksel biçimde olan annesine karşı küçümseyici bir tavır sergilemektedir. Bir bireyin yemeği çatalla veya el ile yeme biçiminden şiveli konuşma şekillerine kadar bu tür edimlerinin birçoğu geleneksel ve modernlik yaşantılarının dışavurumunu yansıtmaktadır. Şahit olunarak ifade edilen bu veriler kuşak çatışmasının bir örneğini oluşturmaktadır.

3.1.1.2. Aile Yapısına Dair Etkiler

Anne-kız arasında yaşanan çekişmelerin bir diğer sebebi de annelerin yetiştiği aile yapısı veya çocuklarını yetiştirdiği ortamın özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Bu bir bakıma araştırma problemlerinde “geçmişinde şiddet gören kişi; bunu sonraki hayatında idame ettirir. Yani şiddet öğrenilirdir” maddelerinin doğrulanmasıdır.

Kaçarak evlenip ailesinden çok uzakta bir kente yerleşen 23 yaşındaki Gamze, annesiyle ilişkisinde aralarına bir mesafe koyduğunu, telefonda konuşsalar da bu konuşmaların kısa bir hal hatır sormaktan ileri gitmediğini, derdini anlatmadığını söylemektedir:

Ben annemden de çok dayak yedim, kardeşim benden de çok yedi. Oklavası, kovası ne dersiniz. Ben birinci, ikinci sınıftayken beni sopayla beklerdi ödevimi yapmam için. Ders konusunda çok katıydı. Anne babam keşke olmasalardı. Ben annemi arayıp şöyle bir derdim var diye anlatmam. Anlatmam yani anlatsam ‘gel buraya’ diye tutturacak, ‘burada dur’ diyecek. Orada dursam nolcak babamın eline para mı vercem. (Gamze, 23, Öğrenci)

Gamze’nin ‘anne babam keşke olmasalardı’ ifadesi aile içerisindeki iletişimin olumsuz anlamda ciddi bir boyutta olduğunu göstermektedir. Görüşme esnasında bu cümleye dair sorular sorulduğunda, konu üzerinde konuşmaktan özellikle kaçındığı gözlemlenmiştir. Fakat yine de verdiği kısa bir bilgiye göre babası kendisini taciz etmiştir ve bu

yaşantısının üzerine annesiyle ilişkisi de sarsılan genç kız, olaydan sonra olanları kısa, keskin, üstü kapalı biçimde ifade etmiştir;

Babam taciz etti. Ben hep ikilemde kaldım. Aileme gitsem o da sorun (ağlamaya başlıyor). (Gamze, 23, Öğrenci)

Babamı boşver, orayı karıştırmayın lütfen. Eşim bana sahip çıktı... Annemin zihniyeti eski kafadan çocuklarım var ne yaparım şeyinde. Sadece benimle alakalı o olay oldu. Annem beni şey yapmadı, arka almadı kulak arkası oldu. Evlat ayırdı kardeşimle ilgilendi, sonra kaçtım. (Gamze, 23, Öğrenci)

“Kadınlarda Şiddeti Ussallaştırma” başlığı altında benzer bir vakada Tülay’ın annesi ve anneannesi ile olan ilişkisinde incelenmiştir. Gamze’nin annesine yönelik ‘eski zihniyet, çocuklarım var ne yaparım düşüncesinde’ deyimi, bütünüyle eşine bağlı ev hanımı kadınlarının yazgısını özetler niteliktedir. En başta ekonomik anlamda bir bağımlılığı olan bu kadınların, eşinin yanından başka gidecek yerlerinin olmaması ve evi bırakıp gittikleri takdirde ‘kurulu düzenlerinin bozulacağından ötürü’ kendilerini daha zor bir hayat bekliyor olması düşüncesiyle ev içi gördükleri şiddet edimlerine boyun eğmektedirler. Buna göre Gamze’nin annesi, eşinin kızına olan tacizine sesini çıkarmamayı tercih etmiştir. Ancak fiziksel, cinsel ve duygusal şiddeti beraberinde yaşayan Gamze için; aradan yıllar geçse dahi tüm bu yaşananların üzerinde bıraktığı etki; ölmeyi isteyecek kadar yoğun bir negatif nitelik taşımaktadır;

Hayatımı bir anlatsam kitap çıkar. Her gün “Allah’ım canımı al” diyorum. Bırakıp gitsem giderdim. Ben okul okudum, maaşımı alır otururdum. Onu yapamazdım, eşimi bırakamazdım. O yüzden hep ikilemde kalıyorum bir şey beklemiyorum, sabrediyorum sabrediyorum sabrın sonu selamet mi? (Gamze, 23, Öğrenci)

Bir diğer görüşmeci komşusunun oğlu tarafından tacize uğrayan ve bunu annesine söyledikten sonra ilişkileri tamamı ile kopan bir hayat öyküsüne dayanmaktadır. Mülakat esnasında, taciz vakasından önce ve sonra annesiyle olan ilişkileri, bu ilişkide değişiklik olup olmadığı, annesinin ve kendisinin aile yapısına dair sorulan sorular, aradaki gerilimin nereden kaynaklandığına dair önemli ipuçları vermiştir. Görüşmeciye annesiyle

ilişkisinin nasıl olduğuna ve hangi alanlarda sorun yaşadığına dair sorulan sorularda cevaplar aşağıdaki gibi olmuştur;

Annem, kardeşimle kavga ettiğimde yatıştırmak yerine laf söyler en çok bana. Ben büyüğüm ya. ‘Sen büyüksün, sen bile bunu yapıyorsan onlar nasıl yapmaz’ diye başlıyor, baya bir ilerliyor ki annemde gerçekten öyle böyle değil. Beni gözleriyle susturabilen bir kadın. Bir bakışları var, çok sert çok... (Kader, 18, Öğrenci)

Mesela bir şeyi herkes önce annesine söyler, ben ilk babama söylerim. İzin alacağım zaman mesela çalışmak istedim babamdan izin almaya çalışıyorum ilk. Ondan sonra ben anneme söylerim ‘babama dedim böyle böyle izin aldım’ diye. Mesafelidir annem. Diğer anne kızlar gibi değildir, hep bir mesafe vardır. Ben öyle her şeyi anlatamam anneme. Bilmiyorum nedenini. Annemden kaynaklı. Bir anne bir kız sohbet eder, dedikodu yaparlar ama biz de hiç. Diğerleriyle samimidir, şakalaşırlar, gülerler onlar. Bizde şakalaşma yok. Çok çok çok nadirdir. Annemin yapısından kaynaklı. Dört buçuk yıl önce de tamam yine sertti bir şey anlatamam ama olaydan sonra da artık bende bir geri çekilme oldu. Nadir vardı konuşması yine de olaydan önce. Ama sonra benden yana da bir geri çekilme oldu. Annemin yapısını bende aldığımı düşünüyorum. Öyle olmuşum. (Kader, 18, Öğrenci)

İfadelerden anlaşılacağı üzere ‘beni gözleriyle susturabilen bir kadın’ cümlesi ve genç kızın annesiyle dertleşmemesi, başından geçen herhangi bir olayı anlatamaması, kendisinden izin isteyememesi gibi örnekler aralarındaki ilişkinin hassas bir zeminde ilerlediğini göstermektedir. Genç kızın başından taciz vakası geçmeden önce de annesiyle ilişkileri soğuktur ancak ikili arasındaki tam anlamıyla ‘sorunlu’ denebilecek ilişki genç kız tacize uğradığını annesine söyledikten sonra olmuştur. Kader’e annesinin hangi davranışını şiddet kabul ettiğini sorduğumuzda ise aşağıdaki yanıtlar alınmıştır:

Rahatsız eden yönü fikrimi hiçbir zaman söyleyemem. Bir ortamda bir şey söyleyeceksem ona göre söylememem gerekiyor, direk anında gözleriyle susturuyor. Bana göre söylemem gereken şey. Annem saygı

çerçevesi içinde bakıyor. Bizde yanlış bir şey söylenmez. İşte birkaç kişi vardır ortamdayız sohbet ediliyordur. Mesela bir bilgi vermek istediğinde bile annemin susturması oluyor, en sıradan bir şeyde bile. Ona göre söylememem gerekiyor ama benim söylemem gerektiğini düşünüyorum. Benim söyleyeceğim doğru şeyi o kabul etse bile söylememi istemez çünkü o ortamda gözler direk bana çevrilecek, 'onun kızı böyle söyledi' diyecekler onu istemiyor. Bizde bir laf söylendiğinde direk saygısızlığa girer. Direk 'konuşuyor, ağzı laf yapmayı iyi biliyor' derler doğru olsa bile. Genç kızlara özellikle. Aslında annem bir yandan iyi yapıyor ama. Susunca edepli kabul edilir. (Kader, 18, Öğrenci)

Annem sırf beni düşündüğünden dolayı böyle yapıyor ama bu beni düşüncelerimi söylememeye, ifade edememeye itiyor. Bu yüzden bana göre şiddet. Ne kadar korumak istese de her zaman yanımda olmayacak, her zaman koruyamaz. Bu sessizliğim oradan geliyor... (Kader, 18, Öğrenci)

Şiddet değil de mesela dışarı çıkmama izin vermiyor. Benim kurduğum arkadaşlıklara güvenmiyor. Belki şiddet. 'Bu zamanda olmaz' diyor. Babam mesela amcamlarla ortaklı aldatıldı, baya bir olay yaşandı. Ondan sonra babam bile 'kim olursa olsun annenizden başka kimseye güvenmeyin, annenizden başka sizin yanınızda duran olmayacak, arkadaşlarınız bir zaman sonra gidecek' der. 'Her şeyde yanınızda olmaz onlar' der. Aslında bir yandan gerçekten doğru söylüyor ama biz bunu yaşayarak öğrenebiliriz. (Kader, 18, Öğrenci)

Görüşmecinin ilk ifadelerinde ataerkinin gölgesinde kalan geleneksel yapının izlerini görmekteyiz. Bu yapının izlerinde erkeğin ve kadının rollerinin yapılandığı katı bir cinsiyet rejimi hakimdir. Bu kadınlık ve erkeklik inşaları aynı zamanda kültürden, ideolojiden destek alınarak oluşturulmaktadır. Buna göre bir kadın olarak yetiştirilen bir genç kıza atfedilen temel niteliklerden birisi toplum içinde konuşmaması, uslu uslu oturması gerektirdiğidir. Edepli kız sıfatının kazanılması bu davranışlarla mümkün olmaktadır. Wollstonecraft'ın ifade ettiği üzere "kız çocuklardan beklenen görevler,

temelde kadınlardan beklenen tüm görevler gibi, akıldan ziyade, görgü kurallarına, sahte görünüşe dayanır” (Wollstonecraft, 2012, s. 230).

Kader, gündelik hayatında sessiz bir kişiliğe sahip olmasını annesinin bu tavrından geldiğini ileri sürmektedir. Esasında ataerkil yapının öngördüğü bu kız çocuğu yetiştirme stratejileri, kendilerini özgüvenden ve özsaygıdan yoksun, düşüncelerini ifade edemeyen, sosyal ilişkilerine girişken olamayan bir kişilik haline bürünmelerine neden olmaktadır. Kız çocuklarının üzerindeki bu baskı aynı zamanda ‘pasifleştirici’ olmalarına yol açmaktadır. Tüm bunların Kader’in zihninde çelişkiler yarattığı ‘şiddet değil de... belki şiddet’ ifadelerinden anlaşılmaktadır.

Kader’in içinde bulunduğu toplum ve aile yapısının kız çocuklarına yönelik inşa ettiği yazgı yalnızca tek bir alanda değil, hayatın farklı alanlarına da yansımaktadır. Muhafazakar bir mekanda genç kızın davranışlarına dikkat etmesi icbaridir. Zira başkalarının ne söylediği, düşündüğü ‘elalem ne der’ kalıbı ile kıymetlenmektedir;

Eve gidince açık ve net dışarı çıkamıcam. Kuzenim bile ‘dışarı çıkalım’ dediğinde izin vermiyor bizde aşırı bir algı var; akrabalar da olsa dışarda görülüyorsa ‘falancanın kızı dışarda geziyor’ derler. Ne olursa olsun tek de olsan olmasan da laf geçer. Annem korkmaktan değil de hani neden bana, kızına, bize laf gelsin düşüncesi var bence. Benim kızım ile ilgili konuşmalar var. (Kader, 18, Öğrenci)

Çok rahatsız ediyor. Mesela en yakın arkadaşımın düğünü vardı, kendi evlerinde küçük bir şey. Uzak falan da değil arabayla on dakika uzaktı. Ona rağmen düğüne izin vermediler. O iki kız kardeş olan arkadaşlarım anneleriyle çok samimiler, arkadaş gibiler. Annesine öyle şeyler söylüyor ki ‘Hacer diyorum sen annenle konuşuyorsun sen farkında mısın?’ Böyle bakıp gıpta ediyorum. Onların ki normal ilişki bence öyle olması gerekiyor. Çünkü bu dönemde kızların sadece anneleri var. Olması gereken bunlar. Hem evlat hem arkadaş yönlendirme olabilir ona göre. Bu bence insanın kendine güvenini, konuşma tarzını, her şeyi etkiler. Bu konuyu annemle hiç konuşmadık. Bizim annemle öyle sohbet gibi bir şeyimiz olmuyor gerçekten ‘napıyorsun, ne yapıyorsun’ diye işte. (Kader, 18, Öğrenci)

Görüldüğü üzere toplumda Kadınların maduniyet halini sürdürmesinde yine anne olarak kadın rol oynamaktadır. Bir genç kızın ‘başkalarının dilinde konuşulması’ kendisi için uygun olmayacağından; dışarı çıkamamakta, toplum içinde konuşamamaktadır. Ayrıca Kader, kendi annesiyle ilişkisini arkadaşlarının annesiyle olan ilişkileri ile kıyasladığında, çevresinde gördüğü örnekleri ‘normal’ bulmaktadır. Bu durum bizlere annesinin yetiştirdiği sosyal yapının derinine inilmesi gerektiğini göstermektedir. Buna yönelik sorular ise annesinin kişiliğinin nasıl oluştuğuna dair önemli veriler alınmaktadır;

Annemin döneminde dışarı çıkmak yok zaten köyde büyümüş. 1-2 yıl şehirde kalmışlar, Urfa’da. O zamandan bile şehre çok az çıkmışlar. O da mutlaka yanında dedem olurmuş, tek başına çıkamaz. Şu anda bile ben çıkınca küçük erkek kardeşim var ‘o seninle gelsin’ der. (Kader, 18, Öğrenci)

Dedem aşırı derecede sinirli, köy hayatı olduğu için şıh. Misafirleri çok fazla. O şekilde dedem köklüdür. Anneler erkeklerin olduğu ortama asla girmez, anneler yemeği hazırlar. Kapı önüne bile gitmek yoktur kesinlikle. Dayım gelir tabakları alır, götürür mutfakta. Yatıya kaldıysa misafir; dayılarım alır, yatağı kurar, kaldırır önceden de böylelerdi şimdi de böyleler. (Kader, 18, Öğrenci)

Kendi anne babası böyle. En büyük dayımla ilk sofraya oturmuşluğu bile evlendikten bayağı sonra, aylar sonra olmuş. Dayım ‘zaten seni göremiyorum, senin için geldim sofraya gel’ demiş öyle oturmuş. Dedem bir seslensin, kim boştaysa o hemen koşar kadınlardan. (Kader, 18, Öğrenci)

Anlatıldığı üzere Kader’in annesi, kendi çocukluğunda ve gençliğinde nasıl yetiştirilmişse aynı şekilde kendi kızına da geçmişte gördüğünü uygulamaktadır. Kızının dışarı çıkmasına müsaade etmeyerek sosyalleşme hakkını kısıtlayan annenin kendisinin de dışarı çıkma gibi basit bir eylemi gerçekleştirme hali oldukça sayılıdır. Yetiştirildiği biçimde kızını yetiştiren annenin bilinçaltında var olan sistem, doğal olarak verili denecek kadar meşrulaşmıştır. “Hearn’ün de ifade ettiği gibi, ataerkil güç ilişkilerinin sürdürülmesinde, hem erkeklerin hem de kadınların rızası vardır; bazı güçlü erkekler,

kadınların rızasının inşasında ve erkeklerin rızasının yeniden üretilmesinde baskın bir rol oynarlar” (Hearn, 2004, s. 52; akt. Yavuz, 2015, s. 117).

Kader’e annesinin şiddet görüp görmediği sorulduğunda, aile içerisinde vuku bulan sorunlu bir olayda amcasının annesine tokat attığını hatırlamaktadır. Aile içinde yaşanan özel bir olay, annesinin kendi hayatına dair küçük bir detay gibi görünse de erkek egemen yapının yoğunluğunu ve kusursuz işleyişini hissettirmektedir:

Annem amcama laf atmıştı bir kere ondan tokat yedi. (Kader, 18, Öğrenci)

Arsa kavgası vardı bayağı kötü şeyler yaşandı. Annem tepki gösterdi amcam da: ‘senin eşin var bir de sana laf mı düşünüyor’ demişti. Amcam annemin üzerine yürümüşü. Annem o anda o kadar kötü oldu ki günlerce yemek yemedi. Annemin çok ağırına gitti. (Kader, 18, Öğrenci)

Babam bu lafı duyarsa, benim böyle yaptığımı duyarsa bana kızardıydı. ‘Sen benim kızımsın, sen nasıl bir erkeğin karşısında öyle söylersin, hele ki eşin oradaysa nasıl yaparsın?’ der diye korktu ama en sonunda anlatmıştı dedeme. Dedem hak verince annem kendine geldi. Senin ne hakkın var bizim yerimizi başkasına vermeye. Amcam ‘senin eşin tamam dedikten sonra laf sana mı düşer’ demişti. (Kader, 18, Öğrenci)

Kader’in amcasının düşünsel ve eylemsel pratikleri Connell’in erkeklikler teorisinde tanımladığı farklı erkeklik tiplerindeki ‘hegemonik erkeklikte’ vücut bulmaktadır. Gramsci’nin bakış açısından hegemonyayı özetleyen Kıvılcım’a (2009, s. 218) göre “Gramsci’nin bir sosyal grubun diğer kesimlere karşı uygulayacağı bir yöntem olarak gösterdiği ‘hegemonya’da kültürel yönlendirme ve rıza unsuru önem taşır. Zora ve diktatörlüğe dayanan iktidar alanına karşılık onaya dayalı alan hegemonya alanıdır.” Kader’in ailesindeki mevcut olan eril güç, kaynağını kültür ve ideolojiden almakla beraber Kader’in annesinin kendisini haklı bulduğu olayda dahi ‘suçlu’ hissetmesi, babasının kulağına gitmesinden büyük korku duyması hegemonyayı içselleştirdiğinin ve bu iktidara razı geldiğinin göstergesidir. Amcasının kurduğu hegemonik erkeklik

dünyasında; kadının zaten söz hakkı bulunmamasıyla beraber; hele ki ‘miras paylaşımı’ gibi bir konuda kadının eşi yanındayken konuşması kabul edilemez bir saygısızlık halini almıştır. Kader’in annesinin bu dünyanın kurallarını çiğneyen bir eylemde bulunması ise kendisini yeme-içmeden kesecek biçimde ağır bir yaptırımla sonuçlanmasına neden olmuştur. Tüm bu faktörler Kader ve onun gibi baskı mekanizmasının içine doğan tüm genç kızlar üzerinde düşünüldüğünde, kadınların toplumsal kişiliklerinin ilk geliştiği yer olan ailenin ve onun akabinde annenin etkisiyle kişilikleri parçalanmaktadır. Çocukluğundan itibaren sosyal ve fiziki anlamda sınırlı bir hayat süren kadının sürekli ‘annesinin, babasının, abisinin ve akrabalarının’ takiplediği bir yaşam tarzında kişisel gelişimi durmaktadır.

Genel bir değerlendirme yapacak olursak; literatürde anne tutumları genel çerçevede otoriter, demokratik, ilgisiz tutum gibi birçok farklı örnekler ayrılmalıdır ancak annelerin gösterdikleri bu tutumun çeşitli sosyo-kültürel, ekonomik, eğitim düzeyi gibi faktörlere bağlı olduğunu hatta ailede yer alan çocuk sayısının dahi tutum biçimini, derecesini etkilediğini unutmamak gerekir. Şüphesiz her anne çocuğu üzerinde bir dereceye kadar otoriteye sahiptir fakat bu otoritenin ileri boyutlarda olması, çocuk tarafından sevgisizlikle yorumlanmasına sebep olabilmektedir. Otoriter tutumun Kader’in örneğinde olduğu gibi çocuğu rahatsız edecek düzeyde olduğu zaman; bu annelerin çocukları, “çoğu zaman yüksek düzeye kaygılı, başkaları ile başarısız sosyal ilişkiler kuran, sosyal bakımdan gelişmemiş” (Köse, 2003, s. 3) bireylerin yetişmesine sebep olmaktadır. Böyle bir tutumun geliştirilmesinde muhafazakâr ve kültürel değerlerin etkili olduğu aile yapılarında; bu durumdan en çok etkilenen kız çocukları olmaktadır. Bu kız çocukları birer yetişkin olduklarında her türlü hakka sahip olsalar da pasifleşerek eğitilme süreci anneler vasıtasıyla sürdürüldüğü için ataerki zihniyeti örtük/gizli biçimde varlığını devam ettirecektir.

3.1.1.3. Üvey Anne ve Kız Çatışması

Toplumsal bellekte üvey anne imgelemine soğuk, karanlık bir imajı vardır. Toplumsal cinsiyet rollerini yeniden üreten ve bilhassa toplumsal tipolojileri pekiştirici bir rol oynayan masalların bu imajı yaratmasındaki payı göz ardı edilmemelidir. Bir kültür ürünü olarak nitelendirebileceğimiz masallar dinleyicisi olduğu nesillere adeta ‘zihinsel alıştırma’ işlevi görmektedir. Bu alıştırmanın en bariz örneklerinden biri ise, iyi-kötü,

güzel-çirkin gibi karşıt kavramlar ile oluşturulan anlatılarda üvey annelerin konumunun daima çirkin, kötü, cadı, kıskanç sıfatlarında vücut bulmasında görülmektedir. Üvey anneler ayrıca tarihte efsanelere, mitlere, edebiyata ve sinemaya konu olmuş Fransızca’da ‘felakete neden olan kadın’ anlamına gelen “femme fatale” tiplemesinin başrolünde oynayan kadınlardır. Halk nezdinde küçüklükten bu yana anlatılagelen, en fazla bilinen masalların başında Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler, Külkedisi (Sindirella) olduğu aşikârdır. Bu iki masalın altyapısına inildiğinde ise üvey annenin kişiliklerine yüklenen anlamları Kerime, Seher ve Aydan’ın ifadelerinde vücut bulduğunu görmekteyiz;

Üvey anne bu. İyi değildi tabi bize. Külkedisi masalı vardır ya, kendi kızına hiçbir şey yaptırmaz bize yaptırırdı her şeyi. Çocuklar arasında adaletsizlik, eşitsizlik söz konusuydu. O prenesti, ben külkedisi.
(Seher, 42, Akademisyen)

Seher’e üvey annesiyle yaşadığı yıllarda olan ilişkisi sorulduğunda son derece sert, keskin cevaplar alınmakla birlikte üvey annesiyle ilişkisini daha önce değinilen masal karakterleri üzerinden anlatması, masalların zihinlerdeki imajının güçlü etkisini göstermektedir. Ayrıca görüşmecinin konu hakkında soru sorulmamasını rica etmesi üvey annesinin üzerinde bıraktığı travmatik etkinin yoğunluğunu göstermektedir.

Bir başka görüşmeci Kerime ise üvey annesi kendisini istemediği için küçük yaşlardan itibaren yetiştirme yurdunda büyümüştür. Nadir de olsa babasını görmeye gittiğinde üvey annesiyle zorunlu bir iletişim kurmaktadır. Ancak bu ilişki geçmişten bu yana daima psikolojik ve sözlü şiddet barındırmaktadır:

Lisede ben sınava girecektim uyandım, üzerime kapıyı kitledi. İzin vermedi. Yanımda bardak, tabak kırardı. Bana dedi ki ‘sen bu evde babanla yaşamak istiyorsan saçını kestireceksin, sürekli dökülüyor babana diyeceksin ki ben kestirmek istedim.’ Sonra kuaföre gittik, bir kız için en kısa neyse onu yaptık. O günden beri ben hala kuaföre gitmedim. 13 yaşlarımdaydım. (Kerime, 21, Öğrenci)

Şiddet, bireyin psikososyal gelişimine ket vuran ve sonraki dönemlerde de varlığını devam ettiren bir olgudur. Şu anda 21 yaşında olan Kerime’nin 13 yaşlarında üvey anne zoruyla kuaföre götürülmesi ve kendi tabiriyle mümkün olduğunca ‘kısa’ kesilmesi; bir

daha kuaföre adımını atamamasına neden olmuştur. Bu durumun bir çeşit travma yarattığını söylemek mümkündür.

Evlerine her gittiğimde bana kapıda çorabı çıkarttırırdı, sonra ‘hadi banyoya’ derdi. Demek pistim diyordum öyle görüyordu. Benim çok burnum akardı. O zaten bana iyi davranıyorsa mutlaka bir amacı vardır ya babamdan bir şey ister ya dışardakiler ‘bakın işte Kerime’ye iyi davranıyor’ desinler diye. Yani benim için değil, elalem için yapar iyi bir şey yapıyorsa. (Kerime, 21, Öğrenci)

Üvey annemle gerçekten çok sorun yaşadım. Bana ‘orospusun’ falan diyordu. Ben Eskişehir’de büyüdüğüm için Çorum’a geldiğimde şort, etek falan basit şeyler giydiğimde öyle hitap ederdi. O da mutlu değildi hayatından. Kendine bir günah keçisi bulmaya çalıştığını düşünüyorum, o da bendim. Üvey annem bir kere ‘sen hırsızsın sen annenin kızısın’ dedi bana. Ben çok ağlamıştım. (Kerime, 21, Öğrenci)

Kerime’nin bu noktada üvey annesinin de kendi hayatından mutlu olmadığını söylemesi dikkat çekici bir ifadedir. Burada üvey annenin yaşadığı ortamın duygusal atmosferinin nasıl olduğu önemli bir veridir. Bu vesileyle Kerime’ye üvey annesinin çevresiyle olan ilişkilerini, aile yapısı sorulduğunda ‘şiddetin kokusunu hissettiren’ bir ortamdan geldiğini metafor kullanarak ifade etmektedir. Buna göre şiddetin, insan ilişkilerini tahrip ettiği kadar mekanı da tahrip edici bir yönü bulunmaktadır.

Üvey annemin komşusu bir şey silkmiş balkondan. Öyle bir kötü laf dalaşları vardı. Birbirlerine evden bir şeyler fırlatmışlar. Çok şiddete meyilli bir aile. Çok saldırganlar, öyle bir ailede yetişmiş. Annesi kaçarak evlenmiş, ablası kaçarak evlenmiş, kardeşleri kız kaçırdı sonra anlaşıyorlar, boşanıyorlar. Mesela evlerine ben gittim, şiddet kokan bir evdi gerçekten. Maddisizlikten değil. Tek bir kanepe var; ortalık boş, masa yok. Bir şeyler kırık hep dolaplar falan. Bakımsızlıktan değil yani şiddet kokusu hissediliyor. (Kerime, 21, Öğrenci)

Tüm bu faktörlerin şiddet üretici bir ortam yarattığını kabul etmekle birlikte Kerime’ye daha özele inerek üvey annesinin kendisine niçin böyle davrandığına yönelik sorular

sorulduğunda, genç kızın cevabı Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler masalını andırmaktadır. Bu anlamda masallar, kuşaklar boyunca bireylerin zihinlerine çok erken yaşta enjekte edilen söylemler olması dolayısıyla önemlidir.

Bence evde senden daha güzel genç biri olması. Herkes öyle diyor. Daha bakımlı bir kız olması. İşte bir kızın bile olsa bu bir kadının çok hoşuna gitmeyeceği gibi... (Kerime, 21, Öğrenci)

O eksik hissediyor beni görünce. Mesela bir şey oluyor, ben üniversite okuyorum ya kıskanmakla kendini eksik hissetmek arasında o. Aslında kadınların birbirlerine yaptıkları şey bu. Eksik hissederek onu kıskanıyor ve onu kötüleyerek örtmeye çalışıyor... (Kerime, 21, Öğrenci)

Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler masalında, aynaya her gün ‘ayna söyle bana, dünyadaki en güzel kadın kim’ sorusunu soran üvey anne; aynanın bir gün en güzel kadın Pamuk Prenses cevabını vermesi üzerine küplere binmiştir. Bunun üzerine genç kızı çeşitli yollarla zehirleyip yok etmek için elinden geleni yapmıştır. Burada da üvey annenin genç kıza yönelik dil üzerinden şiddet eylemi gerçekleştirdiğine tanık olunmaktadır. Esasen bu durum üvey anne ve kızı arasında duygusal bir bağ oluşmamasına bağlanabilir. Öte yandan kendileriyle biyolojik bir bağ bulunmayan genç kızın; öz annelerinin yaşaması durumu üvey anneler için bir tehlike oluşturmaktadır. Bu noktada kıskançlık duygusunun da devreye girdiğini belirtmek gerekir. Öyle ki bu durum genç kızlara yönelik dil üzerinden gerçekleştirilen herhangi bir olumsuzlaştırma eğiliminin ‘öz annesine’ benzetilerek yapıldığından anlaşılmaktadır. Kerime’nin az önce ifade ettiği; üvey annesinin kendisine söylediği ‘sen annenin kızıydın’ söylemi bu duruma örnektir.

Tülay’ın üvey annesiyle yaşadığı sorunların kaynağı da öz annesiyle olan irtibatını sürdürmesinden dolayıdır:

Üvey annemle sorun yaşıyorum. 1,5 yıldır nişanlıyım ve sürekli tartışıyoruz. Ben susmamayı öğrendim, sustukça baskılıyor çünkü. O da inatçı ben de. Karşı karşıya gelince ister istemez çatışma oluyor. Bir zaman sonra yapmadığım şeyi yapmışım gibi gösterince sinir oluyorum. ‘Bak’ diyorum; ‘ben kendi anneme anlatamadığım şeyleri

sana anlatıyorum bunu gör' diyorum. Annemin kimsesi yok. Ben ister istemez onun ihtiyaçlarını karşılamak durumundayım görüşmek zorundayım. Anneme verdiğim değeri ona vermediğimi sanıyor. Diyorum ona da 'senin kız kardeşin var, ablaların var, en önemlisi babam senin yanında' diyorum. Bana diyor ki 'babam nasıl benim yanımda bana bağırıp çağırıyor.' 'Bunlar olur. Çok normal bir ilişkide' diyorum ama anlamıyor. Annem hasta ya. Ben orda olduğum sürece 17 yaşındaki kardeşimi de götürüyorum anneme. Kopukluk oluyor o zaman. Kıskançlık var da hani söylemiyor. Ben oraya gidince batıyor ona. Oraya gidip ne ihtiyacı varsa karşılıyorum. (Tülay, 24, Öğrenci)

Görüşmecinin 'sustukça baskılıyor' deyişi, şiddet eylemine müdahale edilmediği takdirde kendini tekrarlayan bir davranış olmasıyla aynı anlamı taşımaktadır. Üvey annesine; kendisiyle öz annesinden daha yakın bir bağ kurduğunu söylemesine rağmen üvey anne varlığını bir tehdit olarak algıladığı 'öz anne'ye yönelik kıskançlığını sürdürmektedir. Nitekim biyolojik bir bağ bulunmasa da genç kızın herhangi anlatmak istediği dertlerini dinleyerek ona 'annelik' yapması, başka bir deyişle evde kendisini 'anne' olarak konumlanması; başka bir annenin varlığıyla konumunun sarsılmasına neden olmaktadır. Genç kızın bu şekilde dönem dönem üvey annesiyle olumlu ilişkiler kursa da öz annesini görmeye gittiğinde bu durumun aralarında kopukluk yaratması; üvey annenin hane halkıyla ilişkilerini diğer 'öz' anneyle kıyaslayarak sürdürdüğünü göstermektedir.

Üç kız kardeş olan Tülay'a, kardeşlerinin üvey annesiyle olan ilişkileri sorulduğunda; sorunların kaynağı farklı bir açı kazanmaktadır. Zira burada kız-kardeşler arası şiddette incelenen Tülay'ın üniversite okuduğu gerekçesiyle şehir dışında yaşadığı; ortanca kardeşinin de farklı nedenlerden dolayı şehir dışında olduğunu ve en küçük kız kardeşinin(17) ise üvey annesiyle birlikte yaşadığını belirtmek gerekir.

Babamın ona tavrı var. Ortanca kardeşimde yaşadıklarını onunla yaşamak istemiyor. Hiçbir şekilde arkadaşlarıyla dışarı çıkamaz. Mesela çıkıp bir şeyler içemez. Ne kadar yakın olursa olsun arkadaşına gidemez. O da benim gibi sessizdi ama hem babamın hem üvey annemin baskısı var. Bizim ailede büyük şeylerden tartışılmaz, hep küçük

şeylerden çıkar. Geçen teyzem aradı diyor ki ‘ya Tülay ben işin içinden çıkamıyorum sen ordayken rahatsız ediyorum seni ama haliya meyve suyu dökülmüş’. ‘Ama’ diyor kardeşimde ‘ben dökmedim’ diyor. ‘Ben meyve suyu kutusu gördüm aldım ama leke ordaydı, ben burada içtim. Arası uzak baya’ diye anlatıyor. Yani leke önceden vardı diyor. Halı yıkanmış getirilmiş. Küçük bir şey, alır temizlersin meyve suyu döküldüyse bile. Bundan ne kavga çıkmış evde. İnsanın zoruna gidiyor yani kendi oğlun olsa bu kadar kötülük yapmaz. Özellikle kız kardeşime baskısı var nedenini bir türlü çözemiyorum. (Tülay, 24, Öğrenci)

Tülay’ın ortanca kardeşi daha sonra detaylı inceleneceği üzere; belli bir yaştan sonra erkek arkadaşlarında kalmaya başlayıp, bir süre sonra da tamamen şehir dışına kaçmasıyla toplumun bir genç kız için belirlediği davranış kalıplarını reddeden, aykırı davranan bir genç kızdır. Babanın en küçük kızını bilhassa sosyal alanda sınırlaması, ortanca kızıyla yaşadığı krizleri tekrar yaşamak istememesinden doğmaktadır. Üvey annenin ortanca kız kardeşiyle daha fazla sorun yaşaması; birlikte yaşama zorunluluğunun şiddeti artırdığına yönelik hipotezi doğrular niteliktedir. Esasen mikro bir örnek diyebileceğimiz, meyve suyunun dökülmesi gibi basit bir sorunun evde büyük bir karışıklık çıkarması alanın ortak kullanılmasının yarattığı, şiddetin bir çeşit türevleridir.

Üvey annesi, öz annesi, babası ve üvey kardeşleriyle birlikte yaşayan Aydan’ın hikayesi ise kadının kadına şiddetinin en bariz örneklerini sunmaktadır. Görüşmecinin, mülakatın başında, üvey annesinden ‘o kadın’ diye bahsetmesi ve mülakatın sonuna değin üvey annesine dair hiç ‘anne’ ifadesini kullanmaması öfkesini gözler önüne sermektedir. Aydan’ın verdiği cevaplarda ilk ifade ediş biçimi; ruhsal yönünün ne kadar zedelendiğini açığa vurmaktadır.

Fiziksel olarak şiddet çok görmedim ama sözlü olarak çok görüyorum. Benim babam ikinci evliliğini yaptı (duraksıyor ve gülüyor). O kadınla biz aynı evde yaşıyoruz. Annem de var (ağlamaya başlıyor). (Aydan, 23, Öğrenci)

Genç kızın henüz konuya girer girmez ağlamaya başlaması, ev içi şiddet atmosferinin ne denli yoğun olduğunu habercisidir:

Aynı evde kaldığımız için sürekli beni gözlemler. Her şey benim aleyhime döner. Beni babama karşı kıskırtır. Babam aslında beni çok severdi ama benden sonra o kadından da bir kızı oldu. Artık ben gerçek kızı değilim o gerçek kızı. Benim oturmam kalkmam, eve girip çıkmam, giyimim, elimde ne poşet var; her şey aleyhime dönüyor, gözüne batıyor. Okumamı değil çalışmamı istiyorlar. Burs, kredi ne çıkarsa al diyorlar ama her hareketim batıyor. Kendi paramı kendim harcayabileceğim bir ortam yok. Evimde açılıp oturabileceğim yer bile yok. (Aydan, 23, Öğrenci)

Üvey annenin, genç kızı sürekli bir gözetleme eğilimi içerisinde olması Foucault'un 'panoptikon' kavramını çağrıştırmaktadır. Nasıl ki mahkumlar gözleyeni göremeseler bile bir 'gözetim' altında kuşatılmışlarsa, Aydan'da ev içinde üvey annesinin çemberi içinde kuşatılmıştır. Çamoğlu'nun (2017, s.60) deyiimiyle ailedeki kadınlar birbirlerine polislik/bekçilik etmekte ve bunu yaparlarken kendileri de farkında olmadan baskı altına girip; ataerkil düzeni sürdürmektedirler. Aydan'ın üvey annesinin kendisinin de bir baskı altında olması söylemleri üzerinden ortaya çıkmaktadır:

Rekabeti var annemle kesinlikle. Benim babamın ikinci eşi anneme sürekli 'sen kocanı elinde tutamamışsın' diyordu. Bu yüzden 'ben kocamı elimde tutmak için farklı davranmak zorundayım, senin gibi davranmam' diyordu. Annemle babamın arasında müthiş soğukluk vardı. Babam yani bir söylenseniz üç vuran birisi. Önceden de kavga ederlerdi. (Aydan, 23, Öğrenci)

Kocasını elinde tutmak için 'farklı davranmak zorunda' olduğunu ifade eden kadın; hem kendi davranışlarının bir pragmatik yönde olup kelimenin tam anlamıyla 'samimiyete veya gerçekliğe' dayanmadığını itiraf etmekte hem de eşini 'elinde tutma' çabalarıyla kendi ikincil konumunu pekiştirmektedir. Erkek egemen bir zihniyette erkeğin; karısını elinde tutma gibi bir çabası yoktur. Zira kadının eşinden memnun olmadığı takdirde ikinci bir 'koca' alma ihtimali de yoktur. İlk eşiyle arası 'müthiş soğukluk' içerisinde olan baba, eve ikinci eşi getirmeyi kendisinde hak bulmuştur. Ancak yine de toplumun baskısını üzerinde hissettiği için; kol kırılır yen içinde kalır misali bu durumu ev dışına yansıtmayacaktır:

Biz çok mücadele ettik annemle babam ayrılınsınlar diye. Sırf ‘toplum ne der, karısını kızını attı yeni getirdi’ demesinler diye aynı evdeyiz. Aslında bütün akrabalarımız herhalde ‘başımıza kalırlar’ diye bir şey yapmadılar. Destek olmadılar, hiçbir şey demediler. ‘Aile meselelerine biz karışamayız, girmeyiz’ dediler. Benim öz halam, amcam hala konuşmazlar. Biz kanlı bıçaklı olsak da evin yolunu bilmezler... Dışardan baskı gördü, dışarda yapamadığını bize yaptı zaten. Yani herkes söyledi, ha ona destek veren de çok oldu. Git getir diyen de oldu çok. Amcam bile. En yakınlarımız bile... (Aydan, 23, Öğrenci)

‘Toplum ne der’ deyimi, bireyin davranışlarını baskılayan, kısıtlayan bir unsur olsa da egemen erkeğin yine de güç ve destek alacağı kaynakları olmuştur. Evin olaylarına şahitlik eden akrabaların ‘aile meselelerine girmeyiz’ tavrı, kültürel bir davranıştır. Ailenin mahrem bir alan olması gerekçesiyle, dışarıdan müdahalesi hoş karşılanmamakta; yaşananların karı ile koca arasında kalması gerektiği düşünülmektedir. Ancak müdahale etmemekle birlikte öte yandan Aydan’ın amcaları başta olmak üzere ikinci bir eş için destek verenlerin çok olduğunu belirtmesi, itaat durumunun kamusal bir örüntü içerdiğini ve toplumun bu örüntüyü meşrulaştırmak için örgütlendiğini (Connell, 1998; akt. Yavuz, s. 121) göstermektedir.

Kadınlara tekrar döndüğümüzde, Foucault’un disiplinci iktidarının doğasına göre, “iktidar ilişkiseldir. Bir birey ancak ve ancak birtakım ilişkiler içinde işgal ettiği konum nedeniyle iktidarı elinde tutar” (Stone, 2015, s. 95). Buna göre ikinci eşin; ilk eşe dil üzerinden kurduğu iktidara bakıldığında; “kocanı elinde tutamamışsın” ifadesiyle bir ‘başarısız, yetersiz ve eksik’ oluşun vurgulanmasına, kendisinin ‘kocayı elinde tutması’ ise; ‘başarılı’ oluş öyküsüne dayanmaktadır. Buna göre eve gelen ikinci eş; ilkinde tercih edildiği için bunu bir iktidar aracı olarak kullanmaktadır.

Benim annem genelde sessiz kalan taraf, yapı olarak bunu onlarda biliyor. Sırf bana zarar gelmesin diye susar ama onun da katlanamadığı zamanlar oluyor. Mesela kıskançlık durumu olur. Bizim babamla aynı salonda yanyana oturmamız ile onun için sorun olur. Babam annemin yanına geçip bizimle ilgili bir şey konuşsa bile öyle. Bu yüzden annem hep der ‘benim kendi çocuklarımla ilgili meseleleri

onun yanında konuşma' der. Babama: 'o duymasın' der ama babam bunu yapamaz. Yani elinde artık bir kozu mu var kaybetmek mi istemiyor karşıdaki kişiyi bilmiyorum... İkinci ile ilgileniyor hep. Fiziksel olarak olmadı ama sözel çok oluyordu, biz ilk geldiği zamanlarda çok tartışırdık. Ev yıkılırdı, kapılar çarpılırdı, dolaplar devriliyordu. En ufak bir meseleden dolayı yüzüme kapı çarpmıştı. (Aydan, 23, Öğrenci)

İkinci eşin ev içindeki eylemleri ortada bir kıskançlık duygusu olduğunu doğrulayan eylemlerdir. Nitekim eşinin, ilk eşi ve öz kızıyla yanyana oturmasına katlanamamaktadır. Aydan'ın annesinin sessiz kalan taraf olması evdeki iktidarının zayıf olduğunu göstermektedir. Tekeli elinde tutan ikinci eş ise eşinin de üzerinde baskı kurarak iktidarını sürdürmektedir. Aydan ve annesinin hem evin erkeğinden hem de ikinci eşten şiddet görmesine rağmen bu iktidarın pençesinden kurtulamamaları bizzat ekonomik bir güce sahip olmamalarına bağlanabilir. Ekonomik bir güç bireyin konumunu güçlendirmekle birlikte bağımlılık psikolojisini bir nebze olsun azaltmaktadır. İcbari biçimde evde kalmaları, Aydan'ın daha önce ifade ettiği üzere hiçbir akrabalarının kendilerine sahip çıkmamasıyla da yakından ilişkilidir. Aydan'a tüm bu yaşananların kendisine neler hissettirdiğini sorduğumuzda cevabı şu şekildedir;

Bu zamanda olsaydım, yaşıım büyük olsaydı kendimi heder etmezdim. Psikolojim çok bozuk. Haplarda kullandım. İnsanın içinde bitiyor her şey. Ben küçüktüm, liseden yeni çıkmıştım. Babam birdenbire bıraktı bizi. Toplumda böyle olaylar yaşayan ilk ben değilim ama herkes ayrı ayrı yaşıyordu. Ben aynı yerdeydim. O kadın yüzünden dayaklar yedim. O kadını kabullenmediğimiz için babam da bizi dışladı. Ben babam olduğuna bile inanmıyorum artık 'çocuğum değilsin' gibi şeyler söyledi zamanında. Zorla kabul ettirdi, hala birlikte tutmaya çalışıyor. Böyle bir şerefsizlik yaptı. Yaptı hani annem sustu, her kadın susmaz. Çocukları için sustu. Ve böyle kabul etmişken, ses çıkarmamışken senin hala bizimle derdin ne? Hala onunla iyi geçineceksiniz, yemek yiceksiniz... Ayrı ayrı odalarımız var. Kapımızı kapattığımız zaman babam şöyle bir kapıyı çarpar; 'ayrı ayrı oturuyorsunuz birlikte

oturmuyorsunuz ben gidince siz saç başa mı giriyorsunuz... ' ben okula geliyorum neyse ki nefes alıyorum ama annem hep evde. Ve artık yaşlandı, rahatsız ve akşam olduğu zaman onu zorla salonda tutuyor. Ben şöyle düşünüyorum sevmediği için annemin gözünün önünde işkence yapıyor ve ben bu duruma katlanamıyorum. Bir şey söylediğim zaman da olan bana oluyor... (Aydan, 23, Öğrenci)

Genç kızın haplar kullanması; fiziksel veya duygusal fark etmeksizin her türlü şiddetin verdiği zararı göstermektedir. Bilhassa ruha yönelik saldırılar, psikiyatrik rahatsızlıkları beraberinde getirmiş, duyguları yoğun biçimde örselenmiştir. Aydan ve annesinin her şeyi kabullenmelerine rağmen babasının zoruyla, ikinci eşle birlikte oturmaları ve yemek yemeleri büsbütün çaresizlik içerisinde olduklarının göstergesidir. Ayrıca ev mekanı, birçok birey için sınırsız hareket etme imkanı olmasıyla rahat ve huzurlu bir alan olarak tanımlansa da Aydan ve annesi için durum tam zıttıdır çünkü evin erkeğinin istemediği bir davranışı gerçekleştirdiklerinde; erkekliğin temel referansı sayılan fiziksel bir şiddetle karşı karşıya kalmaktadırlar. ‘O kadın yüzünden dayaklar yediğini’ ifade eden görüşmecinin anlatılarından yola çıkarak; evde iktidarını kuran ikinci eşin, tahakküm kurmak istediği kişilere karşı iktidarının gücünü bu kişilerin en yakınına ve daha büyük iktidar olan kişiye olumsuzlayarak kurduğu söylenebilir. Nitekim kadının; kadın üzerinde bekçilik yaparak baskı kurması ve bunu negatif etki yaratacak bir dille evin erkeğine iletmesi esasen kendilerinin de farkında olmadıkları biçimde ataerki düzeni sürdürmelerine neden olmaktadır.

3.1.2. Kız Kardeşler Arası Şiddet

Kardeş mefhumu, duygusal anlamda yakın bir bağ hissedilen kimselerin birbirlerine karşı hitap olarak kullanılmasının dışında, biyolojik olarak aynı anne-babadan doğan, kan bağı bulunan bireylere söylenen, içinde akrabalık vurgusu barındıran bir ifadedir. Kardeşler arası ilişkiler ile alakalı literatür cinsiyet ayırt etmeksizin, çocuk gelişim veya psikoloji gibi alanlardaki çalışmalarda yaygınlık kazanmış olup, anne-baba tutumlarının kardeşler arasındaki ilişki biçimlerine etkisi, kardeş istismarı gibi başlıklar altında incelenmektedir. Genel olarak bu istismara neden olan faktörler; “gücün kötüye kullanılması, uygun olmayan beklentiler, küçük kardeşin büyük kardeşin sorumluluğunda olması, ebeveyn davranışını model alma, ebeveynlerin kendi sorunları ile bunalmış olması, fiziksel ve

zihinsel hastalıklar, stresle ilgili sorunlar, mağdurun olaylara etkisi, ebeveynlerin etkisiz müdahaleleri, istismar edici davranışın normal olarak görülmesi, öfkenin uygun olmayan bir şekilde dışa vurulması, televizyon ve videoların etkisi” (Kiselica ve Morrill-Richards, 2007; Wiehe, 1997; akt. Işık, 2015, s. 31-32) şeklinde sıralanmaktadır.

Ancak birçok çalışmada istismarın yanında kardeşin bireyin gelişiminde olumlu yönde katkı sağladığına yönelik de bulgular yer almaktadır. Bu bulgulara göre “erken yaştan itibaren çocuklar büyük kardeşlerini gözlemleyip, onların yaptıklarını taklit ederek öğrenmektedirler. Bu şekilde büyük kardeşler, küçük kardeşlerini oyun oynama, oyuncak kullanımı ve fiziksel becerilere dair birçok konuda onları etkileyerek öğretmektedirler” (Cicirelli, 1982, s.267; akt. Demirkıran, 2019, s. 33).

Kardeşlerin birbirleriyle olan ilişkisi düşmanca veya samimi bir yakınlık içerisinde olabilmektedir. İlişkiyi olumlu veya olumsuz bir boyuta taşıyan bu ilişkilerin birkaç önemli müsebbibi altında kardeşler arasındaki yetişmenin eşit koşullar altında olup olmadığı, iki kardeşe yönelik anne-babanın davranış ve tutumlarındaki farklılaşmalar olmaktadır. Nitekim uyumlu, sadık, yakın, düşmanca ve ilgisiz olmak üzere beş farklı kardeş ilişkisi türü inceleyen Gold’e göre birbirlerine karşı sadık ilişkiler geliştiren kardeşleri bir arada tutan temel dayanağın ortak aile geçmişi olduğunu ve bu kardeşlerin bir özelliğinin hayatlarında meydana gelen kötü yaşantılarda birbirlerine yardımcı olduğunu belirtmektedir (Köse, 2003, s.9; akt. Demirkıran, s.48).

Kardeş, bireyin kendi inisiyatifi dışında oluşan olgu olmakla beraber, aynı ortamı paylaşma zorunluluğu bulunan kimsedir. Bu bakımdan bireyin gelişimine anne-babadan sonra en etkili olan aktörlerden birinin kardeş olduğunu söylemek abartılı olmayacaktır. Fakat kardeş kelimesi, yakınlık içeren hisleri her daim barındırmakta mıdır? Bu noktada “Pfouts, kardeş ilişkilerinin diğer insan ilişkilerine oranla daha stresli olabileceğini savunur. Çünkü kardeş ilişkilerinin bir ucunda sevgi diğer ucunda nefret yer alır” (Bryant, 1982, s. 95; akt. Köse, 2003, s. 8).

Kardeşler arası iletişimi cinsiyet özeline indirgeyerek toplumsal boyutuyla ele almaya çalıştığımızda öncelikle kız çocuk sahibi olan ailelerin aynı zamanda bir yük altında bulunduğu atasözleri ve deyimlerle ile ifade edilmiştir. Örneğin ‘bir evde iki kız, biri çuvaldız biri biz’ gibi dile yerleşmiş, alışılmış atasözünün açıklaması bir sözlükte şu şekilde yapılmıştır; “bir evde iki kız olursa her biri bir taraftan aileyi sıkıştırır: Giyim

kuşam ister, çeyiz çemen ister. Onlar istemese bile aile kendini böyle bir sorumluluk altında bilir. Bunun sıkıntısını çeker” (Aksoy, 1988, s. 130). Bu noktada yapılan açıklamanın; kız çocuklarının sosyal yaşam içindeki izdüşümlerini yansıttığını çalışmanın ilerleyen bölümlerinde görülecektir.

Bu bölümde incelenen sekiz görüşmeciden yedisinin birden fazla ablası bulunmaktadır. Bu durum abla-kız kardeş arasındaki ilişkiyi bilhassa yaş özelinde irdeleme avantajı doğurmuştur. Görüşmelere göre kız kardeşler arasında ‘yaşları birbirine en yakın’ olanların daha fazla çatışma yaşadığı tespit edilmiştir. Yaş farkı bulunan kız kardeşlerle de bir savaşımla mevcut fakat ilişkiler çatışmanın sebebi ve çatışma esnasında karşılık verme noktasında farklılaşmaktadır. Kısaca örnek vermek gerekirse, yaşı birbirine yakın kardeşlerin şiddet edimleri hem fiziki hem sözel alanda gerçekleşirken, bu edimlerin kaynağı aynı oda içerisinde dağınık olma, kıyafet paylaşamama gibi nedenlerden doğmaktadır. Bunun bir nedeni ise yaşları yakın olması dolayısı ile her alanda kıyaslama ediminin daha sık gerçekleşmesidir. Kıyaslama, kardeşler arasında bir kıskançlık duygusunu tetiklemektedir. Yaş aralığı daha büyük olan kardeşler ile çatışma ise çalışmanın bulgularına göre daha çok sözel ve duygusal alanlarda yaşanmaktadır. Buna göre büyük olan abla, küçük kız kardeşlerinin özel hayatından eğitim hayatına kadar yaşamının her alanında müdahalede bulunmayı kendilerinde hak bulmaktadırlar. Bu durum bir yaş üzerinden kurulan hegemonyanın göstergesidir.

Çalışmanın bulgularına gelindiğinde ablasıyla ilişkisi en sorunlu olan görüşmeci İdil’dir. Altmış sekiz yaşındaki İdil, mülakat sırasında arasında dört yaş fark bulunan ablasıyla hiç görüşmediğini ve kendisi dünyaya geldiğinde dört yaşındaki ablasının yüzüne yastık koyarak boğmaya çalıştığını anımsayarak ablasının kendisine olan savaşımlarının doğduğu günden itibaren başladığını gözyaşları içerisinde ifade etmiştir. Ayrıca görüşmecinin, mülakatın başında ‘*Abla demiyorum Hanım diyorum*’ diyerek uyarıda bulunması ve ablalığı reddetmesi durumunun vahametini göstermektedir.

Şiddete aile içinde karşılaştım, özellikle ablamla. O beni kardeş olarak benimsemedi. Benim her yaptığıma eleştiride bulundu. Anne babaya hep şikâyet İdil yapıyor diye. Herkes bana ‘İdil başkadır’ der onu kabullenemedi. O bana bi kere bir kızdı odun aldı gözüme giriyordu az daha. Sonra babam ona çok kızınca bir daha fiziksel anlamda dövemedi

ama hep böyle laf sokma var 'sen zaten hep iticisin' diye. Aynı evin içinde biz ayrı kutuplardık. Biz sadece sofraya masasında birleşiyorduk.
(İdil, 68, Emekli)

Fiziksel şiddetin, sözlü ve psikolojik şiddet devamında geldiğini daha önce ifade etmiştik. Bu noktada aile babasının hareket ve tutumu İdil'in sonradan yaşama ihtimali olan fiziki şiddet biçimlerine ket vurmuştur. Bu durum bir ebeveyn olarak gösterilen tavrın kardeşler arasında yaşanacak olası istismar türlerini engellemeye yönelik etkisinde nasıl olumlu bir katkısı olduğunu görmekteyiz. Ancak duygusal şiddetin fiziksel şiddetten farklı olarak, bir özelliği görünmez olmasında yatmaktadır. Bu yüzden küçüklükte olan ilişkilerinin çevre tarafından 'kardeşler arasında olur böyle şeyler' denerek karşılanması ve kendilerini görenlerin 'sizi gören kardeş değil elti sanır' diyerek mizah haline getirilmesi, bireyler tarafından duygusal şiddetin verdiği hasarın görülmediğinin ya da fark edilmediğinin göstergesidir. Nitekim iki kardeş arası yaşanan çatışmalar ve İdil'e göre şiddet edimlerinin en ciddi hali, ablası evlendikten sonra başlamıştır;

Onun ciddiyeti ablam evlendikten sonra başladı. Ben bekardım. Ben ona söyledim. Haremdeki kadınlar bile onun kadar aşağılanmadı. Ben ona söyledim 'yapma şöyle' tabi ki saygı olacak, o senin kocan ama o bana bekarım diye hava yapıyordu 'bekara karı boşamak kolay' diye beni küçümseyici şeyler derdi. Ama hep kocasının hatalarında beni sorumlu tuttu. (İdil, 68, Emekli)

Ben İstanbul'a çalışırken onların yanında kalıyordum. Ben ablama kalırken para vererek kaldım. Bebeğine bakmaya gittim lohusa diye. Halbuki çok kalacak akraba vardı ama annemler öyle uygun gördü. Ben o zamanın parasında, 1976 senesinde ve 200 TL para veriyordum o zaman çok paraydı. Annem derdi ki 'yorgun çalışıp geldin diye ayağını uzatıp oturmıcan ablana yardım edeceksin' diye. İşten gelme durumuma göre sofraya, bulaşık, temizlik yapardım. Kendi ev hanımı olmasına rağmen her şeyi ben yapıyordum. İşten geldim çok sıcak, İstanbul tabi o pantolon içinde çorap unutmuşum haliyle kokar ama onu bana çok acı şekilde söyledi. Tamam benim hatam ama daha üsluplu kırıcı olmadan söyleyebilirdi... Ben yorgansız bile yattım

biliyor musun? (ağlıyor) ve onda da ben suçlu oldum. Ablamın elinde neler çektim bir bilseniz. Kocasını erken yatıyordu yorgan orada nasıl alayım. Bekliyorum bekliyorum getirsin diye. Sabahleyin uyuyan insanın üstüne yorgan atılır mı? Kocasını geçirirken üstüme atıyordu. Ablamın elinde neler yaşadım, benim çok gücüne gitti. Ya bir insan üzölmez mi kardeşin ya. Kabanımı aldım üstümü örttüm yattım napayım... (İdil, 68, Emekli)

Mülakatın bu kısmında görüşmeci duygusal anlamda çok yoğun anlar yaşamıştır. İdil, ablasının maddi düzeyinin evliliğın ilk zamanlarında çok iyi olduğunu fakat aynı dönemde kendi eşiyle maddiyatının kötü olduğunu söylemiştir. Ona göre ablası bu durum üzerinden de kendisini tasalluta uğratmaktadır:

İki kız kardeş gibi oturup da ‘bunu yapalım, şuraya gidelim’ asla öyle bir şey olmadı. O hep tek başına takılır. Bir kere iftardaydık, Ramazan’da herkes sofrada. Televizyonda dini bir şeyler açıktı. Orda dedi ki zengin iki fakiri doyurur cennete gider, fakirde cehenneme. Bu söylenir mi hiç iftarda. (İdil, 68, Emekli)

Görüşmeciye bu sorunun nereden kaynaklandığı ve çocukluktan çıkış noktasında şiddet edimlerinin ileriki dönemlerde de yaşanmasına karşılık annesinin ne tepki verdiğine yönelik sorular sorulmuştur. Alınan cevaplar ise çatışmanın neşetini anlamlandırılması açısından muhtelif fikirlere zemin hazırlamaktadır:

Onun bütün şeysi benim. İstanbul’da halamlarda, teyzemlerde hiç küçük çocuk yoktu. Tek çocuk oydu. 4 sene sonra ben gelince beni kabullenmedi. Ben çocuktum haliyle herkes severdi. Kocasının yaptıkları bütün hatalarını benden çıkardı. Düğüne gidicez haber etti kızının düğününe. Önce inanmadım ama hadi dedim neyse gittik. Oğluyla kızı gördü beni, bana geliyordu ‘aa teyze’ diye. Bir anda döndüler, bende baktım nereye bakıyor diye. Anneleri gitme yanlarına diye işaret ediyor. Beni istemiyorsan niye davet ediyorsun? Hani deseydin gelmene gerek yok o bile gücüne gitmezdi. Çocuklar beni çok severlerken şimdi nefret ediyor. Kızları konuşmuyor Neyse biz gene

gittik ‘hayırlı uğurlu olsun’ dedim geldim. Ondan sonra bardağı taşıran son damla oldu bir daha görüşmedim. (İdil, 68, Emekli)

Görüşmeciye göre anne ve baba tarafında ablası doğana kadar hiç küçük çocuğun olmaması, ablasının bütün ailenin sevgisine mazhar olmasına neden olmuştur. Dört yaşına kadar bütün ilgileri üzerinde toplayan bir kız çocuğu, yeni bir kardeşi olmasıyla bu ilginin dozunun ve anne dahil kendisine olan etkileşimlerin niteliğinin değişmesinin farkına varacaktır. Nitekim dört yaşında henüz akli melekeleri gelişmemiş bir çocuğun kardeşini yastıkla boğmaya çalışması bu farkındalığın yarattığı öfke, hırs ve kıskançlığın sonucudur. İlk çocukların yaşadığı bu içsel sorunların üstesinden gelinmesinde çevrenin, ailenin ve özellikle annenin tutumu önem kazanmaktadır. Bu bağlamda İdil’e annesiyle olan ilişkileri sorulduğunda kendisinin ifadelerine göre ablası annesi üzerinde de söyleme dayalı bir iktidar kurmaktadır ve bu hegemonyasını ‘evlat kayırmacılığına yönelik’ söylemleriyle pekiştirmektedir:

Annem vermezdi tepki. ‘Sen annesin şöyle yapman lazım’ derdim o da bana ‘diyemem’ derdi. ‘Beni sevmiyorsun onları seviyorsun diye burnumdan getiriyor’ derdi. (İdil, 68, Emekli)

Annemin hasta olduğunu dört ay sonra öğrendim. O zaman annem diyormuş ki ‘İdil yapamaz bana bakamaz’ çünkü o benim son halimi bilmiyordu ben ameliyattan önce 10 dakika bile oturamazdım çok kötüydüm. Annem İdil yapamaz dedikçe ‘onu seviyorsun beni sevmiyorsun, beni köle olarak görüyorsun.’ Yahu bir sor nedeni ne. Allah’a havale ediyorum ne halleri varsa görsünler. Sonra işte annemi görmeye gittiğimde kapıyı açmadı. Bak kendi annemin evinde bana kapıyı açmadı. Bir de inkâr ediyor. Ya dedim Amerika gibi bu yapıp yapıp inkâr ediyor bıktım bundan dedim. Artık gırgıra getiriyorum. Yengemin de haberi var. Yengem telefon etti ona telefon açılıyor bana kapıda açılmıyor telefonda. Bende ağır konuştum ‘çok karaktersizmişsin’ diye. Dış kapı her seferinde açılıyor binanın daire kapısını açmıyor. İçerden kendi sesi geliyordu. Ben kendi çocuğumdan utandım biliyor musun? ‘Senin ailen niye böyle bıktım senin ailenden’

derdi ona da bir şey diyemiyordum ama çok ayıp değil mi? (İdil, 68, Emekli)

Annem, babam onu büyük diye şey yaparlardı. Ben napabilirdim ki bizim kuşak böyle antikayız. Biz Çerkes'iz söz büyüklerindir bizde. Çerkes'lerde vardır; evin büyük kızı diye kız olsun oğlan olsun en büyük olan kraldır, kraliçedir. Babam onun bir dediğini iki etmezdi. Herkese egemen olacak. (İdil, 68, Emekli)

İdil'in biz Çerkes'iz söz büyüklerindir, kız da olsa oğlan da olsa kral kraliçedir, bizde büyükler önemlidir demesi ve ailesinin de bu saiklerle ablasına herhangi müdahalede bulunmaması önemli ipuçları vermektedir. Bu nedenle Çerkes'lerde büyüğe karşı atfedilen saygı ve hürmet bir yandan ablasının iktidarı paylaşamamasına neden olabileceğine dair akla soru işareti getirmektedir. Ayrıca İdil, aile çevresindeki yakın akraba ve komşuların, iki kız kardeşin sürekli zıt karakterlerde olduğu yönünde söylemde bulunduklarını ve annenin ablasına 'sen merhametsizsin, İdil senden daha merhametli' diyerek kıyas yaptığını vurgulamıştır. Esasında ablanın kendi aleyhine olan bu kıyaslar, kız kardeşine ve çevresine yönelik öfkesini perçinleştirmiştir. Zira ablanın kişiliğine dair sorgulamalarında 'asla ağlamayan bir kadın' olarak, kendisine merhametsiz sıfatı takılmasında bir bağlantı vardır:

O ağlamaz. O hayatta ağlamaz, ağlasa da kimseye göstermez. O böyle çok güçlüyüm, çok kuvvetliyim. Babam öldüğünde bile ağladığını görmedim. (İdil, 68, Emekli)

Hayatını geniş ailesiyle birlikte bir köyde idame ettiren yirmi üç yaşındaki üniversite öğrencisi Eda, kendisinden iki yaş küçük ve evli kardeşi hakkında aşağıdaki yorumda bulunmuştur:

Kız kardeşim huy olarak bana hiç benzemez. Ben tartışmaya girmem kaçarım ama kardeşimi kaynanam gibi hissediyorum. Kaynanamdan çekmedim ben şimdiden bundan çekiyorum. Çok dalaş ediyor. (Eda, 23, Öğrenci)

Az önce irdelenen İdil Hanım'ın 'çevredekiler sizi elti sanır' söylemi ile Eda'nın 'kaynanam gibi hissediyorum' söylemleri dikkatlerden kaçmamaktadır. Teşbihlerin elti

ve kayınvalide üzerinden yapılması, zihinlerdeki bu tipolojilere karşı imajı açığa çıkarmaktadır. Eda, yaşı yakın olan kız kardeşiyle en çok eşya kullanımı konusunda tartışma yaşamaktadır:

Mesela kız kardeşim benim eşyalarımı sürekli kullanır. Hiçbir şey demem ama bir tek olsun onun küçük bir şeyini alayım tartışma çıkar. Kendi eşyalarını makyaj olsun, parfüm olsun saklar hep. Kilitler, onun gizli dolabı var meşhurdur. Bana diyor ki senin bursun var sen alabilirsin ama ben alamam. Ama benimde parasız kaldığım oluyor. O daha şanslı. Ona babaannem veriyor. Bizim eve para gelince ilk olarak babaanneme geçer. (Eda, 23, Öğrenci)

Kız kardeşiyle arasındaki sorunu bir huy, karakter uyumsuzluğu gören Eda ve ailesi yoğun bir geleneksel kodlar içerisinde yaşamaktadır. Kardeşinin ‘huyu yüzünden’ evlendirildiğini söyleyen görüşmeciye huydan kastının ne olduğu sorulduğunda yaşadıkları bölgenin toplumsal işleyişi konusunda mühim cevaplar alınmıştır;

Kardeşim sorunlu benim. Altıncı sınıftan beri hiç boş durmazdı. ‘Kızın adı çıkacağına canı çıksın daha iyi’ derler. Sevgilisi olurdu. Büyük konuşmayayım da ben bir erkek için kalkıp da babamın başını öne eğdirmem. (Eda, 23, Öğrenci)

Babam bu yüzden evlendirdi onu. Madem görüşüyorsun, ediyorsun vaktin gelmiş dedi. Köydeki yaşama ayak uyduramadığı için göndermek istedi. Adı çıktı. 1-2 defa olsa neyse defalarca yaptı, hiç ders çıkarmadı. Babam çok dövdü. Bizimkiler misafirlikteydi. Kız kardeşim ‘banyoya girecem’ dedi. Girmiş çıkmış haberimiz yok. Orda gitmiş erkek arkadaşıyla görüşmüş. Erkek kardeşim görmüş. Babam geldi kapattı kardeşimi, kitledi odaya, dövdü. Komşu görmüş boğazını sıkmış. (Eda, 23, Öğrenci)

Babaannem dedi ki ‘sen bu yaşında bunları yaptın o zaman evlenmeyi göze almışsın.’ Babaannem de onu hep dövdü, hep bu konulardan. Bizimkiler adı çıkmasın diye ellerinden geleni yaptılar. Bu yüzden okutmadılar evlendirdiler. (Eda, 23, Öğrenci)

Görüldüğü üzere olayın dışında kalan aktörler de toplumsal değerlerin etkisi altındadır ve bölgenin muhafazakâr düşünce ve pratiklerinden nasibini almaktadır. Görüşmecinin ‘ben bir erkek için babamın başını öne eğdirmem, adı çıkacağına canı çıksın’ düşüncesi bölgenin inandığı değerlerini kendisinin de özümsemiş olduğunu ve bu değerlerin uygulayıcısı konumunda bir aktör olduğunu göstermektedir. Bir genç kızın karşı cinsiyle herhangi bir münasebetinden başı öne eğilen babanın olması ve aynı sebepten babaannenin de genç kıza birçok kez fiziksel şiddet uygulaması; aktörlerin davranışlarından yalnızca kendilerinin değil ailelerinin de sorumlu olduğunun belirtisidir. Nitekim genç kızın, değerlere aykırı olarak görülen davranış ve tutumları ailesi tarafından evlendirilmesiyle cezalandırılmıştır. Esas konuya döndüğümüzde ise kız kardeşinin ablasından önce evlenmesi toplum tarafından yadırganmıştır:

Kardeşim bir şey yap dese, hemen yaparım. Ondan istesem hayatta yapmaz. Senin küçüğün evlenecek diye, beni annemle babaannem kenara çekti, konuştu ‘kırılır mısın?’ diye. Yok dedim ne olacak. Bir komşuda bizim misafirlik vardı, o zaman oraya gitmiştik. Allah’ım her komşu geliyor ‘zoruna gitmedi mi onun senden önce evlenmesi? Senden izin istediler mi? Sen ne dedin ilk duyunca?’ falan ben sözü artık babaanneme bırakıyordum. Annem ‘sen istemezsen hiçbir şekilde olmaz’ dediydi. (Eda, 23, Öğrenci)

Bu konu mercek altına alındığında sosyolojik olarak önemli veriler sunmaktadır. Konuyu detaylı irdelemeden önce, görüşmecilerden Melike’ye gelindiğinde kendisi ve ablası arasında neşet eden sorunlarda aynı nedenlerden dolayı kaynaklanmaktadır. Üç kız kardeşi olan Melike’nin en büyük ablası bekâr olup ortanca ablası evlidir. Ayrıca Melike’nin, kendisi de kısa bir zaman içerisinde evlenmeyi istemektedir. Fakat bu noktada ablası sebebiyle arada kalmıştır:

Şuanda da sorun çıktı. Ortanca evlenirken de sorun çıktı. Bizim toplumda evde kalmış algısı var. Büyük ablam diğer ablamla konuşmuş. ‘Önce ben evleneyim, benim bir kısmetim açılsın öyle gitseydin. Ben dururken nasıl evlenmeyi düşünüürsün?’ diye tartıştılar. Zaten adet böyledir. ‘Ben açılışı yapmadan sen yaptın’ onun takıntısı oluştu ablamda. (Melike, 24, Öğrenci)

Ben önce ablamın evlenmesini istiyorum. Evlenmezse yapacak bir şey yok. Ablamla sorun çıkar aramda. Biri 'istemeye geleceğiz' diyor, öbürü 'evlenme' diyor arada kalmak çok kötü. Aramız mutlaka bozulacak hatta benimle konuşmayacak üzülecek de napayım...
(Melike, 24, Öğrenci)

Melike'nin adet olarak tanımladığı yazılı olmayan bir toplumsal kurala göre bir evin genç kızları yaş sırasına göre evlenmelidir. "Adet, topluluklarda yerleşmiş usul, kaide, göreneklerdir" (Yanardağ, 2017, s. 41). Sosyolojik parametreler devreye sokulup, sosyal normlarla alakalı mefhumlara müeyyide gücü perspektifinden bakıldığında göreneğin yerine getirilmemesi durumunda karşılaşılan yaptırım gücü örf, adet, gelenek veya töre kadar kuvvetli değildir. Bu nedenle esasen adet yerine görenek denilmesi daha uygundur. Görenek ise en açık tabirle "öyle düşünülür diye düşündüğümüz ya da öyle söylenir diye söylediğimiz şeyler; öyle yapılır diye yaptığımız şeylerdir" (Gasset, 2019, s.27). İspanyol filozof Gasset'e göre görenekler bizi etkilediği gibi başkalarını da etkilerler (Gasset, 2019). Ayrıca göreneklerin zayıf veya güçlü olarak sınıflandırabileceğini belirten Gasset, toplumsal olan her şeyin bireylerin üstünde bir baskı, zorlama, buyuru (Gasset, s. 240) olduğunu ifade etmektedir. Bu açıklamaların izdüşümleri bilhassa Melike ve Eda'nın söylemlerinde görülmektedir. Bir evde bulunan kızların yaşlarına göre evlenmeleri, toplumda eski zamanlardan beri süregelen bir durumdur. Bu düzene aykırı bir davranış, evin büyük ve evlenmeyen kızı üzerinde 'evde kalmışlık' denilen bir toplumsal baskı durumu oluşturmaktadır. Bu baskı yalnızca kendisine sirayet etmemekte, Melike'nin dillendirdiği biçimde arada kalma durumu yaratmakta ya da Eda'nın bütün komşularının kendisine 'gücüne gitmedi mi' diye sorgulamalarıyla aktörleri zor durumda bırakmaktadır. Fakat her şeye rağmen bir başka dikkat edilmesi gereken husus Eda'nın kardeşinin, ablasından önce evlenmiş olması ve Melike'nin de her şeye rağmen evlenmeyi düşünmesidir. Bu husus göreneğin zamanla zayıfladığını ve hatta miadını doldurma ihtimali olduğunu göstermektedir.

Büyük ablalarıyla bir sorun yaşamayıp kendisinden üç yaş büyük ablasıyla ilişkilerinin sorunlu olduğunu belirten Hicran ise aynı ablasından psikolojik şiddet gördüğünü iddia etmektedir. Yaşanan her iletişim sorununun membaında ise yine 'evlenme' konusu yatmaktadır:

Yaş farkı olan ablamla sorun yaşamıyordum. Sonraki dönemlerde benim bir boy büyük ablamla sorunlar yaşadık. Ablam benim özel hayatıma müdahale etmeye çalışırdı. Bir erkek arkadaşım olduğu anda hemen bahane bulur, kötülemeye kalkışırdı. Onu bana yakıştırmazdı. Ama ben beğeniyordum. Biz bu konuda özellikle çok çatışırdık. Bu söylediklerim eski de değil ergenliğimizden beridir böyle. Dört sene önce karşılaştığım kişiyle bile sürekli manipüle etmeye çalışırdı, yönlendirmeye çalışırdı. İyi niyetli olabilir ama bana psikolojik şiddetti. Yeter dedim ben bu çocukla görüşmek istiyorum. Ben bunu çok düşündüm, canım çok sıkıldı, bunlara çok üzüldüm. Diğer kız kardeşlerimle konuştuğum zaman 'kendi hayatında biri olmadığı için hala evlenmediği için öyle yapıyor' diye düşünüyorlardı ama ben öyle düşünmek istemiyorum. Bana birini yakıştırmazdı. Diğer kız kardeşlerime çok yapmıyor, yaş farkı var aralarında ama bana sürekli yapıyordu. (Hicran, 31, Akademisyen)

Önceden ara ara 'sen kendi hayatına bak' diyordum, içimden küfrediyordum. Ben hiç anlatmazdım görüştüğüm kişiyi. Eleştiri değil de destek beklerken ama hep tam tersi oldu hep ayırmaya çalıştı. Kendi evli olmadığı için böyle yaptığını diyorlar, diğer ablalarım böyle düşünüyor. (Hicran, 31, Akademisyen)

Hicran ve ablasının yaşı toplumun belirlediği kalıp yargılarda esasen evlenmek için geç görülen yaş aralığındadır. Hicran Hanım'ın ablasıyla yaşadığı sorunlar daima bir erkekle ile alakalı sorunlardan kaynaklanması, 'evlenme' konusunun genç kadınların hayatının merkezinde olmasıyla açıklanabilir. Bu aktörlerin bizzat kendisi için böyle olmasa bile; toplum tarafından hatırlatılmaktadır. Nitekim diğer ablaların, sorun yaşandığında 'hala evlenmediği için böyle yapıyor' ifadeleri evliliğin bir kadın üzerinde nasıl baskı oluşturduğunun dışavurumudur.

Görüşmecilerden yirmi dört yaşındaki Tülay, daha önce anne-kız ilişkisine dair açıklamalarda incelenmiş olup, *kadınlarda şiddeti ussallaştırma* başlığında daha detaylı ele alınmıştır. Kısa bir hatırlatma yapmak gerekirse; Tülay'ın öz annesi, annesinin öz babası tarafından iki sene boyunca tecavüze uğramasının akabinde şu anda bakımevinde

kalmaktadır. Tülay’ın babası ise Şiddete meyilli bir adam olmakla beraber bir baŐkasıyla evlenmiŐtir. Kısacası tüm bu süreçlerde  ocuklar Şiddet üretmeye meyilli bir ortamda büyümüŐlerdir. Bu noktada Tülay’ın Şu an yirmi yaşındaki kız kardeşi ailevi sorunlarını küçüklükten bu yana yaşamış ve Şu anda ailesinden ayrı bir Şehirde hayatını idame ettirmektedir. Bu vetireye ergenlik döneminin eklenmesi ise hem kendisi hem de ailesi tarafından muhtelif sorunların yaşanmasına neden olmaktadır:

Kardeşimle çok farklı yapımız var. Kardeşimde küçüklükten gelen sürekli bir aŐlama krizi var. Sürekli agresif, sürekli sinirli, sürekli baŐıran  aŐıran bir tip. İlkokul sürecinde de yleydi. Hep defterlerini yırtar, öğretmenlerine hakaret eder, yalan söylerdi. Çok nemsenmedi. (Tülay, 24, Ğrenci)

Evdeki hengameden aŐlardı kardeşim. Babam anneme Şiddet uyguluyordu biz Şahit olduk. Bıçakla korkuttu. O bıçak kardeşimi çok etkilerdi. Bir de karakol bizim apartmanın altındaydı, komşular bize bir Şey olmasın diye bir olay olduğunda hemen syliyorlardı. Her akşam evde polis vardı her gün polis. (Tülay, 24, Ğrenci)

Kardeşinin ilkokul eğitimi yıllarında sürekli baŐıran  aŐıran, defterlerini yırtan, öğretmenlerine hakaret eden bir  ocuk olması, aile içi yaşanan Şiddetin yansımasıdır.  alıŐmalar ailede kadınlara yönelik Şiddet varsa aynı zamanda çocuklara yönelik Şiddetin de var olduğunu vurgulamaktadır (UNICEF, 2013, s. 31). Annelerine uygulanan Şiddete tanıklık eden ve Şiddetin bizzat yaŐayanı da olan çocuklar için ev; güvenli bir mekan olmaktan çıkıp bilakis korku duyulan bir mekan haline gelmiştir. Görüşmecinin her akşam evde polis olduğunu söylemesi, bu Şiddetin süreklilik hali aldığının ifadesidir. Ancak Tülay’ın ifadeleriyle kardeşinin çok önemsenmemesi yani fiziksel ve duygusal Şiddete uğrayan bir çocuğun ihmal edilmesi, o çocuğun ileriki dönemlerinde Şiddeti hayatının bir parçası haline getirecek olmasının habercisidir;

Ben sürekli affeden, uyumlu yaklaşan biriyim ama kardeşim Şey bir kız; çok alıngan, agresif ve kıskanç. AŞırı agresif. Hiçbir Şekilde bu ses tonuyla konuŐamıyorsun onunla . Bir Şey söylediğinde hemen baŐırır. Tedavi gördü ama ilaçlarını kullanmıyor. Bunun konusu açılınca çok

kızıyor, 'ben deli değilim' diyor, 'siz bana sürekli deli muamelesi yapıyorsunuz' diye. İşin içinden çıkamıyorum. Nişanlımın erkek kardeşiyle görüşüyordu. Nişanlımın ailesi bizim ailemizin nasıl olduğunu bilmiyor, az çok nişanlım bilir. Ben korktum yani anlatır da bizi farklı görürler diye. Bir zaman sonra biz kavga ettiğimizde gitmiş, nişanlıma mesaj atmış, 'sen ablamı bilmiyorsun eve bir sürü erkek atıyor' diye. Ben bunu duyunca, hani bir yabancı yapsa kırar dökersin ama kardeşim yaptı. Ona karşılık vermektense uzun bir süre konuşmadım. Mesaj attı, özür diledi barıştım tabi ama yakın değilim.
(Tülay, 24, Öğrenci)

Kardeşiyle normal düzeyde bir ses tonuyla konuşmadığını söyleyen görüşmeci, esasen şiddetin çocuklar üzerinde yarattığı iletişimde güçlük, ruhsal ve davranışsal bozukluklar gibi etkileri ifade etmektedir. Psikiyatrik tedavi görmesi ise yaşadığı olayların kendi üzerinde bıraktığı derin ve kalıcı izlerin sonucudur. Çocukluğundan beri şiddet ortamında büyüyen çocuk, şiddeti artık 'çözüm' aracı görmektedir. Tüm bu yaşantıların ergenlik döneminde de devam etmesi birey üzerindeki etkileri elbette biraz daha farklılaşacaktır. Nitekim zamanla yaş alan ve reşit olma yolunda ilerleyen birey, çocukluğundaki gibi savunmasız ve bilgisiz olmayacaktır. Ayrıca ergenlik dönemi bireyin dışı merakının daha çok açıldığı ve dış etkilerin ergenler üzerindeki etkisinin daha açık, baskın olduğu dönemdir. Bu dönem ergenlerin aile ve kardeşleri ile eskisine göre biraz daha az zaman geçirdiği ve bireyin sosyal ortamlara ve farklı arkadaş gruplarına daha fazla dahil olmak istediği dönemdir. Kız kardeşi de bu dönemin verdiği düşünsel etkilerle on sekiz yaşına ayak bastığında 'özgürlüğü' vurgulayarak, mutsuz olduğu şiddet ortamından kaçmayı tercih etmiştir:

Mesela tartışırdık, sigara içerdi yine tartışırdık, saçını sıfıra vurdu tartıştık. Saç başa gireriz işte küçük kardeşimle. Ben çok içime attım. Küçük kardeşim zamanla dış görünüşü ile karşı çıkmaya başladı. Babama 'ben özgürüm' diyordu. Gece dışarı çıkıyordu sonra erkek arkadaşı ile kalmaya karar verdi. Erkek arkadaşında kalıyor şu an. Ben üniversite ikideyken Ankara'da evlendi. Düğününe gittik ama hemen boşandı aynı eve gelin gidince. Kafa yapıları da uyuşmayınca. İki

kaynana vardı evin içinde (iki kuma). Kayınbabası kapanmasını istedi kapandı. Tuğçe tembel, çalışmıyor, iş yapmıyor, odadan çıkmıyor diye söylemleri vardı. Engin'i bizden alacak diye. Şimdi bir başka erkek arkadaşında kalıyor. Babamla görüşmüyorlar. (Tülay, 24, Öğrenci)

Tüm bu büyüme sürecinin sonunda genç kız kendisini ifade edemediği, sevgi ve korunma ihtiyacını karşılayamadığı, benlik saygısının bulunmadığı evden kaçmıştır. Saçını sıfıra vurdurmak gibi bir radikal kararı uygulaması ise bu eksikliklerin dışavurumu ya da kendini ifade etme şeklidir. Nitekim babasından gördüğü şiddete ilk direniş biçimi dış görünüşü üzerinden olmuştur. Ayrıca görüşmecinin ifadelerinden bu direniş ve reddetme biçimlerinin aşamalı bir şekilde ilerlediği de dikkate değer bir husustur. Önce dış görünüşü üzerinden isyan bayrağını açan genç kız, zamanla geceleri dışarı çıkmaya başlamakta, daha sonra erkek arkadaşında kalmasının akabinde evinden uzak bir şehre gidip tamamıyla bağını koparmıştır. Ancak toplumun gelenek, örf, adet baskısının aile ve birey üzerinde yoğun hissedildiği bir ortamda(Mardin) genç kızın ailesiyle olan bağlarını tamamen koparışı elbette kolay olmamıştır:

Babama bir zamandan sonra 'babanız size niye sahip çıkmıyor sizin geleneğiniz göreneğiniz yok mu?' diyorlardı. O da tam şeyde patlak verdi ama yanlışlıkla oldu. Tamam, babam çok şiddete meyillidir de bir kavga tartışma esnasında bileğine yanlışlıkla sert biçimde bastı. Gitti, babamı polise şikayet etti. Mahkemeye çıkarttı babamı. İşinden olmak üzereydi, akraba yoluyla çıkmadı. Ama bu süreçte babamın eli kolu çok bağlandı. Şu an başka birinde kalıyor kardeşim. Babama karşı nefreti var. İkinci annemi, kabullenemedi onları. Sürekli çatıştı aralarında. Bu seferde babam boşanmaktan korkmuştu, hatası oldu. Dul kalma düşüncesi vardı sanki. İkinci eşini bu yüzden çok ön plana aldı. (Tülay, 24, Öğrenci)

Kız kardeşim ortancayla çok saç başa girdik. Ben YGS'ye girecektim, babam ameliyatlıydı hastanede yatıyor. Babaannemde kalıyordu ortanca kardeşim. Geldi tartıştık. Camları indirdi, her şeyi kırdı. 'Ben babamı şikayet edecem' diyor. Ben diyorum 'ya adam canıyla

cebelleşiyor. ' O zaman saç başa girdik. Babamdan ilgi bekledi babam onu veremedi. (Tülay, 24, Öğrenci)

Babasına karşı çevreden gelen 'sizin geleneğiniz göreneğiniz yok mu' tepkileri bir baskı unsuru olarak bireye varlığını hissettirmiştir. Ayrıca burada iktidar ve gücün yer değiştirdiğine tanık olunmaktadır. Daha önce eşi ve çocuklarına şiddet uygulayan baba, kızının devletin daha üst organlarına yani 'baba iktidarından' daha üst bir güce müracaat etmesiyle işinden olma tehlikesi yaşamış ve artık 'eli kolu bağlanmış'tır. Böylece genç kız bireylerin üstünde mütehakkim konumda olan devletin hukuk ve güvenlik unsurlarıyla babasının şiddet edimlerini uysallaştırmıştır. Ve elbette tüm bu süreçlerin genç kıza verdiği psikolojik zarar sevgi ihtiyacını karşılayamayan babasına karşı nefret duygusuyla sonuçlanmıştır. Kısacası, evlilik içindeki çatışmaları kapsayan ailenin duygusal havası ile kardeşler arasındaki ilişki niteliği arasında bağlantı bulunmaktadır (Dunn, 1992, s. 3-4; akt. Kılıçaslan, 2001, s. 41). Tülay'ın kız kardeşiyle arasında çıkan çatışmalar da evlerinin şiddet içerikli atmosferinden beslenmektedir.

Abla ve kız kardeş arasındaki anlaşmazlık noktalarından birisi de küçük kardeşin deneyim, tecrübe yönünden zayıf görülmesidir. Buna göre hata yapma potansiyeli yüksek olan tecrübesiz kardeşe yol göstermek için onun hayatını etkileyecek her alanda müdahalede bulunmak da 'olması gereken' bir davranış olarak görülmektedir. Bu şekilde kendilerinin yaptığı hataları kardeşinin yapmasını istememektedirler. Abla konumunda olan Tülin, kardeşinin iletişim kurmasını istemediği erkeklere yönelik 'ben anlarım, ben çok gördüm bunlardan' ifadesiyle adeta hayati bir tecrübeyi vurgulayarak 'insan sarrafı' görünümü vermektedir. Ancak kardeşi, ablasını dinlemediği için çatışmaların sonu gelmemektedir:

Mine çok inatçı hep kavga ediyoruz hep. Çok rezil bir kız. Ben öyle diyorum beğenmez, yanlışlar ona hep doğru gelir. Ben ona diyorum 'bak bu doğru.' O zaman ona göre yanlış. Mesela konuştuğu erkekler. Şerefsizler ben anlarım bak diyorum 'bunlarla konuşma' diyorum, ben çok gördüm bunlardan. Ben kaç kere gittim, anneme söyledim o zaman çok kavga ettik. Elbisesini giydiğimde çok kızar. Muş'un kızların hep elbise için kavga ederler. Ver diyorum vermiyor bende izin istemiyorum alıyorum kavga çıkıyor. (Tülin, 27, Ün. Mezunu)

Üç ablası bulunan Selda da yalnızca ortanca ablasından çekindiğini dile getirmektedir. Üç ablanın da evli olduğu bu ailede ortanca ablanın, diğer kız kardeşleriyle de iletişimi olumsuz bir eğilim taşımaktadır:

Üç abla var, en küçüğü benim. Ablalarım ile iyiyim aslında da bir ablamla pekiyi değilimdir, diğerleriyle iyiyim. O ablam baskın, çok baskın açıkçası sözleriyle döven insan. Çekiniyorum ondan. (Selda, 23, Öğrenci)

O bayağı bir sinirli baskın. Hepsi bana karşı yapıyor. Herhalde en küçük benim diye. Bütün ablalarımın algıları bana açık. Hepsi evli. Eve gelirler otururuz. Bir şey olur, o ara laf atar. Aslında ekonomik açıdan çok fazla kavga ediyorlar, 'senin durumun şöyle, senin eşinin ekonomik durumu böyle' falan o şekilde çok çekişme oluyor. Aralarında fark var o konuda. Ben 'her şeyleri alabiliyorum şunları alabiliyorum sen alamıyorsun' falan diyorlar. Ortanca yapıyor hep. Kıyafet zaten en çok. Maviden 400 TL'ye şunu aldım. Şunu yaptım bu hiç hoşuma gitmez. Açıkçası aslında o da başta öyle değildi de eşinin ortamı o şekilde olduğu için o da ister istemez onlara ayak uydurdu. Bizim hiç hoşumuza gitmiyor bunlar. Ben derim 'tamam ne belirtiyorsun anladık şunu şu kadara almışsın.' Dedim ya bilmiyorum çevresel. Hala gelir 'şu kadar makyaj malzemesi aldım şu kadara aldım...' (Selda, 23, Öğrenci)

Selda'nın 'bütün ablalarımın algıları bana açık' söyleminin zemininde ailenin en küçük bireyi olması yatmaktadır. Ancak diğer ablalar ile arasındaki gerilimli ilişkide ortanca ablasının ön plana çıkması, kendisini daha detaylı irdelememiz gerektiğini göstermektedir. Dikkatleri çeken bir husus, ortanca ablasının evlenmeden önceki yaşamında yine ekonomik kaynaklı faktörlerin merkezde olmasıdır:

Hepimiz aynı şeyleri gördük ama o ilk üniversiteye giden ablam olduğu için daha farklı. Maddi açıdan çok sıkıntı çekmiş. Tek başına çalıştı, kazandı ama ailem ona hiçbir şekilde yardımcı olamadılar. Ablam tek başına gitti çalıştı. Okurken tek başına yaptı her şeyi. Sürekli söylenir

mesela anne babamla sıkıntı olur bir şey olur, 'bizim dönemimizde bunları niye yapmadınız' der. Onlar evlatlarınız sadece o ikisi sanki diye baskı yapar. Aslında o yapamadığı şeyler depresiflik yaptı onda.
(Selda, 23, Öğrenci)

Ortanca ablanın ailede üniversiteye giden ilk çocuk olması bir yandan kardeşler arasında kendisinin statüsünü yükseltirken, diğer yandan bu sürecin ailesinin maddi anlamda zorluk çektiği dönemlere dek gelmesi kendisinde bir yıpranmışlık hissi yaratmıştır. Kendisinden sonra gelen kardeşlerinin üniversiteyi maddi anlamda rahat bir süreçte okuması, ortanca ablada 'ayrımcılık' yapıldığına dair öfke içerikli duygularını yeşertmektedir. Bu, ailede vuku bulan herhangi bir durumda söylediği sözlerden anlaşılmaktadır; 'bizim zamanımızda bunları niye yapmadınız, sadece o ikisi mi evlat' söylemi esasında ailenin evlatlarını eşit şartlar altında yetiştirmediğine yönelik düşüncelerin dile dökülmüş halidir.

'Sen şunu yapamazsın bizim zamanımızda böyleydi, şunu yapıyorduk' falan filan ben direk çekiniyorum. O yüzden diğer ablalarımın paylaşıyorum. Ya o ablamın öyle yapma sebebinin geçmişle alakalı olduğunu düşünüyoruz. Bizden kaynaklı gibi yani ona da aynı şekilde davranıldı. Okuyor aslında o da okudu, ikinci bölüm okuyor. Mesela diyor ki 'bir şeylere bulaşma o hataları ben yaptım sen yapmayacaksın.' Şöyle bir şey kendisi evli şu an. Evliliği en büyük pişmanlığı. 'İş sahibi olamadım' diye. O da diyor ki 'sende aynı şekilde bir yerlere gider konuşur evlenirsen böyle olursun. En azından şu okulu derslerini bitir, uzak dur' diye. (Selda, 23, Öğrenci)

Ablamın şiddet sözleri var. Bir ara bir çocukla konuşuyordum dedi ki - müzisyen kendisi.- 'Tabi canım sen anca gide gide müzisyene gidersin canım benim' demişti. Hep iğneleyici konuşma yapar. Hani normal konuşur gibi ama alttan alttan laf sokar. Hatta ablamın evine ilk defa gittiydim o gün. Onun yüzünden bıraktım çocuğu. Ablam mesajı gördü. Onu görmesiyle geldi, beni odaya çekti 'kim o?' diye, 'okuyor mu, şu an erken değil mi?' falan. 'Kimin aracılığıyla tanıştın, konuştun?' falan. Sonra benim ağzımla aldı telefonu çocuğa mesaj attı, ayrıldı.

'Senle konuşmak istemiyorum derslerime çalışacağım mesaj atma' falan yazdı. Çocuğun okumadığını duyunca çıldırdı. O hep der ki 'eğitim açısından dengin olsun nolursa olsun' der. (Selda, 23, Öğrenci)

İş sahibi olmadan evlendiği için bunu bir hata olarak gören ortanca abla tam da bu noktada kız kardeşinin özel hayatına müdahale etmekle kalmayıp, son kararı kendisi vermektedir.

Toplam yedi kız kardeşten en küçüğü olan Serra da önceki görüşmelere benzer biçimde küçük kardeşlerin yakındığı aynı konulardan muzdariptir. Otuz dört yaşına gelmesine rağmen, kendisinin çocuk gibi görülmesinden rahatsızlık duyduğunu belirten görüşmecinin bütün ablalarının evli olup kendisinin bekâr olması ve anne babalarının hayatta olmaması önemli bir veridir. Serra'nın hikayesine geçmeden önce evlenip boşanan ve tekrar evlenen ablasının diğer kız kardeşlerinden aldığı tepki yine özel hayata müdahale noktasında zuhur etmiştir:

Tekrar evlenen ablam, diğer ablalarımın şiddet gördü; 'neden evleniyorsun neden yapıyorsun?' diye. O ablama hepsi taraf aldılar. 'İki kızın var, evlenme' diye. Çok kötü küfürler yiyordu evlendi diye. Hiç konuşmayan bile vardı bu da bir baskı. (Serra, 34, Akademisyen)

Oldukça kalabalık ve muhafazakar bir muhitte yetişen kadınlar, kız kardeşlerinin tek başına aldığı evlenme kararına tepki koyarak, bireysel iradeye karşı çıkmışlardır. Bu demek oluyor ki daha önce gördüğümüz örneklerdeki gibi davranışlardan sorumlu olan yalnızca anne, baba veya babaanne değildir. Bu kişiler hayatta olmadıklarında yetke evin diğer büyük bireylerine geçmektedir. Ancak bu durum yaşı daha küçük olan kız kardeşler için rahatsızlık vericidir:

Abla kardeş şeyleri herhalde ya 'şunu niye giydin bunu niye böyle yaptın.' En küçüğüyle aramda dokuz yaş fark var. Beni hep koruma altına alıyorlar. Kaç yaşına geldim hala beni çocuk gibi görüyorlar. Hani bir karar alıyorsun, desteklediklerini hiç görmedim hep sürekli bir şekilde olumsuz şey yaparlar. (Serra, 34, Akademisyen)

Mükemmel anlaştığımı söylemem ama atsan atılmaz satsan satılmaz hani seviyorum da. Kimisiyle hahaha gülerim diğeriyle 'kendine iyi bak Allaha emanet ol.' (Serra, 34, Akademisyen)

Serra Hanım'ın dillendirdiği mevzularda ablalarının kimisiyle gülüp eğlenirken kimi ablasıyla ise soğuk olmasıyla ablaları arasındaki iletişim dağılımının eşit olmadığını görmekteyiz. Görüşmeciye göre bunun nedeni, en küçüğüyle dahi arasında dokuz yaş fark olmasının yarattığı kuşak farkıdır:

Bence kuşak farkımız var. En büyüğü anne gibi davranıyor ama ondan sonraki gelenin de dini boyutu çok yüksek; biraz kontrol manyağı. Kontrol etme var aşırı. (Serra, 34, Akademisyen)

Bir sene önce birisiyle görüşüyordum. Batman'a gittik, ben hemen söylerim ablalara söyledim gittiğimi. Ablamlar kendi içlerinde kurgulayıp bu çocuğun beni kullanmaya yönelik hareketleri olduğunu konusunda beni sürekli uyarıp bağırıp çağırdılar ama sonuç itibariyle gitmişim oraya. Bir ablam onu bulmuş, faceden mesaj attı. Ben ondan sonra ablamla konuşmadım. Bana bağıırıyordu. Hani ben 14 yaşında kız değilim ki bunu kaldıracıyım. Böyle bir hayata müdahale de bir şiddet. Şu an görüşüyoruz ablamla ama eskisi kadar bir şey anlatmıyorum özelimi paylaşmıyorum. (Serra, 34, Akademisyen)

En büyük ablanın 'anne' gibi davranması ve en küçük olan Serra Hanım'ın kendisini çocuk gibi gördüklerini söylemesi kardeşler arasındaki hiyerarşinin yaşa göre sıralandığının karinesidir. Ancak ablalarının bu şekilde müdahalesini kaldıramadığını ifade eden görüşmeci, kendisine yapılanları zül saymaktadır ve kız kardeşler arasındaki ilişkiye zarar vermektedir. Nitekim, görüşmeci yaşadıklarından sonra bir daha ablalarıyla özel hayatını paylaşmama yönünde bir karar almıştır:

Birbirleri arasında da sorun var. İkinci ablam hastalıktan kontrol şeyinden dolayı. Göğüs kanseri. Dini boyutu çok çok yükseldi hani sonrasında da müdahalecilik boyutu var herkesin hayatına. Sonra kendini çekti. Benim mesela her şeyimi bilmek ister ama kendisi Ankara'dan Elâzığ'a gelir kimsenin haberi olmaz, hiçbir şey söylemez. Araba alır söylemez, ev alırlar söylemez. Şöyle düşünürüm hasta olduğu için bu hastalığın ona nazar değdiği için öyle olduğunu düşünüyor. Maddi durumu yerinde, evliliği iyi, çocuğu var. Bu yüzden

hasta oldum kafası var bu yüzden söylemiyor. Ama şunu da diyorum ben kardeşinim. Bana da mı? Söyleme gereksinimi duymuyor. Bana iması olmadı ama başkasından geldiğine dair konuşma yaptık ama öyle düşünen bana da düşünür. (Serra, 34, Akademisyen)

Serra Hanım, ikinci ablasının önceleri herkesin hayatına müdahale edip sonrasında kendisini geriye çekmesiyle iletişimi azaltmasının nedenini ablasının kanser olmasına bağlamaktadır. Görüşmecinin serdettiği mesele, uzun vadeli ve etkili hastalıkların bir hasta üzerinde nasıl ve hangi psikososyal sorunlar oluşturduğu konusunda düşündürmektedir. Nitekim ciddi rahatsızlıklar, hastada kaygı, endişe gibi olumsuz ruhsal bozuklukları meydana getirebileceği gibi bu süreçte hastanın; hastalığı nasıl anlamlandırdığı da önem arz etmektedir. Kanser hastalarının, hastalık sürecinde hastalığın niçin kendi başına geldiğini düşünme gibi çeşitli sorgulamalara girişip maneviyat ve anlam arama çabaları olduğu birçok çalışmada (Bağ, 2013, s. 113) ifade edilmiştir. Bilvesile Serra'nın ablası başına gelen bu olayın nazar olduğunu düşünmekte ve bu nedenle kendisi muhitiyle olan sosyal ilişkilerini azaltmıştır. Ablalar arası ortaya çıkan çeşitli sorunlar çeşitli dargınlıkları, küslükleri meydana getirdiğini söyleyen görüşmeci, son kertede durumun değiştiğini söylemiştir:

Şu an herkes konuşuyor o da nasıl oldu, bizim genel toplumda vardır ya bu birisi ölünce ortaya gelinir, bir araya gelinir o zaman bağışlama affetme çıktı. Eniştem vefat etti erken ölümdü. O ölümden birleştiler gidince barıştılar. (Serra, 34, Akademisyen)

Bu noktada Serra, esasında 'kardeş(ler)in' bireye psikolojik anlamda olan olumlu katkılarını göstermektedir. Yetişkinlik döneminde kimi evlilik kimi iş sebebinden yolların ayrılmasıyla azalan sosyal iletişimin beraberinde meydana gelen şahsi meseleler araya küslük getirse de ölüm gibi zor zamanlar bu küslüğü ortadan kaldırmaktadır.

Kız kardeşler arası kadının kadına şiddetine yönelik genel bir değerlendirme yapıldığında çatışmaya neden olan faktörlerden en fazla evlilik konusu ve erkek arkadaşlara yönelik olanlarıdır. Hatta karşılıklı şiddet edimleri sonrası uzlaşılan parametrelerin sağlanması bu faktörlerde daha zor ve uzun vadeli olmaktadır. Bu ikisi dışında eşya paylaşamama veya ailevi sorunlar gibi meselelerde kız kardeşler çoğunlukla aynı ortamı paylaştıkları için yaşadığı çatışmadan sonra uzlaşma yolu bulmak zorundalardır. Ancak bilhassa belli bir

yaşa gelip de evlenmeyen ablaların; kız kardeşlerinin evlenme ihtimalleri üzerinde kurdukları baskı, kız çocuklarının hangi amaçlarla, nasıl yetiştirildiklerine dair sorgulamaları gün yüzüne çıkarmaktadır. Nitekim toplumu genel bir gözlemlemeye tabii tuttuğumuzda erkek kardeşler arası böyle bir çekişmenin yaşandığına şahit olmak; kız kardeşler kadar fazla olmayacaktır. Öyle ki ‘evde kalmış’ tabiri evlenmeyen erkekler için değil; kadınlar için muadildir. Hatta evlenmemek bir erkek için seçim iken; kadın için ‘seçilmemiş’ gibi bir algı yaratılmıştır. Çünkü “toplumun geleneksel olarak kadın için öngördüğü yazgı evliliklidir. Günümüzde hala kadınların çoğu evlidir, evlenip ayrılmıştır ya da evlenmediği için üzüntü duymaktadır” (Beauvoir, 2019, s. 153). Toplumun her bir alanına sirayet eden bu anlayış nihayetinde kız kardeşler arasında da yerini bir çatışma sebebi olarak almıştır. Nitekim toplumun kendilerine öngördüğü bu yazgı, bütün hayatları boyunca zihinlerini meşgul etmektedir.

3.1.3. Kayınvalide -Gelin Arasında Şiddet

Kaynana ile gelin çatışması, Doğu ve Asya toplumlarında daha baskın olmak üzere hem dünya çapında klişeleşmiş bir olgu hem de Yunan mitolojisinde dahi yerini almakla insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Örneğin Yunan mitolojisinde Tanrıça olan Afrodit’in oğlu Eros, ismi Psyche adında çok güzel bir kıza aşık olmasıyla insanların Tanrıça Afrodit’e tapınmayı bırakıp bu güzel kıza yönelmesinin Afrodit’i çok öfkeliendirmesi ve onunla yapılması çok zor olan çeşitli güç işler vererek uğraşması efsanesi çok tanınmış hikayedir. Kaynana ve gelin arasındaki bitmek bilmeyen muharebeler çeşitli ülkelerde araştırma konusu olmuştur. Örneğin “Kadir ve ark. (akt. Karakaş Uslu, 2019, s. 16), Pakistan’ın Karachi kentinde yaptıkları araştırmada, kayınvalidelerin hane içi konularda karar verme, aile büyüklüğü ve aile planlaması gibi konulardaki bakış açılarını ve oğluna, geline karşı olan yaklaşımlarını incelemişlerdir. Sonuç olarak, kayınvalidenin ev içi kararlara, çocuk yapıp yapmama veya kaç çocuk olması gerektiğine dair hane içi konularda eşlerin kararlarına müdahale ettiğini belirtmişlerdir.” Japon kültürünü derinlemesine inceleyen Bozkurt Güvenç Japonya’da gelin ve kaynana arasındaki anlaşmazlığın olağan sayıldığını söyler. Ayrıca evlenen Japon kadınlarının “kocasının ana-babasına bakmak ve koca soyuna çocuk doğurmak gibi iki temel görevi vardır” (Güvenç, 2002, s. 212). Çin’de ise “Çinli bir kadın, eşine, çocuklarına ve eşinin ailesine hizmet etmenin yanı sıra evliliğin ilk yıllarından itibaren

eşinden çok kayınvalidesiyle vakit geçirmek zorundadır. Çin’de yaşlılık önemli bir erdem olarak görüldüğü için yaşlılar gündelik pratiklerle ilgili kuralları belirleme hakkına sahiptir. Yaşlılara tanınan bu ayrıcalık, onların gelinleri üzerinde kurdukları otoriter ve baskıcı tavırları meşrulaştırmaktadır” (Yan Du, 2013, s. 178; akt. Kaya, 2019, s.191).

Türkiye’de ise durum yukarıda anlatılanlardan çok farklı değildir. Nitekim ‘gelin çiçek, her dediği gerçek; kaynana yılan, her dediği yalan’ , ‘gelinin dini yok, kaynananın imanı’ ‘kaynana pamuk ipliği olup raftan düşse gelinin başını yarar’ gibi atasözleri gündelik yaşamda karşılığını bulmaktadır. ‘Sorsana Bizi Sevmiş mi?’ kitabında İstanbul’a yerleşen yabancıların gözünden İstanbul analizini yapan Deniz Bağrıaçık; aslında çalışmasında binevi Türk toplumunun da değerlendirmesini yapmaktadır. Kaynana-gelin gibi aile ilişkilerine dair birçok anekdot bulunan kitapta; görüştüğü yabancıların Türklerin aile içi ile ilgili görüşlerinde şu satırlara yer verir; “Onlara göre kaynanalık statüsü bir türlü evlilik içi ‘mobbing’ gibi işlemektedir! Ailelerin çocukları üzerindeki baskı ve tahakkümleri, onların evlilikleri üzerinde de devam eder. Kadınlar bu kez de kadınlar tarafından şiddet görürler” (Bağrıaçık, 2017, s. 176).

Gelin- kaynana ilişkisi toplumda, bu çatışmayı bizzat yaşayan kişiler için bazen sonu boşanmaya varacak kadar bir gerginlik unsuru iken dışarıdakiler için ise espri malzemesi haline gelmektedir. Hatta dizi, film ve çeşitli programlarıyla medya sürekli bir biçimde bu durumdan nemalanmaktadır. Çalışmanın bu kısmında sekiz görüşme değerlendirilmeye alınmıştır. Bu görüşmecilerin bir kısmı bir gelin olarak kayınvalidesiyle bizzat sorun yaşayan kimseler iken bir kısmı da bu ikili çatışmaya ablası, annesi veya kız kardeşi üzerinden tanık olan kimselerdir.

1989 yılında evlenmesinin hemen ardından kalabalık bir geniş aileye gelin giden Sultan’ın hikâyesi yoksulluk ve kadına şiddetin güçlü bir şekilde karşılıklı bir etkileşim ağı içinde olduğunu gözler önüne sermektedir. Ancak yoksul olan kayınvalidesi veya yaşadığı mekân değil; Sultan’ın bizzat kendisidir:

Kaynanamın çok şiddeti oldu. ‘Benim kocam kazanıyor, siz yiyorsunuz’ derdi. Ne zaman başladı, benim çocuğum doğduktan sonra. Artık üç kişi olunca, nüfus çoğalınca zoruna gitmeye başladı. Mesela iki çocuğu vardı dört onlar iki de bekâr bir de biz işe yetişemiyorduk. Ben eve geldiğimde ‘birdiniz iki oldunuz.’ Çocuk doğurdum, ‘ikiydiniz üç

oldunuz’ diyordu hep. E eşimin işi olmadığından masrafları kendimiz karşılayamıyorduk ki. Maddi durumları çok iyiydi kaynanamın. Her şeyleri vardı. Var olduğu halde kilitliyordu dolaplara. (Sultan, 47, Ev hanımı)

Kayınvalidesinin ‘birdiniz iki oldunuz, ikiydiniz üç oldunuz’ şeklinde sarf ettiği sözler duygusal, sözlü ve ekonomik şiddetin içiçe geçmiş olduğunu göstermektedir. Evlendiği dönemde Sultan’ın eşinin bir işi olmaması ekonomik anlamda aileye bağımlılık durumu yaratmıştır. Bir arada yaşayan bireylerin bilhassa ekonomik durumunun aile içindeki hiyerarşik konumunu katı bir şekilde belirlediğini, Sultan’ın kayınvalidesinin diğer dört gelinine yaklaşımdan anlaşılmaktadır:

Bir tane eltimle bir görümcem dışardaydı. O eltim arada gelirdi görümcem geldiğinde... Kaynanam onun da diğer eltimin çocuklarına da süt alırdı benim gözümün önünde. Benim çocuğuma vermezdi.(ağlamaya başlıyor) O yaşta süt veremedim, çayla bisküviyle besliyordum çocuğu onların çocukları süt içerken. Onların kocaları çalışıyordu, kimi tarlada çiftçilikte biri de subaydı. Ondan onun çocuklarına veriyordu. (Sultan, 47, Ev hanımı)

Burada aile içindeki diğer kadınların eşleri çalışsa da kendileri de Sultan gibi ev hanımıdır ancak eşlerinin çalışıyor olma durumlarından ötürü kendileri ve çocukları kayınvalidenin herhangi ikramından yararlanabilmektedir. Sultan’ın anlattıklarına göre gün içinde dışarıda dolaşan eşi, evin gelirine hiçbir katkısı olmasa da eve geldiğinde işsizliği ile alakalı herhangi bir sorun yaşamamaktadır. Ancak kendisine yansıtılmayan bu huzursuzluk halinin cezası özel alanın içine hapsolan eşi ve çocuğundan çıkartılmaktadır. Bu durum fiziki şiddete kadar gitmiştir:

Bir kere kova fırlattı bana. Demir kovaydı, yan gelmeseydim kafama geçerdi o. Hatta eltim bağırdı ‘sen neydiyon sen ne ettiğinin farkında mısın’ diye. O da oğullarının çamaşırlarını dahi bize yıkatırdı. Çamaşırın lekesi çıkmamış, bundan niye çıkmadı diye kafama fırlattı kovayı. (Sultan, 47, Ev hanımı)

Diğer eltilerimden bir Sabiha'ya yaptı bir bana. Songül, Funda, Aysel'e hiç bir şey yapmadı. Aysel'in kocasının özgürlüğü vardı, mesleği vardı dışardaydı. Onlar dışarda yaşıyordu. Fundanın kocası da en küçükleri. En son çocuk diye kıyamıyordu. Songülgin de aylığı vardı. Olan bir bana bir Sabiha'ya oldu. (Sultan, 47, Ev hanımı)

Sabiha'ya da kötü davranılıyor, çünkü eşinin işi kendi ailesine bağlıdır. Çiftçilik yaptığı tarlaların sahibinin annesi olması yine bir ekonomik bağımlılık durumunu ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca kayınvalidenin, yetişkin oğullarının çamaşırlarını Sultan ve Sabiha'ya yıkatması ve bunu onların görevi olarak görmesi bir sömürme/sömürülme ilişkisinin varlığına işaret etmektedir. Nitekim Sultan bunu bir 'hizmetçilik' olarak değerlendirmektedir:

Kendi evimde de vardı ki aynı hizmetçilik. İş yapacaktım, kalabalıktı hepsi. Aynı abimler evli, gelinler var bir oturuyorlardı. Sırf o gelinler laf etmesin diye kendi evime gidemezdim. Bak kocaya vardı da geçinemedi dicekler diye laf çıkarırlardı o yüzden dönemedim. Saygısız idare etmedi diye. Bir gönlüm git diyordu öbür gönlüm otur diyordu. (Sultan, 47, Ev hanımı)

O zamanki devire göre taa otuz iki sene önce normal geliyordu, şimdi görüyorum hiçte değilmiş kendi kendime etmişim. O zaman küçük yerde ilçedeydik. Herkes aynıydı 'gelin gittin iş buyuracaklar yapacaksınız' derlerdi. Şimdi öyle değil ki. Şimdi gelinlerin elinde ekonomik özgürlük var. Benimde elimde bir maaşım olsa aynı evde yaşar mıydım hiç? Gelinsen yapacaksın katlanacaksın öyle anlayış var. Kocandan önce, kaynanan ne derse o olacak diyordu kendi babam. 'Benim kapıma getirme kaynananı ele güne rezil ettirme' diyordu. (Sultan, 47, Ev hanımı)

Toplumda belirlenen katı cinsiyet şemaları ve ailede içindeki kadının rolüne dair kurallar kadında ikilem bir ruh hali yaratmıştır. Bir gönlü git, öbür gönlü otur diyen Sultan'ın aslında varacağı sonuç çoktan bellidir. Zira her türlü sosyal güvenceden yoksunluk ve kadının kendi ailesinden dahi destek alamama durumu neticede bir pasiflik durumu oluşturacaktır. Bir başka deyişle bağımlılık, zorunluluğu doğurmaktadır. Bunun bir

örneği Sultan'ın kendisini şimdiki gelinlerle kıyaslarken sarf ettiği cümlelerde görülmektedir. Ona göre ekonomik özgürlüğü, maaşı olan bir gelin kayınvalidesiyle aynı evde yaşamaz nitekim ekonomik anlamda bağımlı olmadığı için bir zorunluluğu da bulunmaz. Bir başka dikkati çeken husus ise Sultan'ın babasının 'kocandan önce kaynanan ne derse o' ifadesinde kayınvalidenin konumunun ne kadar güçlü olduğunu göstermektedir. Ayrıca yine bir babanın 'benim kapıma kaynananı getirme, ele güne rezil etme' ikazı, gelin olan kızına yerini, konumunu hatırlatmasıdır. Buna göre kendisine gelin rolü atfedilen kadın, gelin olmanın verdiği sorumlulukları bilmesi ve kayınvalidesini hoşnut etmesi gerekmektedir. Aksi takdirde kayınvalidenin, gelinin babasına şikayete gitmesi; kadının(gelinin) sosyal rollerin dışına çıktığı anlamına geldiği için ele karşı(toplum) utanç kaynağı haline gelmektedir. Böylelikle kayınvalidesine boyun eğmek zorunda kalan kadın çaresiz kalmayı öğrenmiş ve uyumlu ilişkiler geliştirmeye çalışmaktan başka yolu yoktur. Bu nedenle kendisine yapılanlara karşı susmayı da öğrenecektir aksi takdirde yaşanılanlar eşine farklı bir şekilde aksettirilecektir:

Hiçbir şey demiyordum öbür odaya mutfığa giderdim. Bir kere 'madem evlendirmeseydin işini bulsaydı da öyle evlendirseydin' dedim. Üç gün küstü. Bir daha da demedim bir şey. O küstükten sonra bir de kendi kendine kavga çıkartıp kocama kışkırttıydı beni. Ben şurda yattım garip kuş gibi iki kupa çay vermediler de çorba vermediler de şikâyet ettiydi ki vermiştim kocama yanlış söyledi, tavır aldı bana kocamda.
(Sultan, 47, Ev hanımı)

Sultan'ın kayınvalidesinin otoritesinin yalnızca gelinlerine değil oğulları üzerinde de hakim olması konuya yeni açılımlar sunmaktadır. Buna göre kayınvalidenin karakteristik yapısını değerlendirirken; dönemin sosyo-kültürel ve ekonomik yapısı, kentleşme, sanayileşme, Almanya'ya yönelik olan işçi göçleri gibi ele alınması gereken geniş bir çerçeve ile karşılaşmaktayız:

Çok kıskanç bir kadın, evde sürekli otoriteyi kendisi kurmak istiyordu. Para bende güç bende, bütün izinler ondan alınır. Oğulları bile yatmaya izin alırlardı, kaç yaşında adamlar. Ondan habersiz hiçbir şey alınmazdı eve. Aslında sebebi eşi yurtdışında yaşadı onun. İşçi olarak gitmiş kayınbabam Almanya'ya tam 45 sene. Herhâlde ondan erkek

gibi. Ama dedemiz yurtdışından geldikten sonra, hâkimiyeti kaybedince yenilgiyi kabullenemedi. Başka türlü şiddeti başladı bu sefer. ‘Az yiğin herifi buldunuz yiyorsunuz ona aldırtyorsunuz’ diye yediğimiz her şey batardı gözüne. Kayınbabama da şiddet gösterirdi. ‘Herkes şura gitti ben gidemezdin sen dışardayken ben böyleydin’ der dururdu... Önce babamızla tehdit ediyordu ‘babanız gelince kızar eder ona söylerim’ der dururdu. O gelince kendi yaptı.. (Sultan, 47, Ev hanımı)

Evin asıl reisinin kırk beş sene yurtdışında bulunması, hane halkı üzerinde hâkimiyet kurma yetkesinin kadına devredilmesi ile sonuçlanmıştır. Arıkan, ülke çapında aile içinde hiyerarşik düzendeki değişikliklere yol açan bu durumu şöyle değerlendirmektedir: “sanayileşme ile birlikte ortaya çıkan yetersiz kentleşme ve bunun sonucu olarak yurt dışına işçi olarak gitme olanaklarının artması, öncelikle kırsal kesim erkeklerini kente ve yurt dışına çekerken geride kalan kadın nüfusu erkeklerden boşalan tarımsal faaliyetleri de (örneğin, kendi tarlasında ya, da bahçesinde daha fazla miktarda çalışma ve kadın gezici tarım işçiliği gibi) üstlenmek zorunda kalmış, aynı zamanda ailelerinin de reisi olmuşlardır. Böylelikle karşımıza ‘kadın reisli’ aileler çıkmıştır. Aslında bu kategori kadınları, Nermin Abadan-Unat’ın deyişiyle ‘Değişen Kırsal Kesimin Kadınları’ olarak nitelendirebiliriz” (Arıkan, 1988, s. 1-2). Bu kadınların birçoğu otoritesini eril kimliğe bürünerek, gelinleri üzerinde ataerki nitelikli bir hegemonya kurarak yönetmektedir. Şiddet davranışı Sultan’ın kayınvalidesinde en çok yönetme erkini eline almak isteğinden doğmaktadır. Bunu da evin ve hayatının her alanında göstermektedir. Böylelikle iktidar alanları arttıkça da hükmetme alanları genişlemiştir. İktidarını ise tarlaların ve evin başında olmasıyla kazanmıştır:

O kendi eltilerine görümcelerine de huzur vermezdi onların anlattıklarına göre... benim kocam kazanıyordu mantığı vardı işte. Kendi malı olarak görüyordu çiftliği. (Sultan, 47, Ev hanımı)

Kayınvalidesinden şiddet gören yalnızca Sultan değildir. Şiddetin farklı türleri farklı nedenlere dayalı olarak gerçekleşse de bütün gelinlerin yaşadığı ortak nokta; herhangi bir durumda vuku bulan sorunda eşlerine şikayet edilmeleridir. Eşlerine şikayet edildiklerinde ise alacakları karşılığı bilen kadınlar otoriteye karşı gelemeyince

bastırdıkları öfkelerini başka türlü davranış kalıpları geliştirerek atmaya çalışmışlardır ve bu öfkeyi dışa atış biçimi gizli yollarla gerçekleştirmiştir:

Ben yeni evliydim. Songül’le kaynanam kavga etmişti. Kaynanamın 30-40 civciv vardı arka bahçede. Songül sırf ona kızdığı için bilerek arka camı açık koymuş, kedi bütün civcivleri boğmuş yemiş. Onun vebalini nasıl ödersin şimdi. Bardakları kırardı, tabakları kırardı. Hele Aysel. Kayınbabama biz makarna kesip koyduyduk. Adam ta oralardan aradı ‘ya bu torbanın makarnaların içinde toplu iğneler var ne yaptınız’ diye. Şok olduk koşa koşa Aysel’in kaldığı odaya gittik baktık da yere düşmüş küçük iğneler vardı. O koymuş düşünebiliyon mu? (Sultan, 47, Ev hanımı)

Şiddete yönelimli bir iktidar, kendi ortamındaki kurbanlara yaptıkları eylemlerde ‘gizli, saklı’ olma zorunluluğu vermektedir. İktidara direniş, bedelleri ağır olacağından doğrudan yüzyüze gerçekleştirilememektedir. Bu nedenle kadınlar, gizli biçimde ve gerekirse yöneldiği kişi ve nesnelere ciddi zarar verecek olsa dahi farklı yollarla şiddete başvurmuşlardır.

Sultan’a komşularının kendilerine yönelik hal ve hareketleri sorulduğunda ise komşuların da denetim aygıtı işlevi gördüğünü söylemek mümkündür:

Komşular biliyorlardı resmen çanak tutuyorlardı. Haber ediyorlardı. Kayınvalidem evde yokken karşı komşu kaynanama her şeyi söylüyordu Camdan takiplerdi bizi, gelinlere şu geldi şu kapıyı çaldı açtılar açmadılar. Kaynanam emir veriyordu onlara bir yere gitmeden önce. Haber verirdi ‘ben gidiyom diye göz kulak olun gelinlere’ diye. (Sultan, 47, Ev hanımı)

‘Sen yokken Almanya’dayken küçük oğlanı almadılar çok dışarda kaldı’ demiş salak. O oğlunun yüzünden çok kavga çıktı evde ödevini yapamazdı. Yap dedin mi kavga çıkardı. (Sultan, 47, Ev hanımı)

İktidar kavramını tek yönlü biçimde yalnızca siyasi iktidara indirgemeyen Foucault’un, kavramını mikro yönleriyle ele alması konu açısından yeni açılımlar sunmaktadır.

Foucault'ya göre iktidar tek bir yerde işlemez, her yerdedir. Komşular da bu şiddet çemberinin etrafındadır.

“Smith’in yorumuyla Foucault’nun disiplinci iktidarı, düzenleme, denetleme ve gözetim teknolojileri ile bütünleşiktir... Bu yeni disiplinci iktidar üç denetim tipinden oluşur: Gözetleme, normalleştirme ve sına. Foucault, buradaki gözetleme kipinin en iyi örneği olarak İngiliz düşünür ve sosyal reformcu Jeremy Bentham’ın ideal hapishane olarak tasarladığı Panoptikon’unu kullanır” (Canpolat, 2005, s. 132; akt. Velioğlu Metin, 2019, s. 478). Hücrede kalanların gözetmeni, yani iktidar olan gözü göremedikleri bu yapı davranışları ehlileştirme işlevi görmektedir.

Bu noktada kadınları ehlileştirme görevini üstüne alan bir yapı da kadın komşular olmuştur. Kadını, dişil gözlüyor fakat bu denetim, gözetleme kaynağını erilden alan bir dişil gözdür. Ataerkil sistemdeki eril denetim, kendisi olmadığında otoritesini bir başka kadınlara aktarmaktadır. Yani, bulgulardan örneklendiği üzere ilk olarak erkeğin denetiminde olan bir yapı, önce kayınvalideye devrediliyor, ardından kayınvalide otoritesinin de yerinde olmadığı zamanlar denetimi komşu kadınlar devralmaktadır.

Beş yıllık evli olan Öykü’nün eşinin ailesi uzun süredir İstanbul’da yaşamaktadır. Farklı şehirlerde yaşasalar da evliliğin ilk zamanlarından itibaren sorun yaşamaya başlamıştır:

Kayınvalidemle haşır neşir değilim. Yaşadığımız olaylardan sonra görüşmeyi kestim. Mesela ilk nişanlanacağımız zaman Abdullah anne babasını hiç aramaz dinlemezdi. Biz nişanlandığımız zaman hep dediler bana ‘senin sayende abimizi görüyoruz, oğlumuzu görüyoruz geliyor’ diyorlardı bu cümleleri çok duydum mesela. Biz yurtdışına yerleştik ya mesela Abdullah onları hiç aramazdı ama ben arardım. Bu sefer Abdullah hiç aramayınca sinirini benden çıkarırlardı sanki ben aratmıyormuşum gibi. Bu sefer ben döndüm yurtdışından karnım burnumda, kaynanam beni aradı saydırdı da saydırdı ağza hiç gelemeyecek laflar. Orda benim sancılar başladı stres, bunalım. Hastaneye geldim, eşimi aradım; ‘napiyorsan yap şu anneni ara’ dedim. ‘Neden böyle yapıyor? Ben mi sana arama diyorum, niye aramıyorsun anneni?’ dedim. Ondan sonra ben küstüm aramadım artık o da beni aramıyor. Eşim önceden de aramazdı huyu öyle. Beni

görmeye gelirdi nişanlanınca. Gelince annesini de görmeye gelirdi, o arada samimi bulmuşlar herhâlde. Sonra da aramayınca benden buldular. Ağzına ne geldiyse saydırdı. Ondan sonra ben zaten tamamıyla kestim. Bu sefer kaynanam ben hizmetçiymişim gibi davranmaya başladı; şunu yap bunu yap onu yap. Ta ki kayınpederim gözümü açasıya kadar. O gün 'süpürgeyi getir de şurayı süpür' dedi hani süpürür müsün yardım eder misin diye değil. Orda kayınpederim 'senin işin burası senin kendi işini kendin yap' dedi. Sonra gözüm açıldı. (Öykü, 28, Ev hanımı)

Kayınvalidesinin, Öykü'ye davranışları oğlu üzerinden şekillenmiştir. Öykü'ye göre eşi kendi ailesine karşı evlenmeden önce de yapısından ötürü soğuktur. Fakat evlilikten sonra da eşinin bu huyunu sürdürmesi günah keçisi olarak, kayınvalidesi tarafından okların Öykü'ye yönelik hedef alınmasına sebep olmuştur. Ayrıca bu ilişkide kayınpederin gelinine karşı tutumu olumlu bir çizgideyken, kayınvalide gelinine, Öykü'nün deyimiyle kendisine 'hizmetçisiymiş' gibi davranmaktadır. Hizmetçilik, bulaşık, çamaşır gibi ev işi yapma üzerinden gelişen söylemler bilhassa gelin ve kayınvalide ilişkisi içerisinde zuhur etmektedir. Bunun bir nedeni ideal bir gelin adayı algısının ev işi yapması gerektiği, kayınvalidesine, kayınpederine ve eşine hizmet yapması gerektiği yönünde olmasıdır. Öykü ve kayınvalidesi farklı şehirlerde yaşasalar da bir araya gelindiğinde yakındığı konu yine aynıdır:

Ondan sonra görümceler, eltiler bir aradaydık yemekteydik. Herkes oturuyor, her şeyi bütün işleri ben yapıyordum. Sonra 'niye herkes oturuyor ben yapıyorum ya' dedim. Bu defa komşular arasında farklı şeyler duydum. Şuradaki bardağı şuradan alıp oraya koymuyormuşum da, burnum havadaymışım da, kimseyi beğenmiyormuşum da. Bir de Kürtçe bilmiyordum ben anlamıyordum, sonradan tercüme etti bana başkası sağ olsun. Ha dedim demek öyle, yapmayayım da öyle görsün yapmamak nedir. Ondan sonra onu da yapmamaya başladım, iş güç yapmayı bıraktım. Gidiyorum, görüyorum, geri dönüyorum. O da beklentisini indirdi artık. Bende o beklentiyi vermiyorum ona artık. (Öykü, 28, Ev hanımı)

Kayınvalidenin gelinini şikayet ederken dillendirdiği ‘ şu bardağı şurdan alıp oraya koymuyor’ söylemi zihnindeki gelin imajı hakkında ipucu vermektedir. Buna göre gelin ‘bir iş söylenmeden yapan, eli çabuk olması gereken’ kimsedir. Ancak Öykü’nün kayınvalidesinin diğer iki geliniyle ilişkileri olumludur:

Küçük eltimle araları çok iyi. Uzaktalar, pek yakın olmadıkları için canımlı cicimli arada görüşürler hediyeleşirler. Arada bir kenardan bana laf atar ‘sende çalış senin de paran olsun.’ Diyorum ‘he he.’ Çalışan eltimle daha çok iyi. Mesela o kayınvalideme para veriyor, ‘kadınsın ihtiyacın oluyor’ onu kullanıyor. Beni hiç sevmiyor. Gittiğimde diyor ‘aa bunu bak Ebrar almıştı aa Enise para vermişti de ben şunu yaptım.’ Alttan alttan veriyor bana hani ‘onlar yapıyor sende yap’ dedi. Bende o gönlü bırakmadı ki hediye alayım. (Öykü, 28, Ev hanımı)

Değişen zamanla birlikte artık toplumun öngördüğü ideal kadın tipi hem çalışan hem de evliliğini başarılı bir şekilde yürüten kadındır. Buna göre Öykü’nün kayınvalidesinin çalışan gelinleriyle ilişkileri iyidir. Ayrıca bu gelinlerin kendisine para ve hediye vermesinden hoşnuttur ve Öykü’ye bu alanda sürekli imada bulunmaktadır.

Henüz altı aylık evli olan 23 yaşındaki Banu ise söylediği ilk cümleden bir toplumsal sindirilmişlik haline gelen kaynana-gelin ilişkilerine dair ipucu vermektedir:

Gelin kaynana olmadı bizim daha yeniyiz ilerde olur belki. Ama çok sert bir kadındır, otoriterdir. Öyle kavga atışma olmadı hani benim kayınvalidem ‘şunu yap Banu dediğinde ben yaparım.’ Yapmazsam kötü oluruz tabi. Dört görümce iki eltim var. Bir eltim biraz fena aile içinde herkes söylüyor; fitneci dedikoducudur, eşim yakın olmamı istemiyor. (Banu, 23, Ev hanımı)

Banu’ya göre şu anda kayınvalidesiyle bir sorun yaşamasa da bu ilerde de yaşamayacağı anlamına gelmemektedir. İleride çatışma olması muhtemel, çünkü kaynana ve gelin ilişkisi pamuk ipliğine bağlıdır ve gayet olağandır. Banu, ‘şunu yap dediğinde ben yaparım’ ifadesiyle otoriteyi en başından kabul eden bir gelindir. Zira kayınvalidesinin isteklerini yerine getirmezse, kendisinin deyimiyle ‘tabii kötü olunacaktır’.

Banu hanıma göre kaynana ve gelin arasındaki çatışmaların en büyük sebebi aynı evde yaşamaları olmaktadır. Ancak bu konuda alışılmışın dışında bir tanıklığını aktarıyor:

Teyzem oğlunu evlendirdiği zaman aynı evde oturmak istedi. Biz o zaman çok dedik, 'bak gelin ve kaynana aynı evde olmaz, bir olamazlar, gelin kabul etse de ilerde böyle olmaz' dedik. Bunların bir süre sonra kavgaları arttı. Noldu? Evlerini ayırmak zorunda kaldılar ama kırıldılar. Şimdi diyor ki 'keşke en başta ayrı yapsaymışım.' Aynı evde eşinle, çocuklarınla bir geçinemediğin oluyor. Bak ben dört sene dışarda kaldım üniversiteyi bitirdim, eve geldim. Olmadı, o dengeyi tutturamadım. Annenle, ailenle sürekli çatışıyorsun. Annemle çoktu. Ben onu öyle yapma diyordum o yapıyor, aynı evde gitmiyor. Aslında teyzemin oğlu arayı bulmaya çalışmış annesine demiş 'benim karım öyledir böyledir' övmüş. Karısına demiş; 'annem şöyle böyle' ama yine olmadı. Mesela kız diyor ki 'ben telefonla konuşurken beni dinliyor.' Teyzemde diyor ki 'ben asla öyle bir şey yapmadım. Yapmam.' Yengem geç kalkıyor mesela bir de benim teyzem şöyle biri kahve yapar önüne götürür 'aman kızım sen kalkma ben yaparım, hallederim, çayını kahveni koyarım diyen biri.' Yengem de diyor ki 'çok bunaltıyor beni.' 'Ben bu kadar ilgi sevmem, bu kadar üstüme gelmesin çok bunaltıyorum sıkılıyorum' diyor. İşte aynı eve olunca saçmalıyorlar yani (gülüyor).

(Banu, 23, Ev hanımı)

Literatürün çok büyük kısmı kayınvalide ile gelinin aynı mekanı paylaşmaları durumunda bir iktidar ve güç mücadelesi içine girdikleri konusunda hemfikirdir. Ancak Banu'nun anlattıklarında sorun çok daha farklı konularda kaynaklanmaktadır. Kayınvalide konumunda olan teyzesi, gelinine hizmet eden, ayağına kahve götüren biridir. Fakat evin özel bir yaşam alanı olduğunu düşündüğümüzde aynı çatı altında yaşayan kimseler için evde her bireyin kendine ait 'özel alan'ı mevcuttur. Dolayısıyla bu özel alanlara dışarıdan gelen herhangi bir müdahale bireyleri rahatsız edecektir. Bu evde gelin, geç kalkmaktadır fakat kayınvalidesi ile birlikte yaşadığı için bu durum sorun teşkil etmektedir. Aynı çatı altında sürdürülen yaşam, sınırlı bir alan olma özelliğine sahip olduğu için çeşitli yanlış anlaşılımları da beraberinde getirmektedir. Örneğin gelinin, telefonla konuşurken

kendisinin dinlendiğini iddia edip; karşı tarafın ise böyle bir şeyi asla yapmadığını vurgulaması bu sınırlılığın, darlığın getirdiği bir sonuçtur. Görüşmecilerden Serra Hanım da ablasının evliliği hakkında Banu’yla aynı fikirlere sahiptir:

Kayınvalidenin yüzü nasıl desem; şirret kadın. Sözlü zaten var şiddeti ablama. Yaşattıkları yetiyor. Ablamın tek hatası bence, evin üstüne ev olmaz Doğu’da bu var. Ailesinin yanında yaşlı ailesi var, kabul etmek ayrı bir durum yaşamak ayrı bir durum. Bende evlenirsem eşimin annesine anne demeyi çok isterim tabi ama kabul etmekle yaşamak çok çok farklı. Birlikte yaşamak sıkıntılı yani. (Serra,34, Akademisyen)

Kaynana-gelin hakkında mülakat yapılan görüşmecilerin bir diğer kısmını ise küçüklüğünden bu yana annesi ile babaannesinin ilişkilerine tanık olan böylelikle zihinlerindeki ‘kaynana’ imajını henüz küçük yaşta birebir babaanneleri üzerinden inşa eden genç kızlar oluşturmaktadır. Anneleri üzerinde deneyimledikleri, gözlemledikleri her bir yaşantı esasen algılamalarına bağlı olarak kısır döngüyü ya inşa edecek olan taraf ya da bu sarmalı yıkacak olan taraf olacaklardır. Kadınların toplumsal kişiliklerini geliştirdikleri ilk yer başta genelde aile ve özelde bilhassa anne yanı olduğu düşünülürse konunun ehemmiyeti artmaktadır. Bulgularda Bengü’nün dillendirdiği sorunlar aşağıdaki şekilde olmuştur:

Annemle babaannem arasında çok şey yaşadık. Aynı eve gelin gelmiş annem. Benim şaşırdığım şey babaannemde aynı şeyleri görmüş ama o da yaşıyordu. Uyuyoruz. Gelin diye annemin uyanması için bir şeyler yaparmış. Toplam dört gelini var. İlk yengem çekmiş baya sonra ayrılmışlar. Sonra annem gelip çekiyor ayrı eve çıkıyorlar. Bir tane amcamın eşi en küçük yengem o çok kavga edermiş yapısı gereği. Ev hanımıydı. Sürekli kavga ederlermiş. Şu an herkes gayet iyi. Ama şu an bence yaşlılığın verdiği şey var. Eski güçlü otoritesi yok, gençliğinde çok aktif kavgalı kadınmış. Şimdi artık yaşlandı. Ama bu sefer hâkimiyeti diliyle kurmaya çalışıyor. Bir şey yapacağız ‘yok yapma’ der. Fiziksel yapamadığını dille yapıyor. Annem her şeyiyle ilgilenirdi. Ama mesela kadın arkasını bir dönsün hemen söylenmeye başladılar annem üzülürdü. Ortada somut bir şey yok. Annem banyosunu yaptırır,

yemeğini yedirir ama en ufak şeylerde küfüre varırdı. (Bengü, 24, Akademisyen)

Bengü'ye göre geçmişte yaşanan sorunlara rağmen şu an babaannesinin bütün gelinleriyle iyi olmasının sebebi yaşlanmasıdır fakat babaanne yaşlılıkta da otorite kurmaya çalışmaktadır. Buna göre gençliğinde çok aktif biçimde kavgalı olan bir kayınvalide; iktidarının sarsıldığını ve hâkimiyetinin azaldığını hissetmektedir. Bu nedenle otorite biçimi değişiklik gösterip, son hâkimiyet dil üzerinden kurulmaya çalışılmaktadır.

Melike'nin hikayesi ise diğer görüşmecilerde aşına olunan bir çizgide ilerlemektedir. Evdeki diğer tüm bireylere bakmak dahil iş yükünün ağır olması açısından zorluk çeken annesi bir yana, babaannesinin annesine zulmetme sebebi olarak, görüşmeci dikkat çekici bir ifade kullanmaktadır:

Babaannem düşmüştü, ayağı kırılmıştı ameliyat oldu o zamandan çok yaşlandı. Annem çok çekmiş ondan. Annemle babaannem akrabalar. Babam askerdeyken hamileymiş annem. Çok ağır işler yaptırıyormuş dokuz aylık hamileyken. Yemek bile yedirmiyormuş, annesinin evi yakınmış oraya gidip yiyip geliyormuş annem. Küçük amcamlara bakmış, yıkamış, giydirmiş, yedirmiş içirmiş. Mesela bize çok farklı halamın çocuklarına çok farklıydı. (Melike, 24, Akademisyen)

Annem babaannemin akrabası olduğu için sanki kendisininmiş gibi hani çok zulmetmiş. Diğer yengelerimde dışardan çok karşı gelmişler de onlara bir şey yapmıyormuş. Ama annem her istediğini yapmış. Halamın çocuklarının ellerine doldurur ama bana bir şey vermezdi. (Melike, 24, Akademisyen)

Melike'nin 'kendisininmiş gibi hani zulmetmiş' söylemi güçlü ve ezilen konumdaki ilişkiler ağına farklı bir bakış imkânı sunmaktadır. Buna göre ezilen ve dezavantajlı konumda olan kadının kimliği bastırılmış ve hiçe sayılmıştır. Aile dışarısından gelen diğer gelinlere daha yumuşak davranan kayınvalide akrabası olan gelinine, bu özelliğinden dolayı kötü davranmayı hak bulmuştur. Geline yönelik davranış biçimleri noktasında Bilge'nin ablası üzerinden tanık olduğu olaylar da irdelenmeye değer husustur:

Ablamın kayınvalidesi mesela görümcesi var ablamın üç çocuğu var. Ama kendi kızının çocuklarına bakmaya gider ama asla ablama gelmez. Nedenini anlayamıyoruz. Atıyorum eniştem hasta olduğunda gelir, çorbasını kaynatır, arar ama ablamı hiç aramaz hasta olsa da. Kayınvalide evlenmeden önce çok istiyordu, birbirlerine karşı inanılmaz bir tutum var ‘şu kızım şu oğlum’ diye. Gelin elkızıdır, bunu çok yapıyorlar. Mesela ablama geliyor, ‘Sibel dolapta yemek var mı?’ diyor, yiyip içiyor sonra onu koltuğun üzerine bırakıp gidiyor hiçbir şeye dokunmadan. Elkızı olduğunu düşünüyorlar sebebini bunu düşünüyorum. (Bilge, 26, Akademisyen)

Eve gelin olarak gelen kadının ‘elkızı’ olarak görülmesinin egzogami türünde gerçekleştirilen evliliklerde yaygın olduğunu söylemek mümkündür. Bilge’nin ‘birbirlerine karşı tutumu var, şu kızım şu oğlum’ diyerek vurguladığı bu hususun beraberinde kayınvalidenin eve gelip yemek yedikten sonra hiçbir şeye dokunmaması binevi geline ailenin dışından olduğunu ve bizatihi ‘gelin’liğin görevinin kayınvalidesine hizmet etmek olduğunu hatırlatmadır.

Görüşmelere farklılık katan bir başka katılımcı ise yirmi beş sene önce Türkiye’den Suudi Arabistan’a gelin giden Tülin’in annesinin hikayesidir. Buna göre Türk olduğu için istenmeyen gelin kendisini ömür boyu etkileyecek ciddi yaptırımlarla karşı karşıya kalmıştır:

Annemin kaynanası hiçbir zaman sevmedi annemi. Çamaşır makinesi vardı mesela hiçbir zaman kullandırmadı. Kendi eliyle yıkattırırdı düşünsene makine var ama kadın eliyle yıkıyor, hep çok dayak yiyordu. Annem hala affetmiyor. ‘Allah rahmet etmesin’ diyor. ‘Biz onu Türkiye’den getirdik o orospudur’ derdi. Onlar yurtdışında yaşıyor Araplardı. Türkiye’den hiç gelin istememiş. Türkiye kadınları öyledir şöyledir namussuzdur dedi hep. (Tülin, 27, Üniversite mezunu)

Verileri tarihsel ve kültürel bağlamlarından koparmadığımızda on beş sene önceki Arabistan’da yaşayan bu kadınların katı muhafazakâr değerlerle iç içe yaşadığı aşikardır. Ayrıca internet kullanımı, televizyon gibi vasıtaların kullanımının yaygınlaşmadığı da hesaba katılırsa henüz dışa açılımın gerçekleşmediği bu dönemde; ‘dışarıdan’ olan

kimselerin ‘öteki, yabancı’ olarak nitelendiği öngörülebilir bir husustur. Nitekim bu kimseler etnik ve mezhepsel konularda da diğerlerinden ‘farklıdır’. Velhasıl etnik ve kültürel anlamda farklı olan gelin, kayınvalide tarafından daha en başından bir negatif sınıflandırılmaya sokulmuş ve damgalanmıştır. Bu nedenle gördüğü muameleler ise sadece sözlü hakaretle kalmayıp, fiziksel şiddete kadar gitmiştir:

Eskiden demir sandalyeler var ya onu annemin kafasına bir vurmuştu, kan çıktı. Annemi tehdit ettiler sakın kimseye söyleme ben düştüm diyeceksin diye. Doktora götürdük, doktor dikiş yaptı, bu tarafının saçını hep kestiler. On iki yaşındaydım hatırlıyorum. Doktor sordu ‘nasıl oldu?’ diye. Annemde korktu bir şey diyemedi. Babam onu görünce bağırdı çağırdı. Annem ‘merdivenden düştüm’ dedi. Doktor dedi ‘sen yalan söylüyorsun, bak ben doktorum anlarım. Korkma söyle bak giden sen olursun sonra’ dedi ama annem söyleyemedi. Düşünsene on beş yıl geçti, hala izi var. Kafasındaki yarası gözüktüyor çok çekti çok. O yüzden hep anjiyo oldu. Bir Allah biliyor babama da hep diyor ‘senin anneni asla affetmicem’ diye ‘mezarında azap çeksin’ diyor o kadar çekmiş ki kadın. (Tülin, 27, Üniversite mezunu)

Annem Arapça bilmiyor, onlar Türkçe biliyor ama annemin yanında Türkçe konuşmazlardı. Annem Arapça öğrensin diye. Babamın kafasını doldurur hatta ben küçükken hatırlıyorum annem ev temizliyordu. Beni ağaca bağladılar, ağlıyordum dediler ki ‘ağlasın bırakın.’ Annemi sevmediği için bana da yapıyordu. Annem babama anlattı, babam inanmadı annem de dedi ki ‘yarın işe gitme uzağa git seyret evi.’ Babam da öyle yapmıştır, görüyor ki beni hep dövüyorlar. Akşam annesiyle kapıştı. Sonra evden ayrıldık. Annem dedi ki ‘ben artık dayanamıyorum artık yaşamak istemiyorum’ öyle ayrıldık. Annem Türkiye’ye kaçmak istedi ama üstüne kapı kilitlediler, kaçamadı. Nenem babamın kafasını doldururdu, daha işten gelir kapıdan girer girmez parasını alırdı anneme vermezdi. (Tülin, 27, Üniversite mezunu)

İktidarını şiddet uygulayarak kuran kayınvalide aynı zamanda egemenliğini tehdit yoluyla sürdürmektedir. Bu tehdit hali ise ezilen konumda olan gelinin sosyal destek almasını engelleyici bir rol oynamakla birlikte bağımlılık ve pasiflik hali artan gelin savunmasız hale gelmektedir. Türkçe bilmesine rağmen kendi dili ile konuşan kayınvalide, bir bakıma gelinine kendi arzularını empoze etmekte, öte yandan da bu durum gelin ve kayınvalide arasında iletişimsizliği doğurmaktadır. İletişim yokluğu, sevgi bağı kurulmasını engelleyici baş faktörlerden biridir. Nitekim bu sevgisizlik ve şiddet hali annesinden bir parça olan küçük çocuğa da yansıtılmaktadır.

Burada kayınvalidenin yaptıklarından oğlunun haberinin olmaması, kayınvalidenin oğlu yanında gelinine farklı davranması sosyolojik açıdan Erving Goffmann'ın kavramlarını anımsatmaktadır. Buna göre Goffman'ın belli bir performansın sunulduğu yer olarak adlandırdığı vitrin bölgesi yani oğlunun da bulunduğu sahne önü bölgesinde kayınvalidenin oynadığı roller; geliniyle iyi anlaştığı yönünde bir izlenim vermektedir. Ancak sahne arkasında, yani gerçek kişiliğin düşüncelerin davranışlara dökülmüş halinde, kayınvalidenin verdiği izlenimden çok daha farklı olaylar yaşanmaktadır. Nitekim sahne arkasında maske kullanılmamaktadır. Trajedik olaylar yaşayan gelin görüşmecinin deyimiyle 'artık yaşamak istemeyecek' raddeye gelmiştir. Bu şekilde eşinden yardım isteyen kadının bir süre sonra her şeye tanık olmasıyla evden ayrılmışlardır. Ancak bu kararın her şeye son verdiğini söylemek yarım, eksik bir ifade olacaktır. Nitekim gelinin fiziksel anlamda gördüğü şiddet son bulsa da görüşmecinin sözlerinin arasında yer alan annesinin kayınvalidesine olan bedduaları, 'asla affetmicem' deyişleri defterin kapanmadığını ve tahribatın ruhsal olarak kalıcı kaldığına işaretir.

Kültür farklılığından doğan çatışmalara temas eden bir diğer görüşmeci de Şerife olmuştur:

Bizim ailede kaynanalar diyordu ki bizim örf âdetimiz böyle. O yüzden kötü davranıyorlardı. Kültür farklılığı sorun oluyordu. Kayınvalidemin altı kızdan sonra bir erkek çocuğu olmuş mesela o anlatıyordu. Kız çocuğu çok olduğu için hep sıkıntı çekmiş. O zamanlar evde doğum yapıyormuş. Çocuk kız olduğu zaman evdekiler bebeğe bakmazlarmış. Kaynanalar hep diyor ki 'benim dediğim olsun.' Örfte adette kültürde o benim gelinim, benim dediğimi yapmak zorunda. Gelinler de buna

karşı çıkıyor. Kaynanalar hep bekler ki oğlum ilk önce benimle konuşsun. Oğlunu paylaşamıyorlar. Oğlunun çocuğunu sevmesine bile karışıyorlar. Eşlerinin sözünü dinlemesine kızıyorlar. Komşu vardı. Oğlu işten gelince kızıyordu ‘önce karınla değil benimle konuşacaksın önce bana soracaksın halimi hatırımlı sonra karınla konuşacaksın’ diye. (Şerife, 35, Ev Hanımı)

Fakat Şerife’nin vurguladığı kültür farklılığı, Tülin’in ailesinde yaşananlardan çok daha farklı bir nitelik taşımaktadır. Buna göre kayınvalidelerin vurguladığı kültür farkı, kuşak analizi içerisinde değerlendirilebilecek sosyal değerle bağlantılı tutum, inanç, davranış gibi olguları içinde barındırmaktadır. Dolayısıyla iktidarını alışlagelmiş bir davranıştan, öyle kabul edilmiş bir inançtan alan kayınvalide, ‘gelinler, kayınvalidelerin dediğini yapmak zorunda’ diyerek geçmişten görerek tanık olduğu mutad anlayışlara, zihniyete değer atfetmektedir.

Veriler bir başka boyutta incelendiğinde ise eril kimliğe bürünenlerin yalnızca kayınvalideler olmadığı anlaşılmaktadır. Eda’nın evli olan kız kardeşinin kayınvalidesiyle yaşadığı sorunlara bakış açısı, kısır döngüyü yineler niteliktedir:

Kaynanasıyla sıkıntıları var. Bir kız gelin olarak gittiğinde elbette sıkıntılar yaşar hatta kültürde var bu. Başkasının evi bu gelin olarak gittin mi elbet haksızlığa uğrarsan altta kalma ama bence insan daha çok uyum sağlamaya çalışmalı ben öyle düşünüyorum. Görümceleri sürekli gidip geliyor mesela ama onların ev öyle aile öyle. Kız kardeşim bunu sorun ediyor. Ama her ev aynı değil ki. Ve bir de o ailede kiminle sorun yaşarsan yaşa, kendi ailene aktarmaman lazım. Aktarırsa sorun çıkar. Uyum sağlamak zorundasın. Yoksa kargaşa çıkıyor. Babaannem kardeşime hep der ‘eve almam seni o evde tartışıp da gelirsen yarı yolda döndürürüm.’ Babaannem gelinlerini kız görür, oğlanlarını damat. Kızım sen haklı, oğlum sen haklısın dersin zaten tartışma büyür. O yüzden arka çıkmayacaksın. Sen gelinlikle giriyorsan kefenle çıkacaksın derler bizim orda... (Eda, 23, Öğrenci)

Benim kardeşimin odasının banyosu ayrıdır. Kaynanası da kirli görmüştü. Tartıştılar. O esna da ordaydım,sonuçta benim evime gelin

gelmiş benim kızım da başkasına gelin gitti. Ben gelinimin kızımдан daha iyi olmasını isterim sonuçta aileme bakıyor. ‘Laf bize düşer bir şey olsa’ diyordu kaynanası. Haklı. (Eda, 23, Öğrenci)

Eda’nın düşünceleri, yetiştiği katı-muhafazakâr kültürün kodlarını ne denli içselleştirmiş olduğunu göstermektedir. Ona göre gelin sorun yaşadığı evde, sorunlarını kendi ailesi de olsa dışarıya aktarmamalı ve uyum sağlamak zorundadır. Aynı şekilde kız kardeşinin kayınvalidesini ‘temizlik’ konusunda çıkan tartışmada ‘laf bize düşer’ söyleyişini haklı bulması geleneksel bir yapıda bireyin kendine ait bir özerkliğinin bulunmamasının işaretidir. Bu deyiş, toplumun değerler sistemine bağlı olarak toplumsallığın/aileciliğin baskın olduğunu, bireyin davranış ve isteklerinden kendisi sorumlu tutulmasından ziyade, kadın evliyse, gelin gittiği aileden sorumlu tutulduğunu göstermektedir.

Tüm bu verilerin dışında kısaca birkaç ekleme yapmak gerekirse, bizzat Sultan’ın beraberinde birçok görüşmecinin aile içinde yaşadığı şiddetten bir kaçış yolu bulamaması ve bu şiddet çemberinin altında sıkışıp kalmasının yol açtığı psikolojik rahatsızlıklar esasen detaylı irdelenmesi gereken husustur. Bizatihi tıbbi anlamda aile içinde şiddete uğrayan kadının durumu ‘hırpalanmış kadın sendromu’ olarak adlandırılmaktadır. “Haller’e göre hırpalanmış kadın çok yalnızdır. Herhangi bir desteğe sahip değildir, arkadaşlarını görmesine izin verilmez, hiçbir hobisi yoktur, genellikle evde oturur , katı bir aile ortamında yetişmiştir, duygusal açıdan pasif, çekingen, sosyal yönden yalnız ve kocasına bağımlıdır. Hırpalanan kadınlar kendilerini değersiz bulurlar” (Şirin, 1997; akt. Yanikkerem, 2007, s.37). Bu açıklamaların ışığında gelin gittiği evde sorun yaşayan kadınların, kendilerinin de muhafazakar bir aileden gelmeleri -tekrar hatırlanırsa Sultan’ın babasının, ‘kayınvalideni kapıma getirme, ele güne rezil etme’ ikazları- bu nedenle herhangi bir sosyal destekten yoksun olmaları, çalışmanın ileriki bölümlerinde görüleceği gibi kendilerinde psikolojik ve kronik rahatsızlıklara neden olmuştur.

3.1.4. Eltiler Arası ve Gelin-Görümce Arası Şiddet

Türklerdeki akrabalık terimlerinin çok olması dilin zenginliğiyle birlikte akrabalık sistemi içerisinde aile üyelerinin sosyal bağlarının kuvvetli olduğunu göstermektedir. Bu bakımdan “bir kültürün dilinde var olan akrabalık terimlerden her biri, o terimi simgeleyen kişi ile o terimi kullanan kişi arasında bir dizi toplumsal ilişkinin varlığını

belirtir” (Balaman, 1982, s.8; akt. Kırımlı, 1998, s. 11). Erkek kardeşlerin eşlerinin birbirlerine göre adı olan ‘elti’ kavramı da bir aileye sonradan dahil olan aynı zamanda birtakım aile üyelerince ‘yenge’ diye hitap edilen, ailenin gelinidir. Elti mefhumunun Anadolu kültüründe biyolojik bir bağdan çok kültürel bir çağrışım da yaptığını söylemek yerindedir. Zira birçok halk deyişinde olduğu gibi ‘ortaklık/kumalık gemisinin dahi yürütülüp, elti gemisinin yürütülememesi’ eltiler arasındaki ilişkilerin niteliği hakkında fikir vermektedir. Öyle ki eltiler arasındaki ilişki dantel modelleri isimlerine dahi yansımıştır: elti eltiye küstü modeli, tımarhanelik elti modeli.

Fakat işin diğer bir yanı elti, yani bir diğer ismiyle ailede ki ‘yenge’ sıfatını da taşıyan kadınların birçok geleneğe bilhassa düğün adetlerinde kılavuzluk eden işlevsel yanlarının olmasıdır. Bu durumda birçok yerde ritüeller, oğlan evinde gelin konumunda olan kişiler tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu tür adetler kaybolmaya yüz tutsa da; günümüzde köy ve kasabalar gibi birçok taşra bölgelerde nadir de olsa varlığını sürdürmektedir. Niğde’nin bir çok köyünde devam eden ‘yenge kaldırma’ geleneği (Göher Vural ve Vural, 2017, s. 69), Mersin Tahtacı kültüründe ‘yenge binme’ adeti (Çıblak, 2003, s. 19), “Karaman/İbrali’da gelin yengelerin koltuğunda ana evinden çıkarılırken, gelinin önünde bir yengenin ayna tutması” (Akkul, 1959; akt. Başçetinçelik, t.y.) veyahutta Adana düğünlerindeki gelin alma töreninde yengelerin ayrı ayrı ata binip, gelini ortalarına alması ve biri önde diğeri arkada davul çala çala oynayarak damadın evine gitmeleri (Başçetinçelik, t.y.) gibi gelenekler bunlara örnektir. Görüldüğü üzere Anadolu’nun birçok yöresinde ‘yengeler’ bugüne kadar gelinlere yol gösterici, yardımcı, koluna girip gelini yeni evine güvenli bir şekilde getiren kılavuzluk eden kişiler konumundadır.

O halde henüz düğünün başında gerçekleşen bu ritüeller, en başından eltiler arasındaki hiyerarşik bir ilişkinin varlığını aşıkarak etmektedir. Büyük elti, küçük eltiye yol göstericidir; dolayısıyla ondan daha tecrübeli ve üstün konumdadır. Ancak çalışmada bu hiyerarşik düzenin görüldüğü gibi olmadığı, çeşitli faktörlerle küçük veya ortanca eltinin kendisinden büyük eltilerine göre daha üstün konumlandığına tanık olunmuştur.

Ekseriyetle elti ve görümce kavramlarının zihinlerde yarattığı izlenim en az kayınvalide imajı kadar olumsuzluk taşımaktadır. Hatta bu durum birçok kültüre sirayet etmiş olup Japonya’da görümceye ‘küçük kaynana’ denmektedir (Güvenç, 2002, s. 212). Nitekim henüz kız çocukları evlenmemesine ve evleneceği kişilerin aile yapısı, bu ailenin

üyelerinin nasıl bir kişiliğe sahip olduğu bilinmemesine rağmen, bir çalışmada evlendikten sonra kızının kayınvalidesi ile birlikte aynı evde oturmasını görüşülenlerin %57'si istemezken, kızlarının eltileriyle aynı evi paylaşmasına karşı çıkanlar tüm kadınların oranı %89 olarak bulgulanmıştır (Kırımlı, 1998).

Evli olan kadının kocasının kız kardeşine yönelik adlandırılan 'görümce' terimi de kültürel anlamda elti ilişkilerine benzerdir; yani gelin ve görümce arasındaki ilişkiler de soğuk ve gergin olmakla beraber görümceler; eltiler arasındaki çatışmalı ilişkiden nemalanmaktadır;

'Elti eltiden kaçır, görümceler bayrak açar', 'görümce, yüzünü görmeyim ömrümce'... Ancak birçok maniye göre gelin-görümce çekişmesinin, eltiler arasındaki çekişmeden farklı bir yanı vardır:

"İn dereye derindir
İçme suyu serindir
Hiç darılma görümce
Senin abin benimdir" (akt. Kuru, 2006, s. 78).

Aile içerisinde kayınvalideden sonra etkili olan kadının, görümceler olduğunu söylemek abartılı olmayacaktır. Görümce unvanını taşıyan kadın bilhassa 'büyük abla' ise sözü dinlenen, dinlenmesi gereken kişidir.

Konuyla ilgili literatürü incelendiğinde eltiler konusunu ele alan en kapsamlı çalışmalardan biri Yüksel Kırımlı'nın (1998) 'Köyde Sosyal Organizasyon ve Sıhri Hısımlık İlişkileri (Etiler)' adlı kitaplaştırılmış doktora tezidir. Bu çalışmanın bulgularına göre:

"53 kadının %76'sı sahip oldukları 121 eltinin %48'i ile öncelikle çocuklar nedeniyle tartışmışlardır. Dedikodu kadınların birbirleriyle tartışmalarına neden olan ikinci faktördür. Kadının eltisinin temizliği, güzelliği, kayınvalide, kayınpeder ile geçimi, becerisi vs. gibi konularda, ortak tanıdık olan bir kişiye olumsuz şeyler söylemesi ve bu ortak tanıdığın kendine söylenenleri başkalarına aktarmasıyla ortada aslı olan ya da olmayan iddialar, dedikodu dolaşmaya başlar" (Kırımlı, 1996, s. 187).

“Etiler arasında dedikodudan kaynaklanan tartışmaları, kırgınlıkları aile büyüklerinin vefatı ile ortaya çıkan, miras bölüşümü sırasında yaşanan, kardeşlerin mirastan çok ya da az pay alması, değeri iyi olan bir toprak parçasının kardeşler arasında pay edilememesi, bir kardeşin kalan mülkü satmak istemesine karşın, diğerinin satmak istememesi gibi nedenden dolayı, gerçekte erkek kardeşler arasında yaşanan tatsızlıkların, kadınlara sirayet etmesiyle ortaya çıkan tartışmalar izlemiştir” (Kırımlı,1996, s. 188).

Çocuklardan kaynaklı zuhur eden tartışmalar bu çalışmanın bulgularıyla da benzerlik taşımaktadır. Ayrıca ev işi yapma noktasındaki gerilimli ilişkiler bir eltinin işi daha az yapıp yapmaması gibi, basit ve tek yönlü değil; birçok faktörün iç içe geçmişiyle alakalıdır. Araştırmanın bulgularında detaya inildiğinde bu durum daha net anlaşılacaktır. Evlendiği dönemde dört eltisi bulunan Sultan, üç eltisiyle birlikte kayınvalidesinin evinde yaşamaktadır ancak hemen hemen tümünün birbiriyle ilişkileri girift bir yapıda, çatışmalı ilerlemektedir.

Etilerden çoook sözlü şiddet iftira gördüm. Mesela küçük elim bana yapmadığım halde büyük elimle ikimize hırsızlık attı ama anlaşılınca iş işten geçti. Mesela bir şeyleri çalmış, ‘onlar aldı’ demiş. Bizde yeminler ettik ‘vallahı biz almadık’ diye. Sonra onun odasından çıktı. Eti unutmuş gitmiş, kurtlanmış yerlerde kurtlar geziyordu. Sonra kaynanamın yüzüğünü çalmıştı. O da Sabiha’nın üstüne gitti. Terlikleri, çorapları atardı sobaya. Kavga çıkarmak elinden geleni yapıyordu huzursuzluk çıkarmak için. (Sultan, 47, Ev Hanımı)

En büyük elti Aysel, şehir dışında yaşamaktadır. Aynı zamanda ailede maddi düzeyi en iyi durumda olan kişidir. Aysel Hanım, şehir dışında yaşaması sebebiyle kendisini ev işlerinden tenzih etmiş ve aile içerisinde kendisini gelinlikten ziyade ‘misafir’ olarak konumlandırmıştır.

Aysel’de geldi mi huzursuzluk için elinden geleni yapıyordu. Benim Sabiha’yla aramız bozulması için çok uğraştılar kavga etmemiz için. Kaynanama ‘bunlara yediriyon ben bişey görmüyorum’ havasına

yatıyordu. Bizim yaptıklarımızı beğenmiyordu, bizim yemekleri falan yedi mi burun kıvrır dururdu. Pis derdi, temiz olduğumuz zaman. Kendisi iş yapmazdı, el bebek gül bebek oturlardı üçü dizelenirlerdi. (görümce, kayınvalide ve bir elti) Biz Sabiha'yla her işi yapardık; yatacak gelecek pişircez hamur yoğurcaz... Hayatımız travma... Ben misafirim havasına giriyordu hep dışarda olduğundan. Kayınvalidemin tek hatası onlar bu evin bu işini yapıyor demiyordu, onlardan önce bizi ezmeye çalışıyordu 'hadi sıziverin ne bakarsınız derdi. Küfür bile ederdi. (Sultan, 47, Ev Hanımı)

Sultan'ın kayınvalidesi, bir önceki bölümde detaylı incelenmişti. Kısaca hatırlanacak olunursa; kayınvalide evde sadece gelinlerine değil; oğullarına da otoritesini sert bir şekilde koymaktaydı. Ancak her konuda iktidarını sürdürmeye çalışan kayınvalide Aysel gelinine otoritesini kurmakta zorlanmaktadır:

Onun da Aysel'le arası iyi değildi, onun da hırsını bizden çıkarırdı. O kayınvalidemden izin almıyordu, giyinip çıkıyordu istediği gibi alışveriş yapıyordu, getiriyordu yığıyordu. Kaynanam da bunalıma giriyordu 'benim oğlanı yiyor paralarını yiyor' diye. Gelip bize hava atardı 'benim aldığımı alan yok, yidiğimi yiyecek yok, gezdiğimi gezen yok' diyordu. (Sultan, 47, Ev Hanımı)

İktidara direnişin en başta otoriteyi kabul etmemekten başladığını söylemek mümkündür. Otoriteyi kabul etmemenin yolları ve gerekçeleri ise ikili ilişki arasında vuku bulan eylemlerden anlaşılmaktadır. Örneğin Aysel gelinin direniş pratiklerini; istediği zaman dışarı çıkıp, izin almaması, istediğinde alışveriş yapma gibi eylemler oluşturmaktadır. Bu pratikler basit gibi görünse de Sultan'ın daha önce vurguladığı üzere kayınvalideden izin almaksızın oğullarının dahi dışarı çıkmadığını hatırlanırsa hegemonyasını kurmak isteyen kayınvalide açısından bir kriz oluşturacağı aşikardır. Öyleyse dışarıdan gelen ve gelin konumunda olan bir kadın kendi tahakkümünü nasıl oluşturmuştur? Bu karşı koymanın bir çeşit cevabı Aysel'in dil üzerinden kurduğu tahakkümde anlaşılmaktadır:

İlkokul mezunu olduğumuz için sürekli 'siz cahilsiniz' diyordu. O lise mezunuydu. 'Bunlar cahiller, bunlarla muhatap olmam' diyordu ama yaptığımız ekmeği de yemeği de yerd. O lise mezunuydu ama oraya

gelip de aynı mekanda kıyaslayanlar cahil derler... ‘Kuafore gittim saçımı boyattırdım, şunu aldım şunu yeni aldım, siz alamazsınız...’ Benim eşimin mesleği yoğudu ‘sen aynı şeyleri devamlı giyiyon’ diyordu. Halbusam iş yaparken orda bir etek, bir penye onu giyiyordum üstüme sonra değiştiriyordum. (Sultan, 47, Ev Hanımı)

İktidar kurma eğilimi hem çeşitli faktörlere bağlı olarak ilişkisel bir nitelik taşımakta hem de gündelik hayatın küçük görünen ayrıntılarında gizlenmekte ve yayılmaktadır Buna göre Aysel’in eltilerine yönelik söylemlerinde onların ilkokul mezunu olup, cahilliğini vurgulaması kendisinin eğitim düzeyinin diğerlerine nazaran yüksek olmasıyla konumunu üstün tuttuğunun göstergesidir. Ayrıca kuafore gitme, saç boyatma ve alışveriş yapma pratiklerini sürekli deklare etmesi; üstünlüğünü ekonomik anlamda da sürdürdüğünün ispatıdır. Tüm bu yaşantılar Pierre Bourdieu’nun kuram ve kavramlarıyla ilişkilendirildiğinde konu daha net biçimde açıklığa kavuşacaktır. Toplumsal hiyerarşilerin, sınıfların tekrar nasıl üretildiğini, bu hiyerarşideki üst, orta veya alt sınıfların zevk, pratikleri ve kültürel beğenilerini habitus, alan gibi kavramlarla inceleyen Bourdieu’ya göre habitus “ bireylerin sosyalleştikleri süre içinde –çocuklukta ilköğretim, yetişkinlikte ortaöğretim- az çok bilinçsiz bir şekilde içselleştirmiş ve benimsemiş olduğu idrak(dünyanın nasıl algılanacağına dair), değerlendirme (nasıl değerlendirileceğine dair) ve eylem (nasıl davranılacağına dair) şablonlarından meydana gelir” (Jourdain & Naulin, 2016, s. 42). Buna göre Aysel, diğer eltileriyle aynı ilçede doğup büyüse de eğitim ve eşinin mesleki konumundan(asker) dolayı girdiği ortamlarla eskiye nazaran bulunduğu sınıfı değişiklik göstermiştir. Bu anlamda taşra bir mekandan, deniz kenarı olan bir kente yerleşmesiyle yaşam koşulları değişen Aysel’in kendine özgü bir habitusu gelişmiştir.

Çok fazla benzer bir örneğe Sultan’ın diğer eltisi Songül’de de rastlanmaktadır. Songül, İstanbul’dan Anadolu’nun küçük taşra bir ilçesine gelin gelmiş ve o dönemde evi kayınvalidesinin evinin yanında olsa da; evini sadece yatmak için kullanmaktadır. Bir diğer deyişle günlük hayatında bütün zamanını kayınvalidesinin evinde geçirmektedir. İstanbul’da doğup, büyümesi nedeniyle giyiminden konuşmasına kadar birçok pratiği diğer eltilerinden farklı olacaktır:

Mesela aramızda on yaş vardı. ‘Ben pantolon giyiyorum siz giymiyorsunuz’ derdi de kadınlar giymezdi ki bizim orda. Sigara içerdi,

yüzümüze üfürürdü sırf tahrik etmek için. Bizim hazırladığımız yemeği yiyordu, bulaşık biriktirir dururdu 'yıkı koy' dediğimiz halde yapmıyordu. Biz evde yaşadığımız için parasız köle görüyorlardı, hizmetçi muamelesi görüyorduk. 'Siz buradasınız, kaynanam masrafları karşılıyor bedava yaşıyorsunuz' havasındalardı. Halbusam onlar çok daha yiyordu. (Sultan, 47, Ev Hanımı)

'Bunlar görgüsüzler' sürekli bu kelimeyi kullanırdı bize. 'Bunlar yemesini bilmiyorlar, koca koca etekleri giyiyorlar, oturdun mu koltuğu çökertiyorlar' diyordu. 'Dışarda yemesini bilmiyorlar' diyordu o zaman orda dışarda yemek yeme mi vardı sanki orası İstanbul mu? Biz bizim yöremize ait şeyleri giyerdik ya şalvar ya uzun etek giyiyorduk. Göz alışkanlığında böyleydi. O zaman kızıyorlardı bize, pantolon giymezdi kimse. Babam da asla pantolon giydirmezdi. Onun kimse hakkından gelemedi. Kaynanam çok kızıyordu 'burası kaldırmaz burası İstanbul değil giyme' diye. Sokakta herkes laf atarmış... 'Ben böyleyim herkes alışsın' diyordu. (Sultan, 47, Ev Hanımı)

Sultan'ın ifade ettiği her bir hayat öyküsü, çok derin ve zengin bir sosyolojik veri barındırmaktadır. Öncelikle İstanbullu gelinin pantolon giymesi tepkiyle karşılanmasına ve uyarılmasına rağmen 'ben böyleyim, herkes alışsın' söylemi ve uygulama pratiği kendisine kurulan çeşitli iktidar biçimlerine karşı direniş odağı oluşturmaktadır. Sultan'ın 'bizim orda kadınlar pantolon giymezdi' ve 'biz bizim yöremize ait şalvar ya da uzun etek giyerdik' ifadesi; taşra yaşam koşullarında herkesin habitusu, zevkleri ve pratiklerinin benzer olduğunun göstergesidir. Buna göre habitusu farklı bir şehirde şekillenen Songül'ün diğer eltilerine nazaran sosyal sınıfı da elbet farklı yerde konumlanacaktır. Nitekim bir kimsenin sosyal sınıfı giyiminden, konuşmasından, düşüncelerinden anlaşılabilir. Songül'ün eltilerine yönelik 'bunlar görgüsüzler, yemek yemesini bilmiyorlar' şeklindeki hor görmesi sahip oldukları sermayelerinin farklılıklarına işaret etmektedir. Bourdieu'da kültürel sermaye, bireylerin nasıl yemek yemesi gerektiğini, nasıl giyinilmesi veya oturup kalkılması gibi konulara temas eder. Tüm bu örnekler ise habitus tarafından şekillenmektedir.

Öte yandan herkesin yöreye uygun kıyafet giymesi gerektiğiyle Sultan'ın babasının pantolon giymesine 'asla' izin vermemesi bir bakıma bedenın uysallaştırılmasıdır. Bu mekanda kadınların bol denilebilecek nitelikte giyim tarzı benimsemesi 'normal' karşılanırken, bu normallığın dışına çıkmanın veya uysallaştırılmış bedenlere karşı bir direniş göstermenin Songül açısından bir bedeli olmuştur. Bu bedel ise sosyal kontrol mekanizmasının etkin bir biçimde işlediği; ayıplama, kınama, 'sokaktan geçerken laf atma' gibi uygulamalarla gerçekleşmiştir.

Songül'ün Sultan'a karşı aşağılayıcı tavırlarla gerçekleştirdiği sözlü ve duygusal şiddetin bir başka boyutu dış görünüş değerlendirmeleri üzerinden devam etmiştir:

'Şişmansın zayıfla' diyordu, 'bu ne kilo almışsın' diyorlardı. Halbusam kronik romatizmam var, ilaçlardan kortizonlu olduğu için şişiriyordu beni ama bunu anlatamıyordum. Kaç kere izah ettim ettim sonra bıraktım. Mesela 'esmer şişmansın. Tipik Türk kadınısın kocan seni bu halinle beğeniyor mu, biraz zayıfla.' diyorlardı. (Sultan, 47, Ev Hanımı)

Konuya farklı bir açıdan bakış sunduğumuzda özel perspektifte 'İstanbul' Songül'ün, 'taşralı' eltilerine davranış, söz ve tutumları genel çerçevede kent ve kırsalın birbirine karşı tutumlarını yansıtmaktadır. Buna göre kır, kentin karşısında cahil, görgüsüz kalandır. Kentlilik ise medeni, görgülü, kültürlü, eğitilmiş gibi olumlayıcı kelimelerde ifade edilmektedir. Songül, bu hor görücü tutumlarını 'tipik Türk kadını' diyerek somutlaştırmıştır. Ayrıca 'kocan seni bu halinle beğeniyor mu' ifadesinde, bu çalışmanın birçok yerinde vurgulandığı gibi ataerki zihniyetteki; kadının kendini erkeğe sunma, beğendirme gerekliliği anlayışını yansıtmaktadır. Songül bu biçimde erkeği özne yerine koyarak, kadını ise nesneleştirerek, eltilisine kurduğu baskıyla ataerki zihniyetin devamını sağlamaktadır. Kır/kent ayrımı üzerine yaşanan benzer bir sorunlu ilişki de Öykü'nün İstanbul'da yaşayan görümcəsi iledir. Gözlemlenen kadarıyla Öykü tesettürlü ve makyaj yapmayan bir kadındır. Ancak İstanbul'un ruhunu benimseyen görümcəsi bu durumdan rahatsız olmaktadır:

Beni beğenmiyor 'kalk süslen' diyor görümcem. Görümceme gidiyorum mesela 'kalk giyin süslen bu ne halin' diyor. Akraları gelecekmış, arkadaşları beni böyle görmesinler diyor. Evin içinde

ayakkabıyla geziyor. Ben niye yapayım öyle. ‘Kalk saçına fön çekelim makyaj yapalım’ diyor. Kardeşinle evliyim görücüye mi çıkaracaksın?
(Öykü, 28, Ev Hanımı)

Görümcelerin özel hayata müdahalesi konusu bölümün ilerleyen sayfalarında ele alınmakla birlikte burada vurgulanmak istenen yine kadının bir kadın tarafından seyirlik nesne haline dönüştürülerek, görünüşe yönelik gerçekleştirilen duygusal şiddetin dil üzerinden nasıl tahakküm biçimi aldığıdır.

Sultan’ın bir başka yakındığı konulardan birisi de ev işi yüklerinin ağırlığı, döngüsellliği ve tüm bu çabalarının fark edilmemesidir:

Büyük olanlar küçüğü eziyor çok ezdi hem de. Ben iyi sabrettim barut gibi patlardım şimdi olsa. O dışarda duruyordu Aysel bizim yanımıza geldiği zaman ‘siz burda kayınpederimin kazandığını yiyorsunuz’ diye eziyet ederdi. Halbuki bizde çalışıyorduk 7/24 ayaktaydık sürekli çamaşır, bulaşık, yemek, tarla işleri, tarlaya yemek ekmek yap fırında bitmiyordu ki. Kayınvalidemin eşyalarına zarar veriyordu. O evde biz yaşadığımız için bizden bilinecekti çünkü. Kaynanamı üstümüze kıskırtırdı. Biz Sabiha’yla örtbas ederdik kavga çıkmasın laf çıkmasın diye onlar onu istiyordu onlar. Songül de Aysel de. Biz ilkokul mezunuyduk o lise mezunuydu ‘siz cahilsiniz’ diyordu. Asıl cahillik kendindeydi. (Sultan, 47, Ev hanımı)

Görüşmecinin temas ettiği konu Acar-Savran ve Demiryontan’ın “Kadının Görünmeyen Emegi” adlı eserlerinde kadın emeğinin niçin görünmez olduğunu izah ettikleri üzerinedir. Kitabın yazarlarına göre; “Bu emek görünmeyen emektir, çünkü birincisi doğallaştırılmış emektir. Kadınların yaptıkları işler kadın doğasının bir parçası olarak sunulur... İkinci neden, ev içinde yapılan işlerin belirlenmiş mesai saatlerinin olmamasıdır. Bu düzende ev işi yapmakla, dinlenmenin, çocuk veya hasta bakmakla, sevgi göstermenin ayırdı yoktur, iç içe geçmiştir. Üçüncü ve yazarların en önemli saydığı neden ise emeğin karşılıksız olmasıdır. Kadınların evde tam zamanlı çalışmasının belirli bir ücret karşılığı yoktur” (Acar-Savran ve Demiryontan, 2016). Sözgelimi Sultan’ın düşünceleri bu bilgiler ışığında yorumlandığında ‘7/24 ayaktaydık’ deyiimi başlı başına ev işlerinin döngüsellliğini ve bu işleri yapmanın kendilerinin ‘doğal’ görevi olduğuna

dair bir inanışı ifade etmektedir. Burada değinilmesi gereken küçük ama mühim detay kayınvalidenin ev işleri yapma konusunda yaklaşımıdır:

Evin içinde yedi bela hüsnü gibiydi başlı başlına valla... Beni aşçı, çamaşırcı görüyor her sene bütün işler görülüyordu. Kendi kızına yaptırmıyordu. Kızı yapmak istediği zaman 'otur nur kızım senin eline iş yakışmaz bunlar kapı kızı bunlar iş yapmaya alışkın' diyordu.
(Sultan, 47, Ev hanımı)

Burada bir kadın tarafından hem ev işlerinin hem de gelinlerin küçümsemiğine tanık olunmaktadır. Ancak bu küçümseme gelinleri ve kendi kızı arasındaki kıyas ve değer atfetme konusundaki hiyerarşiden kaynaklanmaktadır. Ancak Sultan'ın ifadelerine göre kayınvalidesi gelinlerine gençliğini ara sıra anlattığı zamanlarda kendisinin de kalabalık bir aileye gelin gelip, zamanında çok iş yaptığını söylemektedir. Buna rağmen gelinlerine kendi yaşadıklarını, yaşatması kadının aile içindeki dezavantajlı konumunun kuşaklar boyu devam etmesine neden olmaktadır.

Ancak Sultan'ın hikayesi burada sınırlı kalmayıp, eşinin memur olup İstanbul'a yerleşmeleriyle farklı bir veçheye bürünmüştür. Bu noktada evdeki şiddet atmosferine birlikte dayandığı Sabiha eltisiyle de sürtüşmeler yaşanmıştır:

Bir kere Sabiha 'senin kocan önceden memur olaydı seni almazdı eli boşken aldı seni' dedi. 'Senin kocanda seni almazdı motor üstünde kadınlarla gülüşüyor' dedim sustu. Bir şey demedi bir daha. Ölüm, doğum, evlilik değiştiremezsin ki. Aslında kıskançlıktan dedi onu. İki dirhem bir çekirdek eşarpla gördü beni, trençkotum vardı onu giydim. Çocuklarım tertemizdi İstanbul'dan geldiğimde. Öyle beni sürekli süzerdi baştan aşağı. Çamaşırlarımın markalarına bakardı aynısını alırdı. Ondan bıktım ben aynısını alırdı. Onlar yemesini bilmiyordu parasını. Hani bizde şehrin içindeyiz her şeyi aldık yedik. Her şeyi inceler tek tek bakardı. (Sultan, 47, Ev hanımı)

İstanbul'a yerleşmesiyle farklı bir habitusun içine dahil olan Sultan'ın ekonomik sermayesinin de yükselmesinin etkisiyle bu vetirede görünüşü, kıyafet tercihleri artık değişmiştir. Sultan'a göre Sabiha bu durumu kıskanmaktadır. Burada söz konusu olan

dile getirilen çekişmelerin ifade ediliş biçimine bakıldığında; kadınların birbirlerine saldırılarının bizatihi eşleri üzerinden gerçekleşmesi kadının özerk bir birey olma yerine, eşleri ile ön plana çıktığının gösterilmesi açısından önemli bir veridir.

Tüm bu açıklamalarla birlikte denilebilir ki kentli ve kırsal kadının bir arada oluşu aile içindeki sosyal tabakalaşmayı artırmıştır. Esasen toplumda kadınlar arası hiyerarşik düzen genel bir anlayışla en küçük elti <ortanca elti< bk elti< görümce< kayınvalide şeklinde olurken gelinlerin küçük dahi olsa kentli ve eēitimi olmasđ bu hiyerarşiyi alt st etmiştir. Eēitim ve maddi açıdan en düşük statüde olan gelinlerin bu durumu ve maruz kaldıkları muameleler kendilerini ‘ikinci sınıf gelinler’ konumuna indirgemiştir.

Eltilerin birbirleriyle tartışma alanlarından biri de çocukları olmaktadır. Buna göre çocukların çeşitli sebeplerle tartışması, annelerine de sıramakta hatta bu tartışma fiziksel şiddete kadar gidebilmektedir:

Aysel’le Sabiha çocuktan çok kavga etti. Bkler küçükleri dövüyordu vuruyorlardđ, ‘yapma’ dediēimiz zaman; ‘sen ne karışıyon’ diyorlardđ. İnsan ocuēunu kayırmaz mı? Öyle kavga çıkartıyordu. Aysel’in çocuklar bk dayak yemiyor tabđ. O Aysel yalancısı Sabiha’yla bi ocuk tartışması yaptı, her şeyleri attılar birbirlerine. Ben ocuēumu aldım içeri girdim, kapıyı kilitledim o gün. O hareket onlara ‘iyi olmuş’ demişsin gibi anlamına geldi, bu sefer bana sataştılar. (Sultan, 47, Ev hanımı)

Eda’nın ailesi geniş bir aile olmakla beraber; hane halkđ üyelerinde yakın zamana kadar iki yengesi de vardır ancak daha sonra iki yengesi de ayrı eve çıkmıştır. Buna göre farklı eve gidilmeden önce grşmecenin annesiyle birlikte toplam üç elti yaşayan bu kadınların karşılıklı şiddet uygulamalarının baş sebebi çocuklardan kaynaklı olmuştur:

Eskiden iki yengem aynı evde yaşarlardı, bunlar sa başa girerlerdi. Anne babalarına bile svdkleri olurdu. Biri diēerinden beter.  eltiler. ocuk kavgası çoktu ‘o benim ocuēum haklı, öbürü benimki haklı’ kimse demiyor yoēurdum ekşi. Evden ayrıldılar, sıkıntı yok altlı stli yaşıyorlar ama orda bile yine çocuktan kavga çıkıyor ya. Evin

*önünde toplanıp oynuyorlar o kendi çocuğunu haklı buluyor o onu.
Çocuktur kavga ede ede ite kaka büyür hâlbuki. (Eda, 23, Öğrenci)*

Evler ayrıldığı halde çocuk üzerinden kavga eden ehtilerin sorunlarının derinine inildiğinde çocuk kavgasının yalnızca bir sonuç olduğu anlaşılmaktadır. Görüşmeciye mevzu bahis iki yengesinin tartışmalarının ilk olarak ne zaman başladığı sorulduğunda aile içinde şiddete öncül oluşturan faktörler görölmektedir:

Bir amcam nişan arifesindeydi, tam o akşam başka bir amcam (küçük olan) yengemi kaçırdı getirdi. Bundan dolayı ötekilerin işleri ertelendi. ‘Bizi yok saydı gitti başkasını kaçırdı’ diyorlar. O zamandan kötüler, saç başa giriyorlar. Çocukları çok yaramaz... Yengelerim şansa ayrılınca ikisi de altlı üstlü oturuyor ama konuşmuyorlar. İki amcam evde olmadığında kardeşimle gidiyoruz birimiz bir evde diğeri öbür evde. Ne anlamı var gelmemizin diyorum. (Eda, 23, Öğrenci)

O yengem kaçtığı için anne babası yok arkasında. Düğün yapamadılar. Diğeri annesi geliyor, konuşuyor konuşuyor doldurup gidiyor yengemi. Millete ‘o evde yaşamak istemediği için ayrıldı’ demiş. Duyulunca yemin etti ‘öyle bir şey demedim’ diye. Bu yengemde şöyle bir şey var, o yengem yabancı başka köyden geldi. Diğeri akraba çok, ana babası var. Babaannem diyor ki ‘o ayrı bir köyden geldi. Akraba yok, ana babası yok. Biz arka çıkmazsak kim çıkacak? Biz yardımında bulunmazsak kim yapacak onları?’ Elinden geleni yapıyor. Normalde bizim orda kaçanlarla konuşulmaz bile. Ama kimsesiz diye düğün olmasa da yemek dağıtıldı orkestra vardı. Akrabalar geldi, para verdiler. Başlık parası vermedi bizimkiler kaçtığı için. O parayla da her şey alındı, her şeyi bizimkiler hallettiği için o diğeri yengemle, annesinin buna siniri var. ‘Hep ona alıyor, onla ilgileniyor, ona veriyor’ diyorlar. Oysa babaannem kimsesi yok diye ilgileniyor. (Eda, 23, Öğrenci)

Buradan anlaşılacağı üzere insan davranışının nedenleri üzerinde düşünöldüğünde, bu davranışların arkasında bir faktör değil birçok sosyal-psikolojik nedenler yatmaktadır. Eda’nın söylediklerine ithafen iki eltinin ‘saç başa girerek’ tartışmaları çocukları dünyaya

gelmeden önce başlamıştır. Buna göre ortanca eltinin bir kız kaçırma olayı yüzünden nişanı ertelenmesi, planları bozulması kendi nazarlarında ‘saygısızlık’ olarak algılanmıştır. Akabinde kaçan bir gelin, yöre halkında hoş karşılanmaz iken kayınvalidenin her türlü yardımı esirgememesi ortanca eltinin hoşnutsuzluğuna neden olmuştur. Ayrıca bu süreçte ortanca eltinin annesinden bizzat destek almasının; küçük eltisiyle ilişkisinde şiddeti körükleyici bir rol oynadığı dikkatlerden kaçmaması gereken bir husustur. Hatta birçok kadın ve aile çalışmalarında bu ilişki ele alınmıştır. Örneğin; “Fischer, anne-kız ilişkisi ile gelin kayınvalide ilişkisinin benzerlikleri olmasına rağmen gelin kendi annesi ile ne kadar yakınsa bunun gelin-kayınvalide ilişkisinde bir o kadar çatışma doğuracağını dile getirmiştir” (Velluci, 2013; akt. Karakaş Uslu, 2019, s. 14). Bu şekilde aile içerisinde diğer eltiye yapılan düğün masrafı, alınan eşya, takı gibi maddi unsurların diğer eltiler tarafından kıyasa sokulmasını bir başka görüşmeci Şerife’nin de anlattıklarında görülmektedir:

Bizdeki kadınlarda kıskançlık çok var. Eve alınan bir eşya bile kıskançlık sebebi oluyor. Eltiler arasındaki kıskançlık hatta en çok ev eşyası yüzünden oluyor. Komşudan duyduyduk büyük gelin birlik oturuyormuş. Küçük gelin evlendiğinde ayrı bir eve çıkmış büyüğü de kıskanmış. Evimi ben ayırayım küçük olan birlik otursun istemiş. Böyle kıskançlıklar yaşanmış. Takılan takıları da kıskanmış kavga çıkarmıştı küçük gelini sevmelerini istemiyordu. (Şerife, 35, Ev hanımı)

Bir diğer görüşmecilere gelindiğinde Banu, mülakat esnasında annesine dair sorularda küçüklüğünde annesinin kendisine şiddet uyguladığını fakat büyüdükçe hiçbir sorun kalmadığını, iyi geçindiğini belirtmiştir. Bu noktada Banu’nun söylemlerinden dikkati çeken husus, küçüklüğünde annesinin görümcesinden yoğun bir duygusal şiddet gördüğü mekânda yaşadığıdır. Bu nedenle Banu’ya göre sorun; annesinin zorlu bir ortamında hırsını çocuklarından çıkardığına yöneliktir:

Halam ilk aynı evde yaşıyormuş annem, o zaman sıkıntıları olmuş. İlk halam kaçmış çocuğu olmuş. Dedem görüşmeyi kesinlikle kabul etmemiş ve dedem vefat ettikten sonra halamla eniştem annemlerin yaşadığı eve geliyor. Extra babaannem ve diğer halam da var küçük bir ev. Aslında annemle yaşadığım sorun bunlardan ötürü. Annem

alışıyor, annemde hem gelin işi var hem onlara yetişmeye çalışıyor hem de bizimle ilgilenmeye çalışıyor derken genelde hırsını bizden çıkarırdı. Biraz sinirliydi o zamanlar. Halam dövmeye kalkışmış üstüne yürümüş hep. İlk abim doğduğunda demiş ki ‘ilk erkek ocuk doğurdum diye havalara girme bir lafımla attırırım seni dışarıya’ gibi şeyler demiş... (Banu, 23, Ev hanımı)

Küçük bir evin kalabalıklaşmasıyla birlikte yaşama zorunluluğunun bulunması, şiddet mağduru gelin için aile ortamı duygusal gerilimin kaynağı haline gelmiştir. Ayrıca geleneksel zihnin dışavurumu olarak görüşmeci ‘gelin işi var’ derken aile içinde ev işini yapma zorunluluğunun geline ait olduğunu hatırlatırken, görümcenin ise ‘ilk erkek ocuk doğurdum diye havalara girme’ söylemi erkek çocuğu üzerine yüklenen değere temas etmektedir. Böylesine, niteliği şiddet olan bir ortamda çocuklarını bytmeye çalışan annenin gördüğü şiddet yalnızca bu örneklerle sınırlı kalmamakla birlikte bu şiddete müdahale edilmediği için görümcenin davranışları sürekli tekrarlanmıştır:

Annemin biraz sakatlığı da varmış eskiden ameliyattan kalan. Bununla da çok problem yaşamış hala anlattığında ağlar. Bir gün düğüne gideceklermiş, annem aynada hazırlanırken demiş ki ‘kendinin güzel olduğunu sanma sakatsın.’ İşte dalga geçermiş hep bununla. Annemin aklından çıkamaz böyle şeyler. Bunu eşine söyleyemiyor çünkü her söylediğinde o tarağı tutmuş, işte anlattığı zaman ‘git boşan kapı orda.’ Aslında babam öyle biri değil. Onlar babamın yanında başkalar. O halam diğer yengemle çok yakınlardı araları iyiydi. Anneme ‘sen onun kadar güzel olamazsın’ dermiş. Ama anlattım ya babaannem halamla birlikte yaşarken sıkıntılıymış o yüzden bizden çıkardı hırsını ama bunu çok geç fark etti. Düzeldi. Bunu net görüyoruz kendi ailesinden kalma şeyler.(Banu, 23, Ev hanımı)

Bir engele sahip gelinin bu özelliğiyle kendisiyle dalga geçilmesi, sözlü şiddetin ne denli aşağılayıcı, kmseyici olduğunu göstermektedir. Burada en mühim konu ise gelinin ‘sosyal destek’ yokluğu içerisinde olmasıdır. Yaşadığı sıkıntıları bir çözme aracı olarak eşine başvurduğunda, aldığı dönüt ‘git, boşan, kapı orda’ olan bir kadının bu atmosfer içerisinde duygularının tahrip olmaması mümkün değildir. Bu vesileyle şiddet olayı

yalnızca mağdur ve kurban arasında kalmamakla birlikte, farklı nesnelere, kişilere yönelmektedir. Bu sebeplerle çocuklarına duygularını aktaramadığını söyleyen görüşmecinin ‘kendi ailesinden kalma şeyler’ demesi, konuya yeni açılımlar sunmuştur. Buna göre annesinin çocukluğuna inildiğinde, yine sevgi yoksunu bir ortamda büyüdüğü öğrenilmiştir:

Her şey çocukluk. Benim annem mesela annesinden hiç sevgi görmemiş. Hala öyledir, kendi de aktaramaz çevresindekilere. Çocuklarına da aktaramadı. Dayım da öyledir mesela. Annemin dayımın çocuklarına verdiği sevgi anneanneme benzer. Anneannem de kendi ailesinden görmemiş babası çok sert sinirli biriymiş hatta annesinin ölümüne sebep olmuş. Sevgiyi sarılmayı geç hep bir sinirlenme bağırma çağırma olmuş anneme, her yaptığını eleştirmiş. Şu anda da hala çok huysuz bir kadın. Sevgisi yoktur. Böyle olduğu için çocuklarına çok sevgi vermemiş. (Banu, 23, Ev hanımı)

Banu’nun annesinin yaşamı ve çevresindeki insanlara sevgisini gösteremeyişinin nedenleri, çocuk psikolojisi alanında önemli çalışmalar yapan İngiliz psikanalist Donald W. Winnicott’un tespitlerinde vücut bulmaktadır. Ona göre “şiddete eğilimli bir kişide onu şiddet eğilimli bir davranışa götüren en önemli etkenler, ‘yetersiz kalan’ ana-baba-çocuk-aile ilişkisi, aile şefkati ve ayrıca nesilden nesile aktarılan şiddet içeren davranış biçimleridir” (Moses, 1996, s. 24). Buna göre ailenin şiddet hikayesi adeta kuşaklar öncesine dayanmaktadır. Banu’nun anneannesinin annesinden başlayan bu yaşantılarda, babasının annesinin ölümüne sebep olduğu ortamda yetişen bir kadının kızı, kendi kızına sevgi aktaramamış; sürekli bir bağırma, çağırma, sinirlenme eylemleri içerisinde olmuştur. Bunu kendi kızına da yansıtan annenin şiddet edimleri; şiddetin öğrenilir olduğunun ve geçmişinde şiddet gören kişinin sonraki hayatında da idame ettirdiğinin bir göstergesidir.

Banu’ya şuan ki aile içi ilişkilerinin ne durumda olduğu sorulduğunda ‘birlikte yaşama zorunluluğundan’ doğan tartışma biçimlerine tanık olunmaktadır:

Bir halam amcamlarla birlikte yaşıyor, evlenmedi ve bu yüzden yeğenlerime inanılmaz düşkündür. Yengemle bir sorun olmuştu. Halam çok abartıyordu, her şeyi yapıyor, alıyor, ilgileniyor çocuk halacı

olmuştı. Sofra var 'halam gelmeden oturmam' diyordu. Yengem bundan çok rahatsız olmuş söylemiş. Halam da 'istersen git ben bakarım çocuklara' demiş. (Banu, 23, Ev hanımı)

İki yengem var. Küçük yengem, büyük yengemin kızından rahatsız oldu. Üniversite okumaya İstanbul'a geldi onlarda kaldı. İşte çok dağınık, iş yapmıyor, dağıtıyor diye şikayet etmişler. Öbürü de vay sen benim çocuğumu istemiyor musun diye baya bir kavga dövüş oldu ama şu an aşırı samimiler. (Banu, 23, Ev hanımı)

Görümcenin, çocuklarına gösterdiği 'aşırı' ilgiden rahatsız olan gelinin bunu dillendirdikten sonra 'istersen sen git ben bakarım çocuklara' şeklinde aldığı tepki; görümcenin aile içindeki güçlü konumunu yansıtan bir örnektir. Bir diğer örnekte kadınlar arası çıkan tartışma yine, aynı ortamı paylaşmaktan kaynaklı bir sorunu ifade etmektedir.

Tüm bunlarla birlikte Banu yeni evli olmakla beraber dört görümcesi vardır ve kendisi de görümce konumundadır. Henüz yeni evli olduklarından ötürü ilişkilerinin ilerlemediğini vurgulayan Banu, bir görümcesini kendisine uzak bulmaktadır. Bunun nedeninin merkezinde ise yine 'erkek' vardır:

Ben zaten gelin görümce arasındaki kavganın erkekten kaynaklandığını düşünürüm. Paylaşamama. Mesela dört görümcem var üçüyle çok çok samimiyim ama bir tanesi her zaman bana bir tık geride durur. O da eşimle en çok yakın olandır. Ben bu yüzden olduğunu düşünüyorum. (Banu, 23, Ev hanımı)

Gelinleriyle ara ara şaka yollu atıştıklarını söyleyen görüşmeciye göre en büyük tartışmanın sebebi olarak kendi 'kıskançlığını' itiraf etmektedir:

Yengemle çakışırız. O beni tahrik eder şaka yollu bende sinirlenip cevap veririm. O yüzden biraz küseriz. En büyük kavga babamla zaten babamla yakınlık kurduğunda ben direk cevabını veriyorum. Biraz babamı kıskanırum ben. Babam derki aman kızım şöyledir böyledir sende benim kızsın. Ben de derim ki 'hayır baba senin tek kızın benim, o senin gelinin.' Çünkü tek kızı benim. O gelini. Ona gelini gibi

davranması lazım. O da bir ısrarla kızımıymış gibi davranır. (Banu, 23, Ev hanımı)

Literatürde ve toplumun genel kabul gördüğü anlayışa göre gelin-görümce çatışmaları ekseriyetle erkek kardeş üzerinde yaşanırken, Banu'nun temas ettiği konu diğerlerinden bir nebze ayrılmaktadır. Evin esas 'yerli'si olan Banu, kendisini 'babasının tek kızı' olarak konumlandırarak hem kendisine bir değer atfetmekte hem de yengesinin 'gelin' olduğunu vurgulayarak konumunu ayrı tutmaktadır. Buna göre gelin, dışardan gelen bir kadındır ve evin kızımıymış gibi davranılmamalıdır. Gelin ve görümcenin tartışmaları bazen küslüğe de varmıştır:

Mesela yeğenim doğmuştu. Ben çocuklarla çok içli dışlıyım, bilirim bakımı. Diyorum ki 'bunu yapma zararlı.' Mesela ilk zamanlarımızda diyorum 'ceviz ve yumurta ye' diye. 'Yumurta kokuyor yiyemiyorum' diyordu. Diyorum 'zaten senin için değil çocuğun için yemek zorundasın. Sen kendini değil çocuğunu düşüneceksin' diyordum. O da mesela yemiyordu bende sorun ediyordum atışıyorduk kavga ediyorduk. Küstüğümüz zaman babaya gidiyordu. (Banu, 23, Ev hanımı)

Görümce konumundaki Banu 'zaten senin için değil' diyerek yengesinin bir birey olarak varlığından daha çok doğacak çocuğun varlığını ön planda tutmaktadır. Bu noktada görümcelerin yeğenleri konusundaki herhangi bir konuda baskın olduğu görülmektedir. Görüşmecilerden Öykü Hanım'da aynı konudan muzdarip olduğunu ifade etmiştir ancak onun hikâyesi daha çok görümcenin aile içi işlerine veya karı-kocayı ilgilendirecek özel hususlara 'müdahale' konusundadır:

Kürşat'a hamileydim dediler ki Down Sendromlu olacak dediler. Bende aldırmıcam dedim. Artık onların çalışma hayatı var, okul hayatı var, engel değil. Her seferinde arayıp arayıp eşimi doldururdu 'bu çocukla ne yapacaksınız, nasıl bakacaksınız aldırın' diye. Kocam ağzımın içine bakıyordu 'he' desem koşup alıracaktık. Allah'a havale ettim şu an kendisinin çocuğu olmuyor Rabbim Allah görüyor da veriyor. Gel de ısın. İçimden gelmiyor artık. (Öykü, 28, Ev hanımı)

Öykü'nün hamilelik sürecinde çocuğunu aldirmamakta kararlı olmasına rağmen görümcenin bu konuda ısrarcı olması ve görümcenin özel hayata müdahale konusundaki yetkisini ayrı evlerde yaşansa dahi sürdürmesi aile içindeki gücünü ispat etmektedir. Bu gücün kaynağı ise; eşinin ablasının ihtarlarına kulak vermesinden, yani erkekten olduğu anlaşılmaktadır.

Görümcelerin erkek kardeşleriyle olan yakın bağının bir başka örneği ise Melike'nin ablasının evliliğinde görülmektedir. Görüşmeciye göre ablasının eşiyle olan ilişkisi sürekli bir biçimde görümceleri yüzünden sarsılmaktadır;

Görümceleri ablama hiç istemediler. Onlar akraba olsun istiyorlardı. Onlar Kürt olduğu için Kürtler yabancı istemezler, ailelerine yabancı olmazlar, o yüzden hiçbir zaman istemediler. Bunlar ilk kez 'üstümüze gelsin' dediler babam vermem dedi. Evleri yakındı. Küçücük bir şeyini görseler hemen enişteme söylüyorlardı, aralarını bozuyorlardı. Evleri uzaklaştırdıklarında çok şükür bir şey yaşamıyorlar. Önceden sürekli gidip geliyorlardı kıskanıyorlardı. Eniştem değer veriyordu onların eşleriyle arası iyi değildi. Ablam temizlik hastası. Bundan bile bir şeyler uydurup enişteme yanlış şeyler söylüyorlardı. Değiştirerek anlatıyorlardı. 5-6 görümce var. Ablamın bir eltisi var araları çok iyi bunu da çok kıskanıyorlar. Eltisi ablama söylemişti 'evlendiğinde bunlarla çok yakın olma eşimle aramı bozdular' demiş. Ablamın da başına geldi. Ablam her şeyden önlerine getiriyor. Ablam doldurup getiriyor ya önlerine, onlar da biz neden kendimiz koymuyoruz, eşyalara tabaklara dokunmamızı mı istemiyor diye tartışma çıkarmışlar. (Melike, 24, Öğrenci)

Gelin ve görümce arasındaki ilk sorunlar kaynağını kültürel faktörlerden almıştır. Geleneksel kodların ağır bastığı toplumlarda çeşitli sebeplerden dolayı evliliklerin 'tanıdık' kimseler içinde gerçekleşmesi uygun görülmektedir. Bu içe kapalılık değer yargılardan olabileceği gibi sosyo-ekonomik bir ihtiyaçtan da doğabilmektedir. Dışarıdan bir gelin alınmasıyla değer yargılarına veya isteklerine zıt düşülen görümceler, henüz en başından ilişkilerini çatışma üzerine kurmuşlardır. Akabinde gelinlerinin olumlu veya olumsuz her türlü eylemini olduğu gibi ya da değiştirerek erkek kardeşe aktarması

görümcelerinin bir polislik/bekçilik görevi kimliğine girdiğini göstermektedir. Daha önce de bahsi geçen bu bekçilik görevi, bir ‘şikayet diliyle’ olumsuz bir hal almakta ve eşlerin birbirleriyle olan ilişkisini etkilemektedir. Esasında görümcelerin büründükleri bu kimlik; ‘erkeği’ otorite olarak kabul etmekle beraber, kadının davranışlarından erkeğin sorumlu olduğu düşünceleriyle pekişmektedir. Bu noktada ataerkil sistemin ürünü olan bu zihniyet, kadının üzerindeki baskıyı yine kadınlar aracılığıyla sürdürmektedir.

3.1.5. Komşuluk İlişkilerinde Şiddet

Gündelik hayatın farklı mekanlarında kadınların görünür olduğu yerlerden biriside mahallelerdir. Her mahalle; sakinlerinin sosyal, kültürel, ekonomik gibi yapılarına bağlı olarak kendine özgü bir dokuya mensuptur. Bu doku ise komşuluk ilişkilerini etkileyen, değiştiren, dönüştüren bir niteliğe sahip olarak karşımıza çıkmaktadır.

Modernleşme ve kentleşmenin yoğun olarak yaşandığı çağımızda mahallelerde ki gözle görülür bir değişim müstakil evlerin yerini çok katlı uzun binaların ve sitelerin almasıyla gerçekleşmektedir. Dolayısıyla fiziki anlamdaki bu yenilikler bireyler arasındaki iletişimi ve komşuluk hakkındaki kanaatleri de etkilemektedir. Peki, bahsi geçen değişim yaşanmadan önce komşuluk neyi ifade ediyordu? Bu bağlamda geleneksel ve modern dönemdeki algısal dönüşümleri anlamak adına bir tanım yapılacaktır. Nirun’a göre komşuluk, “belirli bir coğrafi çevre içinde birbirlerini ziyaret eden, şahsen veya ismen tanıyan, karşılıklı yardımlaşan, ödünç alan ve ödünç veren, birbirlerinin aletlerini ve malzemelerini kullanabilen, sıkı sosyal ilişkiler kurmuş olan, sayı bakımından çok fazla olmayan ailelerden kurulu küçük yerel yapıdır. Komşuluk hemen hemen her coğrafi bölge üzerinde görülen toplumlaşma şeklidir. Tamamıyla enformel karaktere sahip bulunan komşuluk, küçük yapısı itibarıyla sade, hatta basit tabii muhtevanın taşıyıcısıdır” (Gündüz & Yıldız, 2011, s. 18). “Komşuluk grubunda birkaç faktör birleştirici rol oynar. Bunlar yer, yüz yüze ilişki, dayanışma ve yardımlaşma, mahremiyet, samimi konuşmalar, dedikodu, - fısıltı, eğlence, boş vakitlerin beraberce geçirilmesi, ortak alakalar, kültürel bağlar, milliyet, lisan, öğrenim ve eğitim derecesi, mali seviye, ekonomik tüketim gücü, karşılıklı yardımlaşma gibi faktörlerdir. Bu faktörlerden bazılarının bir araya gelmesiyle komşuluk meydana gelir” (Nirun, 1991, s.175; akt. Koyuncu, 2009, s. 31).

Tanımlarda ifade edildiği üzere komşuluk, bir tür mekânsal akrabalık (Aydın, 2014, s. 45) diyebileceğimiz özelliklere sahiptir. Ancak kentleri hızla etkisi altına alan modern çağın ruhu; kentsel bütünleşmeyi azaltmakta, önceleri yardımlaşma ve dayanışma kavramları ile eşdeğer tutulan komşuluk, artık muhataba alınmayan, formel bir dille iletişim kurulan mahiyete bürünmektedir. Nitekim kolektifliğin yerini bireyselliğin aldığı bu dönem, komşuluğa yüklenen anlamları değiştirmekle beraber bireylerde yalnızlaşma, yabancılaşma, birbirine karşı tahammülsüzlük gibi bilhassa megapollerde yaygın olarak görülen davranış ve hayat biçimlerini beraberinde getirmektedir.

Bu başlık altında incelenen dört görüşmecinin biri Muş, diğerleri Eskişehir olmak üzere kent merkezlerinde ikamet etseler de komşuluk ilişkileri tam anlamıyla kopmuş değildir. Bunun bir nedenini Bauman'ın özetlediği şekilde açıklamak mümkündür: "Bütün kent yaşamı modern değildir, fakat bütün modern yaşam kent yaşamıdır" (Bauman, 2001, s. 169; akt. Koyuncu, 2009, s. 24-25). Bu bakımdan gelişmiş veya gelişmekte olan kentlerde eskiye mukabil farklılıklar göze çarpsa dahi modernleşmenin tahrip ettiği birtakım olguların kentin tamamına yayıldığını söylemek doğru olmayacaktır.

Konu Türk toplumu çerçevesinde incelendiğinde ise mahallenin adeta başlı başına bir kültür oluşturduğu mekânda, komşuluk ilişkilerine verilen kıymet komşu hakkındaki atasözleri ve deyimlerden yola çıkarak anlaşılmaktadır. Bu atasözlerinde komşuluk hakkının Tanrı hakkı olduğu, komşunun komşudan sorulduğunu, komşu kızını almanın kalaylı kaptan(tastan) su içmeye benzediği vurgulanmaktadır. Hatta halk nezdinde, komşu komşunun külüne muhtaç olduğu ve ev almadan önce komşu almanın gerekliliği yaygın biçimde dile getirilmektedir. Ancak görüşmecilerden apartman yöneticisi olan Nergis, bu konuya nokta atışı yaparak, zamanın değişen ruhuna binaen kendisine daire sormaya gelen kimselerin komşuyu değil de eve dair birtakım özellikler sorduğunu yakınlıkla dile getirmektedir:

Ev alma komşu al, komşu komşunun külüne muhtaçtı hani nerde? Şimdi ona bile bakmıyoruz ki. Merkezde olsun, ev güzel olsun. İçerde komşu önemli değil. Ne olursa olsun onlara. Mesela çok geliyorlar daire gösteriyorum 'komşuluk nasıl' diyen yok. Diyor ki bana 'ısınyor mu kombisi nasıl geliyor çok mu?' Artık insanlar buralara yönelmiş. (Nergis, 32, Ev hanımı)

Komşu olan kadınlar arasındaki anlaşmazlık noktalarına gelindiğinde, sorunların kaynağındaki ortak paydanın özellikle çok katlı binalarda altlı-üstlü oturanlarda, yani fiziki anlamda zorunlu bir yakınlık içerisinde bulunan kimseler arasında olduğu bulgulanmıştır. Çatışmalı ilişkiler ise genelde gürültü ve çocuk sesi, katın üstünde oturan kişinin bez silkeleme veya halı çırpması gibi konularda gelişmektedir. Fakat bu bireysel tartışmalar toplumsal düzlemde irdelemeye konulduğunda yaşanan gerilimli ilişkilerin nasıl ve neden gerçekleştiği, iletişimin sonraki günlerde ne şekilde devam ettiği, çatışmaların genelde hangi kadınlar arasında vuku bulduğu ve tartışma esnasında söylenen kelimeler konusunda sosyolojik veriler elde edilmektedir.

Öncelikle, komşuluk ilişkilerinde mahallede kadınların görünür olmasının bir nedeni eşlerinin çalışmasıdır. Bu bağlamda kadınlar arasında da ‘ev hanımı’ olanların komşuluk ilişkileri çalışan kadınlara nazaran daha yoğundur. Dolayısıyla etkileşimin bu denli yoğun ve fazla olması samimi ilişkileri geliştirdiği kadar çeşitli konularda çatışma alanları doğmasına da sebep olmaktadır.

Eski yıllardaki komşuluk ilişkileri sorulduğunda, görüşmeciler çocukluk yıllarındaki hatıralar ile bugün yaşadıkları deneyimleri kıyasa tutarak düşüncelerini ifade etmişlerdir. Bu ifadelerde bilhassa paylaşma, dayanışma, çocuklarla birlikte oynama gibi eylemlere vurgu yapılmıştır;

Eskiden öyle değildi, iki katlı müstakildi evler. Kapının önünde otururduk, yemek yaparlardı hep beraber yerdik. Şimdi maalesef o yok. Kapıya gidip bir tuz istemezsin en basiti tuz mesela her evde olan bir şey. Onda var tuz biliyorsun. Hani dışarı markete gitmektense ondan bir alayım diyorsun, kapıyı açmıyorlar kapının arkasından görüyorlar. Ya da açıyorlarsa hemen ‘şu an müsait değilim hiç, sonra gel’ diye hemen geçiriyorlar. Şimdi benim yüzüme gülüyorlar mesela ama arkamdan konuştuklarını çok iyi biliyorum, onu sezinleyebiliyorum. Onlar herkesi salak zannediyorlar da kendileri salaklar. Bir de şey apartman yöneticisi olduğum için, attırır korkusuna fazla bir şeyler söylemiyorlar. Beş yıl oldu temeldeki komşular aynı. On bir ev sahibi bir kiracı var. Yönetici olduktan sonra değişen tek şey yüzüme söylenmemesi. Eskisi gibi değil hiçbir şey ya en basitinden

bayramlarda babam komşulara git derdi, ben ta öbür sokaklara giderdim bahçeli evlerde tanıdık tanımadık yerler. Şimdi mesela ben çocuklara diyorum ki ‘ona gitmeyin, şuna gitmeyin, şuna ailecek gideriz.’ Çocuklar bundan yoksun ama neden? İnsanlardan ötürü... (Nergis, 32, Ev hanımı)

Çocukluğumda çok güzeldi, biz ilçede büyüdük herkes birbirini tanıyordu. İyi insanlardı ya, birbirimize gelir giderdik herkesin genelde işi olurdu gündüz işte hayvanı tarlası olur çalışır akşamleyinde oturma çok olurdu. Kocalar kahveye gidiyordu, kadınlarda evlere gidip gelirdi. Bizde süt, meyve, karpuz çok olurdu. Dayımlardan kasayla gelirdi, dayımlar manav bizim. Biz iyilerini seçerdik; konu komşu herkese dağıtırdık birlikte yerdik. Mesela birinde mısır yoksa diğeri hemen çocuklara getirirdi patlatırlardı, karpuz kavun çekirdeklerini kavururlardı, çocuklara eğlencelik olarak hazırlarlardı hani çerez gibi. Sayılı kişilerde vardı buzdolabı. Herkeste yoktu. Çatı tavan arası oraya yayardık biri geldi mi bir yere gidileceği zaman götürürdük eli boş gitmezdi hiç kimse kimseye. Kimin elinde ne varsa herkes getirirdi. Paylaşım vardı sürekli bir şey istemeye gelirlerdi turşu falan hep verirdi benim annem. (Sultan, 47, Ev hanımı)

Sultan ve Nergis’in anlatılarından 1970-1980li yılların mahallelerindeki gündelik yaşamını, kadınların ve çocukların gündelik hayat pratiklerinin profilini çizmek zor olmamaktadır. İki görüşmecinin de çocukların hep birlikte oynaması, kapının önünde yemek yenmesi, komşuların yemek getirmesi gibi örneklerinden yola çıkarak çocuk faktörünün komşuluk ilişkilerini kuvvetlendirdiğini söylemek mümkündür. Komşu çocuklarının hep birlikte oynaması, bilhassa anneleri üzerinde bir iletişim mekanizması oluşturmaktadır. Burada çocukların ve kadınların en önemli sosyalleşme mekânlarının da mahalle olduğu görülmektedir. Ancak günümüzün mahalle mekânlarında, Bauman’ın megapollere ithaf ettiği biçimiyle “artık başlıca hayatta kalma stratejisi birliktelik değil, sakınma ve ayrılımadır” (Koyuncu, 2013, s. 17). Sultan’ın çocukluğunda ifade ettiği biçimiyle herkesin elinde ne varsa getirdiği, yoğun bir paylaşım alanı olan ve Nergis’in çocukluğunda uzak sokaklara gidip evin kapılarını çalabildikleri mahalleler artık ‘risk’

alanları haline gelmiştir. Hatta günümüzde apartman tipi yerleşimlerin yapısıyla çocuklar kadın komşuların baş kavgası sebebi olmaya yüz tutmuştur;

Mesela ben çocuk gelişimciyim, çocuk konusunda çok hassasım; çocuklara bağırma noktasında. O konuda çok takılıyorum. Çocuklara bağırarak yerine, ailelere kapısı çalınıp uyarılmayla sorun çıkıyor. Yani her ailenin terbiyesi farklıdır bazı insanlar bağırarak çocuklarına bir şeyler anlatabilirler ama ben o yönde değilim, bağırmadan çağırarak söylerim söyleyeceğimi... Bir de serbest olmayı severim, hani apartmanda belli bir saatten sonra gürültü yapmama hani mecbura kalmadıkça. Ama bunu onaylamıyorum. Çünkü ister istemez çocuklu insanlar bunları yapabiliyorlar. Çocuğuna nihayetinde zincir vuramıyorsun. Belirli bir saatte yat diyemiyorsun mesela özellikle tatil günlerinde. Bu gürültüler olabiliyor yani apartman sakinleri gürültüyü kabul etmiyor genelde. Çok şikâyet alıyorsun. Gece ikide bile kapımı çaldılar. (Nergis, 32, Ev hanımı)

Mesela ben birinci kattakilerin bahçede oturmalarına izin vermemiştim. Sonra şimdi de benim çocuklarımı göz okuna alıyorlar, 'senin çocuklarının arkadaşı gelip gelip bahçede oynamasınlar' diyorlar. Bu bile sıkıntı yani. Apartman sakinleri istemediler erkeklerin geçmesi sıkıntılıydı dediler ki banklarda otursunlar karşıda bank var. Hani burayı pisletmesinler, bir de dedikodu oluyor diye. Adamlar 'biz geçemiyoruz' dediler. Onu dedim diye benim çocuğumu göz okuna almışlar, 'senin çocuğunun arkadaşları' diyor arkadaş dediği de apartmandaki diğer çocuklar. Benim kızlarımın arasında yirmi ay fark var daha çok küçükler. Bunlara bir şey diyemiyorsun işte böyleler. (Nergis,32, Ev hanımı)

Kentlerdeki toplu yerleşim alanları bir ortaklık yönü de barındırdığı için apartman sakinleri tarafından uyulması gereken kuralları ve sorumlulukları da kapsamaktadır. Bu kurallar belli bir saatten sonra gürültü yapılmaması, özel kullanım alanı balkonlardan bir şey silkelenmemesi gibi sıralanabilir. Dolayısıyla genelde komşular özelde ise kadınlar arası çatışma ilk olarak fiziki anlamda zorunlu bir yakınlığı bulunan ve böylelikle

gerçekleştirilen herhangi bir faaliyetin yakınında bulunan komşuyu olumsuz etkilediği kimselerde yaşanmaktadır:

Bizim oturduğumuz evin üstünde kadının iki kızı var. Kadın her gün geziyor, hiç evde değil suyu açık bırakıyor. Bizim tavandan su damlıyor. Kadın saçlarını bırakıyor, temizlemiyor, tıkanıyor lavabolar. Başka zaman mutfaktan su akıyor çeşmeleri unutuyor hep. Ya senin kocan yok mu? Bizim tavanlar bozuluyor. Annem kapısına gitti, kadın evde değildi her şeyi bırakmış. Başka zaman annem dedi 'sen utanmıyor musun pisliğinden ne biçim kadınsın!' diye kavga ettiler. Başka bir gün tuvalet akıyor. Mutfak maydanozlardan tıkanmış lavaboyu annem temizledi. Ben bir gün namaza kalktım, bir baktım damla damla akıyor. Annem dedi 'hasbinallah.' Sabah kapısını çaldık ağır laflar konuşmuşlar. Yeter artık ya dedik. Anneme dedi ki 'terbiyesiz.' Annem dedi 'asıl sen öylesin, kocan bir şey demiyor mu, utanmıyor musun?' Böyle kadın mı olur? (Tülin, 27, Üniversite mezunu)

Halı çırpmadan kavga çıktı. Bazen geliyor bana, cevap verirken karşımdaki insan direk karşıya geldiği için herhalde susacağımı düşünerek gelip; cevaplarıyla dik duran kadın görünce 'ben seni insan sandıydım' diyor. Küfür bile etti. Bu arada da 'canım canım' diyor küfreden oydu. Bende hiç yüz vermiyorum, halıdan çıktı kavga. Hayır, aynı anda da değil ben halıyı çırpalı altı ay olmuş. Bir şeyler çırpılıyor onun üstünden. Beni görmüş ya bir kez işte 'senden başka çırpın yok' diyor. Tamam da benim çocuklarım var örtülerim var. Ben bu taraftan çırpıyorum. 2-3 kez önce kapıma kocasını yolladı kavgaya. Üstesinden gelemiyor kalkıp erkeği sokuyor işe. Öyle olmaz. (Derya, 33, Ev hanımı)

İnsanlar çok ufak şeylerden sorun çıkarıyorlar. Mesela üstteki komşu sabah eşine patates kızartması aspiratörü açmış 'niye aspiratör açıyorsun?' diye kapısına gidiyorlar. 'Ama napıyım' diyor kadın 'camı açtım çıkmıyor' diyor. 'Ağır yağ kokusu sonuçta açtığımda saatlerce

değil sadece pişirdiğim süre açtım' diyor. Birbirlerinde oklavayla vuruyorlar sessiz ol diye. Afedersin benim babamın lafı vardı rahmetli 'nerde çokluk orda bokluk.' Keşke de kat çıkılmama kanunu koysalar...
(Nergis, 32, Ev hanımı)

Nergis, Derya ve Tülin'in ifadelerindeki ortak payda gerilim yaşadığı komşular ile arasında fiziki bir yakınlık bulunmasıdır. Bu yakınlık kişilerin özel alanlarına istemsiz bir şekilde müdahale oluşturduğu için kadınlar arasındaki ilişki ağlarını gevşetmektedir. Ancak Tülin'in annesinin komşusu ile karşılaşmasında kullandığı 'sen ne biçim kadınsın utanmıyor musun, senin kocan yok mu?' ifadeleri ve Derya'nın kapısına komşusunun eşini yollaması konuya yeni açılımlar sunmaktadır. Buna göre Tülin'in komşusunun evinin pis olması, evde yaşayan ailenin bütün üyelerinden ziyade evin kadınının sorumluluğu altındadır. Burada evin temizliği işi ev hanımına atfedilmektedir. Bir başka mevzuu ise Derya'nın kapısına, kadın komşusunun kendisi yerine eşini yollaması, kadınların otoritesinin yetmediği yerde erkeklere başvurmasının bir yolu olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Connell'in erkeklik teorisinde yer aldığı üzere hegemonik erkeklik; otorite, güç ve fiziksellikle ilişkilidir (Giddens, 2018, s. 187). Bu bağlamda ortada var olan bir sorunu çözüme ulaştıracak kişi, kadınların gözünde otorite, güç sahibi eşleri olacaktır. Benzer bir vaka Sultan'ın ismini anmaya dahi tahammül edemeyip isim taktığı komşusuyla yaşadığı ilişkide görülmektedir:

Şuanda ben normalde ikinci katta oturuyordum üçe taşındım. Ya bir gün kapı çaldı komşunun kardeşi varmış ikinci kata taşınmak istiyormuş diye. Eliminlen getirdim o angusu buraya. Ev sahibi de bana güvendi, senin tanıdığınmış tamam diye getirdi girdiler. 2 ay sonra oldu bir baktık kirasını ödemedi, ev sahibi bana geldi. Hacizde geliyordu ona sürekli. Onları gördüm diye kadın kavgaya geldi bana. 'Bizim borcumuz yok, yanlış anlaşılma var' bilmem ne söylendi hep bana. Ben borçları var diye düşünmiyim diye kavga çıkardı. Sonra bunun torunları geldi günlerden Şaban ayı Berat kandili ben oruçluyum, konu komşu herkes oruçlu. Torunları onun başka çocuklarla kavga ettiler, bende cam siliyordum ön camı gördüm. Birbirlerine toprak atıyorlardı. Alt komşu Nihan teyze çıktı yaşlı kadın.

‘Ay buraları napmışlar’ dedi, ‘bende birbirlerine toz attı çocuklar kavga ediyorlar, toz kalktı ondan’ dedim. Sen gel benim bu dediğimi sanki şikayet ediyormuşum gibi bağır çağır kapıma mahallede. ‘Sen benim torunlarıma ne diyorsun, onlardan ne istiyorsun, niye başka çocuklara bir şey demiyorsun’ diye. ‘Ya ben gördüğümü söyledim’ dedim, ‘şikayet anlamında demedim’ dedim. Yanlış anladı, kapıya kavgaya geldi sen benim torunlarıma ne diyorsun diye. ‘Seni kocana şikayet etcem’ bilmem ne ‘şu karına bir şey de karına sahip çık’ demiş kocama. Ben merdivenden iniyom benim önüme geçti, beni itekledi aşağıya doğru. Bizim sesimize komşular çıktı ne oluyor diye. Ezana da beş dakika var orucuz bak. Nihan teyze ‘bu koca kadın, uyma buna’ dedi. ‘Sen buna uyacak değilsin’ dedi bana. Bu sefer beni koydu, ona döndü: ‘sen yaşından başından utan, utanmıyon mu? Ben senin yan komşunum, beni kayıracağına onu kayırıyon’ dedi. O da ‘sen haksızsın, çocuklarına bir şey demedi, sen dur deseydin ya onlara’ dedi... Beni bir itekledi aşağıya düşsem beyin kanaması geçirirdim. Bana küftetti ananın (...) dedi. ‘Sen benim anama kurban ol’ dedim. ‘Seni kocan bile kabul etmiyor.’ Kocası sen bana kaçtın, başkasına da kaçarsın git orospu diyordu, bağrıışlarını duyuyorduk. Öyle dedim sonra kesti bana o gün sataşmayı... (Sultan, 47, Ev hanımı)

İki kadın arasındaki şiddet içeren eylemler ve söylemler sonraki günlerde de varlığını sürdürmüştür. Ancak bu süreklilik mahrem bir konunun dışa açılmasıyla, beddualarla ve hatta kadın onurunu incitecek acımasız bir niteliğe bürünerek devam etmiştir:

Bunun kocası kötü işler yapmış, evlerini gizli satmış. Ben ev aldım diye onu da kışkandı. Yeni evin camını siliyordum ‘inşallah o camdan düşersin’ dedi geçerken. ‘Sen düşmüşsün ya daha çoook sürünürsün’ dedim. (Sultan, 47, Ev hanımı)

Aşağıya şeye çıktıydım çardaklara. Komşular oturuyordu ‘seni kocana şikâyet etmiş ne dedi’ dediler. Bir de övünmüş ‘kocasına şikayet ettim Sultan’ı’ diye . ‘Ya varacağı vardır adama, ya da vereceği vardır’

dedim. ‘Benim adamda gözü kalmış’ dedim. Balkon kapılarını bir çarptı (gülüyor) bana ne çarpsın. (Sultan, 47, Ev hanımı)

Kadınlar tartışırken Sultan’ın eşine yönelik ‘karına sahip çık’ söylemindeki şikayet ve akabinde diğer komşulara ‘kocasına şikayet ettim’ diyerek tezahür eden övünme biçimi toplumda ‘koca’ figürünün otoritesinin ne kadar güçlü olduğunu göstermektedir. Karına sahip çık, uyarısı ontolojik olarak kadının bir birey olarak varlığından ziyade öncelikle kocasına ait olduğunu, davranışlarından kocasının sorumlu tutulduğunu ve kadını zapt edenin ancak kocası olabileceğini ifade etmektedir. Kadınların cinsiyetçi söylemlerindeki ‘koca figürü’ şüphesiz tarihten, kültürden bağımsız olmamakla beraber aynı zamanda cinsiyetçi kültür bu tür söylemlerle yeniden üretilmektedir.

Bazı tartışmaların temelinde ise etnik veya mezhepsel farklılıklara dayalı sebepler yatmaktadır. Yaşanan sorunlarda konu başka alanlarda olsa da tartışma esnasında dile getirilen sözcükler zeminde farklıya, ötekiye, yabancıya olan olumsuz tavırlardan kaynaklıdır.

Karşı komşu var, orada çöp var. Oraya atmıyorlar, bizim evin önüne atıyorlar odun var balkonun altında diye. Biz ilk bir şey demedik. Ev bizim evimiz değil diye geliyor, bizde ilk anlamadık kimden geliyor. Her sabah atıyorlardı babam dedi ki: ben yatmayacam. Sabah babam erkenden camdan baktı yine onlar. Atıyorlar, gittik konuştuk ama anlamadılar yine atıyorlar. Bize diyorlar ki ‘siz Suriye’den geldiniz, hakkınız yok konuşmayın.’ Ne alakası var komşu komşudur. Tekrar başka gün attılar, annemde aldı çöpleri onların oraya attı. Annemin şalını çekmişler dedim ki ‘bak bu sefer böyle olsun bir daha ki sefer belediyeyi çağıracam.’ Bunların aşireti (...) aşireti ya onlar pislik hep Muş aşiretleridir. Suriyeli sanıyorlar bizi. Değiliz. (Tülin, 27, Üniversite mezunu)

‘Siz yerlisiniz diyorlardı, sizden korkulur’ diyorlardı. Muhacirler korkuyormuş. Yandaki mesela sürekli hakaret eder kocam Yörük bende Türkmen’im ya ‘Yörüklerden, Türkmenlerden korkulur yerlilerden’ deyip duruyordu. Kaç kez dedim bak ‘Fatoş abla rahatsız oluyom kullanma şu kelimeleri’ diye. En sonunda bende açtım ağzımı, ‘siz neye

yaramışsınız’ dedim. Sizi de “Yunanistan’dan, Bulgaristan’dan postalamışlar bura gelmişsiniz” dedim bir daha tık yok. (Sultan, 47, Ev hanımı)

İstanbul’da mesela benim Malatyalı komşum, ‘oğlun gürültü yapmasın’ derdi ki onun dört çocuğu vardı benim bir çocuğum. ‘Kendi çocuklarının içinden benimkinin gürültüsünü mü duydun’ diyordum, ‘başım ağrıyor’ diyordu. ‘Kendi çocuklarındandır o’ diyordum ama hep sataşıyordu ses konusundan. Aslında mahsus onlar Malatyalılar Kürtlerdi. Beni eşim polis memuru olduğu için sataşıyorlardı. Benim çocuğum iki yaşındaydı, gürültü yapacak yaşta bile değildi. Sataşıyordu işte ne kuruyorsa artık kafada salak. (Sultan, 47, Ev hanımı)

Apartman ortamındaki girift bağlar bir başka ortak alanlara da sirayet etmektedir. Nergis’in ifadelerinde çeşitli saiklerden ötürü olayların fiziksel bir şiddete varmasıyla kişilerin birbirlerine olan tahammülsüzlüğünün, vücut bulmuş hali görülmektedir;

Mesela birbirlerini dövme derecesine giriyorlar. Birinci kattaki, üçüncü kattakini dövmeye çalıştı. Mesela yeni insanlar geldiler, taşındılar onların ustalarına gelip bağrıştılar: ‘sizin ustalarınız gelip batırıyor, paspasa basıyorsunuz’ diye kafa kafaya giriyorlardı. Kadını dövmeye çalıştılar, kapıya ayağını koymaya çalıştılar. (Nergis, 32, Ev hanımı)

Bana da oldu dördüncü kattan. Bir kiracı vardı orda, çıkmalarına sona yakın apartman batırmışlardı sonra bana dedi ki ‘silceksin bunları’ falan dediler. ‘Sen kapıcıyla yöneticiyi karıştırıyorsun galiba ben yöneticiyim kapıcı değilim’ dedim. Bana sabahın beşinde alkollü babasını kapıma yolluyordu. ‘Niye yolluyorsun’ diye hesap sormaya giriştim. ‘Yollucam bir daha yollayacağım’ böyle dik dik konuşmalar yaptı en sonunda ben vurduğumu hatırlıyorum. En sonunda vurdum geldi gitti, eşimle bağrıştılar. İnsan etkileniyor. (Nergis, 32, Ev hanımı)

Mesela ‘paspasına bastın’ diye kavga ediyor paspas nedir ki yani, o zaten ayak basmak için kullanılan bir şey yani en basit onun için bile şikayete geliyorlar. Evvelsi gün kavga ettiler paspas için. ‘Ayakkabıya çarptılar’ diyor bilmem ne yani, insanın o an başı dönebilir her şeyi onaylamak gerek ama maalesef komşulukta bu yoktur. Neden yok? Ben şöyle düşünüyorum binaların yükselmesi, teknolojinin fazla fazla ilerlemesi. Tamam bir yandan güzel teknoloji ama insanlar bunu çok mantıklı kullanmıyorlar. (Nergis, 32, Ev hanımı)

Komşular arasında yaşanan tartışmalardan birisi de hayvan besleme konusunda yaşanmaktadır. Ancak çalışmada hayvanların yapısı gereği bölgedeki tüm sakinleri etkisi altına alan özelliğinden ziyade dikkat çeken husus bir kadın komşular arasında dedikodu mekanizmasının varlığı olmuştur. Dedikodu faktörü komşuluk ilişkilerini zedeleyici, tahrip edici bir rol oynamaktadır.

Şu Kevser’in apartmanında bir kadının köpeği var. Köpek zinciri kırmış, çocukların üzerine gitmiş. Aslında köpek oyun oynuyormuş da işte çocuk korkmuş düşmüş köpekten. Çocuğun anası Nilgün ortalığı yıktı. Olaydan sonra Nilgün imza toplamaya başladı o kadının gitmesi için mahalleden. Geldiler benim kapıma dedim ki ‘bak sende benim komşumsun o da benim komşum ben rahatsız olmadım o yüzden atmayacam’ dedim. Kız ‘tamam sende haklısın’ dedi imza atmadığıma. Kevser’in yanında bir Ruken var neymiş ‘ben demişim, ben imza topluyordum’ gibi öyle demişler kadına gidip. Aradan 2-3 gün geçti. Ben Kevser’e oturmaya gittim orda bana biri dedi ki ‘Sultan ayıp ettin’ dedi, ‘öyle komşu imza toplanarak yollanmaya çalışılır mı?’ dediler. Bende ‘kim dedi?’ dedim. ‘Ruken’ deyince onların yanında Ruken’i aradım dedim; ‘benim çocuğum yok onlarda komşu siz de komşusunuz, senin yanında onları demedim mi ben’ dedim telefonun sesi açtı onlar da duydu. Sonradan ortaya çıktı dedikodu çıkarıyormuş, herkesi kudurtuyormuş meğer. Benim komşu ben bir şey diyemiyorum siz yapın demiş hani kendi rahatsız olmuş ama başkalarına attırmaya çalışmış... (Sultan, 47, Ev hanımı)

Bir kere Seçkin'in anasına Seçkin'den için 'komşu düğünde çok oynadı dedi' demiş. O da 'Sultan mı dedi yaydı' demiş benden bilmiş. Kavgaya geldi kadın bana 'benim niye oynadığımı millete dedin?' diye. Öyle ben dememiştim kim dedi diye o komşulara gittim sonra küstük. (Sultan, 47, Ev hanımı)

Polis lojmanlarında oturma kalkma kavgası vardı. Biri birisine oturmaya gelince 'niye beni çağırmadın' kavgası vardı... Birbirlerine patates soğan bile fırlattılardı. Çağırdın çağırmadın sen ona gittin o beni çağırmadı sen bana geldiğinde şunları koydum sen koymadın kavgası. Senin kocan mesela çok alışveriş yaptı, senin kıyafetin güzel, ben bayramdan bayrama alıyorum diyor çıkıyordu kavga. Yani mesela birinin kocası alışverişinden çok hesap soruyordu; kadın ekmek aldığı fişi bile kavanozda biriktiriyordu kocası kontrol ediyormuş. Hayretle bakakalırdık benim kocam hiç sormaz öyle hesap. İşte kocaları hesap sorunca kavga mesela dedikodu çıkıyordu onun kocası şöyle böyle diye. Kadınlarda kendi kocasına sataşıyordu kavga ediyorlardı bu sefer. (Sultan, 47, Ev hanımı)

Bu angus olayından sonra o mahallede herkese beni kötülemeye başlamış. Onu herkes terslemiş 'bu senden için böyle böyle diyor' dediler. Ben doğruyu anlattım, o öyle olmadı dedim sonra Remzi amca çıktı. 'Sen evladın yaşındaki kızdan ne istiyon utanmıyon mu?' dedi. Bütün binaya küstü o gün bu sefer Fatoş hariç. Birbirlerine gelip gidiyorlardı. Bu sefer onla da arası açılınca birbirlerinin dediklerini dökmeye başladılar. Angus, Fatoş'un dediklerini Aynur'a demiş, 'iyi bir şey olsa kocası onu tutardı' demiş senin hakkında böyle böyle dedi diye. Bu sefer öyle ortalık karıştı. (Sultan, 47, Ev hanımı)

Son olarak, Sultan'ın komşularıyla yaşadığı bir sorun da lojmanlardaki hiyerarşik yapılanmadan kaynaklandığı görülmüştür. Esasen hiyerarşik olan, ev hanımı olan kadınların eşlerinin işyerindeki statüsüdür. Ancak eşleri statü olarak yüksek bir konumda bulunan kadınların, kendilerini de eşlerinin meslekleri üzerinden tanımladığına,

komşuluk ilişkilerinde bu hiyerarşiye göre kendilerini konumlandığına tanık olunmaktadır:

Karşımdaki Candan mesela herkes polis memuruydu, onun kocası müdürdü emniyette. O diyordu ki ‘siz bana itaat etmek zorundasınız’ diyordu. Bende dedim ki ona ‘ben sana niye edeyim? Senin kocan benim kocamın işyerinde ki amiri senin şeyin bana burda sökmaz’ diyordum. Homurdanır dururdu. ‘Sizden yükseğim maaşımız farklı bizim’ diye bakıyordu. ‘Farklı olanların harcaması da farklı olur’ diyordu. Halbusam giyinmesini bilmezdi. Ben gömleklerimi giyinip gittiğimde herkesin canı kalırdı. (Sultan, 47, Ev hanımı)

Kocası yüksek olan kadınlar, mesela elişi getiriyorlardı. Alçak olanlara ‘siz bana yardımcı olmak zorundasınız şu elişini yapın’ diyorlardı, zorunlu olarak görüyorlardı. Memur karılarını ezmek istiyorlardı. Misafirleri varsa öğleye kadar hamur işi yaptırıyorlardı. Para bile verme yok. Hizmetçi olarak kullanmak istiyorlardı, ben kendimi kullandırmazdım. O Candan birkaç kişiyi çok kullandı. ‘Sen emredince yapmam diyordum.’ (Sultan, 47, Ev hanımı)

Urfa’da da karakol amirinin karısı dantel ipi verirdi ‘öreceksiniz’ diye. Kızı da satıyordu gidip. Bir şey desek kocamıza eziyet ediyordu sürgün gönderiyordu iddialaşıyordu ‘Harun Bey ben ne dersem onu yapar’ diyordu. (Sultan, 47, Ev hanımı)

Eşinin mesleği dolayısıyla hem Eskişehir hem de Şanlıurfa’da ikamet etmiş olan Sultan’ın verdiği örnekler sosyolojik açıdan statü, prestij, rol gibi kavramları incelenmesini gerektirmektedir. Rol ve statünün birbirinden ayıramayacağını veya ayrılması gerektiği yönünde yapılan akademik tartışmalara girmeden, tanımlamaları konumuzu ilgilendiren yönüyle ele aldığımızda statü; “bir sosyal gruba ya da kişiye toplumun diğer üyeleri tarafından verilen sosyal saygınlık ya da itibar”dır (Giddens, 2018, s. 220). Bu bakımdan “toplumsal statü bireyin toplumsal yapıda işgal ettiği yerdir. Bu yeri belirleyen ise toplumun bizzat kendisidir” (Tezcan, 1995, s. 51; akt. Ceylan, 2011, s. 93). Ancak kendilerini eşlerinin mesleki mevkilerine göre konumlayan kadınların

statüsü ya da itibarı esasında yine eşlerinin ‘kazandığı’ yani mesleki açıdan sonradan elde ettikleri statüdür. Sultan’ın komşusunun ‘bizim maaşımız farklı, sizden yükseğim’ ifadesi; prestijin aynı zamanda ekonomik durumla da sağlandığının göstergesidir. Statü, sınıf, parti gibi kavramları daha geniş bir perspektifle siyasal topluluklar üzerinde yaptığı araştırmalarda inceleyen Weber’in tanımlamaları bireyler arası ilişkilere indirgendiğinde, çalışma açısından önemli açılımlar sunmaktadır. “Weber’in terminolojisinde, güç istediğiniz şeyi diğerlerinden gelebilecek direnişlere rağmen yapabilme kapasitesidir. Örneğin, ekonomik zenginlik kişiye arzuladığı şeyleri elde etme kapasitesi sağlayan bir güç biçimidir” (Cuff, Sharrock, Franci, 2013, s. 57; akt. Aydın, 2018, s. 255). Bu anlamda karakol amirinin eşinin ‘dediklerimi yapmak zorundasınız’ ifadesiyle arzu ettiği şeyleri yaptırma gücünü eşinin mevkiinden aldığını hatta yine eşinin mesleki konumuyla elde ettiği yetki gücünü ‘Harun bey ben ne dersem onu yapar’ diyerek tehditkâr bir söyleme dönüştürerek kendisinden daha alt konumda bulunan kadınlara bir sözlü ve duygusal şiddet uyguladığını söylemek mümkündür. Buna göre bu kadınların toplum içinde oynadıkları roller prestijlerine göre kademelenmiştir (Kasapoğlu, 1994, s. 218). Ancak her iki örnekte de kadınların yerini sağlamlaştırma biçimlerinin eşleri üzerinden olduğunu görülmektedir ve hiyerarşik yapılanmayı ortaya çıkaran bir faktör de kullanılan dil olmuştur. Esasında bu davranış ve söylem pratikleri; örtülü ve gizli biçimde ‘ataerki sistemin’ kadınlar tarafından sürdürüldüğünün örnekleridir. Çünkü bu kadınların kendilerini tanıtmaya biçimleri bir ‘birey’ olarak değil, eşlerinin boyunduruğu ile gerçekleşmektedir, kısacası bu durum halk tabiriyle ‘kadın kısmı kocasıyla tanımlanır’ deyişinin başka türlü yansımalarıdır.

3.1.6. Aldatılan Kadınlarda Şiddet

Çalışmanın başında örneklem alanı içine dahil olmayan fakat anlatılardan yola çıkarak dikkat çekilen bir husus kadınların erkekleri ayartıcı bir aktör konumunda olmalarıydı. Bu nedenle konu hakkındaki detaylı anlamlandırmalar ve veriler evli olup eşleri tarafından aldatılan kadınlardan edinileceği düşünülmüştür. Toplumsal hafızanın derinliklerine inildiğinde gerek dini gerek mitolojik efsanelerin kadın ve erkek tipolojileri hakkında bu tür yargılara zemin oluşturduğu görülmektedir. Örneğin dini kaynaklı yaratılış rivayetlerine bakıldığında; doğruluğu çeşitli rivayetlerce tartışılan yasak elma hususu ele alındığı zaman çeşitli dini referans alan kaynaklarda ilk günahın yalnızca

kadına değil erkeğe de verildiği yazılmıştır. Kimi tefsirlerde ise Adem'i kandırmanın Havva olduğu belirtilmiştir:

El-Tabarsi şu hadisi kaydeder: (Allah Adem'e sordu:) 'Sana yasakladığım halde onu niye yedin.' O da 'Ey Rabbim, onu bana Havva yedirdi!.' O zaman (Allah) Havva'ya 'Onu niye Adem'e yedirdin.' dedi. Havva 'Yılan istedi' dedi. Yılan niçin Havva'dan bunu istediği sorulduğunda ise 'Şeytan istedi' şeklinde karşılık verdi” (Tefsir, 8, s. 143; akt. Aktay, 1992, s. 66).

Adem'in yasak elmayı yemesiyle insanın cennetten kovulmasına sebebiyet veren Havva, Adem'i baştan çıkaran, yolundan şaşırtan bir aktör olarak merkezdedir. Netice de erkeğin aklını karıştırıcı ve erkeği ayartıcı eylemde bulunan başrol 'kadınıdır.' Bu düşünce diğer semavi dinlerin gündelik hayat pratiklerinde de yerini almıştır. Örneğin erkek merkezli bir inanç anlayışına müntesip Yahudilerin ayinlerinde erkeklerin: “Beni kadın yaratmayan Ulu Tanrı'ya, bizlerin ve bütün dünyanın Yüce Efendisi'ne şükürler olsun” (Jay B, 1991, s. 93; akt. Topcan, 2010, s. 15) diyerek duada bulunması veya “çünkü erkek kadından değil, kadın erkekten yaratıldı. Erkek kadın için değil, kadın erkek için yaratıldı” (Korintliler, s. 8-9; akt. Topcan, 2010, s. 49) düşüncesiyle Yahudi geleneğinde olduğu gibi Hristiyanlıkta da kadının varoluş sebebi olarak kendiliğinden uzak, erkeğe bağımlı bir mahiyete sahip olduğu görülmektedir.

Dini kaynaklarda yer alan bir başka dikkate değer husus ise Kabil'in Habil'i öldürme sebebidir. Rivayete göre Kabil, ikizi olan kız kardeşi ile evlenmek istediğinde bunun uygun olmadığı söylenir ve Habil ve Kabil'in Tanrıya adakta bulunduktan sonra, hangi adak kabul edilirse onun kız kardeşi ile evleneceği kararlaştırılır. Habil'in adağı kabul olunduktan sonra Kabil kıskançlıkla tarihin ilk cinayetini işler. “Bu durum ilk kardeş katli olmanın yanı sıra yeryüzünde kadın uğruna yapılan ilk cinayettir” (Özkul, 2019, s. 25-26; akt. Demirkıran, 2019, s. 50).

Toplumsal hafızanın farklı bir boyutu ise menstrüasyona yönelik olumsuz algılardır. Bazı dini inançlara göre, adet görmenin Havva'ya Tanrı tarafından verilen bir ceza olduğuna inanılır. İslam'da ise kadın adet gördüğü zaman dini uygulama ve pratiklerini yerine getirmekten uzak tutulmaktadır. Aynı zamanda kadının özel döneminde kutsal kitaba dokunmasının uygun olmaması ve toplumda söylenmesi ayıp saklanması, gizlenmesi

gereken durum olması zihinlerde adetin bir ‘kirlilik hali’ olduğu düşüncesini uyandırmaktadır. Nitekim bazı bakkal ve marketlerin ‘pet’ alındığında siyah bir poşete konulması yine mahrem/ayıp olduğu algısının bir sonucudur.

Namus ve onurun kadına atfedilmesi de kadın ve kirlilik kavramları arasındaki gizli bağıntıyı ortaya çıkarmaktadır. Öyle ki ‘namusumuzu kirletti, namusumuzu iki paralık etti’ söylemleri bu ilişkiselliğin ürünüdür. Geleneksel pratiklerini idame ettiren bölgelerde toplumun gayrimeşru gördüğü herhangi bir olay sonucunda suçlu fail olarak oklar kadına yöneltilmektedir. Hatta bu vakaların neticesi töre ve namus temizleme adı altında kadın cinayetlerine kadar varabilmektedir.

Son olarak toplumda evli bireyler arasında gerçekleşen aldatma ve aldatılmaya yönelik olan bakış açısında aile mefhumunun bu konuda nerede bulunduğunu irdelemek elzemdir. Öncelikle eski Türklerde ailenin kutsal bir kurum olarak ehemmiyeti bulunduğunu ve hayatın merkezinde olduğunu vurgulamak gerekir. “Nitekim Türklere göre ‘gök kubbesi devletin, çadır ise ailenin birer örtüsü ve kubbesi’ olarak değerlendirilmiştir. ‘Gök altında devlet, çadır kubbesi altında ise aile düzeni’ yer almıştır” (Şentürk, 2015, s. 13). “Türk toplum ve kültüründe, en önemli değerlerin başında gelen ‘devlet’ ve ‘vatan’ kavramları, anne ve babayla ilişkilendirilerek ‘devlet baba’ ve ‘anavatan’ olarak kullanılmaktadır” (Başer, 1990, s. 19; akt. Şentürk, 2015). Aynı kutsiyet İslam dininde de yer almaktadır. Çünkü “aile yalnızca toplumun değil, mahremiyet eğitiminin de temeli ve ‘kale’si olarak kabul edilir” (Gündoğdu, 2017, s. 389). Dolayısıyla aile, bireylere din bakımından günah, haram sayılabilecek davranışlardan uzaklaştıran bir vasıta sunmasıyla toplumda nizamın muhafazası için önemli bir işlev sağlamaktadır. İslam’da en sevimsiz helal sayılan boşanma konusu ise mevcut nizamın bozulması, dağılması anlamına geldiği için geleneksel çevrelerce tepkiyle karşılanabilmektedir. Ancak boşanmanın günümüzde bu denli görünür ve yaygın olması ile boşanmaya yönelik olumsuz algılar zamanla yıkılmaktadır.

Özetle buraya kadar din, kültür ve tarihin derinliklerine inilmesinin sebebi, tüm bu olguların bireylerin zihninde bir ‘toplumsal hafıza’ oluşturmalarıdır. Bellek tartışmalarının bir kısmında hafızanın, geçmiş zamanın konusu olduğu belirtilirken, belleğe toplumsal açıdan yaklaşan düşünürlerce ise belleğin kendisi bireysel olsa da geniş bir grup tarafından ‘kültürel miras’ edimi biçimde ortaklaşa benimsendiği için kolektiftir.

Schudson’a göre, anılar bireysel belleklerde kendine has biçimde yer etse bile toplumsal ve kültürel niteliklerini yitirmezler. Bu bakımdan toplumun zihninde yer etmiş mitoloji, dini ve kültürel anlatılar; gündelik hayatta meydana gelen eylemleri yorumlama biçimlerini de etkilemektedir.

Sırada, mülakatlarda kadını ‘ayartıcı, yoldan çıkartıcı’ bir aktör yerine koyan görüşmecilerin yorumlarına değinilmesi akabinde evli ve çocuklu olup bizzat aldatılan iki görüşmeci derinlemesine incelenecektir.

Evet, kadının kadına şiddeti var. En basiti aldatmayla alakalı; erkek kadını aldatıyor belki ama bence burda önemli olan kadın. Sen başka kadının hayatını alt üst ediyorsun psikolojisini alt üst ediyorsun.
(Hicran, 31, Akademisyen)

Aldatma olayında yüzde yüz kadın suçlu. Ya o çok seviyorumlar, aşkımlar filmlerde var bırak... (Derya, 33, Ev hanımı)

Şiddet var. Ben zaten erkeklerin aldatmasını kadınlara yöneltiyorum çünkü niye? Erkek erkeği aldatmaz, kadınız zaten af edersin eskilerin tabiriyle kan kancıktan çıkar. Erkeği zaten aldatan bayan yapıyor biz kadınlar kendimize yapıyoruz. Erkeğin bir şey yaptığı yok. Zaten biz cazibelerimizle giyim tarzımızla olsun e sonra noluyor? Boşanmalar oluyor, şiddet çıkıyor. Ben erkekleri bilmem bak mesela burada olmuştu; komşu kadın torununa bakmaya gidiyor bunu biliyorsun ama sen onun eşiyle görüşmeye evine gidiyorsun. Gördün mü, kadın kadına bak. Ama var ya bunu kendisi komşuya yapıyor bunu. Bak geçen Nida eşinden boşandı Bursa’ya gittiler aile dağıldı. Neden boşandı? Bak kadının arkadaşı, kadının kendi arkadaşı eşiyle aldatıyor yine kadın kadına. Kadına şiddet en başta burada. Kadınlarda kıskançlık var. Bu kıskançlık, sevgi cinayete bile gidebiliyor. Aldatma direk kadın kadına şiddeti bence. Kadın hep yaşıyor bunları, hep aşağılanır. Kendisi ne kadar yüksekokullardan mezun da olsa bir yerlerden yine de vuruluyor. Okuyamayan kadınlar çok daha çaresiz. Okuyan yine payını alır gider.
(Nergis, 32, Ev Hanımı)

Nergis'in yorumları esasında erkek egemen zihniyetin tezahür ettirdiği cinsiyet kalıp yargılarıdır. Ona göre aldatan erkeğin bir suçu yoktur. Kadın giyim tarzı, konuşması, yürüyüşü ile erkek için cazibe oluşturmakta ve onu yolundan çıkarmaktadır. Burada 'cinsiyet kültürü' dediğimiz toplumun cinsellik alanında kadın ve erkeğe yüklediği rolü, değerleri görmekteyiz.

Bireyin doğduğu günden itibaren belirlenen cinsiyet kimliği, hayatının sonraki dönemlerinde de toplumsal ilişkilerini belirleyici rol oynamaktadır. Örneğin kadın cinselliğinde cinsel organ, daimi saklanması ve gösterilmemesi gereken mahrem bir yerdir fakat aynı baskıcı davranış edimleri erkek çocukları için bu kadar belirgin olmamaktadır. Zira erkekler için cinsel organ, daima utanılması ve sakınılması gereken değildir. Bu toplumsal denetim, kadınların bütün hayatı boyunca üzerinde olup her türlü eylemlerini etkilemektedir. Örneğin bir genç kızın erkek arkadaşı var ise saklaması gerekirken, genç bir erkek için aynı durum zuhur etmemektedir.

Bu bakımdan Nergis'in değerlendirmesine tekrar döndüğünde, kadın bedeni üzerindeki söylemler mahrem olduğu kadar, aynı zamanda zarafet, güzellik, alımlılık ve çekicilikle sembolize edildiği için bu beden üzerinde erkeklerin haz duyması olağan, normal karşılanmaktadır. Kadın, kendi bedenini bu yüzden sakınmalıdır aksi takdirde 'dişilliyi kullanması' (!), bedenini sergilemesi ile erkeği baştan çıkaracağı için suçlu, günahkar kendisi olacaktır. Esasında burada hegemonik erkeklik kodlarının vuku bulan eylemlere göre değişiklik gösterdiğini görmekteyiz. Akıl ve 'etken'lik ile eşdeğer tutulan, rasyonel edimle tanımlanan, toplumun her alanında iktidarını koyan erilin, dişil söz konusu olduğunda aynı kararlılığı sağlayamaması bir çelişki barındırıyor gibi görünmektedir. Hayat boyunca pasif, edilgen konumunda olan kadın 'doğru yoldan şaşırtan, baştan çıkaran' olarak toplumda gayrimeşru kabul edilen olayın bir etken aktörü olarak devreye girmektedir. Bu durum, ataerkil sistemde kadının, iradeyi başarısız kıldıran, ikili birlikteliklerde dahi günah keçisi kendisi kabul edilen yönüyle toplumdaki ikincil konumunu pekiştirmektedir. Bu pekiştirme, anlatılarda yer aldığı üzere yalnızca erkekler tarafından değil kadınlar tarafından da sürdürülmektedir.

Aldatılma deyince mesela ben üvey anne ile büyüdüm. Mesela bu üvey anne babamın evli ve üç çocuklu olduğunu bile bile gelmiş. Bekâr adam mı kalmadı be kadın! Bu da kadının kadına yaptığı çok kötü bir

şey bence. Annem ben küçükken ölmüş. O kadın halamın arkadaşıymış, babam o kadınla tanışıyor. Kadın babamdan için 'ya ne iyi bir adam' demiş. O zaman halam demiş 'aman diyeyim o benim kardeşim evli çocukları var' demiş. Kadın bile bile yuvasını yıkıyor. Annem çok seviyormuş babamı, 'ölüm ayırır' demiş. Öyle de olmuş trafik kazasında ölmüş. Onlarla o kadınla konuşmaya giderken kaza geçiriyor. Başka adam mı yok göz dikecek. Üç çocuklunun yuvasını yıkıyor. Annem onun yüzünden öldü diye teyzelerim anne tarafım hiç konuşmadılar. Bu da bir kötülük işte kuma olayı gibi evli adama musallat olmak. Bu da bir şiddet...(Seher, 42, Akademisyen)

Seher'in anlatımlarındaki 'yuva' metaforu kadınlar ve evlilik için önemli bir sembolik değer taşımaktadır. Türk atasözlerinde 'yuvayı dişi kuş yapar' ya da 'dişi kuş yapar yuvayı, içini dışını sıvayı sıvayı' gibi ifadelerden anlaşılacağı üzere aileyi kuran, bir arada tutan önemli aktörlerden biri kadındır. Fakat aksi bir durum yine kendisine ithaf edilecektir; 'avrat var ev yapar, avrat var ev yıkar'. Bu bağlamda Seher kendi ailesinin dağılmasının müsebbibi olarak 'babasına gözünü diken, 3 çocuklunun yuvasını yıkan' kadını görmektedir. Bu anlamda 'yuva yıkma' tabirinin bilhassa kadınlara yönelik kullanılması dikkatlerden kaçmamaktadır.

Bir başka görüşmeci ise konu hakkında farklı noktalara değinerek, düşüncelerini eleştirel bir dille ifade etmekte:

Eşi aldatsa kadın suçlanır. Benim eşimi baştan çıkardı. Telefonla arıyor, işyerini basıyor, tahrikler, mesajlar... İyi de kocan bunu yapıyor arkadaşım. Toplumda kadının yeri yok bir kere. Erkek ne yaparsa yapsın hep üst tabakada kaymak. Estetik mesela popüler. Niye kadın güzellik algısında? Çünkü erkeğe güzel görünecek. Neymiş erkek güzel kadın severmiş; dudakları dolgun severmiş, gözleri renkli seviyormuş, göğüsleri dik uzun bacaklı seviyormuş. Her şey erkeklerin düzenine göre. Evlilikte bile böyle bu. Hiç diyemezsin; ben çalışan kadını, hür kadını. Hayır arkadaşım daha çok senden gidiyor o evliliği ilerletmek için. Sanki yok mu okuyan kadın şiddet görmüyor mu? Söylemeye

utanyorlar ben avukatım ben doktorum söyleyemem... Bir yapan bir daha yapar kadınlar bunu unutuyor. (Bircan, 36, Hemşire)

Bircan'ın değindiği 'estetik' hususu binevi kapitalizm ağına takılan, hem tüketen ama en çok da tüketilen bir araç ve nesne haline gelen, modern zamanda inşa edilen kadınlık biçimidir. Modern toplumda kadın bedeni ince belli, uzun bacaklı olma gibi biçimlerle idealize edilmektedir. Bu idealize edilme şekli artık tüm dünyada yeknesak hale gelmiştir ve kadınlar bu ideal görüntüye kavuşmak için çeşitli operasyonlar geçirmektedir. Tüm bunların ardında yatan sebep görüşmeciyeye göre 'erkeğe güzel görünme' çabalarıdır. Esasında bu ifade Berger'in kadın ve estetik, moda çalışmalarında bir klasik haline gelen düşüncelerine ışık tutmaktadır; "erkekler davrandıkları gibi, kadınlarsa göründükleri gibidirler. Erkekler kadınları seyrederek, kadınlarsa seyredilişlerini seyrederek. Böylece kadın kendisini bir nesneye, özellikle görsel bir nesneye, seyirlik bir şeye dönüştürmüş olur" (Berger, 47; akt. İnceoğlu ve Kar, 2010, s. 73). Dolayısıyla medya ve moda yoluyla nesneleştirilen kadın, erkeği eğlendiren, memnun etmesi gereken bir cinsel obje haline gelmektedir (Giddens, 2018, s. 197). Konuya farklı bir bakış sunan Bourdieu 'ya göre ise kadının kendini cinsel anlamda objeleştirip karşı cinsi 'baştan çıkarma' edimi, bir silah olmakla beraber eril tahakkümün işlediği bir düzende kadınlardan yapmaları istenilen şeydir. "Nihayetinde kadının yaptığı kullandığı bu silah kendisine döner ve kadın üzerindeki tahakkümü güçlendirmektedir" (Bourdieu, 2001, s. 59; akt. Bilgin, 2016, s. 225).

Bircan'ın 'erkek ne yaparsa yapsın, hep üst tabakada kaymak' deyiimi Eller Dergisinin 2014 yılında 42 ülkenin kadınlarıyla yaptıkları araştırmanın çarpıcı sonuçlarını anımsatmaktadır. Buna göre , 'keşke erkek olsaydım' diyen kadınların oranı dünyada %9 iken Türk kadınlarında bu oran %20'dir (İnceoğlu ve Kar, 2016, s. 17). Ayrıca "harika bir görünüme sahip olmak tüm kadınların baskı hissettikleri önemli bir faktör olarak ilk sıralarda yer almakla birlikte, fiziksel görünümünden memnun olmayanlar dünya kadınları arasında %5.8 iken, bu oran Türk kadınları arasında %14.5'e yükselmektedir" (İnceoğlu & Kar, 2016, s. 17).

Aldatılmayı bizzat deneyimleyen kadınlara geldiğimizde; iki çocuk sahibi Hamide ve dört çocuk sahibi Derya yaşadığı zor günlerin sorumlusu olarak eşlerinin birlikte olduğu kadını görmekteler;

Ben televizyonda olsun, günlük olsun normalde bakıp görüyoruz duyuyoruz ya; her zaman aynı şeyi söylerim 'kadının düşmanı yine kadındır.' İşte adamlara söylüyoruz şöyle böyle diyoruz ya. Ya ben kadinken, mesela dış görünüş çok önemli evet fizik önemli bende yerine göre bakıyorum mesela 'ya hatuna bak, buya bak şuna bak. Bu kadınsa ben neyim?' diyorum mesela yerine göre oluyor bunlar. (Hamide, 35, Ev hanımı)

Var kadının kadına şiddeti, ben gördüm. Şöyle direk kadının yüzüme karşı sözlü hakareti değil de hani toplumun en özel birimi aile... Evli bir adama neden âşık olursun ki? Ne beklersin? Ne umabilirsin ki? Hani biz diyoruz ya adamlar şöyle böyle falan, ben bu konuda yüzde yüz kadını suçluyorum. Çünkü diyorlar ki eskiden yasalarda zina suçmuş, kadına dava açılıyormuş bence çok güzel bir şeymiş. Şimdi onu kaldırmışlar ve tercih durumuymuş, kadınla alakası yokmuş. Ya kardeşim sen çoğunluğun yüzde seksenin Müslüman olduğunu düşündüğün bir ülkedesin. Devlet işi din işi deyip ayırıyorsun, din işini de devlete tabi bir diyanet kuruyorsun. Ama toplumun yüzde sekseni dini nikah altında kadınları mağdur ediyor. Kadınlarda boyun eğiyor. Dini nikâh Allah katındadır diye. O zaman dini nikâhları da diyanete, devlete alsınlar. Dini nikahı da kayıt altına alsınlar. Ama kadını niye suçlu görüyorum burada? Kadınlar da bilinçsiz. Cezası yok tabi. Ahirete herkes ahirete bırakıyor da madem yüzde sekseni-doksanı Müslüman, madem din devlete tabi kılınıyor o zaman buna bir ceza getir. Niye? 'Adam beni kandırdı, seviyorum dedi, karımla mutsuzum dedi şunu dedi bunu dedi...' Kardeşim sen bilinçli bir kadınsan, o adam da doğruyu söylüyorsa 'o zaman tamam ben eşinle bir görüşeyim.' Gerçekten dediğin gibi biz anlaşıyoruz, biz ayrılcaz işte şu sebeplerden ayrılcaz. Sen bu adama dersin ki 'eşinden ayrıl gel.' Tamam çocuğun olur bakarsın, anlaşırsın anlaşılamazsın o zaman de 'seviyoruz birlikte yürüyeceğiz' diye. Ama bunu düşünmüyor kadınlar. (Derya, 33, Ev hanımı)

Görüşmecinin kadının düşmanı yine kadındır diyerek giriş yaptığı konuşmasına kadınların ‘dış görünüşünün önemli olduğunu’ vurgulayarak ‘bakılan, seyredilen nesne haline gelen kadının’ sadece erkekler tarafından değil; kadınlar tarafından da sürdürüldüğünü göstermektedir. Bu noktada bir gözlem notu olarak Hamide’nin “benim böyle durduğuma bakma, ev halim, normalde bakımlıyım makyajlıyım” demesi özsaygınlığının ölçütünü doğal veya özerk bir birey olmakla değil; makyajlı olmasına bağladığını işaret etmektedir. Derya ise yaşadıklarının en büyük müsebbibi olarak eşine aşık olan kadını görerek, ‘yüzde yüz kadını suçladığını’ ifade etmektedir. Burada meramını dini söylemlerle ifade eden görüşmecinin; evliliği devam eden bir adamın başka bir kadınla ‘dini nikah’ yaparak; kendi deyimiyle aldatmayı meşru bir hale getirmesine değinmesi konuya ‘kadınların mağduriyeti’ açısından farklı bir bakış açısı sunmaktadır.

Aldatıldığından şüphelendiğinde veya emin olduktan sonra iki görüşmecinin de ilk yaptıkları iş kadının kim olduğunu bulup yüzleşmek olmuştur;

Ben öğrendim. Bir şey yapmam gerekiyordu yaptım. Mahkeme kararıyla telefon numaraları çıktı, kim olduğunu buldum. Her zaman arkadaşlarla beraber vakit geçirdiğimiz bir çay ocağı var, aynı ortamdaymışız kadınla. Kadının dükkânı da varmış. Sonra o çay ocağına kadını çağırttık. Geldi. Geldiği gibi döndüm bir güzel yüzüne tükürdüm. Baya söylendim. ‘Lanet olsun ne istedin’ dedim. O da ‘boşanacağınızı söyledi, geçinemediğinizi söyledi’ dedi, iyice yükseldim. Mekânda çarşının ortası direk etraftaki esnaflar beni tanıdığı kadar onu da tanyorlar, oranın müdavimiyim. Ağzıma gelen her şeyi söyledim açıkçası. ‘Beni kandırdı’ diyor ama tabi öyle değil. İki senelik doküman çıktı. İki seneden beri boşayacak olsa beni zaten boşardı. Üç ay sürer, beş ay sürer, iki sene nedir? Öyle işte yüzüne tükürdüm sonra dövmediğime çok çok pişman oldum, bir de tokatlasaydım diye... Onu araştırırken buldum o kadının yıktığı yuva ilk benimki değil. Zaten mimli bir kadın. Rezil ettim mi ettim. Bağıra bağıra çarşının ortasında ‘ibret olsun’ dedim. Demek ki herkese şeylik yapabiliyormuş, ‘her yuvayı yıkacak kapasitedesin senin ne olduğunu

ben zaten biliyorum da duymayan bilmeyen kalmasın' dedim. 'Yuva yıkmak (...) yapmak senin işin olmuş' dedim. (Hamide, 35, Ev hanımı)

İlk ben yüzleştiğimde, hatta ilk ipuçlarım bir kadına yöneldiğinde buldum ulaştım bana dedi ki 'ya beni az çok biliyorsun tipimi' dedi. 'Ben senin kocana bakacak insan mıyım?' dedi gitti. Üstüne bir de çocuk yapmış (uzun süre kahkaha atıyor). Ben mi salağım acaba? Yani evinin sırrı erkektir ya. Türk kadının da şu vardır; yapar değil de 'evinin sırrını çıkarmayayım' vardır. Belki bir hata var, benden kaynaklıdır düzeltelim diye kimseye yansıtmıyorsun. Kendim uğraştım, kendim önüne geçmeye çalıştım. Bu süre içinde tabi şey oldu, onların kabul etmediği bir şey vardı. İnkâr ediyorlardı. Kadın ediyor adam zaten ediyor öyle yani şok olduk sonra. Evli olduğunu biliyorsun hadi tamam bilmesen kandırıldım dersin. Biliyorsun dedim bana şöyle dedi 'o da benim sorunum değil.' Günahıma giriyor... Eşimin durumu iyiydi benim. Bazı kadınlarda parasal anlamda daha rahat yaşamak istiyor hele bir de giyinişi süslenişi püslenişi varsa hazır gelir. Biraz da erkekten ilgi aldı mı? Şimdi kadın olarak eksikleri var düşününce adamın da parası var şu var bu var... Hani öyle şeylerden oluyor. (Derya, 33, Ev hanımı)

İki görüşmecenin de yaşadığı sorunda ortak noktalardan biri; aldatıldıkları kadınlarla yüzleştiklerinde, eşlerinin bu kadınlara 'evliğimde mutsuzum, boşanacağım' söylemlerinde bulunmalarıdır. Bu noktada kadının kadına şiddetinde 'öteki' kadınların kullandığı silah 'eşlerinin kendileriyle mutlu olmadığını' bu yüzden de bir ilişki yaşamalarının haklı/meşru bir gerekçesi olduğunu vurgulamalarıdır. Hamide'nin, öteki kadınla yüzleşmesinde kullandığı ifadeler daha önce detaylı incelendiği üzere 'yuva yıkmak' tabiri üzerinedir. Yani, yuva yıkmanın sorumlusu kadındır. Derya'ya gelindiğinde ise yaşanan olayların başında "evinin sırrı erkektir, bu sırrı çıkarmayayım" düşüncesi içerisine girmesi kültürel ve dini değerlerle ilişkilidir. Türk toplumunda mahremiyetin en önemli alanlarından biri 'ev içidir'. Bireyin 'haremi' olan mahremiyet, gizlilik, 'özel'lik gibi nitelik taşımaktadır ki dışarıdan kimsenin müdahale etmemesi gerekir. Nitekim 'kol kırılır, yen içinde kalır...'

Bir başka dikkati çeken husus ise iki görüşmecinin de anlatılarına göre kadınların, evli bir erkekle ilişki yaşamalarının bir nedeni bu erkeklerin maddi durumlarının iyi olmasıdır. Hamide'nin bir sonraki ifadeleri, hiç fiziksel şiddet görmese de yaşadığı 'duygusal şiddetin' kendi hayatında nasıl tahrip edici bir rol oynadığı üzerinedir:

Bir tek o kadın da değil kadınlar... Yani bir tek ben kadın olamamışım herhalde. İlk mesela bir gecede mesajla verilen patlaktı. O benim uyuduğumu sanıyordu, Cenab-ı Allah işte o gün de ben bir şekilde uyuyamadım mesaj geldi işte saklıyor telefonu. Daha önce de ufak çaplı şeyimiz olmuştu. Birkaç arkadaş şahit olmuş, kızıl saçlı kadın-pavyon karısı çıkıyor. Şiddet demek sadece hani vurduyla kırdıyla alakalı değil. Bu çok ağır bir şiddet bence. Bu şiddetten daha ötesi yok benim yaşadıklarımın mı bilmiyorum hiç tokat yemediğim için mi? Belki söylemesi basit ama. Çünkü yıkılıyorsun. Yıkılıyorsun yani bildiğin yıkılıyorsun. Neden? Bir kadın bir kadına bunu nasıl yapar. Bunun nedeni ne olabilir? Belki şeyden ötürü o hiçbir zaman yuvaya sahip olamamış. İki çocuğu olsa da küçükken boşanmış. Sonrası olmuş hani bunu alışkanlık haline getirmiş. Ya da maddi açıdan şey yapıyor olabilir işte soyabildiğim kadar soyabileyim. Ötekinin de derdi zaten oydu. Kadınlarda görüyorum suçu. Ama kişilik sahibi olamamış karakteri yok. İnsanların menfaatleri işi, geliri yükseldiğinde öyle oldu. O yaşandığında hamileydim. Hani insan gibi insan olsaydı o kadın. Bu hamile derdi. (Hamide, 35, Ev hanımı)

Hamide'nin eşinin hayatında birden fazla kadın olmasına rağmen bu kadınları; 'alışkanlık haline getirmiş, soyabildiğim kadar soyayım düşüncesi, kişiliği karakteri yok' şeklinde nitelendirmesi yaşadıklarının tek sorumlusu olarak eşinden ziyade kadınları görmesiyle beraber zihnindeki kadın kimliğine dair mesajlar vermektedir. Bu noktada bizzat 'bir tek ben kadın olamamışım' cümlesi dikkate değer husustur. Burada görüşmeci bir birey olarak kadınlık kimliğini kocasının kendisine bakmasıyla inşa etmektedir ve bu inşa biçimi kendisini eşine cinsel anlamda sunmasıyla gerçekleşmektedir. Bu, görüşmecinin sonraki ifadelerinde net anlaşılmaktadır:

Çok af edersin sana açık ve net söylüyorum, samimi arkadaşlarla konuşurduk 'ne biçim şeysin sen habire duş alıyorsun derlerdi' hani çok dikkat ederdim. Eşime zevkle giyinirdim. 'Yok ben bilmem bir şey karısı mıyım ben?' diyen arkadaşlarım var benim. 'Ya ben (...) karısı mıyım af edersin ne olacak kötü bir şey değil kendi nikahlıma giyiniyorum nolcak' derdim. Hakikaten ne bulduydu ki diyorum. Af edersin on kişinin artığıyla sen ne yapabilirsin yani. Öteki tarafta Defne var onda ne buldu bir şey anlamış değilim. Balık gibi çirkin kadın. Hiç cazip değiller. Beni hiç tatmin etmiyor, erkeği nasıl tatmin etti çok merak ediyorum. (Hamide, 35, Ev hanımı)

Hamide'nin cinselliği bir görev olarak görme düşüncesi münferit bir düşünce değildir. Kaynağını ataerki zihniyetinden alan bu görüş, başta özneyi erkek, kadını ise edilgen bir konuma indirgemekle birlikte, genel olarak toplumda cinsel ilişkilerde kadın ve erkeğin rolünün nasıl inşa edildiğine dair ipuçları sunmaktadır. Beauvoir'ın deyimiyle; bizzat toplum kadından kendini cinsel bir nesne haline getirmesini istemekle beraber; modaların hedefi onu özerk bir birey olarak değil bir av olarak erkeklerin arzusuna sunmaktır (Beauvoir, 2019, s. 268). Ayrıca '10 kişinin artığı' nitelemesi, bir kadının namusunun, iffetinin birkaç erkekle birlikte olduğunda bozulduğu ve kendisinin 'artık' haline geldiğini, yani 'değersizleştğini' ifade etmektedir. Tüm bunlarla birlikte 'beni hiç tatmin etmedi, erkeği nasıl etti' söylemi yine, bir kadının kimliğine atfedilen başat rolün 'güzelliğinden, çekiciliğinden' geçtiğine dair örnektir. Nitekim görüşmenin devamında, Hamide ve Derya'nın aldatıldıklarından net bir biçimde emin olduktan sonraki yaşanan süreçte sorguladıkları şey yine kendi güzellikleri olmuştur:

Sonradan kafam da o kadar çok senaryo döndü ki. Bir şişe şarapla evi yaktırıyorlarmış onu çok düşündüm. Düşündüm düşündüm yaptırısam mı? İlk duyduğumda dedim şey dedim 'kim kim' çok merak ediyorum. Çok af edersin sabah duşumu da alıyordum, akşam gelirdim ekmeğimi aşımı yapardım. Mesela elimde işten gelir; aşağıya gider yemeğini yer çıkardı yukarıya. Ben asla böyle olmadım. Her şeyi ben yapıcım var. Zaten çocukluktan olan bir şey bu. Çabuk büyüdük hani biz çocuk olmadık, o yüzden her şeyi ben yaparım var, kimseye ihtiyacım yok

düşüncesi vardı. Dediler ki ‘niye bu kadar merak ediyorsun?’ Ya dedim ‘bir şey yapacağımdan değil de çok mu güzel? Benden daha ne?’ Kadını gördüm bildiğin teyze yani. Tamam, eski eşim mükemmel dört dörtlük değil ama değdi mi ya? Neresi güzel bunun nesine kapıldın? Yağın içinde gözleme yapan teyze yani. Bir ona baktım bir kendime baktım durdum. (Hamide, 35, Ev hanımı)

Benim gördüğüm şiddet bedensel değil, ruhsal dedim ya. İnsanın kişiliğine karşı şöyle bir şey oluyor; kadının en büyük kadına şiddeti en başta kibirle ve onun şusu var busu var ya da onun yaşı genç ben daha yaşlıyım gibi psikolojik sebepler aslında daha ağır. Güzelliği hep kendi aralarında. Bu biraz özgüvene de yönelik süzme... Bunlar ağır. (Derya, 33, Ev hanımı)

Görüşmecinin yaşadığı duygusal şiddetin yıkıcı etkileri karşısında bir intikam alma öcüne girişme düşüncesi şiddetin, şiddeti doğurduğunu göstermektedir. Her iki görüşmecinin de ortak noktalarından biri, kendilerini ‘öteki’ kadınla kıyaslama içerisine girmeleridir ve bu kıyaslama edimi ise yine ‘güzellik, yaş’ gibi faktörlerle gerçekleşmektedir. Ayrıca Hamide’nin ev işlerini eksiksiz yerine getirmesindeki vurgu, toplumda kadınların evlilikteki başarılarının iyi bir iç işleri sorumlusu olduğu (Kümbetoğlu 2016, s. 53) düşüncesini pekiştirmektedir.

Katılımcılara sonraki hayatlarına dair düşüncelerinin, hislerinin ve planlarının neler olduğu sorulduğunda kendilerinden önce hayatlarının merkezine ‘çocuklarını’ koymaları dikkat çekicidir. Kimliğini artık her şeyden önce ‘annelik’ üzerine kuran kadınlar, bütün hayatını çocuklarına adamakla birlikte gerçekleşmesi olası bir yeniden evlilik ediminde dahi çocuklarını ön plana alarak yorumda bulunmuşlardır:

Kadının kadına şiddeti var valla herkesin şeyi farklıdır tabi ama kadının düşmanı yine kadındır diyoruz, keşke olmasa. Bende artık dul bir kadını ya (sesini kısarak) bu darbeyi aldıktan sonra, artık şu dönemi yaşadıkten sonra çok zor birilerine güvenmek. Yeni bir yuva kurmak gibi bir düşüncem asla yok ama şayet öyle bir şey olursa da karşımdaki boşanmış mı ne diye boşanmış? Bu çok çok önemli hakikaten. Yani al buyur buradan yak. Çocuğuma bakmak için şimdi

çalışmıyorum ihtiyacım olsa da. Annem ‘yettiği kadar oluversin çalışma, çocuğa bak’ diyor öyle de yapıyorum. (Hamide, 35, Ev hanımı)

Yeniden evlenmek yok ya karışık iş o. Çocuk ne diyecek? Amca mı diyecek baba mı diyecek? İlkinden ne gördü, ikincisinden görsün? Çözemezsin orayı gerçekten yok. Olacak olanı çok fazla düşünmek kaderi kendin yazıyormuş gibi olur Allah korusun. Her zaman çocuk... Ben en azından ben sizin için bunu yapabildim yapıyorum ben acımla, üzüntümle sadece sizin için savaşıyorum. Önemli olan sizi hayata hazırlamak, güçlendirmek, bilinçlendirmek... (Derya, 33, Ev hanımı)

Hamide’nin ‘ben artık dul bir kadının’ deyişindeki sesini alçaltma ve yüzündeki çekimser ifade, dul kadınların zihninde yer edindiği mertebesini açığa çıkartmaktadır. Derya’nın ‘her zaman çocuk’ vurgusu kendi ontolojisini özerk, bağımsız bir birey olarak kurmadığını ve bu bağlamda yalnızca çocukları için varolduğunu, onlar için yaşadığını ifade etmektedir. Nitekim kendi hayatını ilgilendirecek bir evlenme konusunu dahi çocukları kafa karışıklığı yaşayacağı için düşünmemektedir.

Son kertede gözlemlere göre Derya, geçimini kıt kanaat bir şekilde evlere temizliğe giderek ve ördüğü çorapları satarak sağlamaktadır. Buna rağmen eşinin aldattığı kadınla yaşamasını kabul edip boşanmaması dikkat çekici unsurdur. Bu noktada eşiyle bir anlaşma yaptıklarını; eşinin diğer kadınla yaşamasını dört çocuğun her türlü maddi ihtiyacını karşılama şartıyla kabul etmiştir. Nafaka konusunda, gelirin yetmeyeceğine dair endişe taşıyan Derya, kendisinin hiçbir şey istemediğini ve tek isteğinin çocuklarının büyüme sürecinde herhangi bir eksiklik hissi yaşamamaları olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle eşi nadir de olsa eve geldiğinde çocuklarıyla vakit geçirip, çocuklarının gerekli okul, kıyafet, gıda ve oyuncak ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra bahsi geçen diğer kadına dönmektedir. Derya’nın bu tutumu Kandiyoti’nin ‘ataerkil pazarlıklar’ kavramını andırmaktadır. Ataerkil sistemi daha iyi anlayabilmenin, tanımlayabilmenin yolunun kadınların bu sisteme nasıl uyum sağladıklarını ve bulundukları sistemde nasıl bir hayat stratejisi geliştirdiklerini anlamamızdan geçtiğini vurgulayan Kandiyoti, bu kavram ile “iki cinsiyetin de uzlaştığı ve rıza gösterdiği ama bununla birlikte karşı koyulabilen, yeniden tanımlanabilen ve gözden geçirilebilen cinsiyet ilişkilerini düzenleyen bir

kurallar dizisinin varlığına işaret ettiğini” (Kandiyoti, 2015, s. 126) ifade etmektedir. Buna göre Derya Hanım, mağduriyetini kendi rızasıyla kabul edip; çocukları üzerinden zımni bir sözleşme gerçekleştirerek sisteme uyum sağlamıştır.

Benzer bir durumu Hamide’ de eşiyle son kez bir araya geldiklerinde yaşamıştır.

Boşanma aşamasında ne yapacağız, ne edeceğiz diye konuşuyordum, o para içinde yüzüyordu. Benim kendi arkadaşlarım kendi aralarında para topladılar öyle ayakta durdum düşün. Benden bir şey satamazsın da benim imzamı alman lazım da ‘bugün’ dedim, ‘oturup güzelce konuşalım.’ ‘Ne söyleyeceksen telefonda söyle’ dedi. Dedim ‘böyle olmaz gel.’ ‘Şöyle bir durdum, ‘neden yaptın?’ diye sordum ki doğumum yaklaşmıştı. Dedim ‘ne olcam ben böyle, ne gibi bir düşüncen var?’ dedim. Orda zaten kendini iyice belli etti. ‘Bunları mı konuşucuz?’ dedi. ‘Ne konuşcaz başka?’ dedim. ‘O zaman şartlarım var, bunları iyi düşün sonra konuşuruz’ dedi. ‘Bundan sonra geç geldiğimde neredeydin, gece yoksam gece neredeydin, paramı nereye yatırdın? Hiçbir şekilde sorgulamayacaksın, telefonumu da asla karıştırmayacaksın’ dedi. Telefonu aldı kalktı masadan, ‘bunları düşün’ dedi. Sanki o an karısıyla konuşmuyor sanki ben dostunum paralı biriyim. Son görmem oldu zaten yalan riya üzerine bu saatten sonra evlilik olmazdı. (Hamide, 35, Ev hanımı)

Burada ataerkil pazarlığın form değiştirdiğini görmekteyiz; ancak kadın bu sözleşme teklifini reddetmiştir. Kendi açısından pragmatik bir tavır takınan erkek; ‘aile’ olarak birlikteliğini; kendisine asla hesap(!) sorulmamasıyla sürdürme şartını ileri sürmektedir. Görüşmecinin bu şartları kabul etmemesi sisteme karşı koyma babında bir adım olarak değerlendirilebilir.

3.2. İşyerinde Kadınlar Arası Şiddet

Şiddetin uğrak alanlarından biri de işyerleridir. Çalışmanın bu bölümünde işyerinde kadın kadına şiddetin sebepleri ast-üst ilişkilerine dayalı şiddet, evli-bekar ayrımlarına dayalı şiddet ve açık- tesettürlü ayrımı arasındaki şiddet olmak üzere üçe ayrılmıştır. Son iki başlık; bilhassa kadınlar arasındaki bölünmüşlüğün iş hayatına yansımalarının şeklidir.

3.2.1. Ast –Üst İlişkilerine Dair Çatışmalar

İş hayatında kadından kadına uygulanan şiddetin nedenlerinden biri iktidar mücadelesinde kendini göstermektedir. Görüşmelerin biri hariç, bu bölümde ele alınacak olan 3 görüşmeci çeşitli unvanlarda akademisyenlerdir. Bu bağlamda görülen şiddet genellikle yukarıdan aşağıya doğru, yani unvanı yüksek olan kadınlardan, ünvanı daha düşük kadınlara doğru gerçekleşmektedir. Bu şiddetin nedenleri ise genelde etnik, kültürel, yaşa bağlı faktörler ve eksiklik hissetme gibi nedenlerle değişebilmektedir.

Bir bayan hoca selam vermedi diye, Ayşe Merve 'yi koridorda görüyor bağırtıyor çağırıyor; 'niye selam vermiyorsun, ben profesörüm vereceksin' diye. Vermek zorunda değil ki kimse. Egoya giricem yine ego ya... Erkek hocalar girdi araya ayırdı, iş büyüdü. Kadının kadına yaptığını erkek kadına yapmıyordur. Birbirimizi kıskanırız, kuyusunu kazarız, birbirimizi rakip olarak görürüz. Kaba tabirle gerçekten yapıyoruz. Bu ne ya niye yani? Erkeklerde bu yok. (Başak, 34, Akademisyen)

Ben bizzat yaşadım mesela akademisyenlerle aynı ortamda, bir kere doçent kadın vardı. Benim oradaki erkek hocalarımla konuşma tarzım, eğlenmemden çok rahatsız oldu. Oturduk saatlerce akademik şeylerden konuşmuştuk. Statüsü yüksek ama çok soğuk. O günden sonra kadın selam vermedi. (Hicran,31, Akademisyen)

Mesela doktor öğretim üyeleri kendileri ama aralarında konuşurlarken araştırma görevlisini dikkate almıyorlar ki ben doktorayı bitirdiğim halde almıyorlar beni. (Hicran,31, Akademisyen)

Yüksek lisansta gerçekten okulu bırakacaktım. Kadının şiddeti kız öğrencilereydi hep. Derste sürekli laf geliyordu mesela konu verdi gruptaki herkes sunum yapacak. Bir erkek vardı, kadın bekar gençti. Çocuk geç gelince hiç sıkıntı olmuyor ama bizde biri geç gelince 'aaa nasıl olur' kıyamet kopar. 'Neredeydin sen, senden akademisyen olmaz!' Ben bir kere üç buçuk saat sunum yaptım. On beş dakikalık sunumu tez savunması gibi yaptırdı. Bana sürekli cımbızla çeker gibi

sürekli sorular sordu. Alaylı şekilde güldü hep aşağılamaya çalışır gibiydi. Kızların içinde güzel giyinen varsa o gün çok sataşıyordu o kıza. Kadında en güzel ben olayım vardı. Hatta kızların hepsini bırakmış bir dersine erkekleri geçirmiş. Hiç normal değil. İnsan insanın kurduysa kadın kadının kurdudur. Bilimsel olarak kanıtlanmış. Kadın kıyafet aldığında erkek için değil diğer kadınlar için alıyor. Erkekler sizi bütün görür ayakkabınızı makyajınızı görmez ama kadınlar görür. (Hicran,31, Akademisyen)

Yönetici kadro da çok sıkıntılı. Okul müdürü mesela erkek hocalarla düzgün anlaşıyorum ama yok kadınlarla hep mi sorun yaşanır... (Hicran,31, Akademisyen)

Şiddeti mekânsal olarak ele aldığımızda iş hayatındaki kadının kadına şiddetinin en görünür yüzünün farklı yönetsel kademelerde çalışanlar olduğu aşıkardır. Buna göre daha düşük statüde olan kadınlar ya da genç kadınlar riskli gruplar içerisinde yer almaktadır. Profesör bir çalışanın, kendisine selam verilmesinin gerekçesi olarak unvanını ileri sürmesi, doktorasını bitirdiği halde araştırma görevlisi statüsünde olduğu için dikkate alınmayan görüşmeci; iş hayatındaki ast-üst kademesi ayrımcılığının belirgin tarafına işaret etmektedir.

İlerleyen bölümlerde daha detaylı ele alınmak üzere, kadınların üstlerinden şiddet içerikli karşılaştığı söylemlerden birisi de başörtüsü ve etnik kimliklerine yönelik gerçekleşmiştir. Bu görüşmecilerden ikisi bir meslek sahibiyken doktora ders dönemi sürecinde, derse giren kadın hocalardan şiddet gördüklerini belirtmişlerdir.

Hocalar arasında erkeklerde var mı bilmem ama özellikle kadınlar arasında bir çekişme var. Bu çekişme daha çok kadından kadına var, çok tahammül edemiyorlar. Sayılma arzusu, ilgi görme arzusu mu? Ego mu? Benzer çok şey yaşadım. Doktoraya gittim Eskişehir’de bazı hocalarımın iki dersi vardı biri kadın. Dersinden birini seçmiştim. Almadığım dersi ile ilgili kitap bilgisi verirken ben de o dersi seçmediğimi söylemiştim. Kitabını aldı yere attı. Ben o bölümde çalışacağım için enstitüye gidip kadının dersini seçtim geri. Kadının yanına geri geldim aynı gün. Bana etmediği hakaret kalmadı. Ben onu

kullanmışımdan tut. Ağlıyorum artık hüüngür hüüngür. Ki ben oraya sürüldüm burada başka sebepten. Çok ilginç ifadeleri vardı ‘ağla’ diyor, ‘üzül daha çok üzül’ intikam alırcasına. Birde ilk defa o gün tanışmıştım. Ben mezun olduğum hocayla çalışmak istedim, bu kadın gene tepkilerine başladı ‘niye beni seçmedin?’ diye. Aslında ego tatmini mesele. Ben iyi hocayım benle çalışmadı, ben büyük hocayım... Ama büyük hoca olduğuna ünvanın değil çalışmaların karar verir. (Nalan, 34, Akademisyen)

İnsanım ben. Dersinde hiç konuşmazdım, bir şey anlatılacak olduğunda çıkar anlatır geri yerime otururdum ama derste Vanlılara etmediği laf kalmazdı ki ben Vanlıyım. Örtülülere etmediği laf kalmazdı ben örtülüüyüm. Sana sürekli laf soktuğunu düşünabiliyor musun? (Nalan, 34, Akademisyen)

Ben kongreye gitmiştim orda LGBT’den, heteroseksüellikten bahsederken iki kişi salonu terk etti. İnanabiliyor musun? Mürekkep yalamış kişiler yaptı bunu. Duymaya bile tahammülleri yok. Bu bir bilgidir. Senin onları dinlemen onları desteklediğin anlamına gelmeyecek ama öyle bir realite de var. Fakat insanların dinlemeye bile tahammülleri olmaması ciddi bir sorun. (Seher, 42, Akademisyen)

Bir çalışmada ifade edildiği üzere “bazı durumlarda yöneticiler dünya görüşlerini, siyasi ve dini fikirlerini çalışma ortamında uygulamak isterler. Bu bir nevi ben her yerde etkilerim ve yönetirim mesajıdır. Evindeki kimliği ile işyerindeki kimliğinde ayrıma gitme ihtiyacı duymaz. Tam aksine tek bir kimlik yaratır ve bu kimliğine göre hem özel hem de çalışma hayatını yönetir” (Karakuş, 2014, s. 349). Öyle ki ‘ben yönetirim’ mesajı ve duygusunu, kişi ‘silahı olduğunu’ belirterek pekiştirmektedir;

Biz burada fiziksel şiddete uğramaktan çekiniyoruz. Bölümde böyle bir sorunumuz var. Silahı olduğunu söyleyen hoca var. Burada selamını almadım diye koridorda hakaretlere uğradım 70 yaşında kadın. Çılgılık çılgılaydı koridorda. Gören vardı selamını aldım. Ama diyor ki şöyle aldın; farklı bir tatminsizlikte. Ama şurada, yarım saate yakın odasında

orda burada bağırdı. Bu da egoyla ilgili bir şey, varsayılma arzusu. Başarısız hoca kendisini akademik olarak göstermek ister. Akademik yeterliliğinin olmadığına farkında olan hoca teyzelikle kendini varsayıyor veya 'niye elimi öpmüyorsun' diye. Teyze olarak elini öpmek zorunda değilim ben. İş ortamı burası. Merhaba merhabadır. Başka bir alanda varlık göstermeye çalışıyor işte. (Nalan, 34, Akademisyen)

Burada şiddetin uygulayıcısı konumundaki profesör unvanına sahip akademisyenin, astları üzerindeki iktidarını yaşı ile kurmak istediğini görmekteyiz. Nitekim yaşlılık ve yaş alma olgusunu toplumumuz bazında değerlendirdiğimizde; yaşlıya saygı ve hürmetin kültürel olarak zemin bulduğunu söylemek mümkündür. Hatta zaman bakımından biraz daha geriye gittiğimizde yaşlılık çoğu toplumlarda bilgelikle eşdeğer tutulmuştur. Gerek aile içinde gerek kentleşmenin henüz yoğun yaşanmadığı küçük yerleşim yerlerinin kamusal alanlarında, kişiler yaş aldıkça bireyler içindeki konumu güçlenmektedir. Geleneksel anlayışa göre yaşlı tecrübe ve deneyim sahibi kişidir, sözleri kıymetlidir, üstündür, tavsiyeleri dinlenmelidir. Bu bakımdan yaşlının elinin öpülmesi bir adet olup, ona saygı gösterildiğinin ibaresidir.

İşyeri bir kamusal alan olmasına rağmen; yaşı diğerlerine nazaran çok daha ilerde olan kişinin kültürel örf ve adetlerin daha koyu taşıyıcısı olduğu görülmektedir. Bu nedenle kamusal ve özel alan ayrımı yapmayıp, yaşı dolayısıyla gördüğü hürmeti; iş hayatında da görüp astları üzerinde egemenliğini kurmak istemektedir. Görüşmeci ise çalıştığı işyerinin bir kamusal alan olduğunu vurgulayıp kadın üstünün isteğini yerine getirmediği için hakaretlere maruz kaldığını belirtmiştir.

Mesela bir başka kadın hoca kahkahalarımızdan rahatsız oluyor, başka odadayız onun karşısında. O esnada gülüyoruz ama her zamanki gibiyiz de. Başka odadayız ya sırf. Geliyor 'lütfen daha sessiz kıkırdayınız' diyor bana. Bu hoş bir şey mi? Sonra erkek hocalardan özür diliyor, 'sizinle ilgili değil mesele' öyle diyor. Bu neyle ilgili olabilir? İki kadınız orda. O orda kadın olarak varsayılmama bilinç altısı. Niye benim odamda değil de o kadınlarla gülüyorlar erkekler düşüncesi bu. (Nalan, 34, Akademisyen)

Bana geçen sene burada ‘düşüp kalkıyorsun’ dedi. Ağlayarak çıktım okuldan. İki gün gelmedim okula. İki de yaptı üç de dört de artık tepki vermedim. İki gün onu sindirmeye çalıştım ben. (Nalan, 34, Akademisyen)

Burada görüşmeci kendi odalarında eğlenip şiddeti uygulayan kadın çalışanın odasında eğlenilmediği için bir eksiklik duyduğunu ifade etmektedir. “Leymann’a göre insanlar kendi eksikliklerinin telafisi için duygusal tacize başvurmaktadırlar” (Leymann, 2007; akt. Çay, 2008, s. 53).

Dedikodu mekanizmasına bağlı olarak yaşanan şiddet olayları ise görüşmecinin dilinde şu şekilde tezahür etmektedir;

Bir arkadaş yurtdışına gitti geldi, yirmi kilo vermiş. Arkalarından; ‘o verdi ama kesin alacak.’ Bekliyorlar. ‘Kesin ameliyat oldu, diyet değildir o.’ Bak diyorlar ‘2-3 ayda eski haline döner.’ Kadın çok güzelleşti. Dedikodusunu yapanlar hep kilolu kadınlardı. Kendilerinde var problem. Kadın değişti, güzel kıyafetler giymeye başladı. ‘Yurtdışına gittiyse eşi gönderdi kendisi yapamaz, kocası öyle olduktan sonra gitmeye ne var...’ (Hicran, 31, Akademisyen)

Oturuyoruz mesela ‘falanca kişi derse girmiyor’ diye eleştiriyor. Ertesi günü bir bakıyorum yüzüne güle güle ‘ya dersler nasıl gidiyor hocaam?’ diyor. Nasıl yapabiliyorlar bunu? Dedikodu çok ve çaktırmadan yapıyor. Kıyafetten ve özellikle eşleriyle olan ilişkileri çok bahsediliyor. Saçı, markası nerden aldığı vs... Hele kocaları eşlerini seviyorlarsa hiç çekemiyorlar. Mesela program olmuştu mesela karı-koca el ele tutuşmuşlar salona girerken. Onu bile çok konuşuyorlardı yok şöyle girdiler böyle oldu. (Hicran, 31, Akademisyen)

Bir çalışmada kadınların kendi başarılarını özümseyememe eğilimi gösterdikleri belirtilmiştir. “Bir kadın örneğin zor bir matematik problemini çözdüğü zaman, başarısını yeteneğine, şansına, ‘sıkı çalışmasına’, ya da problemin ‘kolay’ olmasına bağlamak gibi seçeneklere sahiptir. Olaylara neden olarak gösterilen şeylerin insanlar üzerindeki

etkilerini analiz eden ‘yükleme(nedensellik) teorisine’ göre, kadınlar, başarıyı, ilgisiz dışsal kaynaklara bağlamaya eğilimlidirler” (Dowling, 1998, s. 131).

Anlatılardan ifade edildiği üzere yurtdışına çıkıp zayıflayan kadının, istikrarlı bir şekilde diyet yapması, başarması mümkün değildir. Olsa olsa bu başarı ‘ameliyatla’ gerçekleşmiştir. Burada bir detay eleştirinin kilolu kadınlar tarafından yapıldığı gerçeğidir. Bu da kendi başarısızlıklarını başkalarına yükleme veya atfetme eğiliminde olduklarını göstermektedir. Heider’den yola çıkarak bir ‘atfetme teorisi’ geliştiren Weiner’a göre “atfetme bireyin, başarı veya başarısızlığının sebeplerini birtakım faktörlere bağlamasıdır (Chen vd., 2009, s. 181; akt. Kızgın & Dalgın 2012, s. 63). Bu bağlamda anlatıları değerlendirdiğimizde kadınların birbirlerinin başarılarını iç ve dış denetim odaklarından; dışsal faktörlere odaklandığı görülmektedir. Örneğin yurtdışına giden bir kadın, başarı göstermiştir fakat bu başarı kendisine değil eşine aittir. Zira erkek yurtdışı eğitimi girişkenlik, cesaret gibi niteliklere sahip olmayı gerektirmektedir. Bu nitelikler ise erkek egemen toplumda kadınlara değil erkeklere atfedilmektedir.

Dedikodu mekanizmasının hakim olduğu alanlar yukarıda görüldüğü üzere ekseriyetle kadınların kıyafeti, saç, makyaj ve eşleriyle ilişkileri iken Bengü ve Bilge’nin yaşadığı sorunlarda çevresindeki erkeklerle olan ilişkileri olmuştur.

Erkek meslektaşım var, birlikte okulda yemek yiyoruz ama herhangi bir bağ romantiklik yok. Ahmet’in sevgilisi varmış Ayşe’nin arkadaşı. Benimle konuşmak yerine sürekli kıza gitmiş. Bana direk söyleseydi. Bir sürü olay oldu. (Bengü, 24, Akademisyen)

Bu olaydan sonra dedik, kendimizi çekip çevirelim burası kaldıramıyor. Hocalar teklif ederse arabalarına binmeleyim. Bir sürü erkek arkadaşım oldu hani arkadaş diyorum çok normal şeyler bunlar. Bir erkek hoca mesaj atmıştı sıradan bir erkek. Bunu otobüste görmüşler hemen ‘şu şundan mı hoşlanıyor?’ Ayşe Fatih’ten hoşlanıyormuş. Bana altı üstü herhangi bir şey mesaj atıyor ‘sizin aranızda bir şey mi var?’

Buraya geliyorum selam kesiyorlar. Biz normalde birlikte yemeğe giderdik ben dedim ‘gel yemeğe gidelim’, ‘ben Fatma’yla gideceğim’ dedi. Sonra ben gittim Ayşe’ye; ‘bana karşı bir problem mi var?’ diye sordum. ‘Yok öyle bir şey ama Fatma senden hoşlanmıyor

onu bırakmam' dedi. Böyle çocukluk olmaz. Bu niye böyle? Ayşe'yi Fatih istememiş benimle konuşuyor olması onu rahatsız ediyor.
(Bengü, 24, Akademisyen)

Muş'un genel yapısı gerek temizlikçi gerek üst mercilere kadar erkeğe selam yanlış anlaşıyor. Bir selam veriyorsun 'Bilge'ye bak bunlarla mı konuşuyor?' Oysa sadece taksi sormuştum.(Bilge, 26, Akademisyen)

İşyerini baz alarak genç bir kadın ve düşük statüde olmanın riskli grup içerisinde yer aldığı belirtilmişti. Muhafazakâr bölgelerde risk durumu, çeşitli faktörlere bağlı olarak daha da belirginleşmektedir. Bengü ve Bilge'nin erkek meslektaşlarıyla kurduğu sıradan bir iletişim dedikodu aracılığıyla farklı algılayış biçimlerine yönlendirilmektedir.

3.2.2. Evli/Bekâr Ayrımına Dair Çatışmalar

“Toplumun geleneksel olarak kadın için öngördüğü yazgı evliliktir. Günümüzde hala kadınların çoğu evlidir, evlenip ayrılmıştır ya da evlenmediği için üzüntü duymaktadır. İster evli olmamayı bir yoksunluk olarak yaşasın ister bu kuruma başkaldırmış, hatta kayıtsız kalmış olsun, bekar kadın evliliğe göre tanımlanır”
(Beauvoir, 2019, s. 153).

Kadınların tartışma alanlarından birisi de sosyal ilişkilerine dahi sirayet etmiş bir ‘evli-bekar’ ayrımında kendini göstermektedir. Bu çerçevedeki tartışmalar evli kadınların bekar kadınlardan yaşı çok daha küçük olsa da tecrübeli ve bilgili kabul edildiği, evli kadınların bekar kadınlara nazaran her zaman daha meşgul ve yoğun olduğu ve yine evli kadınların bekar kadınlara yönelik ‘sürekli bir evlilik ve eş konusunda tavsiye verme’ eğiliminde olduğu konusunda şekillenmektedir.

Bu ayrımların yapıldığına dair getirilen eleştirilerin hepsinin bekar kadınlardan gelmesi bize sosyolojik olarak veri sunmaktadır. Burada öncelikle dikkat edilmesi gereken konu, evli kadınların toplumdaki statüsüne yöneliktir.

Daha önceleri doğurganlıkla ve bilhassa erkek çocuk doğurarak rüşünü ispat eden kadınlar, günümüzde kendilerini çok daha farklı şekilde ispat yoluna girişmektedir.

Kadının çalışma hayatına girmesi ve modernleşme süreciyle aile bir dönüşüm sürecine girip doğum oranları azalsa da medyanın ve çağın, kadınlara dikte ettiği mesajlar niteliğini ve yönünü değiştirmiştir. İnşa edilen bu algılara göre başarılı veya iyi bir kadın hem bir çalışma hayatı olan hem de kariyer hedeflerine çok odaklanıp ‘evde kalmış’ damgası yemeden evlenen kadındır. Dolayısıyla iş ve evlilik hayatını bir arada yürütmeyi başaran kadın ideal kadındır. ‘Çocuk da yaparım kariyer de’ sloganları ve giyimi, makyajı yönünden bakımlı bir şekilde iyi bir anne prototipi ile reklamlarla desteklenen bu imaj esasen kadını ‘güçlü’ olmak zorunda bırakan bir kişiliğe büründürmüştür. Kısacası inşa edilen imajda modern çağ toplumunun baskı odaklarında konumunu güçlendiren kadınlar hem işini hem de ev içi işleri sorumluluğunu üstlenebilen kadınlardır.

İşyerinde hangi kadınlarla sorun yaşadıklarına dair görüşmecilere sorulan sorularda elde edilen cevaplar aşağıdaki gibidir;

Evli kadınlarda yaşıyorum, evli olduğu için sanki statü atlamış sanki büyük bir iş yapmış çokbilmiş. Evli ya bir şey olduğu zaman ilk sana sorulmasını istiyor sanki akıl hocası. Hâlbuki iki kelimeyi bir araya getiremez. Evlilerde genelde her şeyi bilirim havası var. Nefret ediyorum ‘şunu demelisin şunu yapmalısın, şöyle erkekle evlen’ yorumlarına. Sen kocana bağımlısın, kendi ayakların üzerinde duramıyorsun. Bankamatik kartların eşinde. Korkaklar araba kullanıyorum diye hava atarlar ama tek başına şehir dışına çıkamazlar çünkü hayatları erkeğe bağlı. (Hicran, 31, Akademisyen)

Çok fazla kutuplaşma var. Evliler ve bekarlar arasında. Ben buraya gelmeden bir arkadaş bana dedi ‘başta yalnız kalabilirsin’ diye. Bende ‘nasıl yani?’ dedim ‘valla canım’ dedi ‘evliler biri aralarına almıyorlar onlar kendileri takılıyorlar’ dedi ben şok. Sonra hakikaten evliler kendi aralarında. Bir kahve içilecekse bekârları çağırıyorlar. (Hicran, 31, Akademisyen)

Evli arkadaşlardan ben uzak dururum, eşlerine merhaba bile dememeye çalışıyorum çünkü o şeye maruz kalıyorsun böyle bir farklı bakıyorlar sana. Aaa neymiş benim kocamın iş arkadaşımı mesela

birde lojmanlarda çok dönüyor. Buradaki erkek hocaların eşleri birçoğu çalışmıyor, birçoğu ev hanımı. Bir arkadaşıma oradaki kadınlardan biri demiş ki 'biz sizlerin hepsini tek tek tanırız, hepinizi kim evli kim bekar biliriz...' Erkeğin kadına o anlamda bir kıskançlık kendi aralarında yapmıyorlar bir şey. Mesela ben bekârum onda da şeyler yaşıyorum. Evli kadınlar hemen 'amaaan evlenip napıcaksın ki uğraşma boşa' diyorlar evli barklı çocuklu. Şey diyesim var 'o zaman sende boşaaaan.' Bu konuda hassasiyetin varsa takıntıya dönüşebiliyor. Burada bir bayan hoca var, başka hocanın eşiyle kocasının imkanlarıyla yüzmeden geldiler. 'Ay sizin yerinizde olsam evlenmem' diyor oysa kendi kocasına bağlı. (Başak, 34, Akademisyen)

Evli kadınların toplumda statü sahibi ya da bekârlara nazaran çok daha bilgili görülmeleri esasen yabancı olunan bir durum değildir. Eski Anadolu adetlerine bakıldığında yöresel birçok yerde eve gelin gelecek kıza öncülük, yoldaşlık veya ablalık eden evli hanımlar mevcuttur. Bu kadınlar genellikle 'yenge' diye adlandırılmaktadır. Birçok yörede, evlenecek olan genç kızın evliliği isteyip istemediğini soran ve iki taraf arasında aracılık eden, evlilik öncesi genç kıza tavsiyeler veren, düğün esnasında gelini kayınvalidesinin evine götüren ve bu süreçte gelinin her türlü ihtiyaçlarıyla ilgilenen kadınlar yengelerdir. Bu pratiklerin arka planında evli olan bu kadınların aslında 'tecrübe' sahibi olduğu ve evlilik yüzü görmemiş tecrübesiz bekâr kadınlara yol göstermesi gerektiği düşüncesi yatmaktadır. Bu nedenle evli kadınların bekâr kadınlara sürekli 'öğüt' verme eğiliminin altında zihniyeti ve davranışları şekillendiren örf ve adetlerin yattığı söylenebilir.

Anlatılardan yola çıkıldığı üzere herhangi bir sosyal faaliyette evli kadınların bekâr kadınları çağırması, onları 'öteki' olarak konumlandıklarını göstermektedir. Bir başka durum ise görüşmecilerden biri işyerindeki kadınların, aynı işyerindeki bir kadınla 'ahlaka aykırı' buldukları gerekçesiyle konuşmama kararı aldıklarını eleştirmiştir. Alınan bu kararın akabinde ayrıca evli kadınların, eşlerinin işyerinde çalışan bir kadını çağırıp 'biz sizi iyi tanırız, kim evli kim bekar iyi biliriz' söylemi ile verilen gözdağının ardındaki sebep görüşmecilerce 'kocamı elimden alır korkusu' diye ifade edilmiştir:

Konuşmamak, toplumdaki dışlamak... İnsan ya. Tamam, yaptıkları doğru değil fakat bize mi düşer yargılamak. Konuşmayalım, dışlayalım,

yok göndersinler neler neler diyorlar. Neymiş o kadın buradan gitsinmiş, ahlaksızmış, edepsizmiş hiç normal değil aslında bunlar ya üç günlük dünya. Bu kadar kötü düşünmemeliyiz. Bu benim kocamı ele geçirecek alacak dersin, sürekli şüpheyle hayatı kendine de çevrenize de zehir ediyorsun. (Başak, 34, Akademisyen)

Kadın şunu düşünüyor ya bu benim kocama da yanaşır mı? Altındaki neden bu. Bu yüzden arkadaşlarımızı kendimiz gibi düşünenlerden seçmek zorundayız. (Başak, 34, Akademisyen)

Mesela kadınlar erkek arkadaşıyla tanıştırmak istemezler güzel kız arkadaşlarını. Yani sanki çocuk onu bırakıp arkadaşına koşacak. Şunu düşünüyor sanki kapacaklar erkek arkadaşını. Ya kaparsa zaten adam, adam gibi bir şey değilmiş. (Seher, 42, Akademisyen)

Bu yorumlar esasında toplumda tehlikeli görülen kadın prototipleri hakkında bilgi vermektedir. Buna göre toplumun değerleri noktasında aykırı düşen bir davranışla ‘ahlaksız, edepsiz’ olarak nitelendirilen kadınlar ve ‘güzel’ bulunan kadınlar tehlikelidir. Bekâr kadınların rahatsız oldukları tutumlardan birkaçı da evlenmelerine dair baskıları, kendi hayatlarının evlilere nazaran daha az yoğun olduğu konusunda görüşler ve bekâr hayatın verdiği rahatlığın yüzlerine vurulmasıdır:

Mesela bekârlar var, görev dağıtılıyor diyor ki ‘biz evliyiz çocukluyuz bebeğimiz var.’ Ne yapalım öyle diye iş hayatın aile hayatına mı endekslenecek öyle bir dünya yok. (Başak, 34, Akademisyen)

Herkesin sorunu kendinedir. Bekârın da var evlinin de. Şöyle bir bakıyorlar olaya herkes evlenmek zorundadır. Evlenmemek sorundur, evlenmediğin için de seni yargılar aday getirir. Biraz da rahatlığına özenir. Sen bekârsın, sen geziyorsun bu çok rahatsız edici bir şey. Ben bekârım tabi ki gezicem. Evliyen de yapmak isterim yapamıyorsa sorundur. Baştan anlaşmalılardı. Evliliğin getirdiği zorlukta var kolaylık da. Göze almışlar ki evlenmişler. Benim mesela öyle çocuk planım evlilik planım yok ama anne olmayı çok isteyip evlenemeyen çok arkadaşım var ona desen çok üzülmez mi. ‘Çocuğu yok nereden

bileceksin' diyorlar. O zaman baskı oluyor kadınlar. Bu evlilerde de var. Birinci çocuk oldu diyelim 'ikinciye niye yapmıyorsun?' (Nalan, 34, Akademisyen)

Ben evlilik konusunu her yerde konuşan bir insan değilim özelim o benim. Toplumda bir baskı var zaten en başta annemde o çok fazla takıyor. Bel fıtığım var annem kimseye söyleme diyor 'kimse sana gelmez' diyor. (Başak, 34, Akademisyen)

Kadının “işyerinde bir kadın olarak, göreceği en incelikli şiddet önce eşini bulması yolundaki hatırlatmalarıdır” (Kümbetoğlu, 2010, s. 53). Görüşmecinin ‘evlenmemek sorundur’ söylemi, toplumda pratiğini bilhassa kadınlara yönelik ‘evlen’ baskısında bulunmaktadır. Ataerki zihniyetin hakim olduğu bir toplumda bu baskı erkek ve kadınlarda farklı şekilde vuku bulunmaktadır. Erkeklerde evlenmemek bir seçim olabilirken, erkeğin bu kararı onun özgürlüğüne, rahat takılmasına yorulmaktadır. Ancak kadının evlenmemeyi tercih etmeme gibi bir lüksü olmamakla beraber bu durum kendi kararlarından ziyade, erkekler tarafından ‘tercih edilmemiş, seçilmemiş’ gibi olumsuz algılarla lanse edilmektedir. Toplumda evlenmeyen kadın ‘evde kalmış’, evlenip boşanan kadın ‘dul’ olarak damgalanmaktadır. Bu etiketlemeler akabinde bu damgaya sahip kimseler için ‘değersiz, hiç’ gibi sıfatları beraberinde getirmektedir. ‘Alanın’ erkek, ‘alınanın’ kadın olduğu bir toplumda, evlenememiş kadının durumu tercih meselesinden ziyade, ‘kusurlu’ bulunup alınmamasında yatmaktadır. Bir kadın başıboş bırakıldığında ‘ya davulcuya ya zurnacıya’ varacağı için bir an önce baş göz edilmelidir. Zira ataerki zihniyete göre kadın, yaşı geçtikçe kıymetsiz hale gelecektir.

3.2.3. Giysi ve Görünüm Çatışmaları

*“Kapalı kadınlar bile birbirine karşılar.
Birbirlerinin kapalılık derecelerine göre eleştirileri var.
Ben daha dindarım ben namaz kılıyorum...”*
Hande, 36, Akademisyen

Bireylerin yaşadığı toplumu daha iyi kavramak adına başvurduğu yöntemlerden biri de ‘sınıflandırma, kategorileştirme’ eylemidir. Bu sınıflandırma kıyafet tercihi, saç biçimi, sahip olunan araba, herhangi bir eşya gibi özelliklerde tezahür edebilmektedir. Bu

bölümde ise kadınların tesettürlü bir görünüme sahip olmasıyla, açık ve dar giyinmesinin kendi aralarında nasıl ikircikli bir yapı oluşturduğu incelenenecektir. Esasen kadın kılık kıyafeti yalnızca ülkemizde değil tüm dünya üzerinde tartışa gelen bir olgudur

“Flugel’e göre, insanların giysiye karşı tutumları her zaman ikircikli olagelmıştır ve bu tutumun içerdiği başlıca çatışmanın bir tarafında süslenmeye diğer tarafında ise iffete ya da saygınlığa yapılan vurgu bulunur. Gerçekte giysi iki çelişik amacı dengeleme girişiminde bulunur: bir yandan cazibemize odaklanırken, diğer yandan iffetimizi korur” (Kawamura, 2016, s. 23)

Yüzyıllar boyunca beden, saklanması, utanılması gereken, yasaklarla kısıtlanan ve gem vurulan bir tabu olmuştur (İnceoğlu, 2016, s.11). Bedene bu şekilde müdahale edilmesinin sebeplerinin başında moral değerler, dini inançlar gelmektedir. Kültürü dinin, geleneğin, zihniyetin beslediği düşünülürse her kültürün kadının bedeni üzerinden geliştirdiği birtakım söylemler ürettiğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla kadın bedeni bu formlar üzerinden idealize edilip baskı altına alınmaktadır.

Çekiniyorsun. Güzel olmak bile dert Allah vermiş napıcaksın. Ben nefret ederim baştan sona süzme, en nefret ettiğim şeydir. Bunu kadınlar yapıyor. Kadın kadını çok eziyor, düşman kesiliyor ama tersi olmalıydı kadın kadını en iyi anlayan olmalı. (Başak, 34, Akademisyen)

Açık bulan da oluyor ben o konuda çok sıkıntı yaşıyorum. En yakın arkadaşım da bile. Dar giyme, kısa kollu giyme; günahtır şudur budur diyor. Tamam diyorum biliyorum da benim seçimim bu. Kısa kollu giyerim görünce hemen ‘aaa’ diyor. Ya kardeşim ben zaten açık bir insanım çarşafli değilim ki. O konuda çok baskı var. Muş’un yapısı bu kapalı.. Kendi kendilerini eleştirmediler. Burada açıklık kapallılık konusunda sorun var tartışıyor seninle. ‘Benim seçimim’ diyorum ‘saygı duymak zorundasın’ diyorum. Herkes aynı düşünecek diye bir şey yok. Ve bunu her zaman kadın yapar. Bir erkek hiç demez bana şunu giymedi diye. ‘Müslüman Müslümanı uyarmakla mükelleftir’ diyor tamam ama bitir orda. Çok yapıyorlar. (Başak, 34, Akademisyen)

Anlatıda görüldüğü üzere kadın bedeni üzerindeki toplumsal denetleme sosyo-kültürel ve dini kodlarla inşa edilmektedir. Bu denetleme, kadın üzerinde bir baskı oluşturarak kadını terbiye ve edepli bir duruş için yola getirme aracı olarak dini konular üzerinden söylemler üretmektedir. Bu nedenle toplum, kıyafet üzerinden bedenleri etkileme, biçimlendirme işlevi görmektedir.

Açıklık kapalılık mevzusunu yaşayanlar var. Çok abes geliyor gerçekten. (Başak, 34, Akademisyen)

Kadınlar kadınların kıyafetine çok karışıyor, müdahale ediyor. Kız arkadaşlarıma göre mesela çok dar giyiniyorum. ‘Sen evli değilsin erkekler çok bakarlar, onların gözüne hitap ediyorsun’ diyorlar. Benim anladığım şu: ben öyle giyinmiyorum sen de öyle giyinme. Ben aynada çok dar hissetmediğim sürece. Çamaşırın patlar bir yerin patlar. Ben öyle düşünmüyorum. Evlilerde çok oluyor. Evli çünkü o giyse ona giyme denecek. (Nalan, 34, Akademisyen)

Kadın kendisinin olmak istediği bir görüntü, yaşayış biçimi ile etrafında şekillenen toplumsal değerlere bağlı olarak söylenen sert eleştiriler, söylemler altında kısaç altında kalmaktadır. Başak ve Nalan’ın anlatılarında bu durum iki yönde gerçekleşmektedir. Nalan’ın düşüncelerine göre bizatihi evli kadınlar, eşleri tarafından baskı altına alındığı için kendi istedikleri biçimde giyinmemekte ve bunu bekâr arkadaşlarına da yansıtmaktadırlar. Başak hanıma yönelik yapılan eleştirilerin okları ise dini duygulara yönelik olarak vicdan hedef alınmaktadır. Kümbetoğlu’na göre “feodal ataerki burun, kulak kesmekten can almaya varan biçimlerde, modern ataerki ise eğer fiziksel şiddet yoksa, psikolojik, ekonomik şiddet uygulayarak, denetim ve kontrol altında olduklarını hissettirmek, aksayan sorumluluklarını hatırlatmak üzere kadın beden ve vicdanlarını bulunmaları gereken yere çağırır” (Kümbetoğlu, 2010, s. 54). Dini sorumlulukları yüzüne vurularak hatırlatılan görüşmecinin yaşadığı sorunlar, evrensel açıdan düşünüldüğünde tarihte sık rastlanılan bir durum olmuştur. Örneğin Tseelon; “kadına hem tüm güzelliklerin verilmesi hem de onun kötülüklerin kaynağı olarak günahkâr ilan edilmesinde yatan çelişkiyi, Pandora ve Havva’nın hikayeleri ile örneklendirmektedir(...) Kadına atfedilen bu suçlu imajının telafi edilmesi için bulunan yol kadın cinselliğini kontrol etmek olmuş ve kadın kıyafetleri ahlaka uygunluğu açısından değerlendirilmiştir.

Giyinip süslenen kadın Hristiyan Avrupa tarihinde iyi karşılanmamış, kadının özü dış görünüşe önem vermekle bağdaştırılmıştır” (Tseelon, 2002, s. 22-23; akt. Tasouji, 2013, s. 8). Kadının görüşüne dair tartışmalar devamında giyim, birbirlerini süzme, giyime harcanan para gibi konulara yeni açılımlar sunmaktadır:

Şiddet; bakışla bile şiddet yapılır giyime kuşama. Özellikle kadınların yardımcı olması gerekirken erkekleri geçiyorlar saldırganlıkta. O yüzden kendinizi törpülüyorsunuz. Önceden ne giyeceğim diye düşünmezken şimdi düşünüyorum. Yani fiziksele gerek kalmıyor bakışla şiddet yapılıyor. Kadın olarak ben başörtüsüne saygı duyarken o da benim eteğime saygı duyması gerekirdi. Benim bu tarzım hafifmeşrep olduğumu göstermez ama kapalı bayana kolay yapıştırılmaz bu şeyler ama açığa gösterilir. (Hande, 36, Akademisyen)

Bakış yetiyor. Şöyle bir süzüyor süzdükten sonra suratla bir ifade düşüyor, kısaca anlık oluyor bunlar ama. İlk geldiğim zaman çok dert ediyordum ama şimdi umursamıyorum. Onlar istiyor diye vazgeçmiyorum. Değişmiyorlar gördüm. Değiştirirsek onların istediği oluruz. (Hande, 36, Akademisyen)

Kadın memurlardan biri demiş; ‘bu bayan hocalar niye giyinmesini bilmiyorlar? O kadar maaş alıyorlar niye üst başlarına dikkat etmiyorlar?’ Ne biliyorsun harcamalarını. Memur çünkü kendisi kazanamıyor... Kendisi kazansa ben o kadar maaş alırım kıyafete harcarım demektir bu. (Başak, 34, Akademisyen)

Ya kıyafete kesinlikle dikkat etmeli. Sıradan giyinenlere karşıyım. Öğrenci içine girseler ayırt edemezsiniz, hangisi hoca hangisi öğrenci. Böyle olmamalı yani. Biraz ağırlığımız olmalı. Öğrenciden ayrı olunmalı. O çocuk seni örnek alıyor. (Hande, 36, Akademisyen)

Bazı kadınların günü gününü tutmaz. Sürekli atakta bekleyen bir şey dese de laf soksam insanlar var. Mesela ortaya laf atsan kendi üzerine alınıyor bazı kadınlar. O yüzden mesela bazı kadınlara ‘bugün hasta

mısınız yorgun görünüyorsunuz’ diye bir ifadeler kullanamazsınız çünkü çok yanlış anlıyorlar. (Hande, 36, Akademisyen)

Etek giydiği için hafifmeşreplikle etiketlendiğini düşünen Hande, bu kavramın kapalı kadınlara kolay söylenemezken, açık saçlı kadınlara daha kolay söylendiğini ifade etmekle esasında dinin sembolü olan tesettürün zihinlerdeki yerini de vurgulamaktadır. Ayrıca işyerine ‘sıradan’ olarak nitelendirdiği kıyafetlerle gelenleri eleştirmekle birlikte kadınlara işyerinin kimliğini taşıması gerektiği konusunda kıyafete değer atfetmektedir. Ancak burada görüşmenin başlarında ‘ben onların başörtülerine saygı gösteriyorum onlar da benim eteğime göstermeli’ yaklaşımı sergileyip kılık kıyafet noktasında seçim özgürlüğüne temas eden görüşmecinin, bazı kadınları ‘sıradan’ giyindikleri için eleştirmesiyle kendi ifade ve düşüncelerinde bir çelişkiye düştüğünü söylemek mümkündür. Başak’ın memurlardan aldığı duyuma yönelik ifadesi ise kadınlar arasında giyimin dikkat edilmesi gereken bir zorunluluk hususuna yapılan vurgu noktasında bir veridir. Başka bir deyişle, bir kadının ‘giyinmesini bilmesi’ mühimdir.

3.2.4. Kariyer-Çocuk Eksenli Çatışmalar

Kadınların eleştirildikleri bir diğer noktada ‘kariyer odaklı’ olmaları ve iş sahibi olunmasından kaynaklı ‘aksayan’ annelikleridir. Akademisyen bir anne olan Hande’nin bilhassa anneliğine yönelik yapılan olumsuz eleştirilerde hassasiyet gösterdiği ve sesini yükselttiği gözlemlenmiştir. Eleştirildiği nokta ise ilkokula giden çocuğunun kendisinin ikamet ettiği ilden farklı bir ilde olmasıdır:

Anne olarak çok eleştirilen anneyim. Yüzüme söyleyemiyorlar arkamdan söylenenleri duyuyorum. Ben oğlumu silahlarla yetiştirmiyorum, kabul etmiyorum o tarz oyuncaklar. Odasında ev aletleri de var bebekleri de vardır. Babasının temizlik yaptığını, bulaşık yıkadığını görüyor. Bir erkek olarak değil de insan olarak yetiştiriyorum. Benim bugüne kadar bu konuda güvendiğim annem. Bir bakıcı başkası yapamaz bunu. ‘Çocuğu annesine bırakıyor rahatına bakıyor’ diyorlar. ‘Çocuğu bıraktı’ diyorlar. Annem başka ilde. Ben istiyorum ki eğitimi bölünmesin tek elden yetişsin. Bende buna katlanmak zorundayım ama zoruma gidiyor bu tarz laflar. En çok

eleştirilen noktadır. Benim çocuğum hiçbir zaman evden çıkarken paçama yapışıp ağlamaz, neşeli çocuktur, mutludur, hayvanları severiz. (Hande, 36, Akademisyen)

Hande'nin eleştirildiği konudan ötürü yaşadığı sorunlar, toplumdaki annelik anlatısına yönelik yeni açılımlar sunmaktadır. Annelik bugüne kadar dini ve kültürel açıdan 'kutsanan' bir olgudur. Cennetin annelerin ayakları altında olduğu, hadisiyle pekiştirilen bu anlayışa göre; anne ve çocuğu arasındaki bağ başkalarıyla kurulamayacak biçimde kutsi ve özeldir. Bu nedenle toplumun anneler için belirlediği yazgı; çocuklarının ihtiyaçlarını emzirme gibi biyolojik olarak karşılamasının yanında, çocuklarının yetişmesinde ve büyüdüğü dönemin her anında yanında olması gerektiğidir. Burada sorumluluğun anneye yüklenmesi özellikle dikkat çekici bir unsurdur. Baba zaten ev dışında kamusal bir alanda tanımlandığı için; ev içi dediğimiz özel alanda çocuğun yetiştirilmesinde başlıca sorumlu annedir. Bu noktada çocuk sahibi olan kadınların kamusal alana katılması, toplum bazında alışılmışın dışında algılanarak eleştiriye neden olmaktadır. Bir başka deyişle kadınların anneliğine yönelik atfedilen toplumsal davranış kalıplarına ters düşen bir davranış, toplum tarafından sapkın algılanacaktır.

Anneliği içgüdüsel bir duygu olarak açıklayan kuramcılarının yanında anneliğin kültürel olarak oluşturulduğunu ileri süren düşünürler de vardır. Bu noktada feminist sosyolog ve psikanalist olan Nancy Chodorow'un "kadınların anneliğini ve özellikle de kadınların anneliğinin nesiller boyunca yeniden üretilme biçimlerini analiz ettiği Anneliğin Yeniden Üretimi: Toplumsal Cinsiyetin Sosyolojisi ve Psikanalizi isimli" (Gezer Tuğrul, 73) çalışmasına değinmekte fayda vardır. Kadınların birincil ebeveyn, erkeklerin ise ikincil ebeveyn konumunda olmasının nedenini sorgulayan yazar, anneliğin sadece çocuk doğurma ile olmadığı, annenin aynı zamanda çocuğu sosyalleştiren ve ona bakan olduğunu söylemektedir (Erdoğan, 2008, s. 77). Daha ayrıntılı bir ifadeyle, "kadınlar, sadece çocuk doğuran ya da emziren kişiler değildir, çocukların beslenmesi, bakılması, büyütülmesi yanında, çocukla duygusal bağ kurulması, çocuğun duygusal, ahlaki ve hatta bilişsel gelişimi için uğraşmak büyük oranda kadınların üzerindedir ve annelik tek başına çocuk doğurmakla ya da emzirmekle ilişkilendirilemez" (Chodorow, 1978; akt. Başterzi, t.y.). Bu noktada Hande'nin çocuğunun kendilerinden ayrı büyütülmesinin anne ve babanın ortak kararı olmasına rağmen eleştirinin sadece anneye yönelik olması anneliğin belirli toplumsal davranış kalıplarına sokulmasıyla yakından ilişkilidir. Nitekim Hande,

akademik anlamda bir başarı elde etse dahi kendisinin bu yönü takdir edilmeyecektir; çünkü iş hayatı ‘anneliğini’ yetersiz kılmakta veya aksatmasına neden olmaktadır. Bu nedenle toplumda annelik, affedilmeyen ihmaller arasındadır. Ancak Hande’ye göre kendi hayatında her şey yolundadır:

Kadınlarda bunun kıskançlığı fazla. Bir şeyleri başarabiliyorsen, planlı şekilde yürütebilirsen, ufak tefek şeyler de olsa çocuğunda yoluna sokup yetiştirebiliyorsan çocuğa verebilirsin bir şeyler. Onlarda bu olmuyor, bodoslama büyüyorlar. Onların çocuklarında kopukluk var. Üç gün biri baktı beş gün. Benim annem baktı hep. Güveni sağlayabildim. Bu zorlarına gidiyor, bunu iş edindiler. (Hande, 36, Akademisyen)

Hande’nin bu ifadeleri, toplumda sıkça ifade edilen, bazen mizah haline gelen ‘çocuk mu yoksa kariyer mi’ ikilemini yansıtmaktadır. Bu soru kadınları çocuk ya da kariyer arasında bir seçim yapmaya zorlamaktadır. İkisinin bir arada yürütülmesi, evi yapanın dişi kuş olarak görüldüğü zihniyette mümkün değilmiş gibi algılanmaktadır.

Ben kadınlara yaklaşıyorum. İyi kadınlar da vardır. Kötü tecrübelerden dolayı mahrum kalıyorsunuz, kapatıyorsunuz kendini. Annelik çok hassas nokta. Kardeş yapma konusunda benden daha çok ilgileniyorlar. Doktora bitti işte çocuk. Ama ben çocuğun kardeşi olsun diye yapmaya karşıyım büyük haksızlık. O çocuğun eğitimi var, sağlığı var. Ben böyle konuştuğum zaman ‘biz asgari ücretle geçiniyoruz’ diyorlar. Batı da bu ayıptır, insanların özel hayatına burnunu sokmak gibi düşünürler. Dâhil olmaz hayatına. Aile planlarına karışmazlar. Ama buradakiler çok rahat dâhil oluyorlar. Buradaki kadınlar akademik anlamda çok rahatlar, iyi bir maaşları var ama üretmiyorlar ve üretmedikleri içinde dedikoduya bolca vakitleri var. Ben bu ay kaç tane altın alacam planlarındalar onlar... (Hande,36, Akademisyen)

Görüşmecinin çocuğuna kardeş yapma noktasında gelen sorgulamalardan rahatsızlık duyması bir yana, bu durum mekân olarak iş yeri dahi olsa kadının kimliğinin ancak çocuk sahibi olmakla tanımlandığının göstergesidir. Ancak işyeri, özel değil kamusal bir alandır. Kadın, özel hayat içerisinden çıkıp kamusal alana atılsa dahi toplumdaki mevcut

tabular kolay yıkılmamaktadır. Bu konudaki bir başka konu ise kadınların kariyer odaklı bir yaşamı tercih ettiklerinde yaşadığı sorunlardır:

Ben öğretmendim. Yüksek lisans ve doktoramı öğretmenken yaptım. Genelde şu olur; atanmışsın, para kazanıyorsun para kazanınca ideallerden vazgeçilir ya genelde. Ama benim hayır, en son o diplomayı da almak sonuna kadar okumaktı. (Suratını ekşitiyor) ‘Amaaan Seher’ diyorlardı ‘hadi gidelim’, ‘yok gelemem çalışmam lazım.’ Eve gelmek istiyorlar, ‘kusura bakmayın kabul edemem tez yazmam lazım.’ Yani hem annesin, hem öğretmensin, hem öğrencisin bir sürü statün var nasıl yetiştireceksin. Dolayısıyla katılamazdım, kabul edemezdim onlarda ‘aman ne gerek var bu dünyaya bir daha mı geleceksin; işte öğretmensin, kazanıyorsun ne gerek var kendini sıkıntıya sokuyorsun...’ En sonunda başardım, Muş’a geleceğim belli oldu hani bitti artık vedalaşıyorum. Biri bana dedi ki ‘ay Seher aklını peynir ekmekle mi yedin? Altın tepsiyle bana sunsalar Muş’u ben altın tepside yine gitmezdim’ dedi. Hani adab-ı muaşeret, görgü kuralları ‘hayırlı olsun, güle güle’ denir. O zaman beni kıskandığı için söylediğini düşünüyorum. (Seher, 42, Akademisyen)

Seher’in öğretmen olduğu yıllarda akademisyen olma hedefine yönelik çabaları, çevresindeki kadınlar tarafından destekle karşılanması yerine olumsuz ifadelerle karşılanmıştır. Akabinde hedefine ulaştığında tebrik bekleyen Seher Hanım, yine bir kadın tarafından eleştiri ile karşılaşmıştır.

3.3. Üniversite Öğrencileri Arasında Kadın Kadına Şiddet

Çalışmanın bu bölümünde yaşları 18-24 arasında değişen ve üniversite okuyan kız öğrenciler ele alınmaktadır. Kadının kadına yönelik şiddetinin fiziki anlamda belirtilerinin en net görülen bu yaş grubunda anlatılar genellikle dış görünüş, güzellik, erkek meseleleri ve ders notu konuları üzerinde yoğunlaşmıştır.

3.3.1. Görünüm ve Güzelliğe Dair Konular

Ele alınan kuşağın yüksek oranda dış görünüş üzerinden üretilen söylemlerle kendini ve hemcinslerini tanımlaması, bu kuşağın yetiştiği çağın ve ortamın da göz önüne alınması gerekliliğini doğurmaktadır. Bilhassa sosyal değişimin yoğun olarak yaşandığı bir teknoloji çağında yetişen bu nesil küreselleşme, modernleşme ve kapitalizm dinamiklerinin eklemlendiği bir ortamda interneti sosyal yaşamın doğal bir parçası haline getirmiş ve hayatındaki söylem ve pratiklerini de bu ortama göre şekillendirmiştir. Hatta bu durumun ‘insan, içinde yaşadığı çağa, babasına benzediğinden daha çok benzer’ atasözü ile vücut bulduğunu söylemek mümkündür.

Sosyal medya ve bazı gençlik platformlarının paylaşımları kadınlık kimliğini çeşitli biçimlerde inşa etmektedir. Örneğin genç kızların aktif bir şekilde yer aldığı siteyi inceleyen bir çalışmada yazarlar, kadınlar için en önemli konuların, güzellik ve diyet olarak oluşturulduğunu ve bu başlıklar altında kadınlara çeşitli öneriler sunulduğunu gözlemlemişlerdir. “Örneğin, güzellik başlığı altında: ‘bakımlı cilt için 10 öneri’, ‘makyajın püf noktaları’, ‘saç bakımı’, ‘güzellik hileleri’ gibi konularla kadınlar yönlendirilmektedir. Yine ‘Diyet’ başlığı altında, ‘acil kilo vermek isteyenler!’, ‘manken diyeti’, ‘burcunuza göre zayıflayın’ gibi konular sunulmaktadır. Bu örneklerden yola çıkarak, kadınların nasıl bir kimliğe davet edildiğiyle ilgili ipuçlarına ulaşabiliriz” (Güzel, 2006, s. 12). Ayrıca sosyal medyanın gençler üzerindeki olumsuz etkilerinin incelendiği bir çalışmada, kolay nefret söylemi, gerçek hayatta tanımadığı kişilerin görkemli gözükten hayatlarına dair kıskançlık ve kıyaslama, dünya üzerinde sık ekranlara getirilen şiddet görüntüleri gibi maddeler sıralanmıştır (Sağbaş vd. 2016, s. 157-158). Sosyal medyanın kişilere sunduğu bir başka olanak ise bireylerin sanal ortamda kendilerini oldukları gibi göstermelerinden ziyade ‘olmak istedikleri’ gibi bir görüntü sundurmasıdır. Bu durum gerçek ile sanalın içiçe geçmesine neden olmakla birlikte kişinin kimlik bunalımına girmesine sebebiyet vermektedir. O halde aslen ‘görünüşün’ ve akabinde ‘güzelliğin’ putlaştırılması bireylerin gündelik hayat ‘zihniyetine’ kadar sirayet etmektedir. Nitekim sahada elde edilen bulgularda görüldüğü üzere genç kızların birbirlerinin görünüşleri üzerinden katı bir eleştiriye tabii tutmaları bu durumun etkilerinden biridir.

Ayrıca günümüz sosyal medyada önde çıkan olgulardan biri de moda kavramının çok sık kullanılır hale gelmesinin hem sebebi hem sonucu olarak ‘fashion blogger’lerin yaygınlık kazanmasıdır. Moda kavramı tarihsel olarak farklı anlamlarda kullanılsa da günümüzde giyim unsuru olarak ele alınmaktadır. “Brenninkmeye, modayı toplum içinde belirli bir

zamanda benimsenen giysinin hakim kullanımı olarak tanımlamıştır” (Kawamura, 2016, s. 21). Bazı düşünürler modanın yalnızca kıyafet üzerinden ele alınmasına karşı çıksa da bu çalışmadaki bulgular giyim üzerinde yoğunlaştığı için, değerlendirme de bu konu üzerinden yapılacaktır.

“Giyim, ‘bir tüketim türü’, ‘sözsüz bir kültür biçimi’ ya da ‘kamusal alanda benliğin sunumu’ (Craine, 2003, s. 303; akt. Turancı, 2016, s. 454) olarak ele alınabilmektedir. Bireyler kendilerini giyim ile ‘öteki’lerden ayırırken, kendi kimliklerini yine giyim üzerinden inşa edebilmektedirler. “En eski çağlardan beri giyim ile iktidar arasında çok kuvvetli bir bağ vardır. İktidar sahibi olanlar güzel, iyi, kaliteli ve pahalı giyinirler. Tebaanın giyinişi sade ve yoksuldur. Sınıflara arasındaki geçişin günümüze oranla oldukça katı olduğu ortaçağ boyunca fert ancak mensubu olduğu sınıfın özelliklerini yansıtan kıyafetler giyebilmekteydi” (Barbarosoğlu, 1994, s. 43). Fakat Fransız devriminin de etkisiyle gelen eşitlikçi ve hürriyetçi ilkelerin vücut bulduğu ortamda moda, güzel giyinme veya ‘istediğini giyme’ tebaaya kadar inmiştir. Burada iddia edilen toplumdaki alt katman ile üst tabakanın birleştiği değildir. Yalnızca üst sınıflara özgü olan kitlesel hale dönüşmüştür. Dolayısıyla esasen üst sınıfa özgü bir pratik olan ‘güzel giyinme’yi başarabilen genç kızlar; kendi deyimleriyle diğerlerinden ‘popülist’ olarak ayrılacaklardır. Bilvasıta aşağıda kendilerini ve ‘ötekileri’ni kıyafet, makyaj gibi görünüş üzerinden ele alan söylemlere yer verilmiştir;

Birbirini çekememezlik çok ondan dolayı şiddet... Ben daha güzel olayım... Ben daha önde, daha üstün olayım. Ben bunu tıpatıp yaşadım. Kendi arkadaşlarımda mesela ben güzel giyindiğim zaman arkadaşların bakışları çok farklı olur. Ben hep bakım yapmam arada bir makyaj yaptığım zaman insanlar ‘aaa çok güzel olmuşsun’ der ya onu çekemiyorlar. (Melike, 24, Öğrenci)

Bir tanesi var kendisini beğendirmek için şekilden şekle girer. Ben burdayım, demek için tarz olduğunu düşünürler ama aslında rezil ederler kendilerini. Erkeklere karşı mesela kendini beğendirmek için farklı şekillere girerler. (Melike, 24, Öğrenci)

Ben mesela güzel giyindiğim zaman en yakın arkadaşım duymazdan geliyor çevrenin bana iltifatlarını. Kendilerinin güzel olmasını, ön planda olmasını istiyorlar. Senin bakımlı olmanı istemezler. Ben kendimi sevdiğim için bakımlı olurum. İyi hissetmek için. Bana diyorlar ki 'senin sevgilin var niye süsleniyorsun?' Benim kendime saygım var. 'Sen erkekler için mi yapıyorsun?' diyorlar. Onlar kendileri için değil hem erkeklere hem kadınlara süsleniyorlar. Bence doğalarında var. Bir kız asla yanındakinin kendisinden güzel olmasını istemez. Ben önde olayım, erkekler peşinde olsun ister. Benim parmağında yüzük olmasına rağmen teklif alıyordum ama napayım. Ben kendime bakarım. Sana baktı, sana şöyle oldu sırf onlar yüzünden kendime mi bakmayayım? Bir arkadaş şunu demişti: sen böyle giyinmesen kimse sana bakmaz. Suç erkeğin değil de benim bakın. İşte cahil toplum. Çekememezlikten bunlar. (Melike, 24, Öğrenci)

Aslında hepimiz... Bazen biri bir şey söylesin bize, onunu havasına girmek isteriz duymak isteriz kadının doğasında herhalde bu. İnaniyorum. Çevremde çok fazla var. Baya kendini güzel sananlar var; hareketleri olsun davranışları olsun. Çevresini de ona göre oluşturur mesela. Yani aynı şekilde giyinen kim varsa onlara yönelirler. Kendisi kapalı ama kapalı değil mesela. Yaptığı makyaj olsun, sürekli ben ben diyen biri. Hele erkek arkadaşından sonra değişti. Daha çok makyaj, bakım yapmaya başladı. Onun yanına geldiğinde bir şeyler göstermeye, kendini göstermeye çalışıyor yani. Olmadık şekillere giriyor kendini göstermek için. Başka bir erkeğe çarpmaya kadar. Pantolon kısaltıyorsun bacakların gözüksün, kollarını gösterirsin, takılar tukular... Çok ilginç şeyler yapıyorlar. Sevgilisi olanlar da yapıyor bunu. Tutunamayanlar gibi bir şey. Tutunamıyorlar. (Selda, 23, Öğrenci)

Doğalarında var... Kadınlar daha çok kıskanır. Güzel mi değil mi bunlar bir kadını çeker. Dikkat çekme önemli. Bunu kıskanırlar. Çok

şahit oldum mesela saçının güzelliği, yüzünün, kıyafetinin hep bir konuşulur... (Müzeyyen,22, Öğrenci)

Kendini güzel sanan çok var. Sen kilo almışsın, ‘bunu takma şunu giyme yakışmıyor.’ Bizimde eleştirdiğimiz oluyor, hani şunu giymeseydi daha iyi olurdu. Ama öyle giyinenler var ki bu ayakkabı hiç olmuş mu oraya diyorum. (gülüyor) (Müzeyyen,22, Öğrenci)

Beğenilmek istiyor kadınlar. Var olmak için süslüdürler. (Müzeyyen,22, Öğrenci)

Erkek arkadaşına açıkçası doğal, normal giyiniyorum ama kız arkadaşlarımla çıkarken özen gösteririm makyajıma. Kızlar sorar baştan aşağı inceler eyelinerine kadar nasıl çektiğine kadar. Ondan dikkat ederim. (Tülay, 24, Öğrenci)

Hiç tanımadığın insanla bile kadınsal duygularımız var; güzel olmak, beğenilmek gibi, bir erkeğin bize bakmasını istemek gibi. Kadınsal duygularımız çok fazla. Giydiğin elbise yaptığın makyaj kötüleme var hep. (Kerime, 21, Öğrenci)

Tseelon’a göre “kadınlar çocukluk yıllarından itibaren kendi kendilerini izlemeyi bir gereklilik olarak öğrenir; sembolik düzlemde kadın her zaman sahnededir ve bilinçaltında erkek izleyiciler için rol yapıyor düşüncesi hâkimdir. Kendi görünümüyle meşgul olan ve kendi varlık algılayışını bir başkası tarafından beğenilme duygusu üzerinden hayal eden kadının öz varlığı ikiye bölünür. Kadın artık gözleyen ve gözlenen kişiliğe sahiptir. Bu antagonist yarılma sonrası oluşan ikili yapıyı birbirinden ayrı iki öge olarak görmeye başlar” (2002, s. 105; akt. Birincioğlu, s. 116). İzlenen, seyredilen, gözlenen bir birey olarak ‘senin sevgilin var niye süsleniyorsun?’ , ‘kendini erkeklere beğendirmek için farklı şekillere girer’ söylemleri veya erkek arkadaşından ayrıldıktan sonra değişen genç kız bir başka algısal sorunu gündeme getirmektedir. Bu anlatılara göre kadınlar erkekler için süslenmekte böylelikle kendilerini seyirlik bir nesneye dönüştürmektedirler. Dolayısıyla bu anlatılara göre dişil, dişilliğini eril üzerinden göstermektedir. Süslenmeyi, erkeklere kendini beğendirme ile özdeşleştirme düşüncesi; dişilin kendi değerini eril tarafından beğenilme ile belirlediğinin göstergesidir. Ayrıca kadınların birbirlerine

yönelik eleştirilerine göre sevgilisi olan bir kızın kendisini süslemesine gerek yoktur çünkü zaten kendisini birisine beğendirmiştir (!) Öyle ki “çekicilik ve etkileyicilik, ancak erkekler üzerinde etkili olursa gücünü gösterir ” (Kararlı, 2012, s. 56; akt. Işıklı, 2014, s. 21). Yine, kadınlar ‘var olmak için süslüdürler’ söylemi kadınların kendi varoluşlarını ancak güzel görünme ile anlam bulacağını ifade etmektedir. Böylelikle “bilinçaltında sürekli bakılan nesne olma dürtüsüyle hareket eden kadın, kendisi olmaktan çok başkalarının gözünde izlenen bir nesne olma konumunu önemser”(Tseelon, s. 99; akt. İnceoğlu ve Kar, 2017, s. 77). Nitekim Görüşmeci Tülay’a göre kızlar baştan aşağı, eyelineri(göz kalemini) nasıl çektiğine kadar dikkat ettiği için özellikle kız arkadaşlarıyla buluşurken ki görünümünü önemsemektedir. Bu bakımdan kadınlar sadece izlenen değil aynı zamanda ‘izleyen’dir de. Selma’nın arkadaşları ile toplandığında konuştuğu konular bu durumu doğrulamaktadır;

Sınıfta mesela bazı kızlar bazen kafelerde, kantinde toplanırız hep bunlar konuşulur zaten. ‘Sence bizim sınıfta en güzel kız kim? Sence bizim sınıfta en bakımlı kız kim?’ (Selda, 23, Öğrenci)

Genç kızların kendi aralarında kurduğu iletişimde konuşulan konular dışilin güzellik ile kıymetleneceği zihniyetini sürdürmektedir. Güzel ve bakımlı olan konuşmaya ve övülmeye değerdir dolayısıyla kadın için güzel görünmek kendisini diğer hemcinslerinden bir adım öne çıkaracaktır.

3.3.2. Erkekler Yüzünden Çatışmalar

Üniversitede genç kızların en çok hangi konularda kavga ettiklerine dair yapılan görüşmelerde en çok değinilen konulardan biri erkek arkadaştan dolayı çıkan kavgalar olmuştur. Burada anlatıcılar, kendilerinin asla böyle bir şey yapmayacağını ifade edip yakın çevresinde şahit olduğu vakalara yer vermişlerdir. Bu durum, görüşmecilerin zihninde erkek için kavga etmenin, kadının imajını bozduğu veya kadına yakışmadığı düşüncesinden kaynaklı olup olmadığı konusunda şüpheye düşürmektedir. Aşağıda yer alan anlatılarda eril gücün, kadın üzerinden nasıl simgelendiğine dair ifadeler vuku bulmaktadır;

Erkekten çok kavga ederler. Birbirini seviyorlar. Ayrılınca o da onun erkek arkadaşıyla çıkıyor, saç başa girdiler bundan dolayı. ‘Sen benim

artığımlasın, o benim artığım' dedi kız. Ben asla yapmam bir erkek için. Oda arkadaşlarımda yaşandı bu. İki çok yakın arkadaşlardı. Çocuk önce Ayşe ile çıkıyor anlaşılmayınca çocuk Fatma'yı ekliyor, Ayşe de görüyor direk önyargılı davranıp; niye ekli, kim ekledi, noldu diye sormuyor da direk bu kıza cephe alıp eski sevgilisine ulaşıyor intikam için... Hiçbir şekilde oturup konuşma yok, direk birbirlerine girdiler. Aslında sorun erkekte... Bence güven sorunundan. Güven olmadıktan sonra olmaz. Bana bir yakın arkadaşım böyle yaptı deseler inanmam çünkü biliyorum arkadaşımı. Yüzde sekseni böyle kadınların. (Melike, 24, Öğrenci)

Bir oda arkadaşım vardı; dinine çok düşkün çarşafı bir kız. Bir adamla konuşuyordu, bana anlattı adamı. Görüşmüşler de hatta. Ben dedim ki adamı görünce 'uzak dur bundan' dedim, 'bu adam evlidir' tipi de değişik yüzünü sevmemiştım. Sürekli bir bahaneyle hastanedeyim, şurdayım, burdayım diyordu. Ben diyordum kesin evlidir. Ben öyle diyorum diye çok bozulmuştu kızmıştı. Adam 'terörle mücadelede çalışıyorum' demiş. Sonradan gerçek ortaya çıktı, konuşmayı kesti. Beni kıskanıyor zannediyordu gördü işte gününü. (Melike, 24, Öğrenci)

Kızlar birbirlerine çok girerdi erkek kavgasından. 'O benimle ona niye baktın, bakamazsın' bilmem ne. Bu konuda hep bir kavga halinde. Yurtta mesela sürekli bir kavga var sürekli küfürler. (Müzeyyen, 22, Öğrenci)

Çevremde çok oldu hatta birinci sınıftan gidelim. (gülüyor) İlk sınıf geldiğimiz zaman dönemin başlangıcıydı, bir arkadaşla bir erkek arkadaş çıkmaya başladı. Bir de yakın kız arkadaş vardı yani üçlülerdi çok iyi anlaşıyorlardı. İki kız bir erkek yedikleri içtikleri ayrı gitmezdi. Sonra bunlar ayrıldılar. Ayrılmanın bir sonraki ayında diğer ikisi aşk yaşamaya başladılar. Başladı ama diğer kızın haberi yok bundan. Fatma bunu fırsata çevirdi. Sınıftaki herkes biliyordu. Onu aslında duyguları vardı arkadaşısı çıktığı dönemde de söyleyemiyordu ama yanında durmak istediği için o kızla takıldı. Sonrasında bunlar devam

etti. Fatma gizliden çıkmaya başladılar. Ali bir sürü kişiyle çıktı sınıftan zaten nasıl bir havası var. Bir süre sonra Fatma rahatsızlandı ve Fatma'nın rahatsızlanmasıyla Ali ondan ayrıldı... Sonra Ayşe öğrendi Fatma'nın Ali'yle çıktığını. Öğrendikten sonra Ayşe'yle Fatma baya kötü bir şekilde kavga ettiler, saç başa girdiler okulda. 'Sen ne kadar iğrenç pislik bir insansın, benim sevdiğime bakabilecek kadar küçük bir insansın' diye işte... 'Ben onu yoldan geçirdim zaten o benim eskim' tarzında cümleler kurmuşlardı. Sonra Ali sınıftan başka kişiyle çıkmaya devam etti. Ama olan bu iki kıza oldu. Biri sınıfın bir ucunda biri ucunda, habire laf dalaşına giriyorlardı. Ama Ali'nin umurunda değil. Üç sene oldu, hala laf dalaşındalar onlar sınıfta. Olmadık şekilde harekette bulunuyorlar artık sınıf içinde. Sonra Ayşe'nin de Fatma'nın da başka sevgilisi vardı. Fatma ayrıldı bizim Ali'ye tekrar döndü. Az bir süre sonra tekrar ayrıldılar, Ayşe de ayrıldılar gerçekten biz de çıkanlar o kadar fazla ki dönem dönem hatta hafta hafta biriyle çıkıyor herkes. Kızlar arası kavgaya dönüşmenin sebebi de bu. Hep bir inatlaşma. Hatta bu kızlar arasında bir yarış oldu gibi. Ne kadar çok biriyle çıkarsa biriyle olursa o kadar iyi gibi. Erkek için değil birbirleri için biriyle çıkıyorlar kızlar sanki. Ayşe ile Fatma'yı sorsanız, o onun arkasından bir şey diyor onun arkasından hep laflar söyleniyorlar. Orospuya kadar gidiyor... 'Kimin elinden geçmedi ki' diye konuşuyorlar arkasından 'herkesin elinden geçti' diye. (Selda, 23, Öğrenci)

Başka intihar olayı var, arkadaşlarımızdan biri intihar etti. Erkek arkadaşı vardı işte Ahmet diye. Çok kro çocuktı böyle Şahin arabasıyla son ses müzik açar, gezer falan. Kız çocuğu çok sevdi. Ailesini bile karşısına aldı o çocuk için. İşte çıktıkları dönemde Ahmet başka kıyla da çıkıyormuş. Diğer kız bunu öğreniyor, yataktayken bizim kıza mesaj atıyor fotoğraf çekmiş atmış yatakta. Kız Ahmet'e atıyor soruyor. O da 'her şey doğru, ben seni aldattım. Sen beni tatmin edemedin, beni karşılayamazdın' diyor. Kız tesettürlü. Bu şekilde... O gün bizimkisi arkadaşına mesaj atıyor 'ben bu şekilde yaşayamam Ahmet beni

biraktı, ben gidiyorum' diye. İlaçları içmiş kapıyı da kilitlemiş. Yurt ablaları var onlara dedik, kapıyı kırdık polislerle beraber gelmişlerdi. Hastaneye son anda yetiştirdiler midesini falan yıkadılar. Ailesine haber ettiler ama annesinin yıkımı görseydiniz... O an öyle gördüm ya kadını hiç aklımdan çıkmıyor, yıkılmıştı. Sorun şu Ahmet'le devam ediyor seviyorum diyor. Tesettürlü ama işte tesettürü yaşayamayanlar bunlar. (Selda, 23, Öğrenci)

Özelde bireysel, genelde bize toplumsal bir çerçeve verebilecek tüm bu vakılarda esasında cinsiyetlendirilmiş eylem ve pratikler açığa vurulmaktadır. Bunlara göre erkek birey sınıftan birçok kişiyle birlikte olabilmektedir, bu durum onda 'havalı' bir imaj yaratmaktadır. Kendisinin ardından birbirine düşen kızlar umrunda değildir; bu bakımdan eril, etken konumdadır. Bir diğer anlatı da Ahmet'in ilişkiyi 'sen beni tatmin edemedin' söylemi ile tekelinde bulundurduğu görülmektedir. Nitekim aynı zamanda bu durum kadını cinsel anlamda metalaştırmasının göstergesidir. Eril zihniyette kadın, erkeğin birtakım ihtiyaçlarını gidermek zorundadır. Bu görevini yerine getiremiyorsa(!) kadın başarısızdır, suçlu kendisidir ve erkeğin aldatmasında bir beis yoktur. Hatta bu eril tavır da, Ali'nin sınıfındaki birçok kızla birlikte olması da erkeklik göstergelerinden biridir. Kadınlar tarafından, birçok kadınla birlikte olan Ali sınıfta 'havalı' biri olarak nitelendirilirken, birçok erkekle birlikte olan hemcinsleri ise 'kimin elinden geçmedi ki' diyerek eril bir söylem ile aşağı konuma düşürülmektedir.

3.3.3. Ders ve Başarı Nedenli Çatışmalar

Çalışmanın bu bölümünde teşkil eden sorunlar, şiddetin mekâna göre şekillendiğini göstermektedir. Dolayısıyla üniversite okuyan kız öğrenciler arası şiddetin bir nedeni de yaklaşan sınav dönemlerinde gündeme gelen ders notlarından kaynaklanmaktadır. Bittabi şiddete eğilimli bireylerin bulunduğu ortamlarda şiddete konu olacak olaylar bir silsile haline gelmektedir. Bu da şiddetin yalnızca ders notlarından değil, sınıf içi vuku bulan herhangi bir olaylarda, hocalarla olan iletişim biçimleri, başarılı kabul edilen veya ders çalışmayan kimselere yönelik eleştirileri de kapsadığını göstermektedir.

Sevmediğim, kendini üstün görüyor. Soru sormak için soru soruyor, hocaya ben buradayım demek için. Bunu hiç sevmiyorum. Kâğıt, peçete

istedim bir kere yok dedi. Hoca isteyince hemen çıkarıp veriyor. Hocaların gözüne girmek için elinden geleni yapıyor. İki arkadaşına (arkadaşları alttan alıyordu dersi) sınavın erkene alındığını söylememiş mesela. Ben derslerde yüksek alınca bakışlardan anlıyorum. 'Aaa kaç aldın, ettin?' korkuyorum resmen söylemeye. Ortam çok geriliyor. Nazara inanırım ben. (Melike, 24, Öğrenci)

Tepeden bakıyorlar. Vıcık vıcık patavatsız tiplerden nefret ediyorum. Ortama göre değişirler. Not çekememezliği çok var, kıskanma var. Doksan beş almış ama sabaha kadar eşşek gibi çalışmışsın bir zahmet al artık yani. Bir zahmet olsun. Kızın ortalaması 3.90 ya. Eşşek gibi çalışıyorsun bir zahmet olsun. (Müzeyyen, 22, Öğrenci)

Biz onlar gibi değiliz. Benim tanımadığım, görmediğim bana bir kere bile günaydın demeyen insanlar mesaj atıp not istiyorlardı ve sınavdan sonra kanlı bıçaklı oluyorlardı bunlar. Ben enayi değilim o saatte gelip okula o notu alayım. Biz 'hayır' demeyi öğrendik, notları vermemeyi öğrendik. Gelip boş boş oturup gidiyorlar, ya arkada oturuyorlar ya telefonla uğraşıyorlar. İlk zamanlar bize hep muhalefet olurlardı. Bizim arkamızdan da konuştuklarını biliyoruz ama yüzümüze gülmeye devam ediyorlar. Biz birinci sınıftayken sessizdik, fazla konuşmazdık. Ya sınıfta gülmek kadar doğal bir şey yok değil mi? Bir şey oluyor gülüyoruz, düşman kesiliyorlardı 'onları bize güldürmeyin' diye şikayet bile etmişler hocalara. Saçma sapan sorular soruyorlar. (Gamze, 23, Öğrenci)

Hocaya çok saçma bir soru dahi olsa öyle bir özgüvenler soruyorlar ki gülmeyi geç aralarında alkışlıyorlar. Hoca H2O'nuz eksik demişti, biz gülmüştük onda bile suçlu biz olduk. Onların avunması; şu biz her şeye katılıyoruz. Hocaya yalakalık, yavşaklık, hocalara yaranmak... Bir öğretmenle öğrenci arasındaki saygıyı bilmiyorlar. Sevmediğimiz tipler var, muhatap olmadığımız, sevmememe birinci neden dedikodu yapmaları arkamızdan. Nerden öğreniyoruz? Söylediler işte biri var, neymiş sınıftaki erkek arkadaşlardan biriyle sevgiliymişim ben.

Herkese böyle demiş. Allah bildiği gibi yapsın onları, hakkımızda demediklerini bırakmıyorlar. Alevi mevzuları anlattım ya mesela bu yüzden okula çok moralsiz geldiğim günler oluyordu. Yanıma gelip ‘noldu’ dedikten sonra sınıfa girer girmez ‘gösteriş için ağlıyor, dikkat çekmek için ağlıyor’ dedikleri oluyor. Bizim ikimizin (yakın arkadaş) ortalaması sınıftaki en yüksek ortalama ama onların yürüyüşü gibi yürümedik hiç sınıfta. O kadar özgüvenli olamadık. Ben gerçekten anlamıyorum. Biz çok düşündük onlar birinci olsalardı biz onlara bunları yapmazdık, onlar gibi değil çünkü. Bizim lisedekiler daha zekiydi bunlardan. Aşırı yalakalar sınıfta dersin ilk beş dakikası hocalara yalakalık yapmalarıyla geçiyor. Niye dikkat çekmeye çalışıyorlar? Bir insan kendini bir şekilde kanıtlamayınca herhâlde böyle yalakacı olarak kanıtlıyor. (Aydan, 23, Öğrenci)

Not bakımından Gülşerif’i çekemeyen çok kızlar var. Notunu vermek istemiyorlar, bende istemiyorum bazen gerçekten enayi durumuna düşürmek isteyen kızlar oluyor. Sen sabahın köründe geliyorsun, o kız okula bile gelmiyor işte sonra bizim sınıftaki kızlar şöyle böyle olmadık laflar kullanıyorlar. Sürekli laf peşindeler. (Selda, 23, Öğrenci)

Görüldüğü üzere ders notu tartışmasından doğan şiddet içerikli davranışların hemen hemen tümü sözlü şiddet içermektedir. Özellikle ‘arkamızdan konuşuyorlar’ , ‘laf ediyorlar’ söylemleri dedikodu mekanizmasının okul ortamında da işlerlik kazandığını göstermektedir. Nitekim bu durum bazı çalışmacılara göre okulda popülaritesini artırmaya yönelik eylemlerde bulunan kızların gösterdiği davranışlardır. “George’a (2002, s.16; akt. Er ve Adıgüzel, 2015, s. 164) göre her okulda birkaç etkili kız öğrencinin kendi popülarliklerini ve güç alanlarını artırmak için diğer sınıf arkadaşlarıyla alay ederek onlara eziyet ettikleri ve düşmanlığa dayanan bir sınıf atmosferi oluşturdıkları da bilinen bir durumdur”. Yine P. George, “erkeklerin kavgaya ederek veya arabalarını sergileyerek cesaretlerini ve üstünlüklerini diğerlerine karşı gösterme eğiliminde olduklarının, kızların ise başkalarına karşı üstünlüklerini dedikodu veya alay ederek diğerlerini manipüle etme gibi daha dolaylı yöntemlerle gösterme eğiliminde oldukları düşüncesindedir” (Er ve Adıgüzel, 2015, s. 164). Ancak bu üstünlük yalnızca başarılı olmakla elde

edilmemektedir. Sınıfın ortalamasına nazaran kendini başarılı sayan öğrencilerin de şikayet ettikleri birçok nokta bulunmaktadır. ‘Onların yürüyüşü gibi yürümedik’ söylemi iktidarın veya okul içindeki popüleritenin sadece başarılı olmakla sağlanmadığını göstermektedir.

3.4. Ortak Paydalar ve Düşünceler

3.4.1. Kadınlara Göre Şiddetin Tanımı/Şiddet Algısı

Araştırma sürecinde sahaya inildiğinde görüşmecilerden cevabı istenen ilk husus şiddetin tanımını yapmaları ve şiddet deyince gözlerinin önünde ne canlandığına dair sorular olmuştur. Bu sorunun sorulma amacı bazı çalışmalarda halk nazarında şiddetin sadece fiziksel anlamda vurma ile eşdeğer tutulmasından ötürü alınan cevaba göre diğer şiddet hakkında bilgi vermektir. Fakat eğitim düzeyi veya yaş fark etmeksizin görüşülen kadınların hepsinin fiziksel, psikolojik ve sözlü şiddet türlerinin bilincinde olduğu tespit edilmiştir. Bu durum bahsi geçen şiddet türleri konusunda toplumda farkındalık düzeyinin arttığının göstergesidir:

Duygu da olabilir bu. Fiziksel de olabilir şiddetin tanımı bu. Söz hakaret olabilir. (Arife, 38, Ev hanımı)

Şiddet denilince tabi ki direk temassal geliyor annenin çocuğuna, eşin eşine gibi veya duygusal şiddet. Tabi daha çok psikolojik şiddet görüyoruz. (Banu, 23, Ev hanımı)

Bir insanı gözleriyle acıtmak canlanıyor gözümde, fizikselin dışında. (Bengü, 24, Akademisyen)

Kişisel anlamda vurdu kırdı kan gelmiyor, psikolojik şiddet geliyor. İnsanların davranışları, ayrımcılıkları geliyor. Artık kime, nasıl davranacağını kestiremiyorsunuz. Agresif yapıda olabiliyorlar, internete giriyorsunuz orada bile siber zorbalık var... (Hicran, 31, Akademisyen)

İlk aklıma gelen duygusal şiddet. Belki kendi yapımla alakalı bir şey bu. Fizikselle karşılaşmadım hani şiddet olarak değil uyarılma olarak o anlamda o falan oluyordu. (Hamide, 35, Ev hanımı)

Başkalarının haklarına tecavüzdür. (İdil, 68, Emekli)

Genellikle kaba kuvvet. Ama sadece bu değil söz ve davranış olarak da şiddet olabiliyor. (Kader, 18, Öğrenci)

Şiddet deyince sözlü şiddet vardır, fiziksel şiddet vardır. (Nergis,32, Ev hanımı)

Şiddet deyince aklıma psikolojik şiddet geliyor. Fiziksel yaşamadım ama laf atmalar falan çok oluyordu. (Öykü, 28, Ev hanımı)

Alınan cevaplarda ağır basan bir husus kadınların şiddeti tanımlamaları kendi hayat öyküsü, yaşantıları üzerinden gerçekleşmesidir. Bu durum bireylerin uzak veya yakın geçmişteki şiddet içerikli yaşantılarının gündelik hayatını etkilemeyi sürdürdüğünün göstergesidir. Bu nedenle zihinlerinde kategorileştirdikleri tanımlar dahi etkisini devam ettiren olaylar üzerinden yapılmaktadır. Örneğin yetiştirme yurdunda büyüyen Kerime'nin şiddeti sevgisizlik, kimsesizlik, açlık olarak değerlendirmesi, eşi tarafından aldatılan Derya'nın bizzatı psikolojik şiddete yaptığı vurgu, babasının şiddete meyilli olduğunu mülakat boyunca vurgulayan Tülay'ın şiddet denilince zihninde fiziksel şiddet canlanması ve son olarak Başak ve Zehra'nın iş hayatında hemcinsleriyle yaşadığı sorunlara ithafen şiddeti de bu çerçevede değerlendirmeleri tüm bunlara birer temsildir:

Şiddet sevgisizliktir. Korku, kimsesizlik, kimsesizlik, açlık, gelecek kaygısı, yaşamayı istememek gibi. (Kerime, 21, Öğrenci)

Bir kere şiddet sadece hareketsel, davranışsal, fiziksel değil. O bile bazen olması gereken bir şey diye düşünüyorum. 'Şiddete hayır' fasa fisolarını geçelim. (gülüyor) Daha çok bence kişiliğe, onura, insanın ruhuna yapılanlar şiddettir. Çok daha ağırdır. Psikolojik şiddet yani. Özgürlüğün için başkalarının özgürlüğünün sınırlarına giriyorsun işte şiddet bu. (Derya, 33, Ev hanımı)

Şiddet bir insanın bir insana fiziksel olarak ama yanımızda en yaygın olan psikolojik şiddet. Sözlerle, küfürlerle herkes rastlıyor ben de dahil. Bence şiddetin de en şiddetli hali psikolojik. Kendim yaşadığım için biliyorum; kaynanamdan... (Gamze, 23, Öğrenci)

İlk akla gelen her zaman için fiziksel şiddet ama okuduklarımızdan, izlediklerimizden ve yaşadıklarımızdan yola çıkarak söylersek psikolojik şiddet daha fazla ve daha yıpratıcı. Fiziksel şiddete de öyle tamam ama yaşadığımız bir şey değil. Yaşasak nasıl tanımlayabileceğini ifade ederdim ama yaşadıklarımız daha çok

psikolojik şiddet olduğu için onu etkilerini biliyoruz. (Nalan, 34, Akademisyen)

Şiddet deyince bir fiziki şiddet vardır, bir de ruha yapılan var. Ben aile hayatımda daha çok fiziki şiddet gördüğüm için o geliyor aklıma. (Tülay, 24, Öğrenci)

Şiddet deyince ilk gözümde hepsi canlanıyor; hem vurmali, kırmali hem de daha çok kraliçe arı sendromu gibi aklıma geliyor daha çok. (Zehra, 37, Akademisyen)

Şiddet sadece fiziksel değil, psikolojik şiddeti de anımsatıyor. Özellikle bizim gibi çalışan kadınların yoğun kaldığı psikolojik şiddet. İş ortamında çok fazla. İlla ki fiziksel diye bir şey yok. (Başak, 34, Akademisyen)

Psikolojik şiddet geliyor aklıma ilk olarak. Toplumda en küçük şeyde bile var. Şiddet uygulamayacaksa bile biri mutlaka sözlü olarak yapıyor. Yengem, annem, akrabalar arasında... (Aydan, 23, Öğrenci)

Hangi davranış şiddet? Bir şey anlatıyorsun sözünün kesilmesi bile şiddet bence. Bu ne anlama gelir? 'Seni önemsemiyorum' demenin farklı versiyonu. Karşıdaki kişi kim olursa olsun, ben öğrenci gelse bile o sözü bitirmeden başlamam söze. Mesela bu iki yetişkin arasında çok çirkin bir şey. Sözünün kesilmesi, konunun dağılması ne kadar saygısızca bir şey. Sana, kişiliğine, karakterine önem vermiyorum değer vermiyorum olarak algılıyorum bunu. (Seher, 42, Akademisyen)

Dikkati çeken bir diğer konuda şiddetin erkekler üzerinden tanımlanması akabinde kadınların da mağdur olarak nitelenmesidir. Bunun nedeni tarihsel süreçte gerek makro anlamda medya gösterimlerinde erkek şiddetinin yaygınlığı gerek mikro düzeyde gündelik hayatın içinde sağlam bir biçimde kök salan zihniyetle birlikte şahit olunmuş veya bizzat yaşanılmış deneyimlerdir. Nitekim tarih boyunca erkekler güçlülük ve sertlikle özdeş tutulmuştur. Bu gücün kendisinden daha güçsüz konumdakine(kadına) gösterdiği kuvvet, zorlama sonucu zuhur eden kan, morluk ise mağdur ve güçsüz olan

kadınla özdeşdir. Dolayısıyla aşağıda yer alan iki görüşmecinin de şiddetin tanımı toplumda şahit olduğu vakaların birer yansımasıdır.

Şiddet deyince gözümde kan canlanıyor, kadın canlanıyor genellikle. Hani bariz açıklama yapamam ama toplumda genellikle kadına yönelik şiddet var. Toplum bunu bana getiriyor. Şiddetten kastım baskı, kan, zorlama, revan, morluk bunların sanki hepsi kadında vücut buluyor. (Serra, 34, Akademisyen)

Öncelikle şiddetin farklı çeşitleri var tabi. Kıskançlık olabilir. Fakat açıkça en çok erkek geliyor gözüme daha çok birbirleriyle kavga ettiklerinden ya da sorunlarını çatışmayla çözdüklerinden. (Bengü, 24, Akademisyen)

Tüm bu faktörlerin yanında bireyler, sözlü ve duygusal şiddetin tanımlamaları üzerindeki farkındalıklarını aile dışı ilişkilerinde sürdürebilir olsa da bizzat aile içi ilişkilerde durum değişmektedir. Örneğin Kader'in 'söz ve davranışla da şiddet olur' ifadesine bakıldığında; annesiyle ilişkisini tam anlamıyla şiddet olarak değerlendirmeyip kendisini korumak için, kendisinin iyiliğini istediği için bazı davranışları gerçekleştirdiğini düşünmektedir. Bu noktada aile içinde yaşanan çatışmalarda içsel hesaplaşmalara bireyin kapalı olduğunu söylemek mümkündür. Bu kaçış, önce durumu kabullenme sonra şiddeti kabullenme akabinde meşru görmeye veya ussallaştırmaya kadar gidecektir. Bu konu "Kadınlarda Şiddete Karşı Savunma Mekanizmaları" başlığı adı altında daha detaylı irdelenecektir.

3.4.2. Kadınlarda Şiddete Karşı Savunma Mekanizmaları

Kadınların geçmişinde herhangi birinden gördüğü şiddeti veyahut aile içi ilişkilerde şiddetin bulunup bulunmamasını ortaya çıkarma amacı güden sorularda dikkati çeken husus bireylerin en yakın çevresinden gördüğü şiddet içerikli davranışları nasıl değerlendirdiği yönünde olmuştur. Öncelikle bir çalışmaya göre "saldırgan davranışların büyük çoğunluğu, bize en yakın kişiler, kendi ailelerimizdekiler, eşlerimiz ve sevgililerimiz tarafından gösterilmektedir. Şiddete dayalı suçların yalnızca %20'si yabancılar tarafından işlenmektedir" (Los Angeles Times, 2001; akt. Taylor, Peplau vd. s. 411). Fakat görüşmeciler yakın çevresinden gördüğü şiddet nitelikli davranış

pratiklerinin ‘iyiliği için yapıldığını’ veya ‘zarar vermeme amacı güttüğü için gerçekleştiğini belirtmişlerdir. Ancak aynı kişiler işyerinde, okulunda veya komşusuyla yaşadığı herhangi bir ‘bakışı’ doğrudan psikolojik şiddet olarak iddia etmeye eğilimli olmaktadır. Bu durumun nedenleri üzerinde düşünüldüğünde ilk olarak çalışmanın ‘Şiddetin Felsefi, Sosyolojik ve Dilbilimsel incelemesi’ başlıklı bölümünde yer alan Strauss’un bahsettiği ailenin yapısal özelliklerinden şiddete yol açan eğilimler akla gelmektedir. Bu bakımdan aile içi ilişkiler ne kadar yoğunsa, o kadar şiddetin artması; bir aileye olan mensubiyetin ailenin diğer üyelerine karışma hakkını vermesi görüşmecilerin anlatılarıyla örtüşür nitelikler taşımaktadır. Görüşmecilerin birçoğu anne, baba ve ağabeyinden gördüğü şiddet içeren davranışları kendilerince haklı bir gerekçeye dayandırmışlardır. Nitekim anne, babanın ve ağabeyinin evdeki otoritesi herkesçe kabul edilmiştir ve normal karşılanmalıdır. Çünkü onlar ‘terbiye etme, öğretme, yola getirme’ amacı gütmektedirler.

Çocukluğumda pek görmedim. Evde en son çocuk bendim, el bebek gül bebek büyüdüm. En iyisini alırlardı, boğazın da giyimin de. Ergenlik yıllarında abilerim kızarlardı, bazen döverlerdi başım açık olduğunda, pencereye cama çıktığımda. Ama onların da haklı sebepleri vardı; bizim iyiliğimiz için yapıyorlardı. Ortam kötüydü Adın çıkardı öyle zamanda. (Sultan, 47, Ev hanımı)

Bir kere dedemin evine gittim, okul çıkışı daha üçüncü sınıfım. Okuldan eve kadar milletin içinde beni dövdü kimse de ayırmadı. Ama tabi terbiye etmek için... (Tülin, 27, Üniversite mezunu)

Annemle ev işleri konusunda kavga ederdik. Ben çok kitap okurdum ‘kalk yardım et’ derdi, ‘bir işin ucundan tut’ derdi. Annem erkeklere daha yakındı. Ben babacıyım. Anne, baba, çocuk arasından illaki olur tartışma ama öyle şiddet yaşamadık. Babam adliyecisi (memur). Neler neler gördü babam tecavüzler falan o anlamda hala korumacı. Hala babama haber ederim her şeyimi. (Başak, 34, Akademisyen)

Annemden çocukken olan bir şeydi. Büyüdüğümüzde laftan anladığımız dönemde olan bir şey değil. Çünkü noluyor evde çekişme oluyor. Dü

(iki) zenin(kadının) olduğu yerde düzen olmaz. Annem ablalarımın ev düzeninde sorun yaşıyor. O diyor ‘kanepeyi şuraya koyalım’, bu diyor ‘şurada dursun.’ Bir şekilde kalıyor ama can sıkıntısı yaşıyor sonuç olarak. Çocukluk hayatımı şöyle özetleyeyim: ben annemin, babamın kafasındaki çocuktum. Onlar nasıl biri olmamı istiyorlarsa zaten öyleydim. Ama liseden sonra dışarı açılma isteği başlıyor ama onlarda şey oluyor kadın olduğum için başıma bir şey gelir. Genç kız olduğum için gelir, şuraya kadar gitme... En fazla markete giderdim. Şehir dışı okul gezisi çok zordu. Bir kez oldu, bir daha hiçbir şey için izin istemedim. Bağımsız hayata geçesiye kadar böyle sürdü bu. Ailemle yaşıyor olsaydım yine muhtemelen yaşanırdı bu tarz şeyler. Onlar böyle büyümüşler onların hayatı bu hayata bakış açısı bu. Ben onların istediği gibi davrandım. Ne onlar strese girsin ne ben. (Nalan, 28, Akademisyen)

Anlatılara göre görüşmecilerin ‘onların haklı sebepleri vardı, bizim iyiliğimiz için yapıyorlardı’, ‘çocukken olan bir şeydi’, ‘tabi terbiye etmek için..’ söylemleri şiddeti meşru kabul ettiklerinin göstergeleridir. Zira çocuk aklı başında hareket edebilen birey değildir. Eğitilmeye ihtiyacı vardır. Fakat çocuk kavramı özelde ‘kız çocuğu’ olarak ele alındığında durumun meşruiyeti daha fazla artacaktır. Çünkü ortamın yapısına göre ‘adları çıkma’ ihtimali veya başlarına bir iş gelme ihtimali vardır. Nalan’ın anlatılarına göre anne ve babasıyla yaşadığı çatışma kendi bulduğu çözümle sonlanmıştır. Bu çözüm ‘anne babasının istediği gibi bir çocuk olmakla, bir daha dışarı çıkmak için izin istememekle’ sağlanmıştır. Bu da toplumumuzda kız çocuğunun bireyselleşmesinin ve özsaygı kazanmasının önündeki engellerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Şiddetin kabul edilebilirlik yanının bir zeminin de ise ataerki öğelerin bir başka yönü vücut bulmaktadır;

Evet, kaldım tabi ki. Annemden şiddet gördüm ama o hemen hemen herkesin annesinin çocukken yediği dayaklardır. Şiddet sayılmaz... Abimden de çok gördüm onda da var kıskançlık. Erkeğin babasıyla ilişkisi kızdan çok farklıdır ya. Çok dayagını yedim ben onun. Bir gerekçe yok ortada ya ben sesimi yükseltiyordum ya karşılık

veriyorumdur o zaman dayak yiyordum. Abilerden dayak yemeyen yoktur zaten. (Banu 23, Ev hanımı)

Tabi ki kalıyor insan. Ben küçükken babamı pek sevmezdim çok sertti. Sürekli bana kızardı. Beni sevmediğine inanırdım, nefret ederdim. Ama tabi insan küçükken pek düşünemiyor... Büyüdükçe anladım duygularını göstermiyordu asla. Kimileri öperken kızlarını ben o sıcaklığı göremedim, aslında içinde yaşıyordu sonradan fark ettim... Ortanca ablam evlendiğinde bir odaya kapanıp saatlerce ağlamıştı. O zaman dedim hissettirmiyormuş babam diye. (Melike, 24, Öğrenci)

Banu'nun kendi deyimiyle, ağabeyinden gördüğü şiddet eylemlerinde bir gerekçe dahi yoktur. Erkek egemen bir zihniyette erkek çocuğu güç ve kuvvetini yalnızca yaş ile değil tek başına cinsiyeti ile de kazanabilmektedir. 'Abilerden dayak yemeyen yoktur herhalde' ifadesi bu durumun toplumda oldukça yaygın olmasıyla bu durumun normalleşmiş olmasının göstergesidir. Kız ve erkek çocukları arasında ki çekişme esasında toplumsal cinsiyet rollerinin kazanımıyla da ilişkilidir. Bir diğer görüşmeci Melike'nin küçükken kendisini sevmediğine inandığı babasından nefret ederken büyüdüğünde yanıldığını ifade etmiştir. Babasının duygularını ifade etmediğine yönelik tutumları yine toplumsal cinsiyet rollerinin özümsemesi neticesindedir. Evin direği olan baba, her daim güçlü ve sert görünmek zorundadır. Zira şefkat ve yumuşaklık içeren tavırlar kadınlara özgüdür ve zayıflığın temsilidir.

Konuyla ilgili olarak ele alınması gereken bir başka husus tüm bu içselleştirilen, kabul edilen şiddet türlerine yönelik tavırların esasında bir 'psikolojik savunma mekanizması' olduğudur. "Bireyin engellenme veya çatışma yoluyla ihtiyaçları doyumsuz kaldığında ortaya çıkan aşırı kaygı durumunda kişiliğinin bütünlüğünü korumaya yönelik yaptığı davranış biçimlerine 'savunma mekanizmaları' denir" (MEB, 2014, s. 3). Savunma mekanizmaları psikolojik anlamda bir içe yönelik bir savaşım durumunda binevi kişinin kendisini kandırma yöntemidir. Savunma mekanizmalarının hayal kurma, rasyonalize etme, inkar, karşıt tepki geliştirme, yer değiştirme gibi çeşitli türleri vardır.

Örneğin Banu, küçük yaşta annesinden şiddet gördüğünü ifade ettiğinde çeşitli gerekçeler öne sürmüştü. Buna göre o dönemde annesi kalabalık bir evde yaşamakla beraber aynı zamanda çalışmaktadır. Bu bakımdan işleri yetiştirmekte zorlanan anne öte yandan

görümcesinden ileri düzeyde sözlü ve duygusal şiddet görmektedir. Banu'ya göre ise tüm bu hengâmenin içinde annesi hırsını çocuklarından çıkarmıştır. Güçlü ve iktidar olanın eylemlerinden yıpranan annenin, duygularını kendinden daha güçsüz kimselere boşaltması psikolojik savunma mekanizmalarında yer değiştirme olarak ifade edilmektedir. Yer veya yön değiştirme “bireyin kendisinde kızgınlık, öfke ve kaygı yaratan olaylara gücünün yetmediği durumlarda; kızgınlığını ve öfkesini gücünün yettiği kişi veya eşyalara yöneltmesi yöntemine” (MEB, 2014, s. 19) denmektedir. Aynı şekilde elti ve kaynana-gelin çatışmasında detaylı irdelenen Sultan'ın ifadelerinde yer aldığı üzere, bir eltisinin kayınvalidesine kızması üzerine; öfkesinden ötürü kayınvalidesinin civcivlerinin ölümüne sebep olması bu mekanizmaya örnektir. Esas hedefe, iktidara tepkisini gösteremeyen bu aktörler, kendisinden daha güçsüz konumda olan farklı hedeflere yönelmektedir.

Bu bölümde ele alınan verilerin birçoğunda mantığa bürünme mekanizması görülmektedir. Bir diğer ismiyle “rasyonalize etmek, bahane uydurarak ve doğru olmayan açıklamalar yaparak hareket, davranış veya duyguların gerçek sebeplerinin üstünü örtmeyi kapsar” (Plotnik, 2009, s. 437). Buradan yola çıkarak görüşmeciler ebeveynlerinden veya abilerinden gördüğü şiddeti aslında bir eğitime aracı olarak kendi iyilikleri istendiği için düşünerek ve dışarıdaki kötülüklerden korunmaları gerekçesiyle şiddet görmelerini meşru kılarak mantığa bürünmektedirler. Bir başka savunma mekanizması inkâr ise Tülay'ın annesi ve anneannesiyle çatışmalı olan ilişkilerinde vücut bulmaktadır:

Anneannemle annem çok farklıdır. Dedem çok pistir. Şiddete meyilli o da. Çok cimridir. Çocuklarına bir şey almazmış, aç kalırmış çocuklar. Baya annemde yoksul bir yerden gelmiş ama fakirlikten değil dedem çok cimriymiş hep biriktirmiş. Bundan hiç kimsenin haberi yok, ilk defa size söyleyeceğim. Annemin hastalık sürecinde boşandıktan sonra 1-2 yıl kaldı, babasının evinde kaldı. Annem orda kaldığı sürece tecavüze uğramış dedem tarafından. Bu üst üste gelince Mardin'de eski taş evler vardır yazın damda yatarız. Yazın kuzenine söylemiş 'kimse bana inanmıyor, anneme dedim o da inanmadı kızdı' demiş. Biz de her gece kimse görmesin diye de örtüler serilir. 'Bir dinle bir bak' demiş.

O da görmüş. Şahit olmuş. Ertesi günü anneanneme söylemiş, anneannemde dedemi kovmak yerine annemi gönderdi... Üstüne biranda evlendirdi annemi hemen. Değişik bir şeydi bayağı kısa boylu adam, annemin yanında ufak tefek bir şeydi. Görünce şaşırmıştım bunla mı evlenecek diye. 1-2 yıl evli kaldı geri geldi annem. Ben sonradan öğrendim tabi gerçeği. Anneannem, annemle 'deli' diye görüşmek bile istemiyor. (Tülay, 24, Öğrenci)

“İnkâr: başkaları için açık olan bazı kaygı uyandırıcı olay veya gerçekleri görmeyi reddetmektir” (Plotnik, 2009, s. 437). Burada ‘anneanne’ eşinin kendi kızına tecavüzünü kabullenmeyerek, olaya şahitlik edenler olduğu halde kızını yalan söylemekle suçlamaktadır. Dini açıdan ensest ilişkinin yeri düşünüldüğünde ve toplumun anormal olarak nitelendireceği bu tecavüzü öğrendiğinde ‘anneanne’ üzerinde oluşacak baskı bir yana Tülay’ın ailesinin ekonomik yapısı da inkar etme mekanizmasına yönelmenin nedenleri konusunda ipucu vermektedir. Anneanne ‘bağımlılık psikoloji’ içerisinde ve hayatını bu bağımlılık duygusuyla idame ettirmektedir. Nitekim anneannenin eşinin yanından başka gidecek yeri ve herhangi bir yerden elde edebileceği bir kazancı yoktur. Aynı zamanda kızı da kendi hayatlarını sürdürebilecek bir güce sahip değildir. Bu nedenle tecavüzün ortaya çıkması sonucunda meydana gelebilecek sorunlar anneanneyi de etkisi altına alarak olumsuz etkileyecektir. Sonuç olarak tüm bu faktörlerin bir araya gelmesi, anne ve kızı arasındaki ilişkiyi zedelemiştir.

Görüşmecilerden üniversite öğrencisi Kader’in komşusunun oğlu tarafından tacize uğrayıp annesine anlatmasıyla, annesinin verdiği karşılık da yine ‘inkar’ mekanizması devreye girmektedir:

Olaydan sonra tartışma olmadı. Ben anneme anlattım, annem bana inanmadı. Bana ‘yanlış anlamışsındır, öyle bir şey olmamıştır’ dedi. Ben kaldım yerimde öylece hiçbir şey söyleyemedim çok öfke duydum içimden. Şöyle talihsiz bir olayda benim staj için iş lazımdı, o kişi buldu işi. Babamın çevresi olsaydı, babam uğraşsaydı böyle şeyler yaşanmayabilirdi. Koruyamadı beni. İnşaatçı babam. Yaz dönemleri çalışıyor genellikle. Kışın kardır, yağmurdur inşaat olmuyor. Yazın eve gelir sabahın ilk ışıklarında çıkar ona iş olsun yeterli.(Gözleri

yaşarıyor) Biz yan yanayız çok şükür. Yemek yiyebiliyoruz buna şükür başka şey istemem. Benim başıma gelme ihtimalini bile düşünmek istemedi. Bir lisede rehberlik hocam ‘inanmamış değil inanmak istememiştir belki’ demişti öyle. Gelecekte böyle olmasını istemiyorum. Yani ben burdayım şu an. Eve katkı sağlayacağım zaman belki. Annem kiloludur ona çok yardım ediyorum elimden geldiğince. Belki o şekilde yakınlı oluruz belki. (Kader, 18, Öğrenci)

Kader’in annesiyle olan ilişkisinde annenin aşırı tutucu, koruyucu bir ailede yetişmesinden ötürü kaynaklanan sorunlar incelenmişti. Nitekim Kader’in annesinin kızına karşı olan tavırları geleneksel bir tutum içermektedir. Böyle bir toplumda tacize/tecavüze uğrayan kız çocuğunun ‘namusu’ ve evlenesiye kadar genç bir kadın için övgüye mazhar olan ‘el değmemişlik’ durumu ‘kirlenmiş’ hale gelecektir. Bir genç kızın adının bu şekilde çıkması ise kendi geleceğini, ileride aile kurmasına yönelik adımlarını olumsuz etkileyecektir. Bu nedenle kızının geleceğinin olumsuz etkilenmesinden endişe eden anne, inkar mekanizmasını kullanmaktadır.

3.4.3. Kadınlarda Şiddeti Meşrulaştırma Araçları

Mülakat formunun bir diğer sorusunu oluşturan ‘siz bir başkasına şiddet uyguladınız mı?’ sualine verilen cevaplar esasen toplumda şiddetin nasıl meşrulaştırıldığına dair cevaplardır. Şiddetin meşrulaştırılma aracı ise ‘tahrik’ tir. Bireyler alenen ya da bilinçli bir şekilde şiddet uyguladığını kabul etmeyip, kendilerinin istemediği bir davranışa maruz kaldıklarında şiddet gösterdiklerini kabul edip, bu durumu bir ‘hak’ saymaktadırlar. Fakat soruya verilen yanıt biçimlerinin ‘kendinden emin’ bir ifadeyle ilerlemediği gözlemlenmiştir. Bu durum şiddetin faili olmanın getireceği suçluluk duygusundan kaynaklanıyor olabilir.

İlla ki göstermişimdir, göstermedim desem yalan olur. Ama nasıl göstermişimdir bu kavgaların sonucunda olmuştur. Dedim ya ben susmam, yapılanların karşılığını veririm diye. Onun haricinde yapmadım. (Banu, 23, Ev hanımı)

Şöyle bir şey olmuş olabilir, bu bazen farkında olmadan ciddi olabilirim. Kız kardeşimle mesela tartışmıştık bir iki yaz öncesi.

Konuşurken ben ağzımın dozunu kaçırdım, onu incitecek şeyler söyledim. Çok pişmanım. O ağladığında çok zoruma gitmişti hala utanıyorum. Çok sinirlenmişim fikirleri bana uymuyor bazen. O önce sert çıktı. O sert çıkınca bende çıktım tabi. Sonra ağladı. ‘Sen böylesin’ diyorum mesela hep öyle değil. Böyle şeyler... Sinirlendiğim zamanlar oluyor... (Hicran, 31, Akademisyen)

İllaki olmuştur farkında olmadan kırmışumdır. Ama hiçbir zaman bilinçli bir şekilde yapmadım, asla ben insanları üzmem. Ben önce düşünürüm ‘ne yapsam etsem’ diye sonra konuşurum, bir konu olduğunda. Mesela bir arkadaşım çok kötü kolyeler takıyordu kırılmasın diye ‘bak eskide kaldı bunları takma’ dedim. Beni çok yanlış anladı sanki ben onu kısıkanıyormuşum gibi. ‘Sana ne istediğimi yaparım’ dedi. Birkaç gün benle konuşmadı. (Melike, 24, Öğrenci)

Ben mesela sevmediğim biri olduğunda duygularımı kontrol edemem, belli ederim maalesef. Ama farkında olmadan yaptığım olmuştur genelde. Bilinçli olsam yapmam ki. Ben önceden söylediğim sözü nereye varacağını düşünmeyen biriydim arkadaşına takılırdım, sanıyorum ki gülüyorlar. Meğer çok alınıyormuş, kırılıyormuş, çok üzülmüş. (Nalan, 34, Akademisyen)

Birine haddini bildirme anlamında küfür, ağır konuştuğum oluyor ama çok çok sinirlendiğimde. (Müzeyyen, 22, Öğrenci)

Elbette olmuştur, etkiye tepki biçiminde. Şöyle bir şey ben ince ve hassas biriyim. Kırılırım, bir şey olur karşımdakini kırmak istemem. Fakat karşımdakine gösterdiğim özeni karşımdan göremediğimde o zaman derim ki ‘ederinden fazla değer soytarıyı kral eder.’ Gereğinden fazla değer verilmeyecek. Herkesle aynı iletişim formuna girilmez. Senin tavırlarını hak eden bir prototipler vardır bir de hak etmeyenler var, bunun ayırdına varırsan üzülmezsin kırılmazsın. Yani kişiye göre davranmayı tercih ederim dediğim gibi o an sinirlendiysem, üzüldüysem orada pat diye söylerim. Bu pat diye söyleme benim kan

bağım olan kişilerle ablamla, abimle bile zaman zaman arama soğukluk girmesine neden olur. Çünkü ikiyüzlü davranmam. O an yanlış gelen bir şey varsa direk yüzlerine söylerim. Hiç demem aaa ablamdır. Tamam da yaşının büyük olması benim kırılmayacağım anlamına gelmez yani kan bağı olup olmaması benim söyleyeceğim şeyi engellemez. Ben patavatsızlıktan bahsediyorum. Karşımdaki kızsın, küssün veya kırılsın hiç umurumda değil. (Seher, 42, Akademisyen)

Ya daha çok ben ağladım. Gerçekten övünmek gibi olmasın ama hakikaten insan ilişkilerinde kibar davranmayıp kırdıysam bilinçli yapmamışımdır, farkında değilimdir. Yoksa üzülürüm. (Başak, 34, Akademisyen)

Benim başka kadına hiç olmadı, yok kesinlikle. Tam tersi teşvik ediciyimdir; yapsın olsun daha iyisini yapsın... (Zehra, 37, Akademisyen)

Ben şimdiye kadar onları hiç üzmedim. Çünkü hep onlar dua ettiler, sen başkasın derler gerçekten öyleyim kimseyi kırmam. Kesinlikle öyle bir şeyim yok. Beni bilirler. Sadece tek kötü bir huyum çok açık sözlüyümdür. Arkadan konuşmayı ikiyüzlülüğü kesinlikle sevmem. Bir insana sevmiyorsam mesafe koyarım yine küsmem. Ona birkaç şans veririm, açıklarım ama bazı yönlerimi onlar sevmiyor ama yapmak zorundayım ben onu. Mesela diyorlar ki bir şey 'yapma, karışma kalsın öyle.' O öyle değil işte. Ben karışmazsam nolcak? Kavgalar büyücek. Karışma diyorlar. Bende kavga etmemelerini istiyorum, anlaşmalarını istiyorum. Ben araya girmem genelde yapıcı olmaya çalışırım her konuda. Bir ona göstermedim işte ama haklıydım. Gece sarhoş adamla kapımı çalıyor onlarla uğraşıyorduk, apartmanı pisletiyordu. O yönde tartışma yaşandı o da zaten bir kere oldu, mecbur olmuştu. Söylesem kesinlikle anlamıyordu. Söylemek yaramıyor yani bu devirde söylemek olmuyor. Ya bağırma. Niye bağırıyorsun ya niye o raddeye geliyorsun? Ya mesela apartmanda içeri giriyor komşu anahtarı kırmış. Ya kırılmış olabilir neyin kavgası bu? Kırdın diyelim; niye saklıyorsun,

söylemiyorsun? Ücreti neyse ödenir. Seni rahatsız eden o. ‘Hanım böyle böyle yaptım’ demiyor. Ama insanlar maalesef doğru değil yani her şey yalan her lafın başı yalan. Gizlilik saklılık var, arkadan konuşma var. Konuşmadım diyor ya konuşuyorsun işte...(Nergis, 32, Ev hanımı)

Sözlü şiddet göstermişimdir açıkçası. Kişiye göre değişir bu. İnsanlarda şöyle bir şey var. Kendini ispatlamak zorunda bırakıyor seni. Hani şöyle bir şey karşıdaki sana şiddet uygularsa sen de ona uygulamak zorunda kalıyorsun bir zaman sonra. Oda arkadaşşıma gösterdiğim durum bu. Sürekli beni eleştirirdi sürekli. Bende ona aynı şeyi göstermek zorunda kaldım ‘önce kendine bak, aslan yattığı yerden belli olur’ diye bu şekilde. Karşıdaki kişi eğer konuşamıyorsa daha ileri giderler çünkü. (Selda, 23, Öğrenci)

Sınırdan çıkılırsa bende çıkarım altta kalmam. O dilden anladığını düşünerek öyle davranırım. Canımı sıkabilecek yorum yaparlarsa, savunma amaçlı yaparım. Sarışın bir kız arkadaş mesela sürekli ben güzelim ben renkli gözlüyüm der. Yemekhaneye gittik sıradayken ‘çekilin de âlem güzel görsün siz esmersiniz’ dedi. Ben de ‘ve daha uzunuz’ dedim bayağı bir bozuldu. (Bengü, 24, Akademisyen)

Görüldüğü üzere verilerin yalnızca biri hiç şiddet göstermediğini vurgulamakta, geri kalanların tamamı ise olası bir tahrik durumunda şiddet uygulamanın meşru olduğunu düşünmektedirler. Hatta Bengü’nün örnek verdiği bir hatırası irdelendiğinde, bir kız arkadaşıyla dış görünüş üzerinden yapılan dilsel çekişmede ‘kısa boylu’ olmanın eleştirisi doğal hayatın bir parçası gibi gerçekleşmiştir.

3.4.4. Kadınlara Göre Kadınlar Arasında Şiddetin Nedenleri

Görüşmecilere ‘kadınlar, bunu birbirlerine neden yapıyor?’ suali yönlendirildiğinde alınan cevaplar toplumda kadın kimliğinin nasıl ve ne şekilde inşa edildiğine dair çarpıcı ipuçları vermektedir. Buna göre görüşmecilerin tamamı huy ve karakteristik özellikleri bakımından ‘kendisini olumlayıcı’ ifadeler yer verirken, kadınların doğası hakkındaki söylemleri ve hemcinslerine yönelik yarı hakaret sayılabilecek kötümser bir çizgide

ilerleyen düşünceleri derin bir çelişkiler yumağı oluşturmuştur. Bahsi geçen ifadelerde kadınlar, biyolojik indirgemeciliğin ağına takılırken aynı zamanda toplumda hakim olan cinsiyet şemalarını söylemleri ile güçlendirmektedirler. Bu durum kadınların, kadınlara güvenmediği gerçeğini de açığa çıkarmaktadır. Kadınların hemcinslerine karşı bu güvensizliği ise birbirlerine karşı gündelik hayattaki iletişimi çatışmacı bir noktaya taşımaktadır.

Mülakatlarda dikkatlerden kaçmayan bir husus, görüşülen kadınların kullandıkları ortak kelimeler olmuştur. Bu ortak paydalar, kadınların diğer kadınlar hakkında nasıl konuştuğu, onlara nasıl bir kimlik atfettiği, atıfların en çok hangi sıfatlarla yapıldığı yönünde gerçekleşmiştir. İncelenen verilerde kadın dili ve haznesinde toplumsallığın ağır bastığı gözlerden kaçmamıştır. Bu konu bilhassa cinsiyet ve dil çalışmalarının incelenmesini gerekli kılmaktadır.

Örf, adet ve geleneğin güçlü bir biçimde şekillendirdiği kültürü etkileyen bir diğer önemli etmen de konuşulan dildir. Dilin aynı zamanda zihniyeti biçimlendirdiğine dair görüşler dil antropolojisiinde uzun süredir tartışmalı alanlardan biri olmuştur. “Sapir’e göre dilsel yapıların dünya görüşümüzü oluşturmada muazzam bir etkisi vardır. Bu fikri takip eden Whorf’a göre ise insanlar içinde bulundukları dünyayı konuştukları dilin gramerinden etkilenererek düzenler” (Nuhrat, 201, s: 265). Bu bakımdan konuşulan dilin sınırları ‘dünyamızın sınırları’ olup düşünceyi etkilediği gibi davranışı da biçimlendirecektir.

“Eckert ve McConnell-Ginet (2003) toplumsal cinsiyete dair algılamamızı şekillendiren kategorilere göz atarken, dünyayı algılamamızda bir takım kategoriler olduğuna değinirler. Bu kategoriler kutuplaşmaları kapsar. Kadın ve erkek, oğlan ve kız bunların en temel olanlarıdır” (Eckert, 2003, s. 242; akt. Şimşek, 2006, s. 46) Kategoriler aynı zamanda ayrılığı, farklılığı akabinde eşitsizliği de beraberinde getirmektedir. Bunun yansıması ilk olarak ‘kadın’ ve ‘erkek’ kelimelerinde görülmektedir. Erkek kelimesinin kullanımı yetişkin de olsa çocuk da olsa toplumda bireyin bir cinsiyete sahip olması dışında farklı bir anlam taşımazken, ‘kadın’ kelimesi ile ‘kız çocuğu’ kelimesine cinsel yaşantı yönünden farklı anlamlar yüklenmektedir. Bu durum doğrudan söylenmesi uygun görülmeyen kaba, çirkin, ya da ayıp bir durumun dolaylı biçimde anlatılmasına denilen ‘örtmece’ olarak adlandırılan söz sanatının erkeklerden çok kadınlarda kullanıldığını göstermektedir. Zira ‘kadın’ kelimesi yer yer utanılacak bir kelime olup alternatif bir hitap

şekli olarak ‘bayan’ kullanılmaktadır. Öyle ki bir erkeğe ‘kadın/kız gibi olma, kadın/karı gibi dedikodu etme’ ithamları erkekler için hakaret içerikli bir nitelik taşımaktadır. Bu durum kullanılan dilin de cinsiyetçi bir kimliğe büründüğünün resmidir.

Bazı araştırmacılara göre kadın ve erkek kategorileri yalnızca kavramsal yönden değil; bir birey olarak dilin kullanım şeklinde de ayrılık göstermektedir. “Senta Trömel-Plötz veya Robin Lakoff gibi dilbilimciler, kadınlar ile erkeklerin konuşma tarzları arasında sosyalizasyon koşullu farkların olduğunu bulduklarını ifade etmişlerdir” (Öztürk Dağabakan, 2016, s. 43). Nitekim kız ve erkek çocuğunun yetişme biçimlerindeki sosyalizasyon süreçleri, deneyimledikleri yaşantıların farklılık göstermesi her iki cinsiyetinde dili kullanma biçimini etkilemektedir. Örneğin kız çocukları ‘prenses, güzellik, çiçek’ gibi zarifliği simgeleyen sıfatlar verilerek sevilirken, erkek çocuklarına ‘aslan parçası, paşa’ gibi gücün sembolü olan sıfatlarla hitap edilmektedir. Kız çocukları erkek çocuklarına nazaran daha çok mutfakta vakit geçirip, özel bir alanda annesine yardım ederken; erkek çocukları babalarıyla birlikte kahvehane gibi kamusal bir alanda vakit geçirmektedir. Bu sosyalleşme ortamlarında konuşulan konular, kullanılan kavramlar ve bu kavramların kullanılış biçimi çocukların dilsel gelişiminin seyrini ve dil hazinelerini etkilemektedir. Bu konuda Otto Jespersen’in kız ve erkek öğrenciler arasında yapmış olduğu bir araştırmada, “kadınlarla erkeklerin konuşmaları arasında sesbilimsel bir farklılığa ulaşılmış olmasa da, kelime hazinesi ile ilgili önemli sonuçlar elde etmiştir. Yirmi beş üniversite öğrencisinden olabildiğince hızlı bir şekilde yüz sözcük yazmasını isteyen Jespersen, kız öğrencilerin sözcüklerinin elbise ve kumaşlarla ilgili olduğunu, erkeklerin sözcüklerinin ise daha çok tabiat ve hayvanlar âleminden olduğunu görmüştür” (Öztürk Dağabakan, 2016, s. 42). Dillerin eril ve dişil özellikler taşıdığını ifade eden bir başka Amerikan dilbilimci Deborah Tannen ise “bunu ‘farklı lehçeler yerine farklı cinsiyetçeler (genderlects) konuşulmakta olduğu söylenebilir’ diyerek vurgulamıştır” (Tannen, 1997, s.29; akt. Güden, 2006, s. 21).

Bu konudaki araştırmalar genelde kadının aleyhine sonuçlanmakla birlikte çalışmalar yaygın olarak dört farklı düşünce üzerinden ilerlemiştir. “Birincisi ‘kadının kullandığı dil erkeğin kullandığı dilden daha kötüdür’ görüşüdür. İkincisi ‘kadının kullandığı dil erkeğin kullandığı dilden farklıdır çünkü onun toplumdaki ikincil konumunu yansıtır’ görüşüdür. Üçüncüsü ‘kadının kullandığı dil erkeğin kullandığı dilden farklıdır, çünkü kadının dili kullanma amacı farklıdır’ görüşüdür. Dördüncüsü ise: ‘kadının kullandığı dil

onun kimliğini oluşturur' görüşüdür" (Aydınoğlu, 2015, s. 218-220; akt. Tan Çakır, 2019, s. 177).

Kullanılan dil ile birlikte düşünceyi etkileyen unsurlardan birisi de toplumun ortak kullandığı atasözleri ve deyimlerdir. Zihniyetin izlerini sürdürdüğümüz bu kalıplaşmış sözlerde de cinsiyetçi ayrımlara rastlanılmaktadır. Bu konuda yapılmış birçok çalışma bulunmakla beraber Nazife Aydınoğlu'nun 2005 yılında yayımladığı 'Kadın ve Dil' başlıklı çalışması bizzat bir sözlükte 'kadın' başlığı altında yer alan atasözlerinin incelenmesi açısından önemlidir. Kadının ikincil konumunun ne derece olduğuna ışık tutan bu çalışmada kimi atasözlerinin kadını küçümseyen, yeren ifadeler taşıdığını ve kadına geveze gibi sıfatlar yakıştırıldığını, kadınların dış görünüş üzerinden ele alındığını ve kadının değerinin belirlenmesi güzelliği ya da erkeği hoşnut edebilmesiyle mümkün olduğunu ve bu bakımdan Türk atasözlerin kadını bir meta olarak nasıl ele aldığını gözler önüne sermiştir (Aydınoğlu, 2005, s. 228).

Sahadaki verilere gelindiğinde, atasözleri ve deyimler noktasında katılımcılar tarafından kullanılan ifadeler görüşme esnasında konuşulan konuyla birlikte ele alındığında; erkeği baştan çıkaranın her daim kadın olduğunu savunan Hamide için, 'kan kancıktan çıkar'. Annesinin sık kullandığı bir cümleye katıldığını söyleyen Selda'ya göre ise bir kadın dikkat çekmedikçe erkek ona bakmaz, 'dişi köpek kuyruk sallamadan ne adı çıkar ne sesi ta ki kuyruk salladığında tüm erkekler onu bırakmaz'. Bir başka görüşmeci Eda ise kız kardeşinin erken evlendirilmesini bulunduğu toplumun değerlerine uygun olmayan hareketlerde bulunduğuna bağlamaktadır. Kayınvalidesi ile sık tartışmasını eleştirerek yöresinde sıklıkla kullanılan Kürtçe bir deyişe temas etmiştir: 'mala xelké afiré hesine'. Anlam olarak Türkçeye 'el evi demir gibi soğuktur' şeklinde çevrilebilen deyimnin açıklamasını görüşmeci şu şekilde yapmaktadır;

Kız gelin olarak gittiği evde babasının evi kadar rahat olamaz, o evin cefası var eziyeti var, gelin o evde bazen hakarete uğrar. Babasının evi kadar serbest değildir yani o yüzden öyle deniliyor. (Eda, 23, Öğrenci)

Sahadaki verilerde tespit edilen ortak bir nokta; her bir görüşmede adeta özdeyiş haline gelen 'kadın kadının kurdudur' ifadesinin yansımaları ya da bu cümlelerin bir başka kelimelerle ifade edilişleridir. Bu noktada çok fazla kullanılan süzme, süslenme, daima güzel görünmek ve beğenilmek arzusunda olma, dedikodu, kıskançlık, rekabet gibi

kelimeler daha belirgin tonla yazılmıştır. Ayrıca tüm bu anlatıların birçoğu, kadına atfedilen kavramlar, eylemler olduğu için; esasen kadınların gözünden ‘kadınca olan nedir?’ sorusunun cevaplarıdır:

En en güzel kendileri giyinmeli, en güzel kendileri konuşmalı, herkes onlara bakmalı, herkes onlara hayran olması için. Doğasında var bence. Bazen filmlerde görüyorum kadınlar,direkt karşı cins olduğunda kadın olduğu an direkt bu yaşıyor. Yeter ki sadece kendileri olsun, kendinden bir kişi daha olsun ve karşı cins olsun anında başlıyor. İlk çağda bile hem karşı cins için hem de kendi aralarındaki konulardan biri çok iyi giyiniyorsa hemen. Belki elde olsa ben de öyle giyinirim, imkan olsa. Kadında baştan aşağı süzme var. (Kader, 18, Öğrenci)

Birbirini çekememezlik çok ondan dolayı. Ben daha güzel olayım, ben daha önde, daha üstün olayım. Ben bunu tıpatıp yaşadım. Kendi arkadaşlarımda mesela ben güzel giyindiğim zaman arkadaşların bakışları çok farklı olur. Ben hep bakım yapmam, arada bir makyaj yaptığım zaman insanlar ‘aaa çok güzel olmuşsun’ der ya onu çekemiyorlar. (Melike, 24, Öğrenci)

Çekiniyorsun.. Güzel olmak bile dert Allah vermiş napıcaksın. Ben nefret ederim baştan sona süzme en nefret ettiğim şeydir. Bunu kadınlar yapıyor. Kadın kadını çok eziyor, düşman kesiliyor ama tersi olmalıydı kadın kadını en iyi anlayan olmalı. (Başak, 34, Akademisyen)

Şiddet var. Ben zaten erkeklerin aldatmasını kadınlara yöneltiyorum çünkü niye? Erkek erkeği aldatmaz kadını zaten af edersin eskilerin tabiriyle kan kancıktan çıkar. Erkeği zaten aldatan bayan yapıyor, biz kadınlar kendimize yapıyoruz erkeğin bir şey yaptığı yok. Zaten biz cazibelerimizle giyim tarzımızla olsun... E sonra noluyor, boşanmalar oluyor şiddet çıkıyor. Ben erkekleri bilmem bak mesela burda olmuştu; komşu kadın torununa bakmaya gidiyor bunu biliyorsun ama sen onun

eşiyile görüşmeye evine gidiyorsun. Gördün mü kadın kadına bak...
(Nergis, 32, Ev hanımı)

Kadınlar kadınlar için süslenir. Bu doğada da olabilir çoğunlukta olduğuna göre. Kadın kendisini ispat edebilmek istiyor, iltifat istiyor. Kadın biraz daha dışardan **görölmek istiyor.** Aynaya bakıp 'ben hoşum' demek yetmiyor ama erkek başkası bu onu da yerin dibine soksun umursamaz. Kadınlar kadınların kıyafetine çok karışıyor, müdahale ediyor. Extra olarak akademik çekişme değil kadınlar arası çekişme var. Yeni aldığı kıyafet güzeldir, gençtir daha rahat yaşıyorsun. Muş'ta herkes herkesi izliyor gibi. Öyle bir dedikodu var. Sen geziyorsun rahatsız. Sen açık giyiniyorsun rahatsız. Yapamadıkları üzerinden temelinde **kıskançlık var** ego var. (Nalan, 34, Akademisyen)

Doğalarında var. **Kadınlar daha çok kıskanır.** Güzel mi değil mi bunlar bir kadını çeker. **Dikkat çekme önemli.** Bunu kıskanırlar. Çok şahit oldum mesela saçının güzelliği... (Müzeyyen, 22, Öğrenci)

Ana şeyi şu da var; hiçbir kadın toplantı davete kendinden daha güzel, çekici, akıllı, zeki biriyle katılmaz. Kadınların klasik şeyidir bu. Yine mizaca geliyor bu. **Güzel olsun bakılsın pohpohlansın,** bunu istiyor kadın. **Erkeğin dikkatini çekmek;** kadının kadına şiddetinin baş sebebi. Süslenmek doğasında var kadının. (Zehra, 37, Akademisyen)

Ön plana çıkmak, güzel olmak tamam, insanın aklına gelebilir ama bunun için incitme, kırmaya hakkı yok. Olan bir şey varsa bu 'çok çirkin görünüyorsun şu hale bak' olmamalı, rencide olmamalı. Kıskançlık da duyguda düşüncede olabilir. Güdüsel de var öğrenilmiş şiddet de var bence. Biz nasıl yansıtacağımızı öğreniyoruz bence. Evet, kıskançlık var ama erkekte kadında farklı. (Bengü, 24, Akademisyen)

Kadınlar da doyumsuzluk var ya. Kadınlar çok benmerkezci. **Sürekli ben olayım, ben yapayım, ben en güzel olayım.** Benim üzerinden düşünsünler, konuşsunlar, yapsınlar. **Beni görsünler.** İlk bana mesaj atılsın düşüncesindeler. Mesela oda arkadaşlarımdan birine bir şey

haber edecem bunda bile kavga çıkıyor. En yakınsam ben, ilk bana mesaj atacaksın kafasındalar. Bir grup varsa, sen diğer grubun yanına gidersen sorun yaşarsın diğerleriyle mesela. Birileriyle takılmak zorundasın. Paylaşamama var kadınlarda. (Selda, 23, Öğrenci)

Görüşmeciler tarafından baştan aşağı süzmenin, bakış biçimlerinin vurgulandığı bu ifadelerde; ‘bakış ve süzme’ kelimeleri üzerinde durulması gereken bir konudur. Bu noktada Ortega Y. Gasset’e atıfta bulunulduğunda; düşünür insanın bedeninin, hareketlerinin bir ‘anlatımsallık alanı’ olduğunu ifade etmektedir. Bakışların bir sözlüğü olduğuna temas eden Gasset’e göre “her bir bakma edimi belli bir niyetten kaynaklanır” (Gasset, 2019, s. 119). Böylece kadınların süzme olarak tanımladıkları bakış biçimi, sıradan bir bakış değildir nitekim içinde bir kıskançlığı, çekememezliği barındırmaktadır. Kadınlara atfedilen bir diğer hususta birçoğunun ‘kendini olumlama istenci’ olduğuna yöneliktir. Görülmek, fark edilmek, güzel olmak, dikkat çekme, ön plana çıkma gibi kavramlarla ifade edilen bu istenç, kadınlar tarafından ‘doğalarında var’ denilerek doğal bir misyon gibi sunulmaktadır.

Dış görünüş üzerinden yapılan değerlendirmelerin akabinde en çok vurgulanan kelimelerden biri de ‘kıskançlık ve rekabet’tir. Başka bir deyişle kadının kadına şiddetinin baş müsebbibi, görüşmecilere göre kıskançlıktır;

Şiddet var tabi ki var. İlk başta kıskançlıktan. En temel kıskançlık birbirini çekememezlik. Kıskançlık yapan kısım, düşman kısım. Öz güven eksikliğinden kaynaklanıyor. Bu sefer dedikodu, arkadan konuşma... Bence şöyle bir şey insan ya çok sevdiğini kıskanır ama hasetlikten kıskanırsa şiddet çıkar. Sevdiğini de kıskanırsın ama dövemezsin kıyamazsın. (Gamze, 23, Öğrenci)

***Rekabet ve kıskançlık** kesinlikle. Benim babamın ikinci eşi anneme sürekli ‘sen kocanı elinde tutamamışsın’ diyordu. ‘Bu yüzden ben kocamı elimde tutmak için farklı davranmak zorundayım, senin gibi davranamam’ diyordu. (Aydan, 23, Öğrenci)*

*Kıskançlıktan tabi ki. Yüzde yetmişinde var kadınların **kıskançlık** doğasında. (Öykü, 28, Ev hanımı)*

Şiddet var, rakip olarak görüyor. Mesela erken yaşlarda erkek arkadaşıyla tanıştırmak istemezler güzel kız arkadaşlarını. Yani sanki çocuk onu bırakıp arkadaşına koşacak. Şunu düşünüyor sanki kapacaklar erkek arkadaşını. Ya kaparsa zaten çocuk adam gibi bir şey değilmiş. (Seher, 42, Akademisyen)

*Egoya giricem yine ego ya.. **Kadının kadına yaptığına erkek kadına yapmıyordur. Birbirimizi kıskanırız, kuyusunu kazarız, birbirimizi rakip olarak görürüz.** Kaba tabirler gerçekte yapıyoruz. Bu ne ya, niye yani?. Erkeklerde bu yok. Doğa etkiliyor olabilir ama Allah vermiş sinirlenip katil olmayı da vermiş, âşık olmayı da, onlar üzerinde düşünmeyi de vermiş. Ondan kalp üzerinde beyin var onları baskılayabiliriz. Hormonlardan kaynaklı evet ama kontrol edebilme yetisine sahibiz. Doğanızda var demeyi kabul etmiyoruz. Allah herkese öfke veriyor ama demiyor ki git katil ol. Belli kalıplara sokmuşlar kadınlığı. Dedikodu yapar, gıybet yapar, kıskanır. Bütün kötü şeyleri bize yüklüyorlar. Toplum olarak entrikayı seviyoruz ya. Mesela dizilere bak. Toplum olarak sıkıntı var. Bizde entrikayı, dedikoduyu, çekiştirmeyi seviyoruz.. Burada çok fazla var. Bu üniversite yeni açıldığı için kurumsallaşma yok... **Birbirinin kuyusunu kazan iş açan çok.*** (Başak, 34, Akademisyen)

Kadınlara atfedilen kıskançlık duygusu, çeşitli kadın düşünürler tarafından tartışılan bir olgudur. Mary Wollstonecraft'a göre kadınların kıskançlığı onların yetişme biçimlerinden ve bizatihi hayatının merkezine aldıkları konulardan kaynaklanmaktadır: "Kadınların tüm enerjileri güzel görünmeye odaklanmışken ve çıkarları da onları bu yönde davranmaya iterken, hemcinsler arasında sürekli bir rekabet olması şaşırtıcı mıdır? Tüm kadınlar aynı yarışa katılmış gibidirler; hemcinslerine kuşkuyla ve kıskançlıkla bakmasalar, ölümlülere özgü erdemlerin üzerine çıkabilirlerdi" (Wollstonecraft, 2012, s. 275).

Katılımcıların odaklandıkları bir başka husus ise kadınları erkeklerle kıyaslamalarıdır. Kadınlara özgü atfedilen birçok duygu ve davranış biçiminin kimileri erkeklerde hiç olmadığını savunurken, kimi görüşmeciler ise bu noktada duyguların dışavurumunun

cinsiyetler arasında farklılaştığını savunmaktadır. Örneğin Seher'e göre iletişim dilinin niteliği bu konuda önem arz etmektedir;

Kadın kadına genelde önünü kesme, kötüleme, başarıyı çekememe durumları var. Erkeklerde de vardır ama kadın kadar belli etmiyor. Ama sanırsam kadınlar daha rahat dile getirirken erkekler içinde yaşıyor kıskançlığını. Kadınların ben çocukluktan informal iletişime daha açık olduğunu düşünürüm. Kadın yöneticiler ile çalışmışım master zamanında. Liselerde kadın yönetici bulamamıştık. En fazla müdür yardımcısı vardı, o da ilkokullarda. O da neden? Çocuk besleme, büyütmeye kadınlarla özdeş. Fakat yaş büyüdükçe erkek sertliğine ihtiyaç var. Liselerde kadın yönetici sayısı çok azdı onlarla uğraşmak zor. Mesela kadınlar diyordu ki bir sorun olduğunda veliler geldiğinde bizi görüp 'erkek idareci yok mu?' diyorlar, 'bizi hesaba katmıyorlar' diyorlardı. Veya bu sorunlarda kadınlarda konuşarak çözme eğilimi fazla iken erkeklerde daha yönetsel, hiyerarşik disiplin işleri vardı. Bu yüzden informal iletişimin kadınlarda daha baskın olduğunu düşünürüm. Kadınlar duygularını daha kolay açıyorlar, konuşmayı biraz daha fazla sevmeye eğilimliler. Bu kıskançlığı erkeklerde yaşıyor, bu kıskanmadığı anlamına gelmiyor. Kadının kadına destek verdiği durumlar daha az bence. Zavallı, aciz durumdaysa ya da çok kötü günde taziyedeyse o zaman ancak destek var. İyi günde destek yok kadınlarda. Başarıyı hazmedemezler. Bir laf var; arkadaşın üzüntüsüne acısına katılırsın kolaydır ama önemli olan başarısına sevinebilmek. Bu gerçekten güçlü bir karakter gerektiriyor. (Seher, 42, Akademisyen)

Verileri parçalara ayırmadan, bir bütün halinde bakış atıldığında kadınların toplumsal durumlarının yine kadınlar tarafından ifade edilişleri olumsuzlamaya yöneliktir. Kadınlara atfedilen bu olumsuz nitelikli eylemler ve duyguların bir gelenek kadar zihinlere nakşolunduğu görülmektedir. Bu noktada kadınların hemcinsleri hakkında niçin böyle düşündüğünü sorgulandığında yaşanan çağın ve toplumun yapısını, söylemlerini, medya dilini de incelemek elzemdir. Öyle ki bireyin ve akabinde toplumun davranışını,

düşünce ve eylemlerini incelerken sosyal bilimci olarak sosyo-kültürel ve tarihsel etkilenimleri hesaba katmak gerekmektedir. İnsanın anlam atfeden bir varlık olduğu konusunda mutabakat sağlandığına göre bu anlamlandırma sürecini etkileyen sürüyle etki eden mekanizmalar mevcut olmakla birlikte, bu mekanizmalar insanların davranış ve düşüncelerine yön vermede önemli bir rol oynamaktadır. Çalışmada sürekli biçimde vurgulanan ataerkil zihniyetin yanı sıra bugün, görünüş üzerinden yapılan değerlendirme ve eleştirilerin çoğunlukta olması kadınların kapitalizmin ağına da takılmış durumda olduklarını göstermektedir. Her şeyden önce kullanılan dil, o topluma dair ‘toplumsal cinsiyet’ algılarına yönelik ipuçları vermektedir. Böylelikle bireyin kullandığı dil, zihniyeti şekillendirdiği gibi olayları yorumlama biçimini ve diğer insanlarla ilişkilerini de etkilemektedir. Buradan hareketle verilerde de yer aldığı üzere, kadınlar kadınlara güven duymaktan çekinmektedirler. Bu çekinme durumu ise zihinlerde daha iletişim meydana gelmeden, önyargı şemaları oluşturmaktadır. Şemaların içini dolduran, ‘kadınlar kıskançtır, birbirlerine rakiptir, dedikoducudur’ söylemleri aynı zamanda kullanılan dilin bir cinsiyete nasıl toplumsal kimlik atfettiğinin yansımalarıdır. Tüm bunlarla birlikte kadını sinsi, tehlikeli gibi aşağılayıcı zeminlere çeken bu nitelendirmeler çoğu zaman gündelik hayatın dilinde ve hatta medya dilinde mizah haline getirilmektedir.

3.4.5. Kadının Kadına Şiddetinin Etkileri ve Sonuçları

Görüşmecilere hayatlarının bir döneminde yaşadığı ya da hala yaşıyor olduğu şiddete dair süreçte şiddetin, kendilerinin üzerinde nasıl bir etki bıraktığı sorulduğunda genellikle karamsarlığın hakim olduğu cevaplar alınmıştır. Bu cevaplar irdelendiğinde şiddetin, kurban üzerinde bir travma hali yarattığına tanık olunmaktadır. Bu travma hali ve verdiği fiziksel/duygusal hasarlar yalnızca şiddet görüldüğü andan itibaren yaşanmamakla beraber etkisi aylarca hatta yıllarca sürebilmektedir. Bu durumun en bariz yansımalarını çalışmanın aile içi kadından kadına şiddet bölümünde incelenen görüşmecilerde görmek mümkündür. Çünkü aile içerisinde şiddet uygulayan kadınlarla zorunlu birlikteliği olan birçok görüşmeci için şiddet eylemleri halledilmesi güç bir ilişkiler ağında gerçekleşmektedir. Kendi etrafındaki şiddet çemberi içerisinde sıkışıp kalan bu kadınlar, sosyal destekten veya çevresinden gelen herhangi bir yardımdan yoksun olmalarıyla çemberleri kalınlaşmıştır. Bu şiddet sarmalından çıkış yolunu bulamayan kadınlar

çaresizliğin ve kronik gerginliğin verdiği etkilerle çeşitli fiziksel veya psikolojik sağlık problemleriyle yıllar sonra dahi uğraşmaktadırlar.

Kadına şiddetin sonuçları, birçok çalışmada ölümcül olmayan ve ölümcül olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Detaya inmemekle birlikte ölümcül olmayan sonuçlarda genellikle travma sonrası stres bozuklukları, kronik ağrılar, kısmi veya sürekli maluliyet gibi hastalıklar sıralanmaktadır (Arın, 1996, s. 309). Buna göre Sultan'a göre aile içerisinde yaşadığı sorunlu ve yoğun duygusal şiddet gördüğü bir günün bedelini 10 yıl sonra ödemiştir. Akabinde İdil'de yaşadığı sağlık sorunlarını ablasıyla olan ilişkisine üzülmekten kaynaklandığını dile getirmiştir. Aşağıda yer alan saha verilerinin devamında ise psikolojik tahribata yapılan vurgular yer almaktadır:

Benim bu durum psikoloji on yıl sonra çıktı travması. Abim vefat etti. Ben oraya cenazeye gittiğimde; kurban bayramının arifesi ekimin yedisiydi. Cenazeden çıktım, kaynanama geldim. 'Biz bayram yemeklerini hazırladık; sen hazır yemek yiyorsun, konuyorsun' diye kavga etti gece üçte ta. O zaman bir uyandım, boynum kasıldı. Yirmi senedir çekiyorum boyun ağrısıydı. Eşime anlattığım zaman 'bırak gelseydin' dedi. Büyük eltimde kıskırtmış onu. O sıra yedisiydi, mevlit okundu gittik. 'Utanmıyon mu sen burda hazıra konmaya?' diye bağıırıyordu. Çocuklarımı da kitlemiş odaya. 'İnşallah gün gelir bu yemekleri yedircek insan bulamazsınız' dedim, yalnız kalın diye şimdi şuanda onu yaşıyorlar. (Sultan, 47, Ev hanımı)

Ben yıllardan beri ağrılarla yaşadım, kemik hastalığım var. İlaç alıyorum, psikiyatriye gidiyorum yıllardır. Çok da üzıldüm, hala üzüliyorum aklıma geldikçe. Televizyonlarda bütün aile kalabalık bazen iftar sofrası reklamlar gösteriyor ya onlara o kadar özeniyorum ki ne vardı yani öyle olsaydık. (İdil, 68, Emekli)

İlk zamanlar hep ağladım... Biri maruz kaldığında tepki gösteriyordum kendim yaşadığımda göstermedim. Yavaş yavaş psikolojik sorunlar başladı. Çok yıprandım çok. Kilo verdim hastalandım. Çok berbat durumdaydım. Doktorada toparlanmam bir seneyi geçti. Bu çevreme

de yansıyordu. Beni sürekli görüyorlardı, negatif iletişimim vardı. Ben dördüncü seneden sonra kendim olmaya başladım. O özgüveni kazandırdı başka bir hocam. Yine çekindiğim durumlar var, her defasında tepki yine konulmuyor. (üstlere) Ben öykü yazıyorum; o kadın benim öykülerime giriyor çirkin, kötü bir insan olarak giriyor ve ben buna engel olamıyorum. (Nalan, 34, Akademisyen)

Kader'i tekrar hatırlayacak olursak; muhafazakar ve katı normlar içerisinde büyüyen annesinin, kendisini toplum içinde konuşturamamasından, kendi tabiriyle ' gözleriyle susturmasından', dışarıya çıkmasına izin vermemesinden yakınmaktaydı. Tabir-i caizse sosyalleşme düzeyi son raddede kısıtlanan genç kız, üniversiteye gittiğinde zorlanmıştı. Nitekim Kader'in, annesinin olmadığı bir ortamda dahi konuşamaması, söze girmekten çekinmesi sosyal gelişimini tamamlayamamaktan kaynaklanmaktadır. Böylelikle, kadını baskılayan ataerki kusursuz biçimde işlevini sürdürmektedir.

Benim kendime güvenim gerçekten yok. Konuşmaya çekiniyorum, benden kaynaklı her şey insanlar bana 'sessiz' diyor. Söz hakkı hiç alamam mesela sınıfta konuşamam çekiniyorum. (Kader, 18, Öğrenci)

Şiddet aynı zamanda bireylerin hayata ve kişilere dair olumsuzluk veren duygularını körükler. Şiddet olduğu yerde kalmaz; dışa açılır, yayılır. Sistemin içine dahil olmayan kimseleri de etkisi altına alır, nefret duygularını besler ve bireylerin hayata karşı tahammül sınırlarını zorlaştırır. Hatta nihayetinde önce kurban durumunda olan birey, daha sonra 'kendi kendine şiddet uygulamanın' baş aktörü olmaktadır. Bir başka deyişle, birey kendisine zarar vermektedir. Müzeyyen'in ve devamındaki görüşmecilerin ifadesi tüm bunların yansımasıdır;

Evet, çok etkiliyor ağlıyorum içten içime kapanıyorum genelde. Başkasının yanında ağlamam kendim ağlarım. Herkesten bir anda nefret ediyorum. Annem babamda dahil. Ama sonra geçiyor. Uzaklarda yaşamayı çok isterdim. (Müzeyyen, 22, Öğrenci)

Beni çok üzüyor, bazen karamsarlığa sürüklüyor. Bazen de diyorum bireysel olarak yapabileceğim bir şeyler var. Bazen sistem var nasıl aşacaksın diyorum ama eylemsiz kalınmamalı. Bireysel olarak birkaç

kişide dahi farkındalık yaratmak dahi kazanımdır. Herkes bu şekilde düşünse ne güzel olur. (Seher, 42, Akademisyen)

Psikoloğa gitmek istiyorum bazen. Bu evlilik hayatıma da yansıyacağı için sabır kalmıyor bende. Eskisi gibi değilim, boş veremiyorum. Bu insan bana neden böyle söyledi, ben öyle biri değilim. Bu da fevri hareketler getiriyor bana. Daha kötü yaşayanlar var buna şükür diyorum, böyle düşünmesem daha beter olurum. Sakin kalamıyorum eskiden çok sakın biri olmama rağmen... Babama bağırarak istemem ama artık birdenbire çıkıyor saniyesinde pişman oluyorum. Bir şeyleri anlatamıyorum çünkü 'bak ben sana değer veriyorum' diyorum, 'hayır sevmiyorsun, sen şöylesin, böylesin beni kabullenemediniz.' (derin nefes alıyor ofluyor) Bir zaman sonra dayanamıyorum, bağırıyorum, kendimi dövmeye başlıyorum, bacaklarıma vuruyorum. (Tülay, 24, Öğrenci)

Kerime'nin, doğduktan sonra terk edip giden annesinin sebebiyle yetiştirme yurdunda büyümesi, 'annelik' kavramına 'hassas' bir duyarlılık geliştirmesine neden olmuştur. Bu nedenle bütün hayatını 'anne olma' hayali üzerine kurmuştur;

Çok psikoloğa gidiyorum... Annemle hiç vakit geçirmediğimiz için. O tren kaçmış biz yoldayız devam ediyoruz. Kan bağı sadece. Etkiledi beni. Ufak şeylerden mutlu olmak, büyük şeylere üzülmemek. Sınavdan otuz alırım üzülmem. Öyle şeylere üzülmüyorum. Bir şekilde hayatı idame ettiriyorsun. Ufak şeylerden mutlu oluyorsun. Buradaki hocaların ismini bilmesi. Yurtta kimsesizdik, aynıydık hiçbir farkın isimin yok kimseden. Kümes gibiydi. Bir çocuğun bana anne demesi, bir evde anne olmak, bir çocuğum olması. Galiba o zamanı bekliyorum. Şu an iş sahibi gibi bir amacım değil anne olmak hayalim var. Anne olmak üzerine kurdum hayatımı. Daha iyi bir anne olmak. Ben böyle bir ortamda anneleri gördüm; ben çocuğuma böyle yapmıcam, çocuğuma bağırmıcam. İçimde onlar bana nefret gönderdikçe, içimde sevgi büyüyordu ve ben bu sevgiyi çocuğuma vermek istiyorum. Sadece ağlardım. Yurtta yanlışlıkla bir şey kırsak cezalandırılırdık. Her şeyde.

Yolda yürürken bile endişelenirim beni biri cezalandıracak. Yemeği bitirmesem biri diyecek diye. Mesela yemek sevmeme lüksünüz yok. Gece üçe kadar beklediğimi bilirim o yemeği yine de yedirirlerdi. Yemek zorundaydık saat onda uyumak zorundaydık. Öyleydi. Bir gün kaçtık dışarda işçiler buldu. Devlet bizi buluyordu sonra geri geliyorduk. (Kerime, 21, Öğrenci)

Başak ve Hicran hanımın vurgu yaptığı yönler ise kadınlar arası iletişiminin niteliği açısından önemlidir. Buna göre kadınların birbirlerine yaptığı şiddet içerikli davranışlar, hemcinslerine olan güvenlerini zedelemektedir.

Ben gerçekten korkuyorum, uzak duruyorum. Sadece merhaba merhaba diyorum. Yemekhaneye gidiyordum artık az gidiyorum, tanışmayayım ne gerek var diye. Sana sadece vakit geçsin gözüyle bakanlar var. Acaba diyorum arkadaşları erkeklerden mi edinsem? Ya çok kaprisli, çok problemli her şeyi takıyorlar, problem ediyorlar. Nasıl davranacağını bilmiyorsun ya. Kompleksliyiz. Ego var kıskançlık var. Hey Allah'ım sana geliyorum. İnsan hayatına almak istemiyor güvenemiyorum. Niyet arıyorum artık kendimi tutamıyorum, evet bu kötü bir şey ama bu bana acaba kötülük yapar mı diye niyet arıyorum açıkçası (Başak,34, Akademisyen)

Ben açıkça çok etkileniyorum, bir kadın bir başka kadına yapsa yine çok rahatsız oluyorum. Başkalarına yapıyorsa kesin bana da yapıyordur diyorum. Niye yapmasın? (Hicran, 31, Akademisyen)

Konuyla alakalı bir başka husus ise Hamide ve Derya'nın sunduğu yeni açılımlardır:

Çok ağladım... O sıra hatta yaz tatiliydi, bir bayram dönüşüydü, oğlumla beraber gittik orda kalmıştık. Oğlum 'anne beraber gidelim' dedi gittik. O sıra amcasıgil internetin şifresini değiştirmişler, beraber kullanıyorduk. Benim çocuğumun çok gücüne gitti. Benim çalışmam gerekiyordu 'oğlum sen git' dedim, 'tatildesin beni düşünme' dedim sen takıl. O iki ayı sürekli ağlayarak geçirdim. Ha destekçilerimde oldu, arkadaşlar geldiler, boş bırakmamaya çalıştılar ona rağmen çok

ağladım, çok zoruma gitti çok gücüme gitti. Diyorum ya konduramıyorsun. Onun yaptığına bir inanamıyorum bir de bunların benim başıma gelme şeyi sanki yüzde sıfırdı. O ihtimal nasıl değişti diyorum. Kendi ailemizden yeğenlerimiz var, şu boşanmaya kalkıyor, şu oluyor, duyuyorduk hani bizde hiç öyle bir şey yoktu tabiri caizse mükemmel giden bir evlilik bu sıkıntı yoktu. Düşünüyorum düşünüyorum işin içinde çıkamadım. Diyorum 'bu benim başıma niye geldi niye böyle oldu yani? Çok ağladım ama ölcez işte hepimiz... Allah'ın sınavından geçicez bu da benim sınavımmış. Oturdum düşündüm ya Hediye gözünde güzel gördüğün evliliği bitti, eşyaların her şeyin bir anda gitti. Hamileliğimden bir tat alamadım, nazlanamadım yani çalıştım, şeylik yaptım. Oturup düşünüyorum her şey yerli yerinde olsaydı. Gördün boyunca oğlum var 'ya ona bir şey olsaydı başına bir iş gelseydi?' On üç sene sonra buna hamile kaldım, hiç yokken aklımızda geldi haberi. 'Ya diyorum, bebek ölseydi.' Ne bunun acısına dayanabilirdim ne oğlumun. Yine sana kaldırabildiğini vermiş, hafifini vermiş diyorum. Beterin beteri vardır. Her zaman kendinden kötüsüne bak derler ya hakikaten öyle yani yaşanacağı varmış muhakkak. (Hamide, 35, Ev hanımı)

Nasıl hissettirdi? Kendimi çok yüksekte görüyormuşum; ulaşılmaz, vazgeçilmez... Bir şeylerin öyle olmadığını anladım. İç dünyamda zenginleştim biraz da dini yönden. O yüzden her şey bir imtihanımdır bu da benim imtihanım işte. En sevdiğim yerden vuruldum. Beni benimle yüzleştirdi sadece. Ama psikolojik olarak çocukların eğitimi aldım, sorumluluklarım var geçindirmeye çalışıyorum, parasal anlamda belli bir varlıktan düşüşe geçiyorsun bazen... Ama kimsenin elinde bir şey yok... (Derya, 33, Ev hanımı)

Daha önce incelenen görüşmeci Tülay'da da dikkat çektiği üzere kadınların yaşadığı şiddeti hafifletme mekanizması olarak başvurduğu eğilimler; 'başkalarıyla kıyaslama' ediminde olmaları, dine başvurarak bunu bir 'imtihan' olarak görmeleri ve başlarına gelebilecek daha kötü olaylar yaşanmadığı için kendilerini teselli etmeleridir. Örneğin

Tülay'ın 'daha kötü yaşayanlar var buna şükür diyorum böyle düşünmesem daha beter olurum' ifadesi ve Hamide'nin yer alan düşünceleri, şiddet karşısında kendilerini rahatlatma biçimi olarak devreye girmektedir.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Kadın kavramı yüzyıllardır akademik literatürden gündelik hayatın içine kadar tartışma konusu olarak gündemdeki yerini korumaktadır. Ülgen, kitabının bir yerinde; çağlar değişse de kadına dair soruların en önemlilerinin değişmediğini vurgular;

“Quid est mulier? Kadın nedir? Tertullianus, M.S 200 civarı

Kadın nedir? Christine de Pizan, 1402” (Ülgen, 2018, s. 72).

Akıp giden çağlardan bu yana değişen soru ve konular, kadının konumunun niteliği ve neliği yönündedir. Örneğin ‘eşit işe eşit ücret, eşit yurttaşlar’ sloganları eşliğinde verilen mücadeleler sanayi devrimi sonrası ağırlık kazanmakla birlikte medyada kadının temsili gibi konular kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla ağırlık kazanmıştır. Akabinde günümüzde kadına şiddet konusu ise ekseriyetle erkeğin fail, kadının mağdur olduğu çerçevede ele alınmaktadır. Bu durum erkek şiddetinin yaygın olmasıyla kabul edilebilir bir durum olsa da bütün olarak kadını ele aldığımızda, bütünü parçalar hale getirmektedir. Terkibi değerlendirmelere gitmenin yolu, terkibi oluşturan parçaları incelemekten geçtiği aşikârdır. Başka bir deyişle, topluma bir bütün olarak bakabilmek adına erkeğin kadına şiddetinin yanında, kadının kadına şiddeti de incelenmesi gereken elzem bir konudur. Ancak belirtmek gerekir ki bu söylenenler erkeğin kadına şiddetini görmezden gelmek değildir, bilakis toplumdaki bir başka eğrilikleri anlamaya ve çözümlemeye yönelik bir girişimdir.

Çalışma nitel yöntem ilkelerine bağlı kalınarak gerçekleştirilmekle birlikte Eskişehir ve Muş illerinde yaşayan, kartopu örneklemiyle seçilen kişilere derinlemesine görüşme tekniği uygulanarak yapılmıştır. Yirmi dokuz görüşmeci ele alınmış olsa da bir görüşmeciden birden fazla hususta bilgi alındığı için değerlendirmeye alınan görüşme sayısı esasen daha fazladır. Örneğin bir üniversite öğrencisinden akranlarıyla yaşadığı sorunlarla birlikte, annesiyle veyahut varsa ablasıyla yaşadığı çatışmalar hakkında da bilgi edinilmiştir. Tüm bunlarla birlikte çalışma çerçevesinde kadınların; ailelerine mensup kadınlarla, meslektaşları olan hemcinsleriyle ve üniversite okuyan kız öğrencilerin birbirleriyle olan ilişkileri ele alınmıştır.

Sahadaki bulguların detaylarına inmeden önce literatürde yer alan ‘şiddet’ olgusu bulgularla birlikte değerlendirilecek olunursa, kadınlar arası şiddetin fiziksel hali ilişkilerin bilhassa yoğun olduğu bireylerde gerçekleşmektedir. Bu anlamda fiziksel şiddet en çok anne- kız ve kız kardeşler arasında yaşanmıştır. Bunun bir nedenini Strauss’un aile içi şiddeti açıklarken belirttiği hususlarla ilişkilendirmek mümkündür. Ona göre bir aileye mensup olmak, diğerlerinin davranışlarına karışma hakkı vermekle birlikte aile üyeliği gönüllülük değil zorunluluk esasına dayanmaktadır. Böylelikle anne-kız ya da kız kardeşler arasında zuhur eden tartışmalar birbirlerinin özel alanlarına girmeleriyle başlamaktadır. Ancak bu noktada saldırgan davranışın kökenine yönelik tartışmalarda yer alan hususlara değinmekte fayda vardır. Sosyal psikoloji perspektifinden yapılan çalışmalarda ‘Sosyal Öğrenme Kuramı’ ve ‘Kuşaklararası Geçiş Kuramı’ bu çalışmanın bulgularını destekler niteliktedir. Bireylerin çocukluklarında yaşadığı istismar ve gördüğü çeşitli şiddet biçimleriyle şiddeti öğrendiğini savunan ‘Sosyal Öğrenme Kuramı’ ile şiddet gören, herhangi bir istismara uğrayan kişinin bunu uygulayıcı olarak yetişkinliğine taşıyacağına vurgu yapan ‘Kuşaklararası Geçiş Kuramı’nın savunularına benzer şekilde, bulgulara göre; saldırgan davranışları gerçekleştiren birçok görüşmecinin çocukluğu veya yakın geçmişi incelendiğinde şiddet içeren bir ortamda yaşadıkları görülmüştür. Dolayısıyla araştırma problemlerinde yer alan ‘geçmişinde şiddet gören kişi bunu sonraki hayatında idame ettirir mi? Yani şiddet öğrenilir midir?’ sorusu bu çalışma çerçevesince doğrulanmıştır. Akabinde birlikte yaşama zorunluluğu yalnızca kan bağı bulunan aile üyeleri arasında değildir. Aileye sonradan dahil olan gelinler kayınvalideleriyle veyahut elti, görümceleriyle çeşitli nedenlere bağlı olarak, karşılıklı şekilde şiddet edimi içeren davranışlara girişmişlerdir. Bu noktada araştırma problemlerinde ifade edilen husustaki gibi, birlikte yaşama zorunluluğu şiddeti artırıcı bir faktör olarak çalışmada bulgulanmıştır.

Sahadaki bulgulara gelindiğinde ise öncelikle kadınların fiziksel, psikolojik ve sözlü şiddet kavramlarına yönelik farkındalık düzeyinin arttığını söylemek mümkündür. Eğitim düzeyi, yaş fark etmeksizin görüşmeciler bahsi geçen şiddet türlerinin yaygınlığını ve bu şiddetin yol açtığı olumsuz etkileri vurgulamışlardır. Ancak literatürde yer alan ekonomik, sosyal, cinsel, kültürel gibi diğer şiddet türleri konusunda görüşmeciler tarafından dillendirilmemiştir. Bunun bir nedenini medya dilinin fiziksel ve sözlü şiddete yaptığı vurguya bağlamak mümkündür. Ayrıca ekonomik, sosyal şiddet gibi şiddetin bazı

türleri ‘görünmez’ özelliğe sahiptir. Yani fiziksel de olduğu gibi, bazı şiddet türleri sonuçlandırıldığında maddi anlamda görünür bir zarar yoktur. Ancak bu durum görüşmeciler tarafından bahsi geçmeyen şiddet türlerinin görülmediği anlamına gelmemektedir. Bilakis şiddetin çeşitli türleri iç içe geçmiş vaziyettedir. Ayrıca şiddet konusunda kadınların zihinlerinde kategorileştirdikleri tanımları, kendi yaşantıları üzerinden yapması bireylerin uzak veya yakın geçmişteki şiddet içerikli yaşantılarının gündelik hayatını etkilemeyi sürdürdüğünün göstergesidir.

Çalışmanın mihenk taşı oluşturduğu kısımda görüşmecilere ‘kadın kadına niçin şiddet gösteriyor?’, ‘kadınlar, sizce bunu birbirlerine neden yapıyor?’ soruları yönlendirildiğinde alınan cevaplar toplumda kadın kimliğinin nasıl ve ne şekilde inşa edildiğine dair çarpıcı ipuçları vermektedir. Buna göre görüşmecilerin tamamı huy ve karakteristik özellikleri bakımından ‘kendisini olumlayıcı’ ifadelerle yer verirken, kadınların doğası hakkındaki söylemleri yarı hakaret bir nitelik taşımaktadır. Bu noktada kadınlar tarafından kadınların doğalarında olduğu kabul edilen özellikler süzme, süslenme, daima güzel görünmek ve beğenilmek arzusunda olma, dedikodu, kıskançlık, rekabet gibi kelimelerle ifade edilmiştir. Ayrıca dikkat çekmeye çalışma, ön plana çıkma çabası kadınların doğal bir misyonu gibi sunulmuştur. Bu nitelendirmelerin ve düşüncelerin verdiği bir zarar ise kadınların birbirlerine olan güvenlerinin zedelenmiş olması ve hatta birçok görüşmecinin ifade ettiği üzere gündelik hayatta bir kadını arkadaşlık kurmaktansa erkeklerle daha iyi anlaştıklarını, bu nedenle arkadaşlıklarını erkeklerle sürdürmeyi tercih ettiklerini ifade etmeleridir. Kadınların, kadınlara güvenmiyor olması dayanışmaya bağlı uzlaşmacı bir ilişki kurulmasını zorlaştırmaktadır. Tüm bunların yanında kadınların kendi hemcinslerine yönelik atfettiği olumsuz davranış ve duygu biçimlerinin niçin adeta bir gelenek haline gelmiş gibi zihinlere nakşolunduğu sorgulanmalıdır. Nitekim insan anlamlandırılan/anlam atfeden bir varlıktır. Bireyin bu anlamlandırma sürecine etki eden sürüyle mekanizma olmakla birlikte, bir sosyal bilimci olarak bireyin davranış ve düşüncelerinin ardında yatan toplumsal dinamikleri ele almak elzemdir. Akabinde bireyin ait olduğu toplumun sosyo-kültürel ve tarihsel yapının da hesaba katılması gereklidir. Bu bağlamda kadınların bizzat kendileri tarafından hemcinslerini sinsi, kıskanç gibi sıfatlarla aşağılayıcı zemine çekmeleri, ‘kadın kadının kurdudur’ sözünü adeta özdeyiş haline getirmelerinin sebepleri ardında birçok faktör yatmaktadır. O halde insanın karmaşık bir varlık olduğu hesaba katılırsa, kadının kadına

şiddeti konusuna yaklaşım biçimi multidisipliner olmalıdır. Bu noktada bizatihi davranış bilimleri perspektifinden kadın; sosyolojik, psikolojik, antropolojik ve tarih yönleriyle ele alınmalıdır. Bu nedenle çalışmada toplumsal hafızayı akabinde bireylerin bilinçaltını, düşünüş ve eylemlerini etkileyen ve bir kültür ürünü olan efsanelere, mitlere, masallara, atasözleri ve deyimlere yer verilmiştir. Bunun bir nedeni de kadınlara olumsuz nitelik atfeden görüşmecilere, kadınların niçin bu sıfatları taşıdığı sorulduğunda verdikleri cevaplardır. Birçok görüşmecinin kadınlar hakkındaki olumsuz düşüncelerini ‘atalarımız demiş; kan kancıktan çıkar, dişi köpek kuyruk sallamadıkça erkek dönüp bakmaz’ diyerek meşrulaştırdığı ve kadınları böylelikle ayartıcı, yoldan veya baştan çıkartıcı bir aktör konuma getirdikleri tespit edilmiştir. Bu durumun en sahil örneğini aldatılan kadınlarla yapılan görüşmelerdeki bireyler oluşturmaktadır. Buna göre yuvalarının yıkılmasını kadınlardan bilen görüşmeciler, erkeğin maddi durumları için cazibelerini kullanarak eşlerinin ‘akıllarını çeldiklerini’ düşünmektedirler. Bu noktada hemcinslerini ‘ayartıcı bir aktör olarak’ niteleyen kadınlar ayrıca ‘on kişinin artığı’, ‘balık gibi çirkin kadın. Hiç cazip değil, beni hiç tatmin etmiyor erkeği nasıl tatmin etti’ gibi ifadeler kullanmaktadırlar. Bu hususa bir de aldatılma olayının baş aktöründe bulunan kadınlara bakıldığında; karşılıklı yüzleşmelerde kullandıkları silah ‘eşlerinin kendileriyle mutlu olmadığını’ bu yüzden de bir ilişki yaşamalarının haklı/meşru bir gerekçesi olduğunu vurgulamalarıdır. Esasında bu vurgu aldatılan kadınlarda ‘bir ben kadın olamamışım’ gibi kendilerini aşağılayıcı bir konuma indirgemesine ve özsaygılarının zedelenmesine yol açmaktadır.

Kadınlar arası şiddet içeren davranışların ortaya çıkışı bulunulan ortama ve muhatap olunan kişilerin yaş, sosyo-kültürel ve ekonomik durum, eğitim düzeyi gibi faktörlerine göre değiştiği gözlemlenmiştir. Örneğin aile içi kadının kadına şiddetinde fiziksel şiddet daha yoğun yaşanmakla birlikte iş ortamındaki şiddet psikolojik ve sözlü şiddet türlerinde tezahür etmektedir. Bunun bir nedeni iş ortamı içerisindeki bireylerin ilişkilerinin daha resmi bir çizgide ilerlemesidir. Aile içerisinde zorunluluğa dayalı ilişkiler çoğu zaman beraber yaşama zorunluluğunu da beraberinde getirmektedir. Bu noktada araştırma problemlerinde ifade edilen husustaki gibi, birlikte yaşama zorunluluğu şiddeti artırıcı bir faktör olarak çalışmada bulgulanmıştır. Bizatihi kayınvalide-gelin, görümce-gelin ve eltiler arasında yaşanan muharebelerde bu durumun en açık örneği görülmektedir. Bu çatışmaların detaylarına gelindiğinde ise güç-iktidar dengesizliğinin etkisinin var

olduğunu söylemek mümkündür. İş yerindeki kadınlarda ast-üst ilişkilerine bağlı olarak iktidar mücadelesi yaşandığı gibi aile içindeki kadınlar arasında da sosyoekonomik durum, eğitim düzeyi gibi faktörlerin değişiklik gösterdiği durumlarda bir çatışma arenası zuhur etmektedir. Elti konumunda olan kadınlardan örnek verilecek olunursa, eltiler arasında meydana gelen tartışmalar bilhassa sözlü şiddet türünde yoğun olmakla beraber bu şiddetin kıyas edimine dayanarak gerçekleştiği saptanmıştır. Örneğin eğitim düzeyi diğer eltilerine nazaran daha yüksek olan bir elti, bu üstünlüğünü kendinden aşağıda gördüklerine karşı her fırsatta ‘cahiller, görgüsüzler, oturmasını ve yemek yemesini bilmezler’ diyerek pekiştirmektedir. Veyahut ekonomik anlamda biraz daha üst konumda olan bir elti sürekli kuaföre gittiğini, saç boyattığını, sık biçimde alışveriş yaptığını vurgulayarak diğer eltilerine ‘benim yaptığımı siz yapamazsınız, giydiğimi giyemezsiniz’ demesiyle ekonomik anlamda üstünlüğünü kurmaktadır. Ayrıca kentte ve kırsal bölgede yetişme/yaşama durumu da aralarındaki sosyal tabakalaşmayı artırmıştır. Buna göre esasen toplumda aile içindeki kadınlar arası hiyerarşik düzen genel bir anlayışla en küçük elti <ortanca elti< büyük elti< görümce< kayınvalide şeklinde olurken gelinlerin küçük dahi olsa kentli ve eğitilmiş olması bu hiyerarşiyi alt üst etmiştir. Tüm bunların yanında görümce statüsünde olan bir kadının da aile içerisinde güçlü bir konumu ve otoritesi bulunmaktadır. Görümcenin gelinlere karşı kurduğu iktidar anne ve erkek kardeşlerinin destekleriyle güçlenmektedir. Örneğin bir kayınvalidenin kızına, ‘otur kızım senin eline iş yakışmaz bunlar kapı kızı, bunlar iş yapmaya alışkın’ diyerek gelinlerini aşağılayıcı bir dille ötekileştirmesi, görümcenin gelinler üzerindeki üstün konumunu da belirlemektedir. Aldıkları bu destek ile görümceler gelinler üzerinde çeşitli yollardan baskı kurmaktadır. Bir başka örnekte; görüşmelerden elde edilen bulgulara göre bir görümce konumunda olan aktörün, gelinin ayağındaki bir engelden ötürü ‘özürlü’ diyerek alaya almasına veya ‘seni bir lafımla bu evden attırırım’ diyerek tehditvari yolla dil üzerinden hakimiyet kurmasına tanık olunmuştur. Tüm bunların yanında görümceler, yeğenleri üzerinde ileriye giden bir sevgi, bağımlılık davranışı göstermektedirler. Görümcenin, çocuklarına gösterdiği ‘aşırı’ ilgiden rahatsız olan gelinin bunu dillendirdikten sonra ‘istersen sen git ben bakarım çocuklara’ şeklinde aldığı tepki; görümcenin aile içindeki güçlü konumunu yansıtan bir örnektir. Akabinde gelinlerinin olumlu veya olumsuz her türlü eylemini olduğu gibi ya da değiştirerek erkek kardeşe olumsuz bir şikâyet diliyle aktarması görümcelerinin bir bekçilik görevi kimliğine girdiğini göstermektedir. Esasında

görümcelerinin büründükleri bu kimlik; ‘erkeği’ otorite olarak kabul etmekle beraber, kadının davranışlarından erkeğin sorumlu olduğu düşünceleriyle pekişmektedir. Ataerkil öğeler içeren bu davranışlar kadının kadına şiddetinde etkili bir rol oynamaktadır. Erkek-egemen söylem ve davranışların ortaya çıkardığı sorunlar çalışmanın birçok yerinde bulgulanmıştır. Örneğin komşular arası kadın kadına şiddet detaylı bir irdelemeye tabi tutulduğunda; sorunların kaynağındaki ortak paydanın özellikle çok katlı binalarda altlı-üstlü oturanlarda, yani fiziki anlamda zorunlu bir yakınlık içerisinde bulunan kimseler arasında olduğu ve gürültü, çocuk sesi, sofra bezi çırpma gibi konulardan kaynaklandığı bulgulanmıştır. Fakat bu bireysel tartışmalar toplumsal düzlemde incelemeye konulduğunda yaşanan gerilimli ilişkilerde tartışma esnasında söylenen kelimeler konusunda sosyolojik veriler elde edilmektedir. Örneğin herhangi bir tartışmada kadınların, tartıştığı kadının eşine şikayet ettiği ve karşılıklı olarak iki kadında birbirlerinin onurunu incitecek, küfür içerikli söylemlerde bulunduğu görülmektedir. Görüşmelerde yer alan komşu kadınlar, tartıştığı kadının eşine yönelik ‘karına sahip çık’ söylemindeki şikayet ve akabinde diğer komşulara ‘kocasına şikayet ettim’ diyerek tezahür eden övünme biçimi toplumda ‘koca’ figürünün otoritesinin ne kadar güçlü olduğunu göstermektedir. Karına sahip çık, uyarısı ontolojik olarak kadının bir birey olarak varlığından ziyade öncelikle kocasına ait olduğunu, davranışlarından kocasının sorumlu tutulduğunu ve kadını zapt edenin ancak eşinin olduğunun hatırlatılmasıdır. Bu davranış ve düşünüş şekli bizatihi kendi içerisinde erkek-egemen zihniyet barındırmaktadır. Komşuluk ilişkisi bulunan kadınlar arasında zuhur eden bir sorun da lojmanlarda ikamet edenlerde olduğu bulgulanmıştır. Esasen kadınların kendisi ev hanımı olmalarına rağmen, kendilerini eşlerinin işyerindeki statülerine göre konumladıklarını ve böylece lojmanda bir hiyerarşik yapı oluştuğu görülmektedir. Bu noktada statüsü en yüksek olan erkeğin eşinin, diğer kadınlara yönelik ‘dediklerimi yapmak zorundasınız’ ifadesiyle arzu ettiği şeyleri yaptırma gücünü ve ‘beyim ben ne dersem onu yapar’ diyerek kullandığı tehditkar dil kadının kadına şiddetinin farklı tezahürlerinden birini göstermektedir.

Ataerkil zihniyetin sürdürülmesinin yol açtığı sorunların bir kısmı da kayınvalide-gelin arasında zuhur eden tartışmalardır. Kayınvalide ve gelin çekişmeleri hem tarihin çok eski zamanlarından beridir süregelen bir olgu hem de patriyarkal tazyikin en yoğun hissedildiği alandır. Bu çatışma biçiminin klişeleşmiş bir hale gelmesi ‘kaynana’ imajı

hakkında baştan bir önyargı şemalarının oluşmasına neden olmaktadır. Bu bakımdan yeni gelin adaylarının, ‘şimdilik bir sorun yok ama ilerde tabi ki olabilir’ demeleri, durumu ne kadar doğallaştırdıklarını göstermektedir. Ancak şu anda olmasa da evliliğinin ilk yıllarında kayınvalidesiyle aynı mekânı paylaşan gelinler için sosyal destekten yoksun olmaları halinde durum hiç de kolay olmayacaktır. Gün boyu ev işleri yapmasının akabinde kayınvalide tarafından beğenilmediği takdirde fiziksel, duygusal ve ağır hakaretler içeren sözlü şiddete uğrayan gelinler, bir kayınvalidenin gelini şikâyet için gelininin ailesinin kapısına gidilmesinden utanç ve çekince duydukları için otoriteye boyun eğmişlerdir. Öte yandan ‘gelin katlanmalıdır, ne söyleniyorsa yapmalıdır’ şeklinde büyütüldüğünü ifade ederek kayınvalidenin şiddet içeren söz ve davranışlarına kabul edilebilirlik atfeden kadınlar, bu şekilde toplumda belirlenen katı cinsiyet şemaları ve ailede içindeki kadının rolüne dair kurallar arasında kalarak ikilem bir ruh halinde yaşamaya devam etmektedirler.

Bir diğer araştırma problemlerinden biri ise kuşak farklılığının şiddet içeren davranış yaratmada ne tür bir rolü olduğu üzerinedir. Anne ve kız arasındaki şiddet bölümünde en sık rastlanılan sorunların kaynağının kuşak çatışmasından ileri geldiğini söylemek mümkündür. Bu noktada genç kızların annesiyle olan çatışmalı ilişkileri özellikle erkek arkadaşlarının olması sebebiyle ve giyim/kuşam tarzında bulgulanmıştır. Burada genç bir kızın anne otoritesini tamamıyla reddedip, annesi kıyafetine karıştığında, sözlü şiddetle başlayan iletişim biçimi fiziksel şiddete kadar ilerleyebilmekteyken, erkek arkadaşının giyim konusundaki isteklerini kabul etmesi dikkate değer bir husustur. Öte yandan annelerin, kendi nesillerinden çok farklı olan kızlarıyla ilişkilerinde bir anakronizm durumu hakimdir. Anneler, yetiştiği aile yapısına ve o dönemin güçlü değer içeren normlarına bağlı kalarak kızlarını yetiştirmek istemekteler ve dolayısıyla katı muhafazakâr bölgede yetişen bu anneler, toplumsal olarak kadınların bastırıldığı bölgenin değerlerini özümsemişlerdir. Nitekim kızları üniversiteye dahi gitse anneler, inandığı değerler gereği onlara toplum içinde konuşmasına müsaade etmeme, dışarıya çıkmasına izin vermeme gibi yaptırımlar uygulamaktadır. Geçmiş bugüne empoze etme durumuyla baskı mekanizması içinde yetişen genç kızlarda ciddi oranda özgüvensizlik, sosyal iletişim kurma yoksunluğu hâkimdir. Tüm bunlar annelik kavramını ataerkil sistemi idame ettiren bir kurum olarak ele alan araştırmacıları doğrular niteliktedir. Anne-kız arasında meydana gelen bu çatışma sebeplerine bir başka perspektiften bakıldığında

Dollard ve arkadaşlarının saldırganlığa neden olan faktörün ‘engellenme’ olduğuna yönelik vurgularını doğrulamaktadır. Buna göre genç kızların dışarı çıkması, erkek arkadaşlarıyla buluşmaları ve açık kıyafetler giyinmeleri anneleri tarafından engellendiği durumlarda karşılıklı olarak önce psikolojik veya sözlü olarak başlayan şiddet daha sonra fiziksel olarak devam etmektedir. Temel şiddet türlerinden farklı olarak (fiziksel, duygusal, ekonomik vb.) şiddet konusundaki literatürde yer alan ‘sosyal şiddet’ ve ‘kültürel şiddet’ biçimleri de özel hayata müdahalenin bulunduğu alanlarda görülmektedir. Bu anlamda genç kızların dışarı çıkmasına izin vermeyen, toplum içinde konuşmasına müsaade etmeyen anneler, kız kardeşlerinin evlilik kararına karşı çıkan ve telefon mesajlarını kontrol altında tutan ablalar veyahut dışarı çıkacağı zaman komşularını, gelinlerini gözetlemesi için tembihleyen kayınvalideler; tahakküm kurdukları kişilerin sosyal ilişkilerini kısıtlayarak ve katı sınırlamalarla davranışlarını kontrol ederek binevi ‘sosyal şiddet’ uygulamaktadırlar. Ancak bu davranış edimlerini her zaman için ‘şiddet’ olarak nitelendirmek doğru değildir. Nitekim kızının dışarı çıkmasını istemeyen anne, şiddet uygulama amacından ziyade ‘korumacı’ bir niyetle o davranışı gerçekleştirebileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Bir diğer şiddet türlerinden ‘kültürel şiddet’in tezahür ettiği ilişkiler ise genellikle katı sınırlamaların olduğu muhafazakar toplumlarda görülmektedir. Bu duruma evine ikinci bir eş getirmek isteyen adamın, ilk eşinden boşanmaması ve bu konuda akrabalarından meşru olduğuna dair destek görmesi örnek gösterilebilir. Kültürel şiddet, bu çalışmada özellikle aşiret, töre gibi kavramların merkezinde yaşayan bireylerde yaygın görülmüştür. Buna göre kolektif yapılanmanın etkin olduğu akrabalık organizasyonlarının baskısı bizatihi kadınlar üzerinde kendini göstermektedir. Akabinde üvey anneleriyle birlikte yaşayan genç kızlarında psikolojik olarak oldukça yıprandıklarına tanık olunmuştur. Üvey anneleri tarafından ‘annenin kızıysın’ denilerek olumsuz bir dille kıyas edilen genç kızlar, ayrıca öz annelerine olan ‘kocasını elinde tutamamış’ söylemleriyle duygusal tahribata uğramaktadırlar.

Kız kardeşler arası kadın kadına şiddet edimleri de yaş farkı gibi faktörlere bağlı olarak değişebilmektedir. Yaşı birbirine yakın kardeşlerin şiddet davranışları hem fiziki hem sözel alanda gerçekleşirken, bu edimlerin kaynağı aynı oda içerisinde dağınık olma, kıyafet paylaşamama gibi nedenlerden doğmaktadır. Yaş aralığı daha büyük olan kardeşler ile çatışma ise çalışmanın bulgularına göre daha çok sözel ve duygusal alanlarda

yaşanmakla birlikte; büyük olan ablaların küçük kız kardeşlerinin özel hayatından eğitim hayatına kadar yaşamının her alanında müdahalede bulunmayı kendilerinde hak bulmasıyla gerçekleştiği daha önce vurgulanmıştı. Fakat en büyük sorun kaynağı henüz evlenmemiş bir abla var ise küçük kız kardeşin evlenme durumunda ortaya çıkmaktadır. Nitekim bu durum, evin büyük ve evlenmeyen kızı üzerinde ‘evde kalmışlık’ gibi bir toplumsal baskı durumu oluşturmaktadır. Bu baskı yalnızca kendisine sirayet etmemekte, evlenmeyi düşünen kız kardeş üzerinde bir ikilem yaratmaktadır. Hatta genç kızlar sürekli bir biçimde toplumun ‘gücüne gitmiyor mu?’ sorgulamalarına maruz kaldığını ifade etmişlerdir. Bu durum Beauvoir’ın toplumun kadın için öngördüğü yazgının evlilik olduğunu söylemini hatırlatmaktadır. Toplumun her bir alanına sirayet eden bu anlayış nihayetinde kız kardeşler arasında da yerini bir çatışma sebebi olarak almıştır.

İş yerindeki kadın ilişkilerine geldiğinde ise kadın çalışanların bir başka kadından ya da kadın yöneticiden gördüğü şiddeti inceleyen daha önceki çalışmalarda “Kraliçe Arı Sendromu, Pembe Taciz” gibi kadınlara atfedilen kavramlaştırmalar ufuk açıcıdır. Bu çalışmada iş hayatında kadının kadına şiddet gösterme sebepleri ast-üst ilişkilerine, evli-bekâr ayrımlarına ve açık-tesettürlü ayrımına dayalı olarak sıralanmıştır. İş yerinde zuhur eden bu sebepler kendini bizatihi sözlü ve psikolojik şiddet türlerinde kendini göstermektedir. Ast-üst ilişkilerine dayalı iletişim biçimlerinde şiddetin uygulayıcısı konumundaki profesör unvanına sahip akademisyenin, astları üzerindeki iktidarını yaşı ve unvanı ile kurmak istediğini görülürken bir diğer bölümde bekâr kadınlar, evli kadınlar tarafından kendilerine tecrübesiz muamelesi yapılmasından ve sürekli evlilik, eş bulma konusunda hatırlatılmalardan muzdariplerdir. Bir görüşmecinin ifade ettiği üzere ‘evlenmemek sorundur.’ Çatışmalı ve ötekileştirmeci ilişkilerin bir diğer yanını ise giyim ve görünüm konusundaki ayrımlar oluşturmaktadır. Etek giydiği için hafifmeşreplikle etiketlendiğini düşünen bir görüşmeci, bu kavramın kapalı kadınlara kolay söylenemezken, açık saçlı kadınlara daha kolay söylendiğini ifade etmekle esasında dinin sembolü olan tesettürün zihinlerdeki yerini de vurgulamaktadır. Burada belirtmek gerekir ki ötekileştirici tavır başlı başına tesettürlü kadınların kendilerinde veya açık giyimli kadınların kendi aralarında da gerçekleşmektedir. Bölümü oluşturan ‘Kariyer-Çocuk Eksenli Çatışmalar’ başlığında ise kadınların eleştirildikleri bir nokta olan ‘kariyer odaklı’ olmaları ve iş sahibi olunmasından kaynaklı ‘aksayan’ annelikleridir. Burada

bizzat anneliğe yönelik yapılan olumsuz eleştirilerde kadınların hassaslaştığı gözlemlenmiştir.

Üniversite öğrencileri arasında kadın kadına şiddet bölümünde yaşları 18-24 arasında değişen ve üniversite okuyan kız öğrenciler ele alınmaktadır. Bu yaş grubunda anlatılar genellikle dış görünüş, güzellik, erkek meseleleri ve ders notu konuları üzerinde yoğunlaşmıştır. Görüşmecilerden fiziki anlamda şiddet deneyimine rastlanmasa da görüşmeciler, akranları arasında fiziksel şiddet içeren tartışmalara çok fazla şahit olduklarını ifade etmişlerdir. Bulgulara göre genç kızların birbirlerine yönlendirdikleri sözlü ve psikolojik şiddet bilhassa ‘dış görünüş’ üzerinden gerçekleşmektedir. Görüşmecilerin, hemcinslerinden bahsederken ‘kendini erkeklere beğendirmek için farklı şekillere girer’ veya ‘senin sevgilin var niye süsleniyorsun?’ gibi bir eleştiride bulunmaları kendilerini erkekler tarafından izlenilen, gözetilen bir seyirlik nesne haline dönüştürdüklerine işaret etmektedir. Ancak bu kuşağı incelerken yaşadıkları çağın, yetiştirildikleri ortamın bağlamı hesaba katılarak incelenmesi önem arz etmektedir. Tüm bunlarla birlikte sınıf içerisinde kadınlar tarafından, birçok kız öğrenciyle birlikte olan bir erkek öğrenci, sınıfta ‘havalı’ biri olarak nitelendirilirken, birçok erkekle birlikte olan hemcinsleri ise ‘kimin elinden geçmedi ki’ denilerek eril bir söylem ile aşağı konuma düşürülmektedir. Başka bir deyişle, aynı durum karşısında iki cinsiyete yönelik yaklaşımda kadınlar, kendi hemcinslerini küçük düşürmektedir.

Bulguların son bölümünde yer alan “Ortak Paydalar ve Düşünceler” başlığında ise kadınlara göre şiddetin tanımının neliği, kadınlarda şiddete karşı savunma mekanizmaları, şiddeti meşrulaştırma araçları, kadınlara göre kadınlar arasında şiddetin nedenleri ve şiddetin kadınlarda yol açtığı olumsuz etkiler ele alınmıştır. Sıralanan başlıkların bazıları önceki sayfalarda ele alınmıştı. Bölümün diğer bulgularına gelindiğinde, görüşmecilerin bir kısmına göre şiddetin kabul edilebilir yanları bulunmaktadır. Bu görüşe sahip katılımcılar için şiddet, terbiye etmek için uygulanabilmektedir. Ancak şiddetin bu yönünün yalnızca aile içinde kabul edilebilirliği bulunması dikkat çekici bir husustur. Bu tavrın esasında bir psikolojik mekanizma olduğu söylenebilir. Savunma mekanizmaları tabiri caizse psikolojik anlamda bir içe yönelik bir savaşım durumunda kişinin kendi bütünlüğünü koruması adına binevi kendisini kandırma yöntemidir. Buradan yola çıkarak görüşmeciler ebeveynlerinden gördüğü şiddeti aslında bir eğitime aracı olarak kendi iyilikleri istendiği için düşünerek ve dışarıdaki

kötülüklerden korunmaları gerekçesiyle şiddet görmelerini meşru kılarak mantığa bürünmektedirler. Veyahut bir başka katılımcı ele alındığında güçlü ve iktidar olan görümcenin eylemlerinden yıpranan annenin, duygularını kendinden daha güçsüz kimselere yani çocuklarına boşaltması psikolojik savunma mekanizmalarında ‘yer değiştirme’ olarak ifade edilmektedir. Bir diğer savunma mekanizması olan ‘inkâr’ durumu ise bir görüşmecinin annesi ve anneannesiyile çatışmalı olan ilişkisinde görülmüştür. Bir babanın otuz beş yaşındaki öz kızına tecavüz ettiği bu vakada, annenin durumu inkâr etmesi çaresizlik ve ‘bağımlılık psikoloji’ içerisinde olmasından kaynaklıdır. Hayatını bu bağımlılık duygusuyla idame ettiren annenin eşinin yanından başka gidecek yeri ve herhangi bir yerden elde edebileceği bir kazancı yoktur. Bu nedenle kızıyla görüşmeyi kesen annenin durumu kadının kadına şiddetin bazı durumlarda çaresizlikten doğduğunu göstermektedir. Bir diğer bulgulara gelindiğinde ise ‘siz bir başkasına şiddet uyguladınız mı?’ sualine gelen cevaplar esasen toplumda şiddetin nasıl meşrulaştırıldığına dair cevaplardır. Şiddetin temel meşrulaştırılma aracı ‘tahrik’ olmakla birlikte bireyler alenen ya da bilinçli bir şekilde şiddet uyguladığını kabul etmeyip, kendilerini tahrik edecek bir davranışla karşılaştıklarında şiddet gösterdiklerini kabul edip, bu durumu bir ‘hak’ saymaktadırlar.

Peki, şiddet gördüklerini iddia eden kadınların bu durumu hayatlarını nasıl etkilemiştir? Kendi etrafındaki şiddet çemberi içerisinde sıkışıp kalan kadınlar, sosyal destekten veya çevresinden gelen herhangi bir yardımdan yoksun olmalarıyla, bu şiddet sarmalından çıkış yolunu bulamamış ve çaresizliğin, kronik gerginliğin verdiği etkilerle çeşitli fiziksel veya psikolojik sağlık problemleriyle uğraşmaktadırlar. Bizzat belirtmek gerekir ki ciddi sağlık problemleri, aile içi görülen sorunlarda yaşanmıştır. Bu durumun sebebinin ailenin zorunlu bir birliktelik getirmesinden kaynaklandığı söylenebilir.

Toplumsal gerçekliği yeniden üreten, inşa eden araçlara bakıldığında dijital çağın bireyleri olarak medyanın gündelik hayatta önemli bir yeri bulunmaktadır. Medyadaki kadın temsillerini mercek altına alındığında gündüz kuşağı kadın programları ve dizilerde kavgacı, entrikacı, sorun yaratan bir aktör olan kadın, haberlerde şiddetin mağduru, cinayetin maktulü, zayıf konumundadır. Reklamlarda ise çoğu zaman ya bakımını ihmal etmeyen ev işlerinin üstesinden gelen ya da ne istediğini bilen kariyer sahibi güçlü bir kadın imajı oluşturulmuştur. Kadının kimliğini ikilemler çemberinde bırakan tüm bu ayrımlar, imgelerin farkındalık mı yarattığı yoksa normalleştirdiği mi sorgulanmalıdır.

Sadede gelinirse “Şiddetin Görünmeyen Yüzü: Kadının Kadına Şiddeti” başlıklı bu çalışma, buzdağının ardında kalan yüzünü görünür kılma adına bir işaret parmağı doğrultma çabasıdır. Sorunun varlığını, nasılını, nedenini kabul etmeden veya ‘fark’ etmeden yapılacak her girişim kadına şiddette çözümsüz kalmaya mahkûmdur. Sorgulama ve kendini eleştirme mekanizmasından yoksun her birey –özelde kadın şiddeti eyleyen olmaktan da şiddetin mağduru olmaktan da kaçamayacaktır. Daha kötüsü, şiddet yalnızca faili ve kurbanı arasında kalmayıp bireyde yol açtığı ruhsal problemlerin yanı sıra muhitini de etkileşim altına aldığı için şiddetin gelecek nesillere aktarılma tehlikesi bulunmaktadır. Bu sorun detaylı irdelenmedikçe ve akabinde müdahale edilmedikçe şiddet kendini yineleyen davranış olarak hayatımızda yer almaya devam edecektir. Daha önce vurgulandığı üzere kadın ve şiddet olguları ekseninde yığınla literatür mevcut iken kadının, kadına uyguladığı şiddet konusunda çalışmalar oldukça kısıtlı kalmakla beraber, konu ‘etraflica’ incelenmemiştir. Bu bakımdan, bu çalışmanın bir katkısı gelecek çalışmalar için yeni açılımlar sunacak olmasıdır. Örneğin kadınların hamilelik hayatında kadınlardan gördüğü şiddet veyahut kadın cezaevlerinde gerçekleşen şiddet edimleri, bu konu kapsamında incelenebilir alanlar olarak çalışmalarda yerini alabilir.

Velhasıl eğitim düzeyinin yükseldiği, kadının toplumsal yaşamdaki konumunun nispeten iyileştiği günümüz dünyasında hemcins şiddetinin önüne geçmenin pek çok yolu vardır. Bu yollardan biri de kadın kimliğini yok sayan medyanın program ve dizilerine, klişeleşmiş ‘kadın kadının kurdudur’ gibi ifade ve algı yaratma biçimlerine karşı farkındalık bilincine sahip bir karşı duruştan ve kadınlara yönelik önyargı şemalarından uzak durmaktan geçmektedir. Aksi takdirde kadına yönelik şiddet döngüsü devam etmekle birlikte kadınların, kadınlara yönelttiği cinsiyetçi ve olumsuzluk içeren kelimeleri esasen kendilerine doğrulttukları silah olarak varlığını devam ettirecektir.

KAYNAKÇA

- Acar Savran, G. ve Tura Demiryontan, N. (2016). *Kadının Görünmeyen Emeği*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Adaçay, F. R. ve Güney, G. (2012). Kadına Yönelik Ekonomik Şiddet, *Ankara: Uluslararası Katılımlı Kadına ve Çocuğa Karşı Şiddet Sempozyumu*.
- Aksoy, M.A. (1988). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi Yay.
- Alpaslan, M.Ş. (1985). Çağdaş Toplumda Şiddetin Kriminolojik Yönü, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 51(1-4), 457-472.
- Altay, D. (2005). “McLuhan”, N. Rigel, G. Batuş vd. (Ed.) Kadife Karanlık içinde, İstanbul: Su Yay.
- Amnesty International (2004). *Türkiye: Aile İçi Şiddete Karşı Mücadelede Kadınlar*, United Kingdom: International Secretariat Peter Benenson House.
- Anderson C. A. and Bushman, B.J. (2002). Human Aggression. *Annu. Rev. Psychol.* 53, s. 27-51. USA: Purdue University Library.
- Arıkan, G. (1998). Kırsal Kesimde Kadın Olmak, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5(2).
- Arın, C. (1996). Kadına Yönelik Şiddet. *Cogito Şiddet*, S. 6-7, 305-312.
- Aslantürk, Z. ve Amman, M. T. (2014). *Sosyoloji “Kavramlar, Kurumlar, Süreçler, Teoriler”*. İstanbul: Çamlıca Yay.
- Atman, Ü.C. (2003). Kadına Yönelik Şiddet; Cinsel Taciz / Irza Geçme. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 12(9), 333-335.
- Avcı, M. G. (2018). Klasik Dönem Sosyoloji Metinlerinde Bireysel Bir Eylem Olarak Şiddet. *Sosyal Bilimler Metinleri*, S. 2.
- Avcı, M.G. (2010). *Toplumsal Değişme Ve Bireysel/Özel Şiddet*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı Doktora Tezi.
- Avcı, R. (2011). *Ebeveynler Arası Çatışma, Akran Ve Medya Etkileri İle Ergenlerdeki Şiddet Davranışı Arasındaki İlişkiler: Şiddete Yönelik Tutumların Aracı Rolü*. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Doktora Tezi.
- Ayan, S. (2007). *Aile İçinde Çocuğa Yönelik Şiddet (Sivas İlköğretim İkinci Kademe Öğrencileri Üzerine Bir İnceleme*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Bitirme Tezi.
- Aydın, K. (2018). Max Weber, Eşitsizlik ve Toplumsal Tabakalaşma , *Journal of Economy Culture and Society*; 57: 245-267

- Aydın, M. (2014). Dramdan Ütopyaya Komşuluğun Dönüşümü, *Sosyoloji Divanı*, 2. Sayı.
- Aydınoğlu, N. (2015). Kadın ve Dil. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1).
- Bag, B. (2013). Kanser Hastalarında Uzun Dönemde Görülen Psikososyal Sorunlar, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 5(1), 109-126.
- Bağrıaçık, D. (2017). *Sorsana Bizi Sevmiş mi?* İstanbul: Yapı ve Kredi Yay.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?, *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.
- Bandura, A. (1971). *Social Learning Theory*, New York: General Learning Press.
- Barbarosoğlu, F. (1994). *Modernleşme Sürecinde Moda-Zihniyet İlişkisi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı Doktora tezi.
- Barutçu N, Yavuz MF ve Çetin G. (1999). Cinsel Saldırı Sonrası Mağdurun Karşılaştığı Sorunlar. *Adli Tıp Bülteni*, 4(2), 41-53.
- Bayer, A. (2013). *Değişen Toplumsal Yapıda Aile: Eşler Arası Şiddet Ve Din İlişkisi Üzerine Bir Araştırma (Konya Örneği)*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Doktora Tezi.
- Baykal, E. (2018). Sosyal Kimlik Teorisi Perspektifiyle Kraliçe Arı Sendromu, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(16).
- Bayrak, E. (2019). Şiddet Tekelinin Tarihsel Gelişimi Ve Bugüne Dair Notlar, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 68 (1), 57-82.
- Beauvoir, S. (2010). *İkinci Cins (Evlilik Çağı)*. (Çev. B. Onaran). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Bemak, F. and Keys, S. (2000). *Violent and Aggressive Youth*. USA: Corvin Press.
- Berkowitz, L. (1988). Frustrations, Appraisals, and Aversively Stimulated Aggression. *Aggressive Behavior*. C. 14, ss. 3-11.
- Bilgin, R. (2016). Geleneksel Ve Modern Toplumda Kadın Bedeni Ve Cinselliği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 26(1), 219-243.
- Bilican Gökkaya, V. (2011.) Türkiye’de Kadına Yönelik Ekonomik Şiddet C.Ü. *İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 12(2).
- Bilican Gökkaya, V. (2014). Cam Tavan, Kadın Ve Ekonomik Şiddet, *The Journal of Academic Social Science Studies*, S. 26, 371-383.

- Birincioğlu, Y. D. (2017). Görsel Hazzın Dışıl Örüntüleri: Mavi Kod (Code Blue). *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 2(4), s. 114-128.
- Bourdieu, P. (2014). *Eril Tahakküm*. (Çev. B. Yılmaz). İstanbul: Bağlam Yayıncılık
- Budak, A. & Budak, İ. (2020). Nitel Çalışma Tasarımı. J. W. Creswell(Ed.) *Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni* içinde (43-70. ss.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Bufacchi, V. (2005). Two Concepts of Violence, *Western Political Studies Review*, C. 3, 193–204.
- Bushman, B.J. and Huesmann L.R. (2010). Aggression. S. T. Fiske vd.(Ed.) *Handbook of Social Psychology Fifth Edition*, içinde (833-864. ss.) .USA: John Wiley & Sons Inc.
- Byung-Chul Han (2018). *Şiddetin Topolojisi*. (Çev. D. Zaptçioğlu). İstanbul: Metis Yay.
- Ceylan, T. (2011). Toplumsal Sistem Analizinde Toplumsal Statü ve Rol. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15 (1), 89-104.
- Collins, R. (2013). Micro And Macro Sociological Causes Of Violent Atrocities, *Sociologia, Problemas E Práticas*, n.º 71, 9-22.
- Cresswell, J.W. (2020). *Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*, Ankara: Siyasal Kitabevi
- Çağlar, G. (1992). Dil ve Cins: Kadın Ve Erkeklerin Dil Kullanımı, *KÖNİG Dilbilim Araştırmaları*.
- Çay, H. (2018). *İş Yerinde Psikolojik Şiddet (Mobbing) ve Bir Uygulama*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi
- Çıblak, N. (2003). Mersin Tahtacı Kültüründeki Terimler Üzerine Bir Deneme, *Folklor / Edebiyat*, C.IX, S. XXXIII, ss.217-238.
- Çığ, Ü. (2011) “George Gerbner,” G. Batuş, F. Alver vd. (Ed.) *Kadife Karanlık II* içinde, İstanbul: Su Yay.
- Çopur, Z., Erkal, S. ve Şafak, Ş. (2006). Annelerin 12 Yaş Üzeri Çocuklarıyla İlişkilerinde Yaşadıkları Çatışmaların İncelenmesi, Ankara: I. Uluslararası Ev Ekonomisi Kongresi Bildirisi.
- Demirkıran, H. (2019). *Türk Masallarında Kardeş İlişkileri* Mersin: Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

- Derks, B., Laar, C. V. ve Ellemers, N. (2016). The Queen Bee Phenomenon: Why Women Leaders Distance Themselves From Junior Women, *The Leadership Quarterly*, 27(3), s. 456-469.
- Dindaş, H.(2008) *Kadına Yönelik Eş Şiddetinin Sosyoekonomik Durum ve Yaşam Kalitesi İle İlişkisi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Doğru, M. S. (2017). Cinsellik ve Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Sinemanın Kadına Bakışı, *UHİVE Araştırmaları Dergisi*, Sayı 14.
- Dowling, C. (1998). *Sindrella Kompleksi: Çağdaş Kadının Bağımsızlık Korkusu*. (Çev. S. Budak). Ankara: Öteki Yay.
- Dökmen, Z. Y. (2009). *Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Durna, U. (2005). A Tipi ve B Tipi Kişilik Yapıları ve Bu Kişilik Yapılarını Etkileyen Faktörlerle İlgili Bir Araştırma, *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19(1).
- Dursun, Y. (2011). Şiddetin İzini Sürmek: Şiddet Nedir?, *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 12, s. 1 – 18.
- Duruoğlu, T. (2007). Emek Piyasasında Cinsiyetçi Ücret Ayrımı: Bursa Organize Sanayi Bölgesinde Bir Araştırma. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Sayı 24, s. 61-76.
- Er, O. ve Adıgüzel, O. (2015). Cam Tavan Gölgesindeki Kraliçe Arılar: Kadınların Kariyer İlerlemelerinde Karşılaştıkları Engeller ve Etkili Liderlik. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), s. 163-175.
- Erdoğan, T.(2008). Nancy Chodorow'un Düşüncesinde Toplumsal Cinsiyet Organizasyonunun Merkezi unsuru Olarak Annelik, *Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi*, Yıl: 10 C. 4(14).
- Erdur-Baker Ö. ve Onaylı S. (2013). Mother - Daughter Relationship's links to Daughter's Self-Esteem and Life Satisfaction, *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal* 5 (40), s. 167-175.
- Freedman, J. L., Sears, D. O. ve Carlsmith, J.M. (2003). Sosyal Psikoloji, (Çev. A. Dönmez), Ankara: İmge Kitabevi.
- Gasset, Ortega Y. (2019). İnsan ve Herkes. (Çev. G. Işık). İstanbul: Metis Yay.
- Geen, R.G. (2001). *Human Aggression Second Edition*, Usa: Open University Press.
- Giddens, A., Sutton, P.W.(2018). Sosyolojide Temel Kavramlar. (Çev. A. Esgin). Ankara: Phoenix Yay.

- Göçer, A. (2013). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Dil Kültür İlişkisi Üzerine Görüşleri: Fenomenolojik Bir Araştırma, *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(2), s. 25-38.
- Gök, M. (2009). Aile İçi Şiddet Ve Öfke İfade Tarzları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Görmez, K., Bayat, B., Sezal, İ., Göka, E., Köse, R., vd. (1998). *Aile İçinde ve Toplumsal Alanda Şiddet*, Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları Bilim Serisi 113.
- Groves, C. L., & Anderson, C. A. (2017). Aversive Events and Aggression. in B. J. Bushman (Ed.). *Aggression and Violence: A Social Psychological Perspective*, pp. 139-154. New York: Routledge.
- Guerra, G. N., Nucci, L., vd. (1994). Moral Cognition And Childhood Aggression. Chapter 2, 13-34, *Aggressive Behavior Current Perspectives* (ed. L. Rowell Huesmann). New York: Plenum Press.
- Gurr T. R. (1970). *Why Men Rebel*, New Jersey: Routledge.
- Güden, M.P. (2006). *Dilde Cinsiyet Ayrımcılığı: Türkçe'nin İçerdiği Eril ve Dişil İfadeler Bakımından İncelenmesi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı Yüksek lisans Tezi.
- Güler, M. (2010). Sosyal Psikoloji Bakış Açısından Çocuk Ve Ergenlerde Suçlu Davranış Gelişimi, *TBB Dergisi* s. (89), 355-372.
- Gündoğdu, Y. B. (2017). Mahremiyet Eğitiminin Temeli İnsanlık Şerefi: Ailenin Mesuliyetleri, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 387-394.
- Güngör, M. (2017). *Kadın Yazarların Romanlarında Ataerkinin Gölgesindeki Anne-Kızlar*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Karşılaştırmalı Edebiyat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Günşen İçli, T.(1994). Aile İçi Şiddet: Ankara-İstanbul ve İzmir Örneği, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 11(1-2), s. 7-20.
- Güvenç, B. (2002). *Japon Kültürü*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.
- Güvenç, H. R.(2018). *Cinsel Sorun Nedeniyle Başvuran Kadınlarda Partner Cinsel Şiddetinin Sıklığı Ve Cinselliğe Etkisi* , İstanbul: Sağlık Bilimleri Üniversitesi Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı Ve Sinir Hastalıkları Sağlık Uygulama ve Araştırma Merkezi Ruh Sağlığı Ve Hastalıkları Eğitim Kliniği Tıpta Uzmanlık Tezi.
- Güzel, M. (2006). İnternet ve Gençlik Kültürü, *Küresel İletişim Dergisi*, sayı 1.

- Güzelgün, G. G. (2011). *Toplumumuzda Kadına Yönelik Cinsel Saldırganlığın Sosyal Psikolojik Arka Planı*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Psikoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Haddad, Y. Y. (1992). Havva: İslami Kadın İmajı. (Çev. Y. Aktay). *İslami Araştırmalar*, 6(1).
- Hogg, M. A. ve Vaughan, G. M. (2006). *Sosyal Psikoloji*. (Çev. İ. Yıldız & A. Gelmez). Ankara: Ütopya Yay.
- Işık, E. ve Çetin, Z. (2015). Sibling Abuse: Definition, Causes and Differences between Sibling Relationship with Sibling Abuse, *H.Ü. Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2(3).
- Işıklı, Ş. (2014). Kadına Tahakküm ya da Eril Usun Tavrıları, *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 43.
- İmamoğlu Akman, G. ve Akman, Y. (2016) Kraliçe Arı Sendromu Bağlamında Kadın Öğretmenlerin Kadın Yöneticilere İlişkin Görüşleri *Bartın Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(3), s. 748-763.
- İnceoğlu, Y., Kar, A. (2016). Kadın ve Bedeni, İstanbul: Ayrıntı yay
- İnceoğlu, Y., Kar, A. (2016). Yeni Güzellik İkonları: İnsan Bedeninin Özgürlüğü mü, Mahkumiyeti mi?. İnceoğlu, Y. Ve Kar, A (Ed.), *Kadın ve Bedeni* içinde (73-100 ss.). İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Jourdain, A. ve Naulin, S. (2016). Pierre Bourdieu'nün Kuramı ve Sosyolojik Kullanımları. (Çev. Ö. Elitez), İstanbul: İletişim Yay.
- Kandiyoti, D. (2013). *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*. (Çev. A. Bora, F. Sayılan, Ş. Tekeli vd.). İstanbul: Metis Yay.
- Kapıcıoğlu, İ. (2008). *Üniversite Öğrencilerinin Şiddet Algısı*, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalı Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Karaarslan, İ. (2017). *Şiddet Eğiliminin Kişilik Tipolojileri ve Çocukluk Çağı Travması İle İlişkisi*, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Karakaş Uslu, C. (2019). *Gelin-Kayınvalide İlişkisinin Anne-Kız Bağlanması ve Demografik Değişkenler Bağlamında İncelenmesi*. İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Karakuş, H.(2014). Kraliçe Arı Sendromu - Pembe Taciz. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(1), s. 334-356.
- Karcıoğlu, F. ve Akbaş, S. (2010). İşyerinde Psikolojik Şiddet ve İş Tatmini İlişkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 24 (3), s. 139 – 161.

- Karslı, N. (2016). Psiko-Sosyal Açıdan Şiddet ve Çözüm Yolları, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 16(3), s. 63-89.
- Kawamura, Y. (2000). Moda-loji, (Çev. Ş. Özudoğru). İstanbul: Ayrıntı yay.
- Kaya, T. (2019). Gelin-Kaynana İletişiminin Niteliğini Belirleyen Kültürel Etmenler. *Erciyes İletişim Dergisi*, 6(1), 185-204.
- Kılıçaslan, S. (2009). *İlköğretim 7. Ve 8. Sınıf Öğrencilerinin Akılcı Olmayan İnançları İle Saldırganlık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Kılıçaslan, A. (2001). *Aile Fonksiyonlarının ve Algılanan Farklılaşmış Anne-Baba Yaklaşımının Kardeş İlişkileri Üzerindeki Etkisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilimdalı Yüksek Lisans Tezi.
- Kırımlı, Y. (1998). *Köyde Sosyal Organizasyon ve Sihri Hısımlık İlişkileri (eltiler)* , İstanbul: İÜ Basımevi ve Film Merkezi.
- Kıvılcım, Z. (2009). İnsan Hakları Ve Karşı Hegemonya, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XIII, S. 1-2.
- Kızgın, Y. ve Dalgın, T. (2012). Atfetme Teorisi: Öğrencilerin Başarı Ve Başarısızlıklarını Değerlendirmedeki Atfetme Farklılıkları, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(15).
- Kızmaz, Z. (2016). Şiddetin Sosyo - Kültürel Kaynakları Üzerine Sosyolojik Bir Yaklaşım, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), 247-267.
- Koç, B. Gül, A. vd. (2018). *Üniversite Öğrencilerinin Akıllı Telefon Bağımlılıklarının Saldırganlık Eğilimleri Üzerindeki Rolü*. Şiddet ve Sosyal Travmalar Kongresi, Samsun.
- Koyuncu, A. (2009). Küresel Kentte Komşuluk. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 22, s.23-42.
- Koyuncu, A. (2013) Gündelik Hayatta Komşuluk *Sosyoloji Divanı*, 1(2), 9-22.
- Köse, A., Beşer, A. (2007) Kadının Değiştirilebilir Yazgısı “Şiddet”, *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi* Cilt 10 , Sayı 4, Sayfalar 114 – 121
- Köse, F. (2003). *KKTC Lefkoşa İlçesinde İlköğretim Okullarına Devam Eden 9 Yaş Çocuklarının Anne Tutumları İle Kardeşi İlişkileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- KSGM ve NEE (2014). *Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması*. Özet Rapor Ankara.

- Kudat, A. (2007). *Al Kocayı Vur Sopayı*, İstanbul: Doğan Kitap.
- Kumru Sarıca, A. (2008). *Sosyal Beceri Programının Ergenlerin Saldırganlık Düzeyine Etkisi*, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Kuru, M.(2006). *Edirne İli Keşan İlçesi Folkloründe Gelenekler ve Maniler*. Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Kümbetoğlu, B. (2010). Değersizleştirme: Kadın Bedeninin Maruz Kaldığı Şiddet. İnceoğlu, Y. Ve Kar, A. (Ed.), *Kadın ve Bedeni* içinde (45-69 ss.). İstanbul: Ayrıntı yayınları.
- Kümbetoğlu, B. (2019). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*, İstanbul: Bağlam Yay.
- Le Bon, G., (1997). *Kitleler Psikolojisi*, (Haz. Yunus Ender) İstanbul: Hayat Yay.
- Markowitz, F. E. ve Felson, R. B.(1998). Social-Demographic Differences in Attitudes and Violence, *Criminology*, 36(1), s.117-138.
- Marx, K., Engels, F. vd. (1979) *Kadın ve Aile*, (Çev. Ö. Ünalın). Ankara: Sol Yay.
- MEB. (2014). *Çocuk Gelişimi Ve Eğitimi, Savunma Mekanizmaları*, Ankara.
- Memiş, E. (2015). Şiddet ve Ekonomi. B. Yazar (Der.), *Şiddetin Cinsiyetli Yüzleri* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. s. 175-191.
- Mızrak Şahin, B. ve Özerdoğan, N. (2014). Başarılı Emzirme İçin Sosyal Bilişsel ve Emzirme Öz-Yeterlilik Kuramlarına Dayalı Hemşirelik Bakımı, *Hemşirelikte Eğitim Ve Araştırma Dergisi*, 11(3), 11-15.
- Moses, R.(1996). Şiddet nerede başlıyor? (Çev. Ayşe Kul). *Cogito Şiddet*, S. 6-7, s. 23-28.
- Nalbant Arabacı, E. (2019). Norbert Elias'ın Uygarlık Kuramı Üzerine Bir İnceleme. *Suç ve Ceza Dergisi*, S. 3, 65-95.
- Nuhrat, Y. (2008). Dil Antropolojisi. A. B. Candan, C. Özbay(Ed.), *Kültür Denen Şey Antropolojik Yaklaşımlar* içinde (256- 282). İstanbul: Metis Yay.
- Özbey, O. (2012). Kadına Yönelik Şiddet- Şiddetin Temelleri, *Hukuk Gündemi*, 1, s. 37-39.
- Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), s. 323 – 343.
- Özen, Y. (2013). Saldırganlık, Psikolojik Şiddet ve Duygusal Zekâ Arasındaki İlişki. *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 35, s. 1-14.

- Özerkmen, N. ve Gölbaşı, H. (2010). Toplumsal Bir Olgu Olarak Şiddet, *SBArD*, S. 15, s. 23 – 37.
- Öztürk Dağabakan, F.(2016). Bir Toplumdilbilimsel Değişken Olarak Türkiye’de Kadın Dili Araştırmaları ve Görsel Medyada Kadın Dili, *Diyalog Interkulturelle Zeitschrift Für Germanistik*, 4(1), s. 40 -54.
- Öztürk, E. (2014). Türkiye’de Aile, Şiddet ve Kadın Sığınmaevleri , *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 3(7), s. 39-55.
- Öztürk, U. C. ve Cevher, E. (2015). ‘İşyerinde Tacizin Pembe Hali: Kadınların Kadınlara Uyguladığı Mobbing, *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, XXXIV(1)*, s. 151-174.
- Öztürk, U.C., ve Cevher, E. (2015). İşyerinde Tacizin Pembe Hali: Kadınların Kadınlara Uyguladığı Mobbing. *Uludağ Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 34, Sayı: 1, s. 151-174 .
- Page, A. Z.& İnce, M. (2008). Aile İçi Şiddet Konusunda Bir Derleme. *Türk Psikoloji Yazıları*, 11(22), s. 81-94 .
- Parsova, G. (2017). *Toplumsal Cinsiyet Ve Ekonomik Şiddet Bağlamında Zonguldak İlinde Kadın Girişimcilerin Deneyimleri*. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Peker, A. (2015). Ergenlerin Saldırganlık Ve Siber Zorbalık Davranışları Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi, *EKEV Akademi Dergisi* Yıl: 19 Sayı: 61, s. 301-314.
- Peker, A., Eroğlu, Y. ve Ada, Ş. (2012). Ergenlerde Siber Zorbalığın ve Mağduriyetin Yordayıcılarının İncelenmesi, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(2).
- Pileggi, V. A. (2014). *My mother, my daughter, my self: The mother-daughter relationship & the influence of facial differences*. Canada: The University of Guelph, Thesis.
- Plotnik, R. (2009). *Psikolojiye Giriş*, İstanbul: Kaknüs Yay.
- Polat, O. (2017). *Şiddet*. Ankara: Seçkin Yay.
- Sağbaşı, E.A., Ballı, S. ve Şen. F. (2016). *Sosyal Medya ve Gençler Üzerindeki Etkileri*. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Uluslararası Gençlik Araştırmaları Kongresi Bildiri Kitabı.
- Sallan Gül, S. ve Bayram, B.(2018). Bir Sosyal Yardım Olarak Dul Kadın Maaşı ve Ataerkil Pazarlığın koşulları: Elazığ Örneği. *Akademia Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(4), 32-52.
- Sancar, M. (2000). Şiddet, Şiddet Tekeli ve Demokratik Hukuk Devleti, *Doğu Batı*, 4(12).

- Sıgın, A.ve Canatan, A. (2018). Connell'ın "Erkeklikler" Teorisinde İşbirlikçi Erkek, Madun Erkek Ve Marjinal Erkek: Hegemonik Erkekliğin Kavramsal Hegemonyası, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(32), s. 163-175.
- Simeonov, A. A. (2019). Bulgaristan'da Türk Azınlığa Uygulanan Şiddet (1944-1989): Galtung'un Barış Modeli Bağlamında Bir İnceleme, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6 (2), s. 496 – 509.
- Signorielli, N. (2005). *Violence In The Media, A Reference Handbook*. England: Contemporary World Issues.
- Sobczak, A. (2018). The Queen Bee Syndrome. The Paradox Of Women Discrimination On The Labour Market. *Journal Of Gender And Power*, 9(1).
- Solak, A. (2018). *Sanal Alem/Medya Şiddeti* (ed. Nurten Sargın). Ankara: Hegem Yay.
- Stone, A. (2015). *Feminist Felsefeye Giriş*. (Çev. Y. Cingöz &, B. Tanrıseven). İstanbul: Otonom Yay.
- Suğur N., Koçak A., Suğur S. vd. (2012). *Sosyolojide Araştırma Yöntem Ve Teknikleri*, N. Suğur (Der.), Anadolu Üniversitesi AÖF Yay.
- Şener, G., Dirini, İ., Temur, N. vd (2019). Cinsiyetçi Dijital Şiddetle Mücadele Rehberi, *TBİD*.
- Şentürk, Ü. (2015). Türk Aile Tarihi. S. Sakaoğlu, M. Aça vd. (Ed.), *Aile Yazıları / 7* içinde, s. 13-28. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Şimşek, Y. (2006). *Kadınlararası Konuşma Sürecinde Toplumsal Cinsiyetin Dil Üzerinden Sergilenmesi*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Tan Çakır, N. (2019). Reklam Müziklerinde Kullanılan Kadın Dili: Nil Karaibrahimgil Örneği, *Connectist. Istanbul University Journal of Communication Sciences*, , Sayı 57, s. 173 – 194.
- Tasouji D. C. (2013). Gündelik Hayat İncelemelerinde Kadınlık Halleri. *Mülkiye Dergisi*. 37(4),62-78.
- Taş, H.Y., Demirdöğmez, M. ve Küçükoğlu, M. (2017). Geleceğimiz Olan Z Kuşağının Çalışma Hayatına Muhtemel Etkileri, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7(13).
- Taşdemir Afşar, S. (2019). Kadına Yönelik Şiddetin Unutulan Özneleri: Sığınmaevinde Kalan Çocuklar. *Journal of Economy Culture and Society*, 59, s. 185-211.
- Taşdemir Afşar, S.(2015). Türkiye'de Şiddetin "Kadın Yüzü" *Sosyoloji Konferansları*, No: 52, s. 715-753.

- Taşdemir Afşar, S., Görgün Baran, A. ve Koca Arıtan, C. (2017). Şiddet Gören Kadınların Sığınmaevlerine Erişimini Engelleyen Etmenler. *Fe Dergi* 9(1), s. 134-150.
- Taylan, H. H. (2018). *Televizyonun Acımasız ve Tehlikeli Dünya Algısı ve Suç Korkusu Üzerindeki Etkisi*. Samsun: Şiddet ve Sosyal Travmalar Uluslararası Kongresi bildirisi.
- Taylor, S.E., Peplau, L. A ve Sears, D.O. (2012). *Sosyal Psikoloji*. (Çev. A. Dönmez). Ankara: İmge Kitabevi.
- Temur Şimşekcan, N. (2018). *Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddetin Başka Bir Biçimi: Siber Şiddet*, Mersin: Çığ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Thibert, A. A. ve Salman H.F. (2013). *Çocuğa Karşı Şiddeti İzleme Ve Göstergeleri Kılavuzu*, Ankara: UNICEF.
- Tokyürek, H. (2016). Eski Uygur Budist Metinlerinde Şeytan, Yılan, Kadın İlişkisi. *Türkiyat Mecmuası*, C. 26(1), s. 301-310.
- Topcan, Ö. (2010). *Yahudilik Ve Hristiyanlık Din Geleneklerinde Toplumsal Cinsiyet (Geleneksel Dinler Otoritesine Feminist Bakış)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Tseelon, E. (2002). *Kadınlık Maskeleri / Gündelik Hayatta Kadının Sunumu*. Ankara: Ekin Yay.
- Turancı, E. (2016). Modanın Dijital Medya Dünyasında Sunumu: Moda Blogları Üzerine Bir İnceleme, *Trtakademi, Dijital Medya Sayısı*, 1(2).
- Ülgen, P. (2018). *Kadınlar ve Cadılar*. İstanbul: Yeditepe Yay.
- Vatandaş, C. (2003). *Aile Ve Şiddet : Türkiye’de Eşler Arası Şiddet*, Afyon Kocatepe Üniversitesi yayınları, no. 58.
- Vatandaş, C. (2015). *Modern Çöküş İnsanın Modern Halleri*, İstanbul: Açılım Kitap.
- Velioğlu Metin, Ö. (2019). Annem İzin Vermese Bu Filmi Çekmeyecektim”: Foucault’nun İktidar Kavramı Üzerinden Ana Yurdu Filmi Okuması, *SineFilozofi Dergisi Özel Sayı*, s. 474 – 492.
- Vural, F. G. ve Turan, T.(2017). Niğde Düğünlerinin Kaybolmaya Yüz Tutan Geleneği: Yenge Kaldırma. *Stratejik Araştırmalar Merkezi*, C. 9.
- Weber, M. (1987). *Sosyoloji Yazıları*. (Çev. Taha Parla). 2. Baskı, İstanbul: Hürriyetvakfı Yay.
- WHO (2002). World Report On Violence And Health. Etienne G. Krug, Linda L. Dahlberg vd. (Ed.) Geneva: World Health Organization

- Wiskow, C. (2003). Guidelines on Workplace Violence in the Health Sector: Comparison of Major Known National Guidelines and Strategies: United Kingdom, Australia, Sweden, USA.
- Wollstonecraft, M. (2012). *Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi*. (Çev. Deniz Hakyemez). İstanbul: İş Bankası Kültür Yay.
- Yakalı Çamoğlu, D. (2017). *Kaynana Ne Yaptı, Gelin Ne Dedi?*. İstanbul: İletişim Yay.
- Yalçın, Ö. ve Erdoğan, A. (2013). Şiddet ve Agresyonun Nörobiyolojik, Psikososyal ve Çevresel Nedenleri, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 5(4), s. 388-419.
- Yanardağ, A.(2017). Örf ve Adetler Sosyolojisi, *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 9.
- Yanikkerem, E., Kavlak, O. Sevil, Ü. (2007). Şiddetin Kadın Sağlığına Etkileri Ve Sağlık Çalışanlarının Rolü, *Kadın Çalışmaları Dergisi, Aile İçi Şiddet Özel Sayısı*, 2(4).
- Yavuz, Ş.(2015). Ataerkil Egemen Erkeklik Değerlerinin Üretiminde Kadınların Rolü: Trabzon Örneği. *Fe Dergi* 7, No. 1, s. 117-130.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, E. B. ve Öz, F. (2017). Kadın Hastaların Ekonomik Şiddete İlişkin Deneyimleri İle Kadının Çalışmasına Yönelik Tutumları. *Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(3).

İnternet Kaynakçaları

- Başçetinçelik, A. (t.y). Adana Düğünlerinde Gelin Alma. Erişim Adresi: http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/ayse_bascetincelik_gelin_alma.pdf
- Yeşilyaprak, B. (1989). Kuşak Çatışması. Erişim Adresi: <http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/5828>
- Akünel Okan, Z. (t.y.). Dil ve Cinsiyet: Reklam Dili Çözümlemesi . Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/50042>
- Başterzi, A. D. (t.y.). Erişim Adresi: https://www.academia.edu/3324186/toplumsal_boyutuyla_annelik
- Kasapoğlu, M.A. (1994). Aile ve Kadın Araştırmaları İçin Yedi Temel Rol Ve Statü. Erişim Adresi: https://www.researchgate.net/publication/338895461_AILE_VE_KADIN_ARASTIRMALARI_ICIN_YEDI_TEMEL_ROL_VE_STATI

Haber 7 Tv (2009, Eylül, 30). Erişim Adresi: <https://video.haber7.com/video-galeri/146440-metrobuste-buyuk-gerginlik-canta-rahatsiz-ediyor-dedi>

Habertürk (2011, Şubat, 9). Erişim Adresi: <https://www.haberturk.com/yasam/haber/599549-kufur-etti-oldurdum>

Hürriyet (2015, Şubat, 14). Erişim Adresi: <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/vahsete-isyan-turkiye-ayakta-28200853>

Sadece Haber (2019, Ağustos,24). Erişim Adresi: <https://www.sadecehaber.com/gundem/esine-sonun-emine-bulut-gibi-olacak-dedi-tutuklandi.html>

Kıbrıs Gazetesi(2019, Ağustos,27). Erişim Adresi: <https://www.kibrisgazetesi.com>

Yıldız, M.C. ve Gündüz, M. (2011). Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Komşuluk. Elazığ: Proje No: 109K075. Erişim Adresi: <http://eski.bingol.edu.tr/media/264510/komsuluk2.pdf>

EKLER

Ek 1: Katılımcılar Listesi

<i>Görüşmecilerin İsimleri</i>	<i>Yaş</i>	<i>Öğrenim Durumu/ Meslek</i>	<i>Medeni Hal/Çocuk Sayısı</i>
<i>Kader</i>	18	Lisans öğrencisi	Bekâr
<i>Kerime</i>	21	Lisans Öğrencisi	Bekâr
<i>Müzeyyen</i>	22	Lisans Öğrencisi	Bekâr
<i>Aydan</i>	23	Lisans Öğrencisi	Bekâr
<i>Gamze</i>	23	Lisans Öğrencisi	Evli
<i>Banu</i>	23	Üniversite Mezunu	Evli
<i>Eda</i>	23	Lisans Öğrencisi	Bekâr
<i>Selda</i>	23	Lisans Öğrencisi	Bekâr
<i>Tülay</i>	24	Lisans Öğrencisi	Bekâr
<i>Melike</i>	24	Lisans Öğrencisi	Bekâr
<i>Bengü</i>	24	Akademisyen	Bekâr
<i>Bilge</i>	26	Akademisyen	Bekâr
<i>Tülin</i>	27	Üniversite mezunu	Bekâr
<i>Öykü</i>	28	Üniversite terk/ Ev Hanımı	Evli / 3 çocuk sahibi
<i>Hicran</i>	31	Akademisyen	Bekâr
<i>Nergis</i>	32	Meslek Yüksek Okulu mezunu/Ev Hanımı	Evli /2 çocuk sahibi
<i>Derya</i>	33	İlkokul mezunu	Evli / Dört çocuğuyla birlikte yaşıyor.
<i>Başak</i>	34	Akademisyen	Bekâr
<i>Nalan</i>	34	Akademisyen	Bekâr
<i>Serra</i>	34	Akademisyen	Bekâr
<i>Şerife</i>	35	İlkokul mezunu/Ev Hanımı	Evli / 4 Çocuk Sahibi
<i>Hamide</i>	35	İlkokul mezunu	Boşanmış / 2 çocuk sahibi
<i>Bircan</i>	36	Hemşire	Evli / 1 çocuk sahibi
<i>Hande</i>	36	Akademisyen	Evli / 1 çocuk sahibi
<i>Zehra</i>	37	Akademisyen	Bekâr
<i>Arife</i>	38	Lise Mezunu	Evli/ 2 çocuk sahibi
<i>Seher</i>	42	Akademisyen	Dul / 1 çocuk sahibi.
<i>Sultan</i>	47	İlkokul mezunu/Ev hanımı	Evli/2 Çocuk sahibi
<i>İdil</i>	68	Emekli Memur	Evli /1 Çocuk sahibi

Ek 2: Mülakat Formu

Katılımcıların aile içindeki yeri ve konumları çeşitlilik arz ettiği için (örneğin bir anne, kız çocuğu olmasının yanı sıra gelin, kayınvalide, elti, görümce vb. olabilir) hazırlanan 12 mülakat formu soruları, hitap edilen şahısların konumuna göre ve yalnızca şiddet konusunda muhatap olunan kişilere yönelik isim değişikliği yapılarak düzenlenmiştir. Dolayısıyla formların birçoğu sorulan aktörlere yönelik değiştiği için, temel sorular dışında birbirlerinin türevleridir.

A. Annelere Yönelik Sorular

1. Şiddet sizin için ne ifade ediyor? Şiddeti tanımlar mısınız?
2. Çocukluğunuzda veya daha önce Hiç sert, kırıcı, aşağılayıcı sözler ve davranışlarla” karşılaştınız mı? Kimlerden? Nasıl? Ne sıklıkla?
3. Sert, kırıcı, aşağılayıcı sözler ve davranışlara çevrenizde tanıklık ediyor musunuz? Çevrenizde ne kadar yaygın?
 - 3.1 Çevrenizde kadınlar arası tanık olduğunuz şiddet davranışları var mı, nelerdir?
 - 3.2 Çevrenizde tanıklık ettiğiniz anne-kız arasında yaşanan sert, kırıcı davranış örnekleri örnekleri var mı?
4. Kızınızın sizi rahatsız eden söz ve davranışları var mı?
5. Sizce kızınızın hangi davranışları şiddet sayılır?
6. Kızınızın bu sert, kırıcı söz ve davranışları hangi durumlarda ne zaman oluyor?
7. Kızınız sizce niçin böyle davranıyor?
8. Ne sıklıkla böyle durumları yaşıyorsunuz?
9. Bu durum ne zaman başladı?
10. Siz bu durumda ne yaptınız? Nasıl tepki gösterdiniz?
11. Sizce bu yaşadıklarınız normal bir durum mu?
12. Bu durum sizin psikolojinizi nasıl etkiliyor?
13. Sizin kızınızı üzen davranışlarınız oldu mu? Hangi konuda? Niçin? Kızınızın tepkisi ne oldu?
14. Demografik veriler:
 - a. Yaş
 - b. Eğitim Düzeyi
 - c. Medeni Hal, Çalışma Durumu

B. Kız Çocuğuna Yönelik Sorular

1. Şiddet sizin için ne ifade ediyor? Şiddeti tanımlar mısınız?
2. Hiç sert, kırıcı, aşağılayıcı sözler ve davranışlarla” karşılaştınız mı? Kimlerden? Nasıl? Ne sıklıkla?
3. Sert, kırıcı, aşağılayıcı sözler ve davranışlara çevrenizde tanıklık ediyor musunuz? Çevrenizde ne kadar yaygın?
 - 3.1 Çevrenizde kadınlar arası tanık olduğunuz şiddet davranışları var mı, nelerdir?
 - 3.2 Çevrenizde tanıklık ettiğiniz anne-kız arasında yaşanan sert, kırıcı, aşağılayıcı sözler ve davranış örnekleri var mı?
4. Annenizin sizi rahatsız eden söz ve davranışları var mı?
5. Sizce annenizin hangi davranışları şiddet sayılır?
6. Annenizin bu sert, kırıcı söz ve davranışları hangi durumlarda ne zaman oluyor?
7. Anneniz sizce niçin böyle davranıyor?
8. Ne sıklıkla böyle durumları yaşıyorsunuz?
9. Bu durum ne zaman başladı?
10. Siz bu durumda ne yaptınız? Nasıl tepki gösterdiniz?
11. Sizce yaşadığınız bu durum normal mi?
12. Bu durum sizin psikolojinizi nasıl etkiliyor?
13. Peki sizin annenizi üzen söz ve davranışlarınız oluyor mu? Nasıl ve niçin gerçekleşti?
14. Demografik veriler:
 - a. Yaş
 - b. Eğitim Düzeyi
 - c. Medeni Hal
 - d. Çalışma durumu

C. Kayınvalidelere Yönelik Sorular

1. Şiddet sizin için ne ifade ediyor? Şiddeti tanımlar mısınız?
2. Çocukluğunuzda sert, kırıcı, aşağılayıcı sözler ve davranışlarla karşılaştınız mı?
3. Şiddete çevrenizde tanıklık ediyor musunuz? Çevrenizde ne kadar yaygın?
- 3.1 Kadından kadına tanık olduğunuz şiddet davranışları var mı, nelerdir?
- 3.2 Çevrenizde gelin-kaynana arasında tanık olduğunuz sert, kırıcı, aşağılayıcı davranış örnekleri var mı? Nasıl ve niçin?
4. Kaç gelininiz var?
5. Gelin(ler)inizin hangi davranışları sizi rahatsız ediyor?
6. Sizce gelininizin size karşı, hangi davranışları şiddet sayılır?
7. Gelininizin bu sert, kırıcı, aşağılayıcı sözler ve davranışları nasıl meydana geldi?
8. Gelininizin bu sert, kırıcı, aşağılayıcı sözler ve davranışları sizce niçin gerçekleşti?
9. Bu şiddetin sıklığı nedir?
10. Sorunlar ne zaman başladı? (Evliliğin ilk yılları ve sonraları değişen bir durum var mı?)
11. Sonrasında tepkiniz ne oldu?
12. Sizce gelinler niçin böyle davranıyor? Yaşananlar normal mi?
13. Bu durum sizin psikolojinizi nasıl etkiliyor?
14. Sizin gelininizi üzen davranışlarınız oldu mu? (Olay nasıl ve niçin gerçekleşti?)
15. Demografik veriler
 - a. Yaş
 - b. Eğitim Düzeyi
 - c. Medeni Hal
 - d. Çalışma durumu

D. Gelinlere Yönelik Sorular

1. Şiddet sizin için ne ifade ediyor? Şiddeti tanımlar mısınız?
2. Çocukluğunuzda sert, kırıcı, aşağılayıcı sözler ve davranışlarla karşılaştınız mı?
3. Şiddete çevrenizde tanıklık ediyor musunuz? Çevrenizde ne kadar yaygın?
 - 3.1 Kadınlar arası tanık olduğunuz şiddet davranışları var mı, nelerdir?
 - 3.2 Çevrenizde gelin-kaynana arasında tanık olduğunuz şiddet örnekleri var mı? Nasıl ve niçin?
4. Kayınvalideniz ile ilişkiniz nasıl?
5. Kaç eltiniz var? Sizce gelin ayrımı yapıyor mu?
6. Kayınvalidenizin hangi davranışları sizi rahatsız ediyor?
7. Sizce kayınvalidenizin size karşı, hangi davranışları şiddet sayılır?
8. Kayınvalidenizin bu sert, kırıcı, aşağılayıcı davranışları nasıl meydana geldi?
9. Bu sert, kırıcı, aşağılayıcı davranışlar sizce niçin gerçekleşti?
10. Bu şiddetin sıklığı nedir?
11. Sorunlar ne zaman başladı? (Evliliğin ilk yılları ve sonraları değişen bir durum var mı?)
12. Sonrasında tepkiniz ne oldu?
13. Sizce kayınvalideler niçin böyle davranıyor? Sizin yaşadıklarınız normal mi?
14. Bu durum sizin psikolojinizi nasıl etkiliyor?
15. Sizin kayınvalidenizi üzen, rahatsız eden davranışlarınız olmuş mudur?
16. Demografik veriler:
 - a. Yaş
 - b. Eğitim Düzeyi
 - c. Medeni Hal
 - d. Çalışma durumu

E. Elti ve Görümcelere Yönelik Sorular

1. Şiddet sizin için ne ifade ediyor? Şiddetin tanımını yapar mısınız?
2. Kaç eltiniz/görümceniz var? Yaşları kaç?
3. Genel olarak elti/görümcce(ler)inizle ilişkiniz nasıldır?
4. Eltinizin/görümcenizin hangi davranışları sizi rahatsız ediyor?
5. Sizce eltinizin/görümcenizin size karşı şiddet diyebileceğiniz, sert, kırıcı, aşağılayıcı davranışları var mı?
6. Bu tür davranışlar nasıl gerçekleşiyor?
7. Bu şiddet niçin gerçekleşti?
8. Bu şiddetin sıklığı nedir?
9. Aranızdaki sorunlar ne zaman başladı?
10. Sonrasında tepkiniz ne oldu?
11. Bu durum sizin psikolojinizi nasıl etkiliyor?
12. Sizin eltinizi/görümcenizi üzen, rahatsız eden davranışlarınız olmuş mudur?
13. Çevrenizde karşılaştığınız şiddet örnekleri var mı? Sıklığı nedir?
- 13.1 Çevrenizde tanıklık ettiğiniz eltiler arası/gelin-görümcce şiddet örnekleri var mı? Nasıl gerçekleşti?
14. Demografik veriler:
 - a. Yaş
 - b. Eğitim Düzeyi
 - c. Medeni Hal
 - d. Çalışma durumu

F. Komşuluk İlişkilerine Yönelik Sorular

- 1) Şiddet sizin için ne ifade ediyor, şiddetin tanımını yapar mısınız?
- 2) Komşuluk ilişkileriniz nasıl?
- 3) Çocukluğunuzda hiç sert, kırıcı, aşağılayıcı sözlere maruz kaldınız mı?
- 4) Daha önce komşularınızla bir sorun yaşadınız mı? Bunun nedeni neydi?
- 5) Şuan ki komşularınızın hangi davranışları sizi rahatsız ediyor?
- 6) Komşularınızın sert, kırıcı, aşağılayıcı davranışlarına maruz kaldığınızı düşünüyor musunuz?
- 7) Bu şiddet nasıl gerçekleşti?
- 8) Şiddetin nedeni nedir?
- 9) Şiddetin sıklığı nedir?
- 10) Sonrasında sizin tepkiniz ne oldu?
- 11) Bu durum sizin psikolojinizi nasıl etkiliyor?
- 12) Sizin, komşularınızı üzen davranışınız oldu mu?
- 13) Mahallenizde kadın komşularınızın birbirlerine karşı şiddet gösterdiğine şahit oldunuz mu? Sebebi neydi, nasıl gerçekleşti, ne sıklıkla?
- 14) Kadınlar arası şiddete tanık oldunuz mu?
- 15) Sizce komşular arası bu tür vakalar(şiddet) niçin gerçekleşiyor?
- 16) Demografik veriler:
 - a. Yaş
 - b. Eğitim Düzeyi
 - c. Medeni Hal
 - d. Çalışma durumu

G. Aldatılan Kadınlara Yönelik Sorular

1. Şiddet sizin için ne ifade ediyor? Şiddeti tanımlar mısınız?
2. Çocukluğunuzda sert, kırıcı, aşağılayıcı sözler ve davranışlarla” karşılaştınız mı? Kimlerden? Nasıl? Ne sıklıkla?
3. Sert, kırıcı, aşağılayıcı sözler ve davranışlara çevrenizde tanıklık ediyor musunuz? Çevrenizde ne kadar yaygın?
 - 3.1 Çevrenizde aldatılan kadınlar konusunda tanık olduğunuz şiddet davranışları var mı, nelerdir?
 - 3.2 Çevrenizde tanık olduğunuz kadınlar arası şiddet örnekleri var mı?
4. Eşinizin aldattığı kadın tarafından sizi rahatsız eden söz ve davranışları var mı?
5. Sizce bu kadının hangi davranışları şiddet sayılır?
6. Bu sert, kırıcı söz ve davranışlar hangi durumlarda gerçekleşti?
7. Ne sıklıkla böyle durumları yaşıyorsunuz?
8. Bu durum ne zaman başladı?
9. Siz bu durumda ne yaptınız? Nasıl tepki gösterdiniz?
10. Sizce yaşadığınız bu durum normal mi?
11. Bu durum sizin psikolojinizi nasıl etkiliyor?
12. Peki sizin başka kadınları üzen söz ve davranışlarınız oluyor mu? Nasıl ve niçin gerçekleşti?
13. Demografik veriler:
 - a. Yaş
 - b. Eğitim Düzeyi
 - c. Medeni Hal
 - d. Çalışma durumu

H. İşyerinde Şiddete Yönelik Sorular

1. Şiddet sizin için ne ifade ediyor? Şiddeti tanımlar mısınız?
2. Çocukluğunuzda sert, kırıcı, aşağılayıcı sözler ve davranışlarla” karşılaştınız mı? Kimlerden? Nasıl? Ne sıklıkla?
3. Sert, kırıcı, aşağılayıcı sözler ve davranışlara çevrenizde tanıklık ediyor musunuz? Çevrenizde ne kadar yaygın?
 - 3.1 Çevrenizde tanık olduğunuz kadınlar arası şiddet davranışları var mı, nelerdir?
 - 3.2 İş yerinizde tanık olduğunuz kadınlar arası şiddet örnekleri var mı?
4. Mesai arkadaşlarınızın sizi rahatsız eden söz ve davranışları var mı?
5. Sizce iş arkadaşlarınızın hangi davranışları şiddet sayılır?
6. Arkadaşınızın bu sert, kırıcı söz ve davranışları hangi durumlarda (ne zaman) oluyor?
7. Mesai arkadaşınız sizce niçin böyle davranıyor?
8. Ne sıklıkla böyle durumları yaşıyorsunuz?
9. Bu durum ne zaman başladı?
10. Siz bu durumda ne yaptınız? Nasıl tepki gösterdiniz?
11. Sizce yaşadığınız bu durum normal mi?
12. Bu durum sizin psikolojinizi nasıl etkiliyor?
13. Peki sizin arkadaşınızı üzen söz ve davranışlarınız oluyor mu? Nasıl ve niçin gerçekleşti?
14. Demografik veriler:
 - a. Yaş
 - b. Eğitim Düzeyi
 - c. Medeni Hal
 - d. Çalışma durumu

I. Üniversite Öğrencilerine Yönelik Sorular

1. Şiddet sizin için ne ifade ediyor? Şiddeti tanımlar mısınız?
2. Çocukluğunuzda sert, kırıcı, aşağılayıcı sözler ve davranışlarla” karşılaştınız mı? Kimlerden? Nasıl? Ne sıklıkla?
3. Sert, kırıcı, aşağılayıcı sözler ve davranışlara çevrenizde tanıklık ediyor musunuz? Çevrenizde ne kadar yaygın?
 - a. Çevrenizde kız öğrenciler arası tanık olduğunuz şiddet davranışları var mı, nelerdir?
 - b. Çevrenizde tanık olduğunuz kadınlar arası şiddet örnekleri var mı?
4. Kız arkadaşlarınızın sizi rahatsız eden söz ve davranışları var mı?
5. Sizce arkadaşınızın hangi davranışları şiddet sayılır?
6. Arkadaşınızın bu sert, kırıcı söz ve davranışları hangi durumlarda (ne zaman) oluyor?
7. Kız arkadaşınız sizce niçin böyle davranıyor?
8. Ne sıklıkla böyle durumları yaşıyorsunuz?
9. Bu durum ne zaman başladı?
10. Siz bu durumda ne yaptınız? Nasıl tepki gösterdiniz?
11. Sizce yaşadığınız bu durum normal mi?
12. Bu durum sizin psikolojinizi nasıl etkiliyor?
13. Peki sizin arkadaşınızı üzen söz ve davranışlarınız oluyor mu? Nasıl ve niçin gerçekleşti?
14. Demografik veriler:
 - a. Yaş
 - b. Eğitim Düzeyi
 - c. Medeni Hal
 - d. Çalışma durumu

ÖZGEÇMİŞ

2013 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyoloji bölümünde lisans eğitimine başladı. 2017 yılında buradan mezuniyeti akabinde Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimine başladı. Bu süreçte 2019 yılından beridir Muş Alparslan Üniversitesi Sosyoloji bölümünde araştırma görevlisi olarak görevine devam etmektedir.

